This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 657600

Digitized by Google

878
S2
R9
V.2

Digitized by Google

Digitized by Google

L. ANNAEI SENECAE

PHILOSOPHI

OPERA OMNIA

5-6742

QVAE SVPERSVNT

RECOGNOVIT ET ILLVSTRAVIT

FRIDERICVS ERNESTVS RVHKOPF.

VOLVMEN SECVNDVM.

LIPSIAE

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

MDCCC.

Digitized by Google

8.78
S2
R93
v.2

Digitized by Google

PRAEFATIO.

Si in epistolis, quas nobis ex antiquitate graeca vel romana transmissas gaudemus, reperiantur, quae magno honore dignae sint, iis certe, quae Senecae tribuuntur, praecipuum locum assignandum esse, neminem opinor qui neget inveniri. Sive enim ad animi emendationem, quam inde nanciscaris, accurate legendo exsequens, spectaveris, sive ingenii expolitionem et culturam tractare malis, haud ulli veterum Epistolographorum Senecam virtute secundum statues. Tanta est dignitas gravitasque argumentorum, quae sibi exponenda sumsit, cuilibet coelo, cuilibet hominum generi accommodatorum, quippe quae

Digitized by Google

philoſophum amicumve ſemper, raro aut numquam hominem romanum referunt. Summa enim cura id agi videmus, ut animus legentis a iudiciorum vitiorumque anfractibus retractus in rectum virtutis, at quantae virtutis! tramitem deducatur, et veris, magnis utiliſſimisque ſententiis et praeceptis inſtructus Deo dignum ſe praeſtare diſcat. Tanta vi et ſeveritate de dignitate hominis, eiusque origine divina, atque de ſtudio fineque philoſophiae recto lectorem admonet, ut hisce epiſtolis nihil facile efficacius cogitari ad animum emendandum poſſe confidam. Quibus proinde curatius legendis niſi animo egregia ſuboriantur conſilia vitae bene agendae, niſi recta, deterioribus calcatis et reiectis, probentur et ſola bona ideoque honeſta enixiſſime expetenda et actu exprimenda videantur, ei verendum fuerit, ut ullus fructus ex aliorum librorum quamvis utilium lectione ſatis idoneus percipi queat. Atque ſi ingenii cultura in eo poni debet, ut facultates ingenii habeant,

quo

Digitized by Google

quo explicentur meditando, comparando, cogitando, inveniendo, profecto nec has epistolas materia carere dixeris egregia, qua illae vires excolantur, formentur. Recte itaque nobis gratulamur, quod tam bene cesserit Senecae consilium posteritati scribendi, haud semel ab eo declaratum [1]), et quod nobis fortunae quodam ludo transmissum sit istud epistolarum volumen per septemdecim, et quod excurrit saecula magni aestimatum [2]).

Quod cum ceteris ex Antiquitate nobis relictis epistolis comparatum, omnes, si Ciceronem exceperis, epistolas facile superabit. Ciceronis enim epistolae, praeter multa prae-

1) Vide v. c. Ep. XXI, 5. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, *hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere.*

2) Nam non omnes Senecae Epistolas morales aetatem tulisse patet ex Auli Gellii Noct. Attic. XII, 2. ubi laudat quaedam ex lib. XXII. Epp. quae in deperditis sunt. De divisione Epp. in libros cf. Fabricii Bibl. Lat. Vol. II. p. 107. not. *q.* ed. Ern.

Digitized by Google

clara, tot tantaque ad hiſtoriam iſtius temporis ſpectantia indicia et documenta continent, aliunde vel non petenda, vel iam per ſe ſatis gravia, quippe ab homine tantae auctoritatis tantique momenti ad res ſui temporis profecta, ut iam eo nomine non poſtponendae eſſent, niſi etiam elegantia aliaeque ſermonis dotes, quibus Cicero omnes ſuae nationis ſcriptores ſuperat, primas ei partes iure meritoque deferrent. Longe aliter iudicandum eſt de Plinii iun. epiſtolis. Quas ut dem ſermonis nitore et elegantia Senecae palmam praeripere, tamen res ipſae, quas tractant, tantum abſunt, ut eandem praeſtantiam prae ſe ferant, ut ne comparationem quidem permittant.

Accedit, quod Senecae morales epiſtolae unicum ſui generis exemplar ex antiquitate nobis transmiſſum haberi debeant. Quid? quod haud ſciam, an Seneca primus et unus in tota antiquitate fuerit auctor talium epiſtolarum ſcribendarum. Nam etſi [Platonem, Epi-

Digitized by Google

Epicurum aliosque sciam epistolas philosophicas composuisse, tamen non id egisse eos patet, ut idem consilium ac Seneca inirent. Quae observatio si voluptatem haud exiguam legenti afferat, altera ex parte non desunt, quae eidem quoque fiduciam aliquanto maiorem instillent, intelligenti, senem atque adeo hominem summo loco constitutum, multoque rerum usu et hominum peritia instructum has epistolas composuisse, eo adeo consilio, ut posteris prodesse possent [3]).

Temporis itaque, in quo scriptae sint, definitionem certam si quis inde facile confici posse putaverit, haud scio an recte iudicaverit, quamquam et Lipsius in praefat. ad has Epistolas huic opinioni calculum suum adiecerit, omnes eas, affirmans, intra biennium Consulibus Memmio Regulo et Virginio Rufo, itemque Lecanio et Licinio, a. V. C. 816 et 817. i. e. haud longe ante Senecae mortem,

3) Senem fuisse, ipse ait. Cf. Epp. XII, 1. XXVI, 1. XXXIV, 1 etc.

Digitized by Google

quae incidit in annum V. C. 818. compoſitas eſſe. Vnica tamen temporis finitio occurrit ſatis luculenta, cui fidere, atque ad dirimendam hanc litem uti licet. In Epiſt. XCI, 4. agit Seneca de incendio, quo Lugdunenſis colonia exſtincta erat: „huic coloniae," addit, „ab origine ſua centeſimus annus eſt. A Planco deducta in hanc frequentiam loci opportunitate convaluit." Iam quum certum ſit, Lugdunum in Gallia Celtica ſ. Lugdunenſi, a Lepido et L. Planco conditum eſſe, ut Vienneníes ab Allobrogibus e ſedibus pulſi haberent ubi habitarent, a. V. C. 711. memorante Dion. Caſſ. XLVI, 50.; nullum dubitationi locum eſſe putem, quin hae epiſtolae ſex ſeptemve annis ante Senecae mortem ſcriptae ſint. Lubens omitto cetera temporis indicia, quippe leviora, quam ut iis uti poſſis [4]).

Inci-

4) Quum enim Ep. XXIII hiemis, Ep. LXVII init. veris, Ep. LXXXVI, 14 Iunii, et Ep. LXX longi intervalli meminit, poſt quod Pompeios viderit, quos

Digitized by Google

Incidit igitur hoc litterarum commercium, si tamen verum commercium fuit, in id tempus, quo Nero malignitatem animi ostendere inciperet, et Seneca consuetudinis parum honestae cum Agrippina, quamquam falso, insimulatus, gratiam, qua apud Neronem floruerat, sensim frigescere intelligeret. Cf. Dio Cass. LXI, 10. Vnde factum esse videtur, ut omni fere reipublicae administratione idemtidem omissa, tum otio literario et philosophico magis magisque se traderet, tum itineribus, quibus delectabatur, faciendis, accedente quoque valetudine mala, ad Baianas thermas, Neapolin, Puteolos, ad villas suas Albanum, Nomentanum etc. secederet, animi relaxandi et corpus curandi causa. Quare plurimae epistolae Baiis, Neapoli etc. scriptae sunt.

De *Lucilio Iuniore*, ad quem epistolas has scripsit Seneca, omnia vestigia historiae

quos Ep. XLIX. a se conspectos nunciat, nihil certi inde ad liquidum colligi potest.

Digitized by Google

et politicae et literariae tam radicitus ſublata et deleta ſunt, ut niſi Senecae vaticinatio ſupra adducta exitum habuiſſet, ideoque eius libri de providentia, hae epiſtolae, et naturales quaeſtiones Lucilio inſcripti memoriam huius viri conſervaſſent, prorſus nihil de eo ſciremus: quamquam magnus fuerit in provincia Sicilia (Ep. XLIII, 2.), cuius procurator, quae fuit nobilitas equeſtris, (v. Taciti vit. Agricol. c. 4. et Dio Caſſ. LIII, 15.) ex more a Caeſare electus erat. Locus claſſicus de origine et fatis eius eſt Natur. Quaeſt. IV. prooem., ex quo aliisque epiſtolarum locis videmus, eum humili loco natum, ut videtur, in Campania [5]), ſtudio literarum bonarum et iurisperitia tantopere enituiſſe, ut eques

5) Nunc mihi incertum eſt, an Neapoli eum oriundum eſſe dicamus, quod ex Ep. LIII. colligitur. Ibi Seneca ad Lucilium ſcribit, *a Parthenope tua usque Puteolos.* Alibi autem Ep. XLIX. et *Pompeiorum tuorum conſpectum* memorat, quae repetit Ep. LXX, 1. Ceterum omnia quae de eo ſcire licet, iam a b. Wernsdorfio Tom. IV, p. 11. ſqq. Poet. Min. Latinorum collecta ſunt.

Digitized by Google

eques Romanus factus esset (Ep. XLIV, 1.: Eques Romanus es, et ad hunc ordinem summa te produxit industria) et mox pericula vitae aulicae feliciter eluctatus procurationem Siciliae acciperet.

Mores eius modestos, animi candorem, constantiam et humanitatem, tum ingenii dotes egregias, doctrinam et studium poeseos saepissime laudat Seneca. Philosophum eum fuisse Epicureum colligit Wernsdorf cum Lipsio ex Epist. XXIII, 7. *Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere:* cui iudicio equidem assentior hactenus, ut eclecticae philosophiae deditum Epicuri, quem non sine iudicio legit (v. Epp. IX, 1. X. XIII, 1.) doctrinae multum tribuisse colligam ex Epp. IX. XXII. CVII. CXIV. Facile itaque explicare est, quod procuratione abdicata, in otium philosophicum, a Stoicis pariter ac Epicureis praelatum administrationi reipublicae, secedere voluerit, accedentibus incommodis et inimicitiis, tristitiaque et gravitate mentis, ad quam exhi-

Digitized by Google

exhilarandam itinera e. c. per Siciliam fecit. Videas Epp. XXII. XXIV. XXVIII, 1. XLIV.

Iuniorem eum Seneca fuisse non solum totus epistolarum tenor docet, sed epistola quoque XXVI, 7. *Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni.* Quem locum recte ad aetatem referas cum Lipsio, qui tamen quum diceret, Iunior non fuisse Lucilii cognomen, non advertebat Nat. Qu. III, 1. *Sive ut apud te, Iunior carissime, invenio* etc., et lib. IV praef. *Ita est, mi Iunior* etc. 6).

Non praeterire hoc loco licet fortunam eximiam, qua ornatus est hic Lucilius nostris demum temporibus a Viris duobus humanissimis

6) Cf. Wernsdorf l. l. p. 12. Addi nunc potest Iunioribus aliis a *W.* ibi allatis Iunior poeta, cuius epigramma elegans nuper primus protulit Ennius Quirinus *Visconti* in libro docto: Lettera su due monimenti, ne' quali è memoria d'Antonia Augusta p. 20. et vindicavit M. Pompeio iuniori, iam ex Anthologia (Brunk. Anal. II, p. 105.) noto. Quo iure, alii viderint. Vide Götting. gel. Anz. anni 1800. nu. 36. p. 360.

Digitized by Google

mis et doctiſſimis, qui quum ex hisce epiſtolis reſciviſſent, Lucilium noſtrum poetam in animo habuiſſe, memorabilia Siciliae, atque ideo Aetnam verſibus ſuis celebrare, ambo eodem tempore at diverſis locis, alter Io. Chriſti. *Wernsdorf*, Prof. Helmſtad. abhinc aliquot annis pie defunctus [7]), alter Frid. Chriſti. *Matthiae*, Gottinga oriundus ibique Sodalitio philologico, cui Deus faveat, mecum adſcriptus, atque intima amicitia ex iſto tempore mihi iunctiſſimus, nunc Profeſſ. antiq. litt. in Academia Moguntina, animi et ingenii virtutibus vir inſignis [8]), eximia doctrina et ſummo ſtudio id egerunt, ut Lucilium Iuniorem poematis *Aetna* inſcripti et Cornelio Severo tribui ſoliti, auctorem eſſe demonſtrarent.

Argumenta quibus uterque uſus eſt ad poema illud Lucilio Iuniori vindicandum, ingenio-

7) Vide Poetarum Minorum Latin. Tom. IV. init.

8) Videas Götting. gel. Anz. anni 1785. nu. 148. p. 1479.

Digitized by Google

genioſe quidem inventa et eleganter expoſita vidi, ut vi ſua non deſtituantur ad perſuadendum lectori: ſed ſi curatius rem inſpexeris, omnis illa aſſenſio vereor ne animo elabatur. Hoc tantum inde certo ſequi mihi perſuadeo, Cornelium Severum huius poematii auctorem eſſe non potuiſſe: ſed an Lucilius Iunior eius auctor ſit, incertum manere, quamquam Lucilius, ſi tamen auctorem certum anonymo praeferas, is fortaſſe ſit, cui aliqua veriſimilitudine illud coniectando tribuere poſſis. Enimvero ex argumentis quae a Wernsdorfio fuſius expoſita ſunt, hoc nondum efficitur.

Totus autem cardo argumentationis in Senecae Ep. LXXIX in. vertitur, unde videmus, Lucilium iam diu deſcriptionem Aetnae paraſſe. Sed enim cupidius iuſto inde colligeremus, ergo conſilium illud etiam confectum eſſe. Senecam autem ibi de maiore carmine loquutum eſſe, qualia ſunt Virgilii Aeneis, Ovidii Metamorphoſes, et Cornelii Severi

Digitized by Google

veri epos nunc deperditum, Bellum Siculum (Octaviani cum Sext. Pompeio, cum Wernsdorfio l. l. p. 26. puto) inſcriptum, nec ſingulare poema de Aetna intellexiſſe, verba ex Ep. laud. docere videntur, in margine appoſita [9]). Iam vero ex hisce verbis colligere tantum licet, Senecam ſuaſiſſe Lucilio, ut epiſodii loco Aetnae deſcriptionem carmini de Sicilia ſ. Memorabilibus Siciliae inſerat. Si enim de ſingulari carmine cogitaſſet noſter, certe dicere non potuit: *attingas*, quippe quo verbo epiſodia et ſimilia deſignari ſolent. Atenim totus poematii huius tenor et compoſitio quemque lectorem ab ullo opinionis commento integrum docebit, non eſſe epiſodium, aut fragmentum ut Heſiodi ſcutum [10]).

Reli-

9) *Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo* (enthuſiaſmo poetico) *daturus eras, etiamſi nemo mandaret tibi, donec Aetnam deſcribas in tuo carmine, et hunc ſollennem omnibus poetis locum attingas.*

10) Quum in eo eram, ut haec prelo pararem, intelligebam e literis amiciſſimi Matthiae ad me datis, ſibi nunc eandem ſententiam probari.

Digitized by Google

Reliquis argumentis a *W.* docte expositis non immoror. Nulla enim causa est, cur non omnia ea, quae adhaec afferuntur ad poema illud Lucilio vindicandum in poetam alium quamvis seriorem cadere possint.

Paullo molestior esse videtur quaestio illa, quam et Lipsium in praef. ad has Epistolas attigisse video: Epistolas has ita scripsit et inscripsit, non quia verae sint, et assidue missae: non ego arbitror: sed placuit et ratio scribendi libera, in qua incipias, desinas quum lubet; inseras, varies, ut lubet; neque adstringeris ad ordinem aut materiem certam. Cui iudicio cur non subscribendum sit, nulla causa subesse videtur.

Quum de consilio quod in hac editione sequendum ratus, et de subsidiis, quae mihi se obtulerunt, iam in Praef. ad Vol. I. pluribus egerim, breviter hoc loco addenda sunt, quibus in his epistolis recognoscendis adiutum me sensi. Ac primum hic laudanda mihi est egregia illa benignitas, qua *Harlesius*

Vir

Digitized by Google

Vir et meritis summis, quibus de literis bonis inclaruit, et animi candore, quo nemini secundus est, vere Illustris, me sibi plane ignotum amplexus ad maximas quas possim gratias devinxit. Misit autem mihi Vir eximius collationes codd. Norimbergensis et Erfordiensis (diversi tamen ab illo, unde amicissimus Matthiae varietatem lectionis enotatam mihi miserat) una cum editione vetere, quam ex auctione Bibliothecae Gottl. Corttii, Professoris quondam Lipsi. emerat, et editionem Variorum, cui passim notulas quasdam haud spernendas adscripserat, aliaque. Neapolitanae quoque editionis, quae primum locum inter edd. meretur, nondum collatae, quam e bibliotheca Viri egregii Vindobonam migrasse audio, excerptas lectiones primae epistolae mihi mittendas curavit. Quibus omnibus me gratissimo animo usum esse publice profiteor. Quamvis illi codd. plerumque cum Gruterianis conspirarent, nec in locis dubiis aut corruptis quidquam auxilii praeberent,

Digitized by Google

berent, quippe e codice recentiore, ut videtur, descripti, saepe tamen iudicium meum rexerunt. Editio illa vetus est sine loco et anno, at e codice expressa. Praestitit illa interdum lectiones quibus reliquae vett. edd. carent [11]). Scribebam Bielefeldae Mense Maio ineunte MDCCC.

11) Cf. de ea Acta Eruditorum a. 1725. p. 429. laudata ab Ernestio ad Fabricii Bibl. Lat. Vol. II, p. 108 not. Ibi vocatur editio Epistolarum pervetus, si non princeps, quae eo nomine MSS. anteferri posset, quod integras περικοπὰς oppido elegantes habet, quae in nullis edd. occurrunt etc. Quasdam hic excerptas dabo: *Prima. De colligenda et sistenda fuga temporis, et quod pauper non est, cui quantulumcunque supersit sat est. Tertia: De modo eligendi et colendi amicum, et quod tam vitium est, omnibus credere, quam nullis, sicut vel semper inquietum esse vel semper quiescere.*

L. AN-

Digitized by Google

L. ANNAEI SENECAE
AD LVCILIVM
EPISTOLAE.

EPISTOLA I.

ARGVMENTVM.

Admonet Lucilium noster, ut pergat in bono temporis usu, quemadmodum is perscripserat Senecae, se nunc quidem facere, laudatque. Esse autem, adiicit, rem haud parvi momenti ad vitam bene beateque agendam, tempore suo bene uti: multis elabi tempus male collocatum, usu quippe eius in aliud tempus reiecto. Qua dilatione nihil esse peius, quum tamen nihil magis in nostra potestate positum sit, quam tempus, a cuius retro usu quemvis temere se abstrahi pati queritur. Hoc certe videndum, ne omnia pereant. — Haud immerito haec epistola agmen insequentium ducit, quandoquidem de gravissimae rei usu non subtiliter exponit, sed quasi praeludit, ut in epistolis fieri solet. Tempus autem in bonis a natura rationi humanae concessis primarium ferme locum obtinere videri potest, ut quod ampliſſimam facultatibus mentis copiam ansamque praebet sit explicandi atque erudiendi. Quapropter et hoc nomine sensuque inter prima naturae a Stoicis recte referri tempus poterat. Caeterum discrimen ab iis factum inter τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν quivis vel ex Epicteti Enchiridio recordetur. Et Horatius III Carm. 29. egregie usus est. Cf. Consol. ad Marc. X, 3 not.

Digitized by Google

Ita fac, [a]mi Lucili: vindica te tibi, et tempus quod adhuc aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige et serva. Persuade tibi sic esse, ut scribo: quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quae per negligentiam venit: et si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agen-
2 tibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem aestimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, [b]quod mortem prospicimus: magna pars eius iam praeteriit. quidquid aetatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere: sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit.

VARIETAS LECTIONIS.

a. *Ita fac mi Lucili.* In editione Neapolitana: Ita fac *ergo* m. L. in nullis aliis codd. comparuit. Ponere solet Seneca hanc voculam, si quando admonitionem adiicere velit ex antecedentibus aptam: quod hic nullum locum habet. Ideo e §. 2. intrusa esse videtur. Mox: *Persuade tibi hoc sic esse* eâdem abundantiâ praestant nonnulli codd. ap. Gruter. et Amplonianus, cum Erasm. ed.

b. *quod mortem prospicimus.* Mira varietas in codd. obtinet, nonnullis ap. Pincian. *quod m. procul esse coniicimus*, nonnullis ap. Gruter, alia haud multum abludentia suppeditantibus, nonnullis cum editione Neapolit. *quod mortem non prospicimus* etc. Vulgatam Erasmiani atque alii tuentur et doctiorem et Seneca digniorem. Prospicere est ex alto videre, ideoque ventura et quae procul absunt (Drakenborch. ad Livium 22, 6, 8). Varietas et ex ignorantia, qua laborabant librarii, acutioris dicti, et e captatione argutiarum orta est, iudicibus Erasmo et Lipsio.

ANIMADVERSIONES.

§. 1. Lucilio, homini occupato, multum temporis perire debuit per muneris, quo fungebatur, procurationis Siciliae, officia tempus *auferentia vi*, tum per salutationes ipsi praestari solitas, et per eius negligentiam.

2. *Sic fies — inieceris*] Lipsius laudat Senecam de Brevit. vit.

Digitized by Google

currit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tan- 3
tum nostrum est. In huius rei [c]unius fugacis ac lu-
bricae possessionem natura nos misit, ex qua nos ex-
pellit quicunque vult. Sed tanta stultitia mortalium est,
ut, quae minima et vilissima sunt, certe reparabilia,
imputari sibi, quum impetravere, patiantur: nemo
se iudicet quidquam debere, qui tempus accepit; quum
interim hoc unum est, quod ne gratus quidem potest
reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui
tibi ista praecipio? Fatebor ingenue: quod apud lu- 4
xuriosum, sed diligentem, evenit, ratio mihi constat

A 2 im-

c. *unius* i. unicae. Omnes fere codd. tuentur, sensu postulante; est res unica, quam natura possidemus. *Nimis* est in ed. Erasmi et uno cod. ap. Grut. Confusio harum vocalium in MSC. facilis. Mox: *ex qua expellis quicunque vult*, antiqua eaque sinceriſſima lectio, quam tamen Grut. in codd. suis non inveniebat, sed *ex qua expellitur quicunque vult*, *ex qua non expellitur quicunque vult*, *ex qua expellit quemcunque vult* cum Erasmi ed. *ex qua non expellit q. v.* Vulgatam etiam ex uno gallicano observatam recte defendit Gronov., utique toto epistolae tenore perversitatem hominum maxime temporis prodigorum increpante permotus. Cum Gron. et cod. Amplon. *te nos* ante expellit, induxi. Mox §. 4. *non suo vitio* omnium codd. et edd. lectio. Sed si vocula *non* abesset, equidem nihil desiderarem. Luxuriosus enim suo vitio ad inopiam redigitur: et si cui succurritur, c. .e ei subvenimus, qui non suo vitio infelix est.

vit. IX, 1. Ne effugiat tempus, uti occasio apud Phaedrum Fabb. V, 8. vi illud retineas, *dum differtur — transcurrit.* Lipsius laudat Stobaei Florileg. Serm. XVI. (Schow. p 336.) Epicurum. Parilia attulit Gataker ad Antonin. p. 59. Observatio haec fuit antiquissima, quam Heraclitus sic extulit: *ὸἰς ἐς αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἐμβαίνομεν* ap. Platon. Cratyl. To. III. p. 267. 268. Bip.

3. Sibi non constant homines, quod quum minima eaque vilissima, quae petentibus concessa sint, beneficii loco habeant, nemo fere tempus tamquam beneficium maximum, cuius usuram debeat, reputandum existimet. Cf. de Brevit. vit. c. 3.

4. Luxurioso] patrifamilias comparat propterea, quod vita aulica, quam degebat Seneca, multum temporis auferebat: proinde tabulas accepti et expensi diligenter dispensare, et temporis iacturam eiusque causas accurate computare et

Digitized by Google

impensae. Non possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdam, et quare, et quemadmodum, dicam: causas paupertatis meae reddam. Sic evenit mihi, quod plerisque non suo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? non puto pauperem, cui, quantulumcunque supererit, sat est. Tu tamen malo serves tua, et bono tempore uti incipias. Nam, ut visum est maioribus nostris: „Sera parsimonia in fundo est.“ Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

EPISTOLA II.

Lucilium, qui Senecae scripserat, se lectioni librorum operam navare, nec locorum mutationibus delectari, laudat, et ut in his inceptis pergat, hortatur. Prope idem argumentum Epist. XXVIII. est. Addit egregia consilia de recte et utiliter legendis libris, quae in memoriam revocant illud Quinctiliani Instit. Orat. X, 1. multa magis quam multorum lectione firmandam mentem, et ducendum esse colorem: sive quod alio loco acute praecepit, non multa, sed multum legere oportere. Egregium tandem illud consilium, ut Lucilius sibi quotidie e lectione sua praeceptum aliquod efficax excerpat, a se ipso custodiri ait Seneca, ideoque finit epistolam dicto Epicureo: honestam rem esse laetam paupertatem. Saepius revertitur noster ad haec consilia de lectione recte instituenda. Cf. de Tranquill. Anim. IX, 4. Epist. XLV. LXXXVIII etc. — Mature autem vitia, quae in legendis libris committerentur, fuisse observata a viris intelligentibus, docent vel Aristarchi et Aristophanis Byzant. praecepta, sive indices librorum ad legendum fructuosissimorum, sub nomine canonum notissimi. Quibus tamen illa vitia non prorsus sublata esse, ex studio hominum isto, quo videri quam esse malint, satis superque pateret, nisi

et tenere poterat. *Maioribus nostris* i. romanis: recte Bentleio notante ad Horat. A. P. 270. *Sera — est.* Iam Erasmus laudavit Hesiodeum illud ex Ἔργ. καὶ Ἡμ. 339. (Brunk. Gnom. Poet. Gr. p. 162.) δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ. *non enim — minimum.* laudat post alios Muretus Antiphanis Comici versus, in quibus vita nostra vino adsimilatur: quod ubi paulum superfit, acescat, apud Brunk. Gnom. Poet. Gr. p. 186. n. VIII. Cf. Senec. Epist. CVIII, 26.

Digitized by Google

nisi adhuc Polybius III, 57 p. 513 sq. Tom. I. ed. Schweighaeus. de eo quaereretur. Sed haec obiter et quasi perfunctorie hic tantum attingere licet.

Et ex his quae mihi scribis, et ex his quae audio, bonam spem de te concipio; non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est. Primum argumentum compositae mentis existimo, posse consistere, et secum morari. Illud autem vide, ne ista lectio multorum auctorum, et omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum et instabile. Certis ingeniis immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ubique est. In peregri- 2
natione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat, necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim et [a]properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumtus emittitur. Nihil aeque sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cica-

a. *properanter* cum Erasmo et uno cod. Pal. ap. Gruter. reduxi. Antea properantes.

§. 1. *Aegri animi — est*] Hoc animi vitium saepe taxat, inprimis de Tranquill. Animi II, 11 sq. *certis ingeniis — sedeat.* ad scriptores, qui certo scribendi genere clari sint, ideoque ad eos, quos *probatos* appellat, animum applicari, et iis innutriri, *ἐντρέφεσθαι*, suadet. Vix dubitandum est, quin et illos, quos Quinctil. X, 1. Inst. Orat. probati videmus, pro classicis habuerit auctoribus. *trahere* i. accipere, nanciscì. Sic navigium trahit aquam de Ira II, 10, 5. molestia ex pernicie trahitur, cognomen trahitur, ap. Ciceronem etc.

2. *Hospitia*] quae inter homines diversarum urbium nationumque, tesseris datis, instituì solebant; ne de deversoriis nostris antiquitati incognitis, cogites. Caeterum similia, quae sequuntur, magis luxuriantis quam vere elegantis ingenii esse indicia, uno tantum verbo monemus.

Digitized by Google

tricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non convaleſcit planta quae ſaepe transfertur: nihil tam utile eſt, [b]quod in transitu profit. [c]Diſtringit animum librorum multitudo. Itaque quum legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. „Sed modo," inquis, „hunc librum evolvere volo, modo illum." Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quae ubi varia ſunt et diverſa, [d]coinquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: et ſi quando ad alios devertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie adverſus paupertatem, aliquid adverſus mortem auxilii compara, nec minus adverſus ceteras peſtes. Et quum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die [e]excoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quae lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum; ſoleo enim et in aliena caſtra transire, non tanquam transfuga, ſed tanquam explorator. „Honeſta," inquit, „res

b. *quod in transitu profit.* Erlangenſ. et Erfurtenſes codd. *ut*; ſed eſt aberratio librarii. Suppleas: quam illud, quod locum ſuum tenet. c. *Diſtringit* i. diſtinet et ligat, Lipſio interprete, ex nonnullis Lipſii, Erlangenſi et Erfurtenſi cod. B. recepi: eſt noſtro familiare verbum. *Diſtrahit* antea legebatur: haec vt vocis hoc ipſo loco tantum adſtructa. d *coinquinant* Eraſmi et omnes Gruteriani codd. probant: Pinciani et alii, *inquinant*: illud Seneca dignius putans probo. Mox *devertere* dedi: pro aberrationibus aut explicationibus mihi ſunt varietates codd. *transire; diverti.* Hoc ſenſu verbum *devertere*, non, *divertere*, eſſe ſcribendum, conſtat. Clav. Cic. *devertere.* e. *excoquas* reduxi omnibus codd. permotus. Gruter. addit: quibusdam id mutatum eſſe in *concoquas*.

3. *Itaque — legas*] Quum plures libros legere velis, quam poſſideas, ſis quaeſo contentus iis, quos habeas. *Faſtidientis — alunt*: non eſt ſermo de doctis diſquiſitionibus, quae haud dubie plerumque multorum et eorum diverſorum librorum copiam uſumque liberum requirunt, ſed de ea lectione, qua te emendare, ingenium acuere, et mentem firmare velis. *peſtes*, i. mala.

4. *Honeſta — paupertas*] Egregium haud dubie dictum Epi-

Digitized by Google

„res est, laeta paupertas.“ Illa vero non est paupertas, si laeta est. Cui enim cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, quantum feneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit divitiarum modus, quaeris? Primus, habere quod necesse est, proximus, quod sat est.

EPISTOLA III.

Familiariter reprehendit Lucilium, quod amici nomine, ut vulgus soleat, usus sit, monetque, cum deorum vere ac proprie amicum esse, quocum, si probatus fuerit, omnia nostra aeque ac nobiscum communicare possimus. Unde hoc nos proficere, addit, ut nec ipsi mali quid committamus, et amicum constantem reddamus et fidelem. In quo et a vulgo seiungamus nos oportet, quippe qui, nullo omnino discrimine facto, vel omnes amicorum loco habent, vel amicitiae praestantiam ignorant. (Cf. Epist. IX. ubi alio eoque stoico more hunc locum persequitur.) Quae quidem observatio de hominum inconstantia similem eorum errorem in eius mentem revocat, utpote qui industriam in circumcursione perpetua et quietem in omni vacuitate a motu ponunt. Satis laxo vinculo adhibetur Pomponii dictum, clausulae loco, eiusdem fere argumenti. Ceterum et de amicitia omnes egisse auctores, qui de officiis exposuerint, constat. In Stoicis autem hac re tractanda clari fuere Posidonius, Hecato, Panaetius. Vide Diog. Laert. VII. 124: quibus et Cicero in libro egregio de amicitia, dialogo praestantissimo Platonis cui titulus est: Lysis, in partes vocato, idemtidem usus esse videtur.

Erasmus cum sequentibus edd. habet: *concoquat*. Sensu nihil differunt. f. *quantum* et quatuor codd. Gruter. atque Erfurtensi B, et usu Senecae permotus reduxi; antea: *aut*.

Epicuri, quo dignissimum fuit, eiusque vitae rationi, quam in horto custodivit, convenientissimum. Cf. Diogen. Laert. X, 11 sq. Senec. Ep. XVIII, 7. XXI, 7 sq. et Cic. Paradox. VI. 5. *Quid enim refert — feneret*] diversa divitiarum genera recenset: *quantum — pascat* i. quantum pecoris, boum, oviumque alat in pascuis suis. In Apulia inprimis haec pecu-

Digitized by Google

Epistolas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec soleas ipse quidem hoc facere. Ita eâdem epistolâ illum et dixisti amicum, et negasti. Itaque sic priore illo verbo quasi publico usus es, et sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos bonos viros dicimus; quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. [a]Hoc abierit! Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras, et non satis nosti vim verae amicitiae. [b]Tu vero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius.

a. *Hoc abierit!* Sensus probus est, sive *hoc ab.* sive *huc ab.* cum codd. et edd. legas: hoc modo excusari dictum tuum potest, explicante Fr. Modio Ep. 2 Nov. lect., quem Gruter. laudat. Abesse tamen haud bene potest, quamvis codd. nonnulli concinant. Gronov. acute emendavit: Hic (sc. amicus tuus) abierit: de re, non de homine loquar tecum, in thesi non in hypothesi. At vulgata bene habet.

b. Ante: *Tu vero* sequentia ap. Erasmum, Gruterum eiusque quinque codd. al. legebantur: Errat autem, qui amicum in atrio quaerit, in convivio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo et bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. Muretus haec verba delenda censuit, ut invecta huc ex ep. 19, 11. Probavit hoc iudicium Gruterus et insecuti editores: haud immerito. Sunt enim alienissima ab hoc loco, e margine interpolata.

pecuaria fiebat. Cf. Tom. I. p. 337 not.

§. 1. *publice*] i. quod vulgo usitatum, commune est. Sic mos fuit, ut qui in Senatu Candidatum produceret, bonum eum vel optimum virum diceret. Cuius quidem rei vestigium apparet in Plinii Panegyrico: faciebas ergo, quum diceres optimos, Gruterus huc trahit Ciceron. de Orat. II, 64. *Dominos*, honoris caussa, ut apud recentiores: Herr, Monsieur, Sir. Saepe autem huius moris, non solum honoratiores, parentes, fratres, (cf. epist. CIV, 1.) sed etiam obvios quosque, quorum nomen non statim succurreret, hoc titulo compellandi, mentio iniicitur apud veteres. cf. Sueton. Aug. 53 not. Tacit. Annal. II, 87. cum Excurs. Lipsii P. Eadem ratione utebantur in mulieribus iam inde a decimo

Digitized by Google

prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti vero praepostere officia permiscent, qui contra praecepta Theophrasti, quum amaverint, iudicant; et non amant, quum iudicaverint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: quum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Tu quidem 3
ita vive, [c]ut nihil tibi committas, nisi quod committere etiam inimico possis: sed quia interveniunt quaedam, quae consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si putaveris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: et aliis ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare ulla verba coram amico meo retraham? quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quae tantum amicis committenda sunt, 4
obviis narrant, et in quaslibet aures, quidquid illos urit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, et, si possent, ne sibi quidem crediturі, interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. utrumque enim vitium est, et

c. *ut nihil tibi committas.* Erasmi editio cum libris vett. praestat hanc lectionem, quam a Mureto sine ulla caussa adiecta immutatam in: *ut nihil committas* recte restituendam duxit Gronov. qui exponit: ut *conscire sibi* est, pravi facti conscientiam habere ap. Horat. I. Ep. 1, 61, ita *committere sibi* est conscientiam alicuius facti admittere. Itaque revocavi.

mo quarto aetatis anno. Vide Epicteti Manual. CXL. edit. Schweighaeuf. ubi Vptoni notae (Tom. III. p. 163 Epictereae Philof. Monum.): addas Spanhem. de Vfu et P. N. To. II. p. 427. Petron. c. 62. p. 330. Burmann.

2. *Theophrasti*] Occurrit quoque apud Plutarchum de fraterno amore Tom. X. p. 45. Hutt. Τοὺς μὲν γὰρ ἀλλοτρίους, ὡς ἔλεγε Θεόφραστος, οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρινοῦντα φιλεῖν. Locus huius dicti erat fortasse in libro περὶ Ἔρωτος, si hariolari licet. Cf. Fabricii Bibl. Graec. Vol. III. p. 449. ed. Harles.

Digitized by Google

omnibus credere, et nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. — Sic utrosque reprehendas, et eos qui semper inquieti sunt, et eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria, sed exagitatae mentis concursatio: et haec non est quies, quae motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio et languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. „Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse quidquid in luce est.“ Inter se ista miscenda sunt, et quiescenti agendum, et agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, se et diem fecisse et noctem.

EPISTOLA IV.

Hortatur amicum, ut perseveret in philosophia et in emendando animo; quo maiores enim profectus faciat, eo maiorem voluptatem sensurum esse, virili animo assumto et puerilitate deposita. Praecipua autem utilitas huius studii est contemtus animae, sive mortis: quam quum ex frivolis causis contemnant interdum homines, e solidioribus virtutis causis multo magis eam esse parvifaciendam, manet. Vitam itaque una cum bonis eam comitantibus non esse amandam, sed omnem pro illa sollicitudinem deponendam, quum ex tot levissimis causis mors nos occupare possit. Finem epistolae facit dictum Epicuri de veris divitiis. Hoc emblema per se egregium satis bene cum antecedentibus coniungi potest, quandoquidem ei, qui paucis contentus nec avidus

5. *Pomponium*] Lipsius alt: „poetam tragicum hoc nomine scio, sed et alios. At ista non olent poetam: estque in meo libro optimo: Pompeium philosophum“. Vixit autem ille Pomponius (nam varietas a Lipsio e codice allata pro aberratione librarii habenda est) sub Augusto et superstes fuit Tiberio. Tacit. Annal. V, 8, ubi vir morum elegantia et ingenio illustris audit. Cf. Lipsius ad Taciti Annal. XI, 13. Si cum Lipsio e carmine haec esse petita, negaveris, quamquam in iis afferendis sententiam quin sequeretur, verbis relictis, nihil impedit, altera tamen ex parte non pervideo, quidni poetam tragicum ex libros philosophicos composuisse putemus?

Digitized by Google

dus est rerum in vita supervacuarum, minus metus abiicere potest mors, quam iis, qui contrariam vitae rationem inierunt: quamquam in hisce clausulis illam arctam cum antecedentibus coniunctionem quaerere velle, ipsius auctoris consilio repugnaret.

Perseverа ut coepisti, et quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo et composito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: [a]alia tamen illa voluptas est, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae et splendidae. Tenes utique memoriâ, quantum senseris gaudium, quum praetextâ, positâ, sumsisti virilem togam, et in forum deductus es: maius exspecta, quum puerilem animum deposueris, et te in [b]virum philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, 2
sed, quod est gravius, puerilitas remanet: et hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia

a. *alia, altior* coni. Heumann in Poecile II, 1. p. 31. ingenioſe. Sed vulg. bene habet.

b. *virum* antiquior lectio ab omnibus edd. et codd. Gruter. firmata. Muretus ex vetere libro legendum esse ait: *viros*, attici instituti memor, ex quo qui incipiebant per se censeri iamque res suas libere tractare atque administrare, qui περίπολοι fuerant (Wesseling. Obss. 1, 2) in viros transcribebantur. Vocabatur hoc ap. Athen. ἐγγράφεσθαι εἰς ἄνδρας, εἰς ληξιαρχικὸν (τοῦ δήμου). Res nota vel ex Lamb. Bosii Antiqq. Graec. Sed illi veteres libri Mureti quum non satis locupletes testes sint, antiquiorem coniecturâ lectionem retinendam duxi, ideoque revocavi. Transcribi in virum i. declarari publice tamquam vir. Sic ap. Senecam in Thyest. 13 est: in quod malum transcribor? i. mutor, deferor.

Contemplatione — splendidae.] Spectant haec ad dogma antiquum philosophicum, Pythagoreorum, et Stoicis perquam familiare, de animo in corpus tamquam in custodiam et vincula coniecto, ubi multam maculae et labis attraxit, e qua nonnisi Philosophiae opera liberari debet ac potest. cf. Senecae Nat. Quaest. I. praef.

praetexta toga: fiebat hic actus sollennis anno aetatis decimo quarto quintove. vide ad Consol. ad Marc. XI, 1, To. I. p. 254.

2. *illa levia — utraque.*] Muretus perquam appositе comparat Lucretium II, 54 sq. ubi Creechius laudat Senec. Epist. CX, 6.

Digitized by Google

tia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium. Illi levia, hi falsa formidant; nos utraque. [c] Profice modo, et intelliges, quaedam ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. [d] Nullum magnum, quod extremum est. Mors ad te venit, timenda erat, si tecum esse posset: necesse est, aut non perveniat, aut pertranseat. „Difficile est," inquis, „animum perducere ad contemtum animae." Non vides, quam ex 3 frivolis causis contemnatur? Alius ante amicae fores laqueo pependit; alius se praecipitavit a tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in viscera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos 4 consules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis aequo animo vitam relinquere, quam multi sic complectuntur et tenent, quomodo qui a torrente rapiuntur, spinas et aspera. Plerique inter mortis metum, et vitae tormenta, miseri fluctuant: et vivere nolunt, et mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa solicitudinem deponendo. Nullum bonum iuvat habentem, nisi ad cuius amissionem praepara-

c. *Profice*, prospice, et mox *auferunt* loco *afferunt* aberrationes librarr. d. *Nullum magnum, quod extremum est*: antiqua lectio. Erasmi et omnium insecutorum edd. addunt post magnum: *malum*, quod tamen omnibus codd. deest. Itaque exulet. Nihil magni momenti est, quod o. c.

3. *alius se — viscera.*] de servis loquitur. *qui inter magna bona — numerat* i. iteratum consulatum: nam sub principibus consulatus communior factus pluribus dari simul poterat, quum alii consules ordinarii, alii suffecti, f. minores, quin etiam honorarii crearentur. Cf. Dio Cass. XLVIII, 35 et ad III de Ira 31, 2.

4. *et vivere — nesciunt.* Laudat Lipsius Epicteti (fragm. XCV, p. 98. Tom. III. Epictetae

Digitized by Google

paratus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, quam quae desiderari amissa non potest. Ergo 5
adversus omnia quae accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te et indura. De Pompeii capite pupillus et spado tulere sententiam: de Crasso crudelis et insolens Parthus. Caius Caesar iussit Lepidum [e]Dextro tribuno praebere cervicem: ipse Chaereae praestitit. Neminem eo fortuna provexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare evertitur: eodem die, ubi luserunt navigia, sorbentur. Cogita posse 6
latronem et hostem admovere iugulo tuo gladium: ut potestas maior absit, nemo non servus habet in te vitae necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam contemsit, tuae dominus est. recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: et intelliges, non pauciores servorum irâ cecidisse, quam regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem times, quum id propter quod times, nemo non possit? At si forte in manus hostium inci- 7
deris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. Quid

e. *Dextro* hanc scriptorum lectionem praetuli alteri: Decimo. Mox *permiserat* praestat *τῳ promiserat* nonnullorum codd., in quod et Heumannus in Poecile l. l. p. 32. coniectura inciderat. *mare evertitur* cum omnibus scriptis, Erasmo, Grutero et Gronovio praetuli: i. turbatur. *vertitur* a Mureto erat.

cteteae Philos. Monum. edit. Schweigh.) increpitationem parilem: Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν.

5. De *Pompeio* cf. ad II. de Ira 2, 4. De *Crasso* adi Plut. To. III. Vita M. Crassi c. 30 p. 488 ed. Reisk. *Caius Caesar* Caligula: narrat Dio Cass. LIX, 22: Lepidus Caligulae cognatus, Drusillae, sororis Caii, maritus, olim eiusdem Caii amasius, coniurationis crimine damnatus et a tribuno *Dextro* interfectus est. Sueton. Calig. XXIV. Lipsius ad Taciti Annal. III, 2. *Cassius Chaerea* una cum Cornelio Sabino Caligulam interfecit. Dio Cass. LIX, 29.

Digitized by Google

Quid te ipse decipis, et hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? ita dico, ex quo natus es, duceris. Haec et huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam ultimam horam placidi exspectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. — Sed ut epistolae finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. et hoc quoque ex alienis hortulis sumtum est. 8. „Magnae divitiae sunt lege naturae composita paupertas.“ Lex autem illa naturae scis quos nobis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium grave, et contumeliosam etiam humanitatem pati: non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, [f]et appositum: ad supervacua sudatur. Illa sunt quae togam conterunt, quae nos senescere sub tentorio cogunt, quae in aliena litora impingunt. Ad manum est, quod satis est.

EPI-

f. *et appositum* antiquissima lectio, quam coniectura mutaverat Erasmus, adoptaverat Muretus: *et expositum*. Appositum est commodum, vicinum. Recte Gronov. revocavit.

7. *eo — duceris*,] inde a primo vitae die sc. ad mortem.

8. *Magnae divitiae — paupertas.*] Sunt haec Epicurea: quod noster indicasse videri potest verbis: *ex alienis hortis*. Hinc Epicurus κηπολόγος (Analect. Brunk. II, p. 53) philosophus ex horto, eiusque philosophia κῆπος, hortus, appellatur, v. c. ap. Themist. Orat. IV. ὅτῳ μέλει ὁ κῆπος. Sed vide quae ad Ep. XXI, 10 notamus de hac re. *lex naturae*. cf. de Vita beat. XIII. *Vt famem — pati*, tamquam cliens. *Supercilium* i. fastum, ut gr. ὀφρύς, Bergler ad Alciphron. Epist. I, 34 p. 194. Wagner. Hunc morem Romanorum fores principum obsidendi respexit Lucian. Nigrin. c. 23 (ubi vide Hemsterhus. Tom. I. p. 259, 260 Bip.): τοὺς πυλῶνας ἔωθεν ἐμπλήθουσι, superbis assident liminibus, ut ave suum portent, et coenas e sportulis accipiant (τὸ ἐπὶ σπυρίδος δεῖπνον Athenae. VIII, 17. p. 365. Iuvenal. I, 95 sq. et ad utrumque cf. Casaub.) *illa* supervacua *sunt, quae togam conterunt* in officiis civilibus, salutatione, deductione, ubi clientuli isti semper togati. Lipsius.

Digitized by Google

EPISTOLA V.

Gratulatur amico, quod Philosophiae operam navet indefessam, sed monet simul, ut ab ostentatione liberum se praestet: Philosophiae enim studium ad emendationem animi ac vitae adhibendum esse: qua una, si dissimilitudo a vulgo esse debeat, admiratio sit, reliqua, quae ad externam dissimilitudinem pertineant, tamquam ridicula et odiosa sint reiicienda. Emblema egregium ex Hecatone Stoico affert: Desines timere, si sperare desieris.

Quod pertinaciter studes, et omnibus omissis, hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias, et probo et gaudeo: nec tantum hortor, ut perseveres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua; quae in habitu tuo, aut genere vitae notabilia sint. Asperum cultum, et intonsum caput, et negligentiorem barbam, et indictum argento odium, et cubile humi positum, et quidquid aliud ambitionem perversâ viâ sequitur, evita. Satis ipsum nomen philosophiae, etiam si modeste tractetur, invidiosum est: quid, si nos hominum consuetudini coeperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint: frons nostra populo conveniat. Non splendeat toga: ne sordeat quidem.

1. Egregie haec dicta sunt ad reprimendam ostentationem, quam inter philosophos cuiuscunque fere sectae regnasse, vel ex Luciano, Horat. I. Epp. 19, 12 etc. notissimum est.

2. *invidiosum est,*] quia contra vitia omnis generis, quae utique in metropoli, aut quavis magna urbe, inprimis vero Romae dominabantur, invehebatur philosophia quaelibet: sive Stoicorum dogmata, naturam esse sequendam etc. praecipientia, sive Epicuri decreta atque sententias, in quibus animi emendatio et inde manans voluptas (vide locum praestantissimum Luciani Tom. V. p. 106 Bip.) severissime postulabatur, spectaveris. *Quid fieres si* hac modesta tractatione omissa nos a moribus receptis hominum separaremus, alia eaque diversissima vivendi instituta sequentes? Itaque medium tene-

Digitized by Google

dem. non habeamus argentum, in quod solidi auri caelatura descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium, auro argentoque caruisse. Id agamus, ut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non ut contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, 3 et a nobis avertimus. Illud quoque efficimus, ut nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem et congregationem: a qua professione dissimilitudo nos separabit. Videamus ne ista, per quae admirationem parare volumus, ridicula et odiosa sint. Nempe propositum nostrum est, 4 secundum naturam vivere. Hoc contra naturam est, tor-

a. *a qua professione dissimilitudo nos separabit.* Antiquior lectio, cf. Gruter. h. ne professione ab aliis diversi simus, sed vita, vid. Ep. 14. Erasmus coniectura *ad nos* ejecerat: i. e. ait: a qua congregatione dissimilitudo professionis separabit. vult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri.

teneamus intet cultum exquisitum et asperum. *non habeamus argentum — descenderit.* Recte Lipsius: „Emblema, s. Latinis inserta.“ Spectant autem haec ad luxum, qui utique inter Romanos viguit, ut vasis mensalibus argenteis sigilla ex auro praesertim, anaglypha intelligenter facta (*solidi auri caelaturam*)‚ illigarent quae pro lubitu demi atque variari poterant: quandoquidem recentia vasa eaque recenter ornata in conviviis, quae luxus satis frequentia apparavit, semper apponere non licuit. Cicero emblemata appellat. Cf. Ernesti Clav. Cic. *Caelatura* id q. *τόρευμα*. Cf. Heynii antiquar. Aufsaetze II p. 145 sqq. et Schneider in Lexico graeco ad voc. *τορεύω*. Hic luxus Herculanensibus antiquitatibus detectis et publici iuris factis in clariore demum luce positus est.

3. *sensum communem*] quo tempus, locum, personas observare et distinguere possumus, ne quid inepte faciamus. Sic explicat noster de Benefic. I, 12. hanc phrasin, quae varie apud varios accipitur, quos erudite significavit magnus Bentleius ad Horat. Sermon. I, 3, 65. nostri loci non immemor. *secundum naturam*, commune philosophorum axioma, vid. de Vita beata cap. III et VIII. Epistol. XLI fin. Lipsius.

Digitized by Google

torquere corpus suum, et faciles odisse mundities, et squallorem appetere, et cibis non tantum vilibus uti, sed tetris et horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriae est: ita usitatas et non magno parabiles fugere, dementiae est. Frugalitatem exigit philosophia, non poenam: potest autem esse non incomta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores et publicos: [b]suspiciant omnes vitam nostram, sed et agnoscant. Quid ergo? 5
Eadem faciemus, quae ceteri? nihil inter nos et illos intererit? plurimum. Dissimiles esse nos vulgo, sciat, qui inspexerit propius. qui domum intraverit, nos potius miretur, quam supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est, pati non posse divitias. — Sed ut huius quoque diei lucellum 6
tecum communicem, apud Hecatonem nostrum inveni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. „Desines, inquit, timere, si sperare desieris.“ Dices, quomodo ista tam diversa pariter sunt? ita est, mi Lucili: quum videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena et [c]custodiam et militem copu-

b. *suspiciant omnes vitam nostram, sed et agnoscant.* Praestat haec lectio antiqua coniecturae Gruteri: Non suspiciant homines vitam nostram, sed agnoscant. Sensus postulat: vita nostra ita fit comparata, ut non solum admiratio homines in vitam nostram convertat, sed etiam praestantium eius imitandam ducant.

c. *custodiam* ap. Scriptt. argenteae Latinitatis significat eum, qui custoditur. Male Gruteriani codd. *custodem*. cf. ad de Tranq. An. 10, 3.

6. *Hecatonem*] Fuit is Stoicus satis celeber in antiquitate, Rhodius, Panaetii discipulus, cuius opera omnia periere. Cf. Fabricii Bibl. Gr. Vol. III, p. 563 Harlef. Hoc dictum pertinet ad Apathiam Stoicorum. Vide nostrum de Constant. Sap. XIX, 2. Eleganter de hoc loco disserit Murerus Var. Lectt. XII, 6.

Digitized by Google

copulat: sic ista quae tam dissimilia sunt, pariter in-
7 cedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. utrumque pendentis animi est, utrumque futuri exspectatione solicitum. Maxima autem utriusque causa est, quod non ad praesentia aptamur, sed cogitationes in longinqua praemittimus. Itaque providentia, maximum bonum conditionis humanae, in malum versa est. Ferae pericula quae vident, fugiunt; quum effugêre, securae sunt: nos et venturo torquemur, et praeterito. Multa bona nostra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat. Nemo tantum praesentibus miser est.

EPISTOLA VI.

Quum se emendari, quin transfigurari intelligat ope Philosophiae, cupit cum amico hanc animi mutationem communicare, quandoquidem amicis omnia communia esse debent. Hoc ipso effeitur, ut amico prosit, et sibi utilitatem creet, atque verum sapientiae fructum capiat: nam nullius boni sine socio iucunda possessio est. Proinde libros se missurum ei promittit, in quibus loca praestantiora a se iam insignita sint. Sed enim quum viva vox efficacior sit, optat ut se conveniat, quia exempla securius et efficacius docent, quam praecepta, uti experientia docet.

Egregium Hecatonis dictum huc spectans finem epistolae imponit. Est autem dogma Stoicum, illum qui se amet, i. e. bonum sapientemque faciat, hunc et alios sic amare, ut non sibi soli, sed toti genitum se credat mundo. Cf. de Clement. II, 5, 3. Cic. de Fin. III, 20. Eodem sensu iam Socrates se mundanum appellavit apud Cicaron. Tusc. disputat. V, 37. et Plutarch. de exilio To. X, cap. 5, p. 370 Hutten.

Intelligo, Lucili, non emendari me tantum, sed transfigurari: nec hoc promitto iam aut spero, nihil in

d. *solicitum.* Recte Gronov. praetulit e codice et tribus vett. edd. vulgatae: *soliciti.* Ep. 14, 16. De Brevit. Vit. 17, 1.

1. *transfigurari*] in alium habitum hominemque ire. Epist. XCIV, 46. Nam qui iam (Philosophiam) didicit et facienda ac vitanda percepit, nondum sapiens est, nisi in ea, quae

Digitized by Google

in me supereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quae debeant corrigi, quae extenuari, quae attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius translati animi, quod vitia ſua, quae adhuc ignorabat, videt. Quibusdam aegris gratulatio fit, quum ſeipſi aegros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum com- 2
municare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiae noſtrae certiorem fiduciam habere coepiſſem; illius verae, quam non ſpes, non timor, non utilitatis ſuae cura divellit: illius, cum qua homines moriuntur, et pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, ſed amicitia caruerunt. Hoc non poteſt accidere, quum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non poſſit? Sciunt enim ipſos 3
omnia habere communia, et quidem magis adverſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, et nobis iſta, quae tam efficacia expertus es. Ego vero cupio iſta omnia in te transfundere, et in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit et ſalutaris, quam mihi uni ſcituro ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut 4
illam incluſam teneam, nec enuntiem, reiiciam. Nul-

 lius

quae didicit, animus eius transfiguratus eſt. Itaque mutatio haec ſive μετασχηματισμὸς animorum eſt hominisque interni. Lipſius. *nec hoc* ſc. dicto: ideo quidni *corrigi — extolli*, prava refingi, ſuperba deprimi, humilia elevari? *Quibusdam — ſenſerunt*, ut in lethargo, ut in melancholia, ubi inſani maxime ſibi ſani (videntur). Lipſius.

2. *amico*] vulgari ſ. publico. Vide Epiſt. III, 1. *amicitia* vera, quae caſtigat, monet, communicat. Lipſius.

4. *Si cum hac exceptione — reiiciam.*] Egregia profeſſio! Similis eſt illa beati Leſſingii. Si Providentia mihi altera manu incluſam oſtenderet veritatem omni dubio liberam, altera illam, quae humanae conditioni convenire videtur, nondum omnibus dubiis exemtam, ideo-

Digitized by Google

lius boni, sine socio, iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: et ne multum operae impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ea ipsa protinus, quae probo et miror, accedas. Plus tamen tibi et viva vox et convictus, quam oratio, proderit: in rem praesentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. vitae eius interfuit, secreta perspexit, observavit illum, an ex formula sua viveret. Plato et Aristoteles, et omnis in diversum itura sapientium turba, plus ex moribus, quam

ideoque inquisitioni patentem, retine, dicerem, illam, relinque hanc.

5. *Primum — credunt*] Recte haec dicta sunt, quatenus a te ad iudicandum apto, nec ullis opinionum commentis praepedito, res accuratius diiudicari possunt, quam si auribus accipias. Tuetur hanc eandem sententiam Horatius A. P. 180. Segnius irritant animos demissa per aurem, Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus, et quae ipse tibi tradit spectator. Quintil. Inst. Orat. XI, 2. acrior est oculorum quam aurium sensus. Altera tamen ex parte nec illi falsi sunt, qui auribus maiorem vim quam oculis tribuant. Sic Candaules Herodoti I, 8 ait ὦτα τυγχάνει ἀνθρώποισιν ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, ubi vide Wesseling. Strabo II, p. 178 ed. Lips. ἀκοὴ πρὸς ἐπιστήμην (ad notitias variarum rerum acquirendas) πολὺ ἀρείττων ἐστί. Lactant. Inst. III, 9 plus est in auribus quam in oculis situm. *Cleanthes*, aestimatissimus Zenonis discipulus, quem ideo Epictetus una cum Socrate, Diogene et Zenone ad imitandum proponit, Dissert. Arrian. III, 23, 32. cf. Diog. Laert. VII, 168 sqq. *formula*. vide ad II de Clem. 3, 1. *Plato et Aristoteles — traxit*. Quum hic de contubernio sermo sit, Lipsius anachronismum commisisse Senecam putat. Aristoteles enim Socratem, qui Ol. XCV, 1 obiit, ne vidit quidem, natus XCIX, 1. Calore itaque scriptionis nostrum in errorem chronologicum abreptum fateamur oportet. *plus ex moribus*. Laudat Lipsius Xenophont. Memorab. Socrat. IV, 1, init.

Digitized by Google

quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, et 6
[a] Hermachum, et Polyaenum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te arceſſo tantum, ut proficias, ſed ut proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectaverit, dicam. „Quaeris," inquit, „quid profecerim? Amicus eſſe mihi coepi." Multum profecit: nunquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

EPISTOLA VII.

Conſortium malorum quum ex pervetuſto proverbio vitioſitatem aliquam facillime vel optimis moribus affricare ſoleat, ſuadet Lucilio Seneca, ut turbam, ſive multorum converſationem devitet, qua nihil emendationi morum periculoſius ſit. A generali hoc praecepto devertitur ad ſpectacula gladiatoria, quibus nuper interfuerat. Qua occaſione data in illa ſpectacula, ſ. munera gladiatoria ideoque in populum qui ijs tanta inſania gaudere ſoleat, acerbiſſime invehitur. Fortaſſe huius loci eſt, quaedam huc pertinentia breviter delibaſſe. Haec ſpectacula publica, Graecis liberis diu prorſus incognita, et quum cognoviſſent, odio habita, maximopere placuerunt Romanis (Auctor Dialogi de Cauſſis corr. Eloq. c. XXIX). Originem traxere a more ſaeviſſimo captivos ad placandos manes ſuorum in bello caeſorum inferiorum loco mactandi; quem et apud Graecos obtinuiſſe Homerus

tra-

a. *Hermachum.* Sic omnes fere codd. omnium auctorum, ubi Hermachus memoratur. *Hermarchum* tamen ſcribendum eſſe putat Villoiſon. in Anecdot. Graec. tom. II. p. 159. n. ex *Antichità di Ercolano* Vol. V. p. 71. tav. 17. et p. 721. Cf. Harles ad Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 604. x) ubi et de Metrodoro Athenienſi p. 606. et de Polyaeno p. 609 conferas. Is Hermachus eſt Mitylenaeus, qui in ſchola et diatriba Epicuro ſucceſſit. Hanc eandem ſententiam de nomine hoc ſcribendo proteuliſſe Klotzium in Actis liter. T. V. p. 367, qui eam ex Protome Hermarchi in della Antichità l. c. probaverat, intellexi e Wagneri nota ad Alciphron. II, ep. 2, p. 287 ſq.

6. *Metrodorus*] Athenienſis, diſcipulus Epicuri celeberrimus. Cf. Bayli Dictionn. hiſtor. et crit. Epicure (D). Ceterum vide de eo, Hermacho et Polyaeno Diogen. Laert. X, 15, 22 ſq.

Digitized by Google

tradit. Decimus Iunius Brutus a. u. c. CCCCXC captivos inter se pugnare iussit in honorem defuncti patris, ideoque munus gladiatorium edidit primus (Liv. Epit. XVI. Valer. Max. II, 4, 7.). Mox res in ludum versa mos factus est, ut a magistratibus et deinceps a Candidatis ad populi favorem sibi conciliandum, ederentur. Quare lanistae exorti sunt, qui viles homines et mancipia empta, familiam autem dixere, sub procuratore fugina gladiatoria alerent, et ludis gladiatoriis secundum dictata et leges exerceri iuberent. Quid, quod nobiles iique potentes gladiatorum adeo familias in ergastulis praediorum suorum, ubi detinebantur, alerent, teste bello Spartacio! Armis et modo pugnandi, quibus utebantur, genera gladiatorum constituebantur, et nomina. Ex iis, qui vulgari modo inter se pugnarent, ordinariis paribus, excerpere hic liceat duo genera, postulatitios et bestiarios. Quorum quidem priores a principibus privatim emtos alitosque, ideoque Caesarianos fiscalesque (Καίσαρος μονομάχους Epictet. Diss. I, 29, 37.) nominatos, a populo propter peritiam, qua inclaruerant, interdum in arenam fori s. Amphitheatri sibi commodari postulatos esse legimus, ubi paria inter se componebantur. Bestiariorum, ad mortem plerumque propter scelera commissa damnatorum, pugna erat cum bestiis e. c. leonibus, quam vel poenae loco, vel ultro, vel auctoramento s. mercede conducti pugnarunt: haec pugna vocata est venatio. Iam vero qui mane cum leonibus ursisque pugnaverant, meridie inter se depugnare cogebantur, nominati inde catervarii s. meridiani, gregatim temere ac sine arte mortis periculo obiecti. Plura dabit Meierotto ueber Sitten u. Lebensart der Roemer in verschiednen Zeiten der Republik, Tom. I. p. 127 sqq.

Iam quum haec saevitia velut contagione quadam animi proximum quemque invadere soleat, cum iis tantummodo versandum esse suadet Seneca, qui emendationem dare et recipere possint: sufficere, addit, sibi et melioribus didicisse. Tria egregia dicta Democriti, Heraclitи et Epicuri affernuntur huc facientia: quae nostras Baldo Sylva lyric. lib. VII, 14 in usum suum convertit, praeclare expressa ab Herdero, in Terpsichore T. II. p. 312. Allen immer gefallen ist ein Gluecksspiel etc.

Quid tibi vitandum praecipue existimes, quaeris? turbam. Nondum enim tuto illi te commiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur: aliquid ex his quae fugavi, redit. Quod aegris evenit, quos longa imbecillitas usque eo affe-

Digitized by Google

affecit, ut nunquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conversatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Quid me existimas dicere? avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? immo vero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans, et sales, et aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est: quid quid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis, mera homicidia sunt: nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi: nunquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus et postulatitiis praeferunt. Quidni praeferant? non galeâ, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo [a]gladii artes? Omnia ista mortis morae

 sunt.

a. *gladii artes?* Nonnulli codd. et Erasmi editio omittunt τὸ *gladii*, quod tamen in multis aliis additur, idque iure. Spectant autem hae gladii artes ad dictata et leges quas lanistae gladiatoribus in ludis gladiatoriis commentari solebant. Cic. de Or.

1. *ex longo morbo*] i. vitiositate. Ep. LXXV, 9. Sic declarant Stoici animi nondum emendati sed passionibus laborantis statum, nonnisi ope Philosophiae purgandum. Cf. Cicer. Tusc. Qu. IV, 10. coll. IV, 12 init. Diog. Laert. VII, 115. Stob. Eclog. ethic. p. 177. Tiedemann System der stoischen Philos. III, p. 263 sqq. *sine offensa*, i. noxa, incommodo.

2. *populus*] turba, multi, stoico sensu, i. stulti pravique, φαῦλοι: ideoque opponuntur sapientibus s. sapientiae studiosis, σπουδαίοις. *quia inter homines fui*, stultos et nulla philosophia excultos, φαύλους. *lusus — acquiescant*; mimos, pantomimosque etc.

3. *Quo — artes?*] i. cui bono sunt iis munimenta, e. c. galea, scutum. Plura exempla

Digitized by Google

sunt. Mane leonibus et ursis homines, meridie spe-
4 ctatoribus suis obiiciuntur. [b]Interfectores interfectu-
ris iubentur obiici, et victorem in aliam detinent cae-
dem. exitus pugnantium mors est: ferro et igne res
geritur. Haec fiunt, dum vacat arena. — Sed la-
trocinium fecit aliquis. Quid ergo? meruit, ut sus-
pendatur. Occidit hominem: qui occidit, ille me-
ruit ut hoc pateretur: tu quid meruisti, miser, ut
hoc spectes? — Occide, ure, verbera! Quare tam
timide incurrit in ferrum? quare parum audacter oc-
5 cidit? quare parum libenter moritur? Plagis agun-
tur in vulnera, et mutuos ictus nudis et obviis pecto-
ribus [c]excipiunt. Intermissum est spectaculum? inte-
rim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age, ne
hoc

III, 23. Suet. Iul. 26. b. *interfectores interfecturis iubentur obiici.* Ita mss. Pincianus et Gronov. invenerunt probaruntque. Lipsius lib. 2. Saturn. Serm. c. 15. ita quoque emendaverat probatum Grutero. *Interfectores interfectis* legebatur ante Muretum, ap. Erasmum et in multis codd. nullo tamen sensu. Muretus fecit *interfectores inter se.* Quam codd. dant lectionem sanam praetuli. Qui mane interfecerant, obiiciuntur aliis a quibus interfici debent. c. *excipiunt.* Gronov. ex nonnullis codd. praefert: *recipiunt*, alludum putans ad feralem illam victoris in arena vocem: recipe ferrum: cf. de Tranq. An. XI, 4. Ep. 57, 3 fin. Cic. Tusc. II, 17. At h. l. de catervariis s. meridianis sermo est, qui *plagis* i. verberibus in vulnera aguntur, nec de gladiatoribus ante probe exercitis, ad quos videlicet illa feralis vox spectabat. Itaque vulgatam tueor.

pla huius phrasεos attulit Gronovius ad Senec. Nat. Quaest. I, 16, probatus a Bentleio ad Horat. I. Epp. 5, 12. Exquisitior autem usus est τοῦ *quo* coniuncti cum accus., ubi *quo* antiquus dativus pro *cui* esse videtur, intellecto: adhibeam, aut simili verbo.

4. *ferro et igne res geritur.*] Donec arena, s. locus, in quo gladiatores pugnabant, vacua sit, omni vi saeviunt in se invicem. *Igne.* fugax, aut certe retrogradus in adversarium ire cogebatur. Iusiurandum, quo lanistae obligabantur gladiatores, occurrit ap. Petron. c. 117. cf. Horat. II, Serm. 7. 58. Senecae Epist. XXXVII, 1. uri, vinciri, verberari, necari non detrectabant. *Occide — moritur?* voces spectatorum. Cf. de Ira I, 2, 3. ibique Var. Lect.

Digitized by Google

hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod cum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, et parum tenax recti: facile transitur ad plures. Socrati, Catoni, et Laelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui quum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exem- 6
plum aut luxuriae, aut avaritiae, multum mali facit: convictor delicatus paulatim enervat et emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: malignus comes quamvis candido et simplici rubiginem suam affricuit: quid tu accidere his [d]moribus credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem devitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: neve inimicus multis, qui dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum pot- 7
es: cum his versare, qui te meliorem facturi sunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, et homines dum docent, discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare istis velis, aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam

 [e]men-

d. *moribus.* Optime restituit Gronov. e membranis et vett. edd. explicans *his moribus:* horum hominum moribus et bonae licet indoli; non potest ea servari in turba, quae omnis eam destruere nata et operata est. Cf. Gronovii Obss. I, 24. p. 149

5. *Agite — discere.*] Lipsius et Muretus referunt haec ad Neronem, in cuius clementiae laudem, blande nec tamen falso, sub inicia quidem imperii, haec dicta sint. *Docetis* de conatu, docere vultis. *adeo nemo nostrum — potest.* Lipsius laudat Epictet. Diss. Arrian. II, 16.

6. *rubiginem.*] Eadem fere habet Arrian. in Diss. Epict. III, 16, 3. Lipsio laudante.

Digitized by Google

8 mentem. Nemo est, qui intelligere te possit. Aliquis fortasse unus aut alter incidet; et hic ipse formandus tibi erit, instituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas ne operam perdideris, si tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, communicabo tecum quae occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere sensum tria: ex quibus unum haec epistola in debitum solvet, duo in antecessum accipe. Democritus ait: „Vnus mihi pro populo est, et populus pro uno.“ Bene et ille quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) quum quaereretur ab illo, quo tanta diligentia artis specta-
9 ret ad pauciſſimos perventurae? „Satis sunt,“ inquit, „mihi pauci, satis est unus, satis est nullus.“ Egregie hoc tertium. Epicurus quum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet: „Haec,“ inquit, „ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.“ Ista, mi Lucili, condenda in animum sunt, ut contemnas voluptatem, ex plurium assensione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, si is es quem multi intelligunt? introrsus bona tua spectent.

EPI-

(ed. Lipſ. 1755.). e. *mentem* i. si tibi eum populo conveniret; omnium fere codd. et edd. lectio, praeterquam quod nonnulli scripti habent: *mercem*, nullo sensu. Vnde Gronov. emendabat: *artem*. Sed vulgata bene habet.

8. *aliquis incidet:*] Similia exstant ap. Persium Sat. I, 2. Quis leget haec? — vel duo, vel nemo. *in antecessum*. Vox a foro et argentariis: significat inante solvi et priusquam dies cessit etc. Lipsius. *Democritus*. Cf. de Ira II, 10, 2. *Heraclisi* est sequens dictum, si Symmachum lib. IX Epp. 105. sequaris: secundum Heraclitum physicum, qui summam laudis arbitrabatur placere uni: is esset optimus, qui probaret.

Digitized by Google

EPISTOLA VIII.

Priori epistolae responderat Lucilius, illum secessum, quem Seneca suaserat, contra Stoicorum esse dogmata, quae imperant in actu mori. Immo vero, respondet noster, ago quae prodesse possint pluribus: posterorum negotium ago, conscribendo illis salutaria praecepta, quae ipse expertus sum. Epicuri sententia: libertatem veram a Philosophia dari, bene cum antecedentibus cohaerens claudit epistolam. Vide de Tranquill. An. c. 3. et Argum. libri de Otio aut Secessu: quibus addas, quae Vptonus ad Arrian. Disc. Epictet. I, 10, 7. collegit, ubi Schweighaeuser huius Epistolae non immemor fuit.

„Tu me," inquis, „vitare turbam iubes, secedere, et conscientia esse contentum: ubi illa praecepta vestra, quae imperant in actu mori?" [a]Quid? ego tibi videor inertiam suadere? in hoc me recondidi, et fores clausi, ut prodesse pluribus possim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, et oculos vigiliâ fatigatos, cadentesque, in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam a rebus, et primum a meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua quae possint prodesse conscribo: salutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compositiones, literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus: quae

a. *Quid ego tibi videor inertiam suadere?* Gronovii est emendatio. Ille sic: „Scripti omnes (et edit. Erasmi): *Quod ego tibi videor interim suadere.* Forte: Quid? ego tibi videor inertiam suadere? Quae sequuntur, accipienda, quasi interposuisset: Meum exemplum vide: in hoc me recondidi etc." Vulgatum erat, nescio inde: Quid? ego tibi videor interim sedere?

1. *conscientia*] sc. te tibi didicisse. *Nullus — exit.* Quisnam Titi imperatoris illud celeberrimum non recordabitur; diem non perdidi! Cf. Plinii Panegyr. LXVIII, 2. ibi Schwarz.

2. Spectant haec inprimis, ut opinor, ad Senecae Moralium libros nunc deperditos, in quibus de omni materia ad Philosophiam morum spectante fusius disputaverat, ut innuit ipse Epist. CVI, 2. CVIII, 1. CIX,

Digitized by Google

quae etiamsi perfanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognovi, et lassus errando, aliis monstro. Clamo: Vitate quaecunque vulgo placent, quae casus attribuit: ad omne fortuitum bonum
3 suspicioli pavidique subsistite. Et fera, et piscis, spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunae putatis? insidiae sunt. Quisquis nostrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, ista viscata beneficia devitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, [b]habere nos putamus, habemur. In praecipitia cursus iste deducit: huius eminentis vitae exitus, cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, quum coepit transversos agere felicitas. [c]Aut saltem rectis, aut

b. *habere nos putamus, habemur.* Multi ms. *putamur, haeremus* ut ad viscum referatur; quod *h. n. p. h.* Erasmus et Muretus. Sed vulgata recte defenditur codd. Pinciani, Erasmi et Muret. Accedit quod antithesin amat noster: de Ira I, 16, 8. not. Ep. 119, 12. de Vit. beat. 22. fin.

c. *aut saltem rectis, aut temet fruere.* Lectio fere omnium codd.; et sic fere Erasmus: Aut rectis saltem, aut temet fruere. H. e. Aut emendatorum hominum consortio fruaris, vitatis quae vulgo placent, aut, si hoc tibi non contingat, recede in te ipsum, tibi vive. At Muretus his verbis nullum idoneum sensum inesse putans, e sua coniectura dedit: *aut rectus sta, aut semel fuge.* Nec Gronovius vulgata contentus emend.: *Aut statum rectus, aut temet tene. non vertet fortuna; se cernuet et allidet.* Equidem vulgatam teneo, nec hic quaedam, ex Lipsii opinione, excidisse puto.

CIX, 14. Cf. Lactant. I, 16. II, 2. VI, 17. *serpere* i. contagione grassari, ingravescere. De ulceribus est vox propria. *ad omne fortuitum bonum — subsistite.* Nam Stoicorum dogma est, illa tantummodo bona esse in iisque rebus ponenda, quae in nostra potestate sint. Arrian. Diss. Epict. II, 16, 1. Antonin. VI, 32. Hinc *fortuita* idem valent, quod *aliena* §. 8. cf. Cort. ad Sallust. Iug. I. Proinde *viscata beneficia* bene nominat illa bona, quae nos ab officio avocare, et morbis quos vocant Stoici, i. perturbationibus implicare solent.

3. *Aut saltem rectis*] Recta sunt Stoicis ea, quae sapientis consensu approbantur, τὰ καλὰ, ὀρθὰ, honesta. (*v.* Vpton. ad Arrian. Diss. Epi-

Digitized by Google

aut temet fruere. Qui hoc faciunt, non evertit for- 4
tuna, ſed cernuat et allidit. Hanc ergo ſanam et
ſalubrem formam vitae tenere memento, ut corpori
tantum indulgeas, quantum bonae valetudini ſatis eſt.
Durius tractandum eſt, ne animo male pareat: cibus
famem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat fri-
gus, domus munimentum ſit adverſus infeſta corpori.
Hanc utrum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis
alienae, nihil intereſt: ſcito hominem tam bene cul-
mo, quam auro tegi. Contemne omnia, quae ſuper- 5
vacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Co-
gita, in te, praeter animum, nihil eſſe mirabile:
cui magno nihil magnum eſt. — Si hoc mecum, ſi
hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prod-
eſſe, quam quum ad vadimonium advocatus deſcende-
rem,

Epictet. I, 18, 20, p. 221 ed. Schweighaeuſ. T. II. P. I.) Aut his honeſtis, quae fortuna offert, fruere, aut eius beneficia prorſus aſpernans, tibi vive, vulgo et fortunae iſtis beneficiis inacceſſus.

4. *cernuat*] i. turbat, σφάλλει: plus eſt, quam *evertit*, quod praeit. Sic Ep. IX, 7. τῷ *florere* opponitur *everſi*. *formam* i. ratio vitae ita inſtituatur, ut beneficiis iſtis fortunae bene careas, parum ſollicitus, utrum domus tua ſit caſa ſ. tugurium, an *lapide vario* i. marmore varii coloris externo (Plin. XXXIII, 1.) exſtructa. Marmora autem paria, caryſtia, Hymettia, Numidica etc. ideoque gentium alienarum domibus exſtruendis ornandisque eſſe adhibita vel ex Plin. libr. XXXVII. notum eſt: Italiae enim marmora illis poſthabita ſunt, e. c. Lunenſe marmor (Carrarium nunc vocant), quod etſi non longe ante Caeſarem inventum eſſet, (Strabo V, 2, 5. p. 130 ed. Lipſ. iam memorat cum laude.) diu tamen peregrinis illis ceſſit honore, nec a delicatioribus facile adhibitum eſſe videtur. Sed hoc in diſquiſitione de aetate ſtatuae Apollinis (in Belvedere dicti) ad liquidum deductum eſt. Cf. Les Oeuvres de Raph. Mengs, T. II. p. 9 ſqq.

5. *cui magno — eſt*:] quae ſi cum animo ſapientia imbuto comparaveris, parvi ſunt momenti. *ad vadimonium advocatus*, ab amico reo tamquam ſpon-

Digitized by Google

rem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu candidato vocem et manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, 6 humana divinaque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, et aliquid, ut institui, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum [d] replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. „Philosophiae servias oportet, ut tibi contingat vera libertas.“ Non differtur in diem, qui se illi subiecit et tradidit. statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophiae servire, libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta 7 referam potius quam nostrorum? Quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quam multa poëtae dicunt, quae a philosophis aut dicta sunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas nostras: habent enim hae quoque aliquid severitatis, et sunt inter comoedias et tragoedias mediae: quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quam multa Publii, non excalceatis, sed

d. *replicamus.* Optimorum codd. lectio. *Complicamus* nonnulli codd., unde Erasmus fecerat: *compilamus.*

sponsor praesentiam amici coram iudice mea fide et periculo meo promittens. Clav. Cic. *aut — commodarem:* nam sub Tiberio Comitia e Campo in Curiam sunt translata. Tacit. Annal. I, 15. Plin. Epp. III, 20.

6. *Philosophiae — libertas*] Egregie idem asserit Epictetus in Arrian. Diss. II, cap. 1, ubi §. 25 ait: Οἱ φιλόσοφοι λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἐπιτρέπομεν ἐλευθέροις εἶναι, εἰ μὴ τοῖς πεπαιδευμένοις. Dicit autem Stoicos. Eodem sensu Zenodotus Stoicus in Brunkii Analect. II, 78. Zenonis disciplinam *πατέρα ἐλευθερίας* appellat. Nam sapiens solus rex et liber est. Cf. Cicero de finib. II, 75. Paradox. V. Epictet. Diss. IV, 1. de libertate, ubi vide Vptonum. *circumagitur*, στρέφεται, manumittitur ritu solenni coram praetore per vindictam.

7. De *Publio* Syro mimographo Laberii aequali et aemulo cf. not. ad Consol. ad Marc. IX,

Digitized by Google

sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum, qui 8
ad philosophiam pertinet, et ad hanc partem quae modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostris habenda:

Alienum est omne, quidquid optando venit.

Hunc versum a te dici non paulo melius, et adstrictius, memini:

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnunc melius dictum a te non praeteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum, de tuo tibi.

EPISTOLA IX.

Stilponi Megarensi et Stoicis obiecerat Epicurus, male eos dicere: sapientem se ipso esse contentum, ideoque amico non indigere. An recte haec ab Epicuro reprehensa sint scire desideraverat Lucilius. Respondet noster, hanc reprehensionem non cadere in Stoicos, quippe qui aliam ἀπάθειαν, quam Stilpo cum suis acciperent, Megarici enim omnem mali sensum in sapiente excludunt, Stoici non item. Atque licet utrisque commune sit dogma illud vere magnificum, sapientem sibi ipso esse contentum; amico tamen Stoicus et gaudere potest, et revera gaudet, quamquam et sine amico esse possit. Enimvero quum faciendarum amicitiarum peritissimus sit, nunquam amico carebit. Egregie huc facit Hecatonis dictum: Si vis amari, ama, et illud Attali: iucundius esse, amicum facere, quam habere. Quibus allatis docet ideo praesertim a Stoico sapiente desiderari amicum, ut amicitiam exercere possit, non ut ea sibi auxilium comparet, ad modum Epicuri, qui utilitatis caussa amicitias inungendas esse praecepit, temporarias illas quidem, quae Stoico satisfacere non possunt. Alte-

IX, 4. de Tranquill. An. XI, 6. Vixit sub Caesare et denatus est sub Augusto. Vide Fabricii Bibl. lat. Tom. I, p. 477 sq. Ern. *togatas* comoedias, quae argumenta romana tractabant, et admodum ludicra; *excalceatis* i. comoedis s. mimis qui soccis in theatro utebantur, quum tragoedi cothurnis incederent. Cf. du Bos reflexions crit. Tom. I. sect. 21.

8. *Hunc versum — de tuo tibi*] In quonam poemate hi versus occurrerint, ignoramus.

Digitized by Google

Altera ex parte perperam interpretantur sapientem, Non se contentus est ad vivendum, sed ad beate vivendum. Nulla re indiget, sed multis illi rebus opus est, ideoque et amico, ut vivat, non ut beate vivat. Naturali autem irritatione ad amicitiam, ad coniugium etc. fertur: appetit societatem, amorque sui. Si tamen ei idem quod Stilponi acciderit, et ille omnibus amissis, sua se virtute involvet. Neque tamen Epicurum dissimilia his docuisse monet: quippe qui dixerat: Si cui sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.

Huic Apathiae descriptioni, quam apud omnes fere Stoicos ita tatam invenimus, utique posteaquam Peripatetici duriorem, quam primi Stoae magistri statuebant, apathiam impugnaverant, multo maior laus tribui debet, quam illi antiquiori: quamquam nec sic omnes, quibus systema laborabat, difficultates effugere poterant Stoici. Cf. Lipsii Manuduct. III, Disc. 10, 9. et Tiedemanni System der stoischen Philosophie III, p. 187 sqq.

An merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem seipso esse contentum, et propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obiicitur Stilponi ab Epicuro, et his, quibus summum bonum visum est animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπάθειαν uno verbo [a]cito voluerimus, et impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus, [2] intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui respuat

a. *cito* omnium codd. et edd. ante Pincian. lectio, quam ille et Dionys. Godofredus Coniectur. et var. lect. (Basil. 1540. 8. per Euseb. Episcopium) p. 18 in *scite* emendavit. Enimvero haec Senecae sententia non fuit; si statim *dix.* uno verbo exprimere vs. ait, posset hoc fieri. At scite id non factum esse, ambiguitas interpretationis satis docet. Scitius factum esset, verbo: imperturbatio, cum Lipsio, delecto. Simili modo Cicero Tusc. Disp. I, c. 7. omne pronuntiatum (sic enim mihi in praesentia occurrit,) ut appellarem ἀξίωμα etc. Restituendum itaque duxi.

1. *Hoc obiicitur Stilponi*] de quo Philosopho Megarensi in Antiquitate celeberrimo, Zenonis magistro, qui floruit circa Ol. CXX. cf. Fabricii Bibl. Graec. III, p. 627 ed. Harl. et de Constantia Sap. C. V, 3 not. *et his* sc. Stoicis. Multa autem dogmata Megaricis et Stoicis fuere communia, inprimis illud de Apathia.

Digitized by Google

at omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut invulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos et illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen et amicum habere vult, et vicinum, et contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quam 3
ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum [b] caſu excuſſerit, reliquiae illi ſuae ſatisfacient: et erit imminuto corpore et amputato tam latus, quam integro fuit. [c] Sed quae ſibi deſunt, num deſiderat? Non deeſſe mavult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non ut velit eſſe ſine amico, ſed ut poſſit: et hoc quod dico, poſſit, tale eſt. amiſſum aequo animo fert: ſine amico quidem nunquam erit. in ſua poteſtate habet, quam cito reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias 4
ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic et hic faciendarum

b. *Caſu* i. fortuito: omnium librorum lectio. *Caſus* praetulit Gruter. e coniectura: nulla cauſſa.

c. *Sed quae ſibi deſunt, num deſiderat? Non deeſſe mavult.* Omnium edd. ante Pincian. qui per transpoſitionem verborum ſcribendum putabat. Quae ſibi deſunt, non deſiderat, ſed non deeſſe mavult. Antiquiorem lectionem, quae bonum ſenſum fundit, praeſtare malui, quam coniecturam. Cf. Gruter.

2. *patientiam*] Vox hoc ſenſu, quo Graeci τῷ πάσχειν, τῷ παθητῷ utuntur, Stoicis propria, ad ſenſum declarandum. cf. Ep. XIII, 6. Abeſt igitur a vulgari ſignificatione quam definit Cicero de Inventione II, 54. Sentit quidem Stoicus ſapiens malum, ſed ita ut nullus inde affectus oriatur, nullum vulnus morbumque accipiat.

4. *Phidias*] celeberrimus ille coaevus Periclis et Socratis, idemque artifex laudatiſſimus, cuius ſtatuae immortales exſtabant, Iupiter Olympiae, Minerva Athenis. Vi-

Digitized by Google

rum amicitiarum artifex ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quaeris quomodo amicum cito facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum convenerit, ut ſtatim tibi ſolvam quod debeo, et quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus. Hecaton ait: „Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius veneficae carmine. Si vis amari, ama.“ Habet autem non tantum amicitiae uſus, veteris et certae, magnam voluptatem, ſed etiam initium et comparatio novae. 5 Quod intereſt inter metentem agricolam, et ſerentem: hoc inter eum qui paravit amicum, et qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat: Iucundius eſſe amicum facere, quam habere; quomodo artifici iucundius eſt pingere, quam pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non aeque delectatur, qui ab opere perfecto removit manum. iam fructu artis ſuae fruitur: ipſa fruebatur arte, quum pingeret. Fructuoſior eſt 6 adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. — Nunc ad propoſitum revertamur. Sapiens etiam ſi contentus

de Plin. XXXIV, 19, (8 ſect. 19). De quo poſt Iunii catalogum conferendi ſunt Heyne Antiquar. Auffaetze I, et Voelkel in deſcriptione Iovis a Phidia confecti. Cf. Epiſt. LXXXV, 34. *dicam — conveneris.* Si hoc mihi ante permiſeris, ut tibi ſolvam debitum, ideoque *paria faciamus*, i. neuter in alterius aere ſit. *Amatorium*, philtrum, quo et pertinent *medicamenta* i. venena, et *herbae* ſucci herbarum, *φάρμακα* et *carmina* incantationes, cf. Tibulli Elegg. II, 4, 55 ſqq. et Ovidii Art. amat. II, 99, 599. ubi ſimile praeceptum occurrit: ut ameris, amabilis eſto. *Hecaton — ama.* Frequens hoc praeceptum veteribus. Nonnulla laudat Wernsdorf ad Poet. Lat. Min. T. IV, p. 258 ad Saleii Baſſi Carm. ad Piſon. 120.

5. *Attalus.*] De eo Seneca pater in ſuaſoria II. haec habet: Stoicus qui ſolum vertit a Seiano, magnae vir eloquentiae: ex philoſophis, quos noſtra aetas vidit, longe et ſubtiliſſimus et facundiſſimus. cf. Ep. CVIII. 3.

Digitized by Google

tus est se, tamen habere amicum vult: si [d]ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, ut habeat qui sibi aegro adsideat, succurrat in vincula coniecto vel inopi: sed ut habeat aliquem, cui ipse aegro adsideat, quem ipsum circumventum hostili custodiâ liberet. Qui se spectat, et propter hoc ad amicitiam venit, 7
male cogitat: quemadmodum coepit, sic desinet. Paravit amicum adversus vincula laturum opem: quum primum crepuerit catena, discedet. Hae sunt amicitiae, quas Temporarias populus appellat. Qui causa utilitatis assumtus est, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumsedet: circa eversos ingens solitudo est: et inde amici fugiunt, ubi probantur. Hac re ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. 8
Necesse est initia inter se et exitus congruant. Qui amicus esse coepit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, si ullum in illa placet pretium praeter ipsam. In quid amicum paro? ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exsilium sequar, cuius me morti opponam et impendam. Ista quam tu describis, negotiatio est, non amicitia: 9

C 2 quae

d. *ob nihil aliud* et mox *ob hoc* Erasmus al., nisi quod alii *aliud nisi ut e.* alii *si nihil aliud ut e.* omisso *τῶ ab*, et mox alii: *non hoc quod Epicurus*, alii *non ad hoc quod E.* legunt.

6. *Epicurus*] Diogen. Laert. X, 120. ex emendatione Gassendi, qui ibi plura et ea egregia de amicitia ex mente Epicuri congessit: *καὶ τὴν φιλίαν, διὰ τὰς χρείας εἶναι μὲν καὶ παρασκευάζεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν.* Vide et Plutarch. de amore prolis Tom. X, p. 75. ed. Hutt. si tamen locus ille sanus sit. Muretus laudat Horat., I. Serm. I, 80.

8. *Hac re*] i. ideo, proinde, propter utilitatem. *eversos*, infelices, ad egestatem redactos. Ep. VIII, 4. *probantur* i. examini submittuntur. Laudat haec verba satis appositе Bentleius ad Horat. Carm. I, 35, 22.

Digitized by Google

quae ad commodum accedit, quae quid consecutura sit, spectat. Non dubie habet aliquid simile amicitiae affectus amantium: possis dicere, illum esse insanam amicitiam: numquid ergo quisquam amat lucri causa? numquid ambitionis aut gloriae? Ipse per se amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formae, non sine spe mutuae caritatis, accendit. 10 Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda. nam si propter seipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suam, qui illam parat ad bonos casus. 11 Se contentus est sapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: sapientem undique submovent, et intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid et quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens, ad beate vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est; ad illud tantum animo sano, et erecto, et despiciente fortunam. 12 Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait: „sapientem nulla re indigere, et tamen mul-

11. *intra cutem suam,*] i. intra se, Proverbiale est, ut in Horatio (Serm. I, 6, 22.) quoniam in propria non pelle quiescem. Martial. (Ep. III, 16, 6.) — memento Intra pelliculam cerdo manere tuam. Lipsius. Sensus est: illi metiuntur sapientem ex se suisque viribus, ideoque sapiens submovetur, i. is, quem interpretantur, non amplius sapiens haberi meretur.

12. *Volo tibi Chrysippi — egere.*] Muretus hic notat, non idem esse apud Stoicos: egere et indigere, i. δεῖσθαι et ἐνδεῖσθαι. Nam egere eum dicunt, qui ita caret aliqua re, ut angatur animo, et eius desiderium non ferre possit: indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua uti scit, quaeque utilis esse ei potest. Illud est stulti, ideoque mali, φαν-

Digitized by Google

multis illi rebus opus esse: contra, stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti, sed omnibus eget." Sapienti et manibus, et oculis, et multis ad quotidianum usum necessariis opus est, sed eget nulla re: egere enim, necessitatis est: nihil autem necesse sapienti est. Ergo, quamvis seipso contentus sit, amicis illi opus est. hos cupit habere quam plurimos, non ut beate vivat: vivet enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quaerit, domi colitur; ex se totum est. incipit fortunae esse subiectum, si quam partem sui foris quaerit. Qua- 13
lis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in desertum litus eiectus? qualis est Iovis, quum resoluto mundo, et diis in unum confusis, paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus? Tale quiddam sapiens facit. in se reconditur, 14
secum est: quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: et ducit uxorem, se contentus est: et liberos tollit, se contentus est: et

φαύλου, hoc sapientis, σπουδαίου. Noster quidem hoc discrimen h. l. non observavit. Haec attigit Cic. Tusc. Qu. I. multo melius Plutarch. in libro de communibus notionibus adversus Stoicos. Cf. Lipsius in Manud. III, Disc. II, qui hanc Chrysippi distinctionem ex Plutarch. l. l. affert: ὡς οὐ δέονται μὲν, ἐνδέονται δὲ οἱ φαῦλοι (mali non egent, sed indigent). Cic. Tusc. Q. IV, 9. indigentia libido inexplebilis.

13. *qualis est Iovis — traditus?*] Stoicorum dogma est (cf. Lipsii Manud. in Physiol. II. Disc. 22.): omnia conflagratione, ἐκπυρώσει, in se aliquando conversum iri. Ait igitur noster, sapientem ita victurum in solitudine, si res ferat, ut Iovem exiguo illo tempore, quo omnibus in se conversis, ideoque et diis, paulisper a generatione cessat. Heracliti fuit illa opinio, quam Stoici adoptarunt. Ceterum sapientem Iovi assimilasse Stoicos constat.

Digitized by Google

tamen non vivet, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio: nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiae. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus quum sit amicorum amantissimus, quum illos sibi comparet, saepe praeferat: omne intra se bonum terminabit, et dicet quod Stilpon ille dixit; Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, quum ex incendio publico solus, et tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit: „Numquid perdidisset?“ — „Omnia,“ inquit, „bona mea mecum sunt.“ Ecce vir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui victoriam vicit! „Nihil,“ inquit, „perdidi!“ dubitare illum coëgit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt: Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quaedam, quae per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum et ruinas et ignes, illaesus et indemnis evasit? Vides, quanto facilius sit totam gentem, quam unum virum vincere? Haec vox illi est communis cum Stoico. aeque et hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existi-

14. *Ad amicitiam fert — irritatio.*] In his nostri nobiliori Stoicorum parti accessit: fuere enim quoque, qui amicitiam propter utilitatem petendam esse censent. cf. Cic. de Fin. III, 21.

15. *Stilpon*] Eadem fere occurrunt in Senecae libro de Constant. Sap. V, 3. De *Demetrio* Poliorceta similia narrat Plutarch. in eius vita T. V. p. 16 sq. 6. 9. Reisk.

Digitized by Google

existimes nos solos generosa verba iactare: et ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi vocem emisit, quam tu boni consule, etiamsi hunc diem iam expunxi. „Si cui," inquit, „sua non videntur ampliss- 18
ma, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est." Vel si hoc modo tibi melius enuntiari videtur: id enim agendum, ut non verbis serviamus, sed sensibus. Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Vt scias autem hos sensus communes esse, naturâ scilicet dictante, apud poëtam comicum invenies:

Non est beatus, esse se qui non putat.

Quid enim refert, qualis status tuus sit, si tibi vide- 19
tur malus? Quid ergo? inquis, si beatum se dixerit ille turpiter dives, et ille multorum dominus, sed plurium servus: beatus suâ sententiâ fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat, refert: nec quid uno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perveniat. Nisi sapienti sua non placent. omnis stultitia laborat fastidio sui.

EPISTOLA X.

Solitudinem ut amet, hortatur. Quam etsi hominibus multis et iis imprudentibus utique non suadeat, quoniam mala iis et incommodo esse potius soleant, quam utilitati, Lucilio tamen, quippe cui multum fidat, potissimum commendandam esse putat. In salute et bono mente

17. *expunxi*] q. d. hunc diem, quo tibi sententiam debebam, eo ex tabula debitorum meorum delevi, quia tibi debitum iam persolvi. Sunt, qui male de bene exacto die intelligant.

18. *Si cui — miser est.*] Meminit huius sententiae Epicuri Diogen. Laert. X, 120. ubi vid. Menag. qui Aelian. V. H. IV, 13 laudat. *poetam Comicum*, Publium Syrum. Laudat Gruterus Erasmi Adag. 4504. Vide Lipsii Manud. II, Disc. 17.

Digitized by Google

comparanda sit illa occupata. Quare monet, ut nonnisi ea, quae eo spectant, Deum roget. Quibus monitis bene annectit Athenodori dictum: Nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam.

Sic est, non muto sententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum velim, et vide quo iudicium meum abeat: [a]tibi haereas: audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipsius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, quum vidisset adolescentulum secreto ambulantem, interrogavit, quid illic solus faceret? „Mecum," inquit, „loquor." cui Crates: „Cave," inquit, „rogo, et diligenter attende, ne cum homine malo loquaris!" Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur: nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: [b]tunc quidquid aut metu aut pudore malus celabat animus, exponit: tunc audaciam acuit, libidinem

a. *tibi haereas.* Gronovii iudicium secutus revocavi in textum, e quo exsulaverat. E codice suo, in quo erat: *eum habet: mitti haereas: audeo te* etc. hanc lectionem nullo negotio fecit. i. e. sis tecum, prosequaris te et componas.

b. *tunc quidquid aut metu aut pudore malus celabat animus, exponit:* Omnes libri habent: *exponit*, i. profert in lucem et conspectum, pro quo Erasmus ex mera coniectura reposuerat: *expromit.* Vulgata caruit voce; *malus:* quae Gronovio debetur, qui eam in voce *manus*, quam plures codd. habent, latere recte iudicabat. Sic ap. Horat. I Epist. 16, 24. Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. Restituendam itaque putavi.

1. *Crates*] Thebanus, secta Cynicus, satis celeber. Diog. Laert. II, 118. 119. Fabric. Bibl. Graec. Vol. III. p. 514.

2. *imprudentibus*] i. philosophia non studiosis, φαύλοις. Bene laudat Lipsius Antisthenem, qui interrogatus: quid ex philosophia fecisset lucri? respondit: posse mecum loqui et versari (τὸ δύνασθαι ἑαυτῷ ὁμιλεῖν), ap. Diogen. Laert. VI, 6. Contulisse non poenitebit Horat. Serm. I, 4, 133 sqq.

Digitized by Google

dinem irritat, iracundiam instigat. Denique, quod unum solitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perit stulto: ipse se prodit. Vide itaque quid de te sperem, immo quid spondeam 3
mihi; spes enim incerti boni nomen est. non invenio cum quo te malim esse, quam tecum. Repeto memoriâ, quam magno animo quaedam verba proieceris, quanti roboris plena. gratulatus sum protinus mihi, et dixi: Non a summis labris ista venerunt: habent hae voces fundamentum. iste homo non est unus e populo: ad salutem spectat. Sic loquere, 4
sic vive: vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias: alia de integro suscipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quidni tu ista vota saepe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est, quod apud Athenodorum inveni: „Tunc scito te esse omnibus cupiditatibus solutum, quum eo perveneris, ut nihil Deum 5

sqq. Sextii egregium exemplum habes ap. nostrum III de Ira, 36, 2. cf. Cic. de Offic. III, 1. Fuisse hoc inter pythagorica praecepta constat vel ex Meiners Geschichte der Wissensch. I, p. 411 sqq.

3. *non a summis labris*:] proverbialis loquendi ratio de iis qui leviter rem tractant. Inde ἀπὸ δαγμάτων et ἀπὸ χειλῶν λαλεῖν sibi opponuntur. vid. Epictet. Diss. III, 16, 7. cf. Ep. XX. Similiter dicebatur proprie de iis, qui in mortis limine constituti sunt: senilis anima in primis labiis est. Ep. XXX, 13. Gataek. in Misc. Adversar. II, 6. p. 302.

4. *gratiam facias*] remittas, non exigas. Epist. XX, 7. cf. Aul. Gell. I, 12 not. *bonam mentem* i. stoice, rectam s. perfectam rationem, mentem bene eruditam, iudicii sanam. Eadem ferme occurrunt iam apud Platon. Alcib. II. *Athenodorum*. vide de hoc philosopho stoico, amico M. Catonis Vticensis, ad c. III, 1. de Tranquill. Anim. p. 339.

5. *Tunc scito — palam.*] Sublimis sententia! cf. Heyne ad Tibull. II, 1, 84. Platon. Eu-

Digitized by Google

roges, nisi quod rogare possis palam.“ Nunc enim quanta dementia est hominum? turpissima vota diis insusurrant: si quis admoverit aurem, conticescent; et quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc praecipi salubriter possit: Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

EPISTOLA XI.

Lucilii animum, qui se ad sapientiam composuerat, laudans, erubuisse narrat. Quo occupare utitur, de rubore quaedam afferendi. Esse autem, ait, ruborem pudoris signum idque egregium, quod adeo sapientem et constantissimum virum sequatur: comparere tamen interdum quoque in malis, ibique esse mali notam. Clausulam efficit dictum Epicuri: eligas tibi virum bonum, qua velut inspectante vivas. Cf. Ep. XXV.

Locutus est mecum amicus tuus bonae indolis: in quo quantum esset animi, quantum ingenii, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quem respondebit: non enim ex praeparato locutus est, sed subito deprehensus: ubi se collegit, verecundiam, bonum in adolescente signum, vix

Euthyphr. Tom. I. p. 92. Alcibiad. II. Tom. V. p. 95 sqq. Bip. Lipsius laudat nostrum de Benef. VI, 38. II, 1. Horat. I, Epp. 16. Martial. I, 40. Pythagoreorum praescriptum: clara voce precandum esse (μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι καλεύουσι), discite ex Clementis Alexandr. Stromat. libr. IV, prope finem. Hoc effatum et Macrobius Saturnal. I, 17 p. 226 Bip. tanquam praeceptum philosophiae secundum affert. In haec eadem fere inciderat Gatack. ad M. Antonin. p. 93, 1, 7. Vptonumque ad Epict. Disc. Arrian. III, 13, 7.

1. *in quo — profectus.*] Bona voluntas moresque egregii, deinde vites hunc animum excolendi, tandem ipse earum laudabilis usus intelliguntur. *gustum — respondebit*, vita sua sequente efficiet, ut bona de eo concepta spes expleatur.

adeo

Digitized by Google

vix potuit excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam quum se confirmaverit, et omnibus vitiis exuerit, sapientem quoque sequetur. Nullâ enim sapientiâ naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum et ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quam fatigatis et aestuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Haec nec disciplina, nec usus unquam excutit: sed natura vim suam exercet, et illos [a] vitio sui etiam robustissimos admonet. Inter haec et ruborem esse scio, qui gravissimis quoque viris subitus offunditur. Magis quidem in iuvenibus apparet, quibus et plus caloris est, et tenera frons: nihilominus veteranos et senes tangit. Quidam nunquam magis, quam quum erubuerint, timendi sunt: quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, quum faciem eius

a. *vitio.* Sic omnes codd. ap. Gruter., Gronovii, Erfurtens. et Amplonianus cum duabus edd. Et recte se habet, ideoque restitui. Gronovius tamen hac lectione non contentus legendum suasit: *ultro.* Vulgata erat: *vitii* ap. Erasmum al. Sensus: natura isto vitio admonet homines vel sapientissimos, ipsos esse homines.

adeo illi — rubor. Laudat Lipsius Diogenis Cynici dictum in iuvenem, quem erubescere viderat: confide, talis virtutis est color, ap. Diog. Laert. VII, 54, ubi vide Menag., qui et post Lipsium Menandri comici versum affert: Ἐρυθριῶν πᾶς χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.

2. *Nulla enim — vincitur.*] Vides hic Senecam a rigidis Stoicorum decretis de sapiente dissentire: nam si Ciceron. de Fin. III, 9. Stob. Ecl. Ethic. p. 180. 183. Cant. et Diog. Laert. VII, 125 comparaveris, eum videbis ne naturali quidem corporis aut animi vitio succumbere. *Quidam nunquam — effuderint.* Laudat Lipsius Tacitum de Domitiano in Iul. Agricolae vita c. 45. Pliniumque in Pane-

eius sanguis invaserat. Nihil erat mollius ore Pompeii, nunquam non coram pluribus erubuit: utique in concionibus. Fabianum, quum in Senatum testis esset inductus, erubuisse memini; et hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed a novitate rei: quae inexercitatos etsi non concutit, movet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati et mobilis, et cito in os prodeuntis. Haec, ut dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quaecunque attribuit conditio nascendi, et corporis temperatura, quum multum se diuque animus composuerit, haerebunt. Nihil horum vitari potest, non magis quam arcessi. Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metum et trepidationem exprimunt, qui tristitiam repraesentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba submittunt, figunt in terram oculos, et deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil adversus haec sapientia promittit, nihil proficit: sui ioris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam

b. *vitari*, prohiberi, arceri. Recte Gronov. vulgatae: *vitari* e Gruter. Modii Opsopoei etc. praetulit. Sic et noster Amplonian. et Erlangensis praestant.

Panegyric. c. 48 not. addatur Sueton. Domit. c. 18. *Pompeii* de quo hoc idem narrat Plutarch. in Eius Vita Tom. III, c. 2. p. 707 Reisk. Hanc eandem oris mollitiem quoque in Pompeii statua, si tamen est genuina, quae in Palatio Spada Romae asservabatur, conspici dicunt, vid. Raccolta 127. cf. Raschii Lexic.

3. *Fabianum*] cf. de eo not. ad Consol. ad Marc. XXIII, 2. de Brevit. vit. XIV, 4.

4. *Artifices scenici*] (οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται) comoedi, tragoedi: h. l. mimi, pantomimi. Cic. pro Arch. poet. c. V. cf. Ernesti clav. Cic. ubi recte Wesseling. ad Diodor. Sicul. IV, c. 5. p. 451 laudatur.

Digitized by Google

sulam epistolā poscit: accipe, et quidem utilem et salutarem, quam te affigere animo volo. „Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, et omnia tanquam illo vidente faciamus.“ Hoc, mi Lucili, Epicurus praecepit: custodem nobis et paedagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non [c]adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat! O felicem qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, cito erit verendus. Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Laelium: elige eum, cuius tibi placuit et vita, et oratio; [d]et ipsius animum ante te ferens et vultus, illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, prava non corriges. 7

EPI-

c. *aspectus.* Sana lectio: ex qua aberrationes librariorum ortus putem *actus* s. *praesens.* Amplonian. et Erlang. praestant: *praesens*, uti Erasmi vetustissimus codex. Plurimi: *actus*, quod et Erasmi editio habet.

d. *et ipsius animum ante te ferens et vultus.* Vulgata lectio ap. Erasmum, Muret. al., in qua acquiesco. cf. Gruter.

6. *Aliquis — faciamus.*] Egregium non dubie consilium! Similia iam praeceperat Plato de Legg. lib. IX. init. Tom. IX, p. 4. Bip. Cf. et Epictet. in Enchiridio c. 33 ed. Schweigh. ubi Upton. p. 139 similia loca veterum notavit, post Gataker. ad M. Antonin. p. 409 sq., ubi nec nostri loci immemor fuit.

Digitized by Google

EPISTOLA XII.

De senectute agit, cuius se admonitum narrat urbanissime, quum ad suburbanum suum venisset. Eam voluptatis plenam esse, pergit, si illa scias uti, nec molestum esse, mortem ante oculos habere, quum omnibus hominibus certa, et cuique spes data sit vitae longioris. Addit, unumquemque ad mortem quotidie paratum esse debere. Saepe hoc vedit noster, e. c. Ep. XLIX. al. Quis non Ciceronis egregium librum de Senectute hac occasione recordabitur?

Quocunque me verto, argumenta senectutis meae video. Veneram in suburbanum meum, et quaerebar de impensis aedificii dilabentis: ait villicus, non esse negligentiae suae vitium: omnia se facere, sed villam veterem esse. Haec villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum est, si iam putria sunt aetatis meae saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi: nullas habent frondes: quam nodosi sunt, et retorridi rami? quam tristes et squalidi trunci? Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per Genium meum, se omnia facere, in nulla re cessa-

1. *Si iam — saxa*] quae ipse substruxi, ponenda curavi. *platanos.* Vmbrae caussa has arbores, ceterum steriles et celibes, (Virg. Ge. II, 70. Horat. II Carm. 15, 4.) una specie excepta, cui vitis iungebatur, (Antipater Sidon. 38 in Anal. Brunk. II. p. 16. ibi Iacobs.) ex Asia primum ad insulas Diomedeas, ex adverso Apuliae sitas, deinde ad Siciliam arcessitas, et inter primas arbores Italiae circa captae urbis aetatem donatas esse, testatur Plin. Nat. Hist. XII, 5 et 4 Bip., qui etiam monet, eas mero infusis radicibus egregie enutriri. In suburbana autem Claudio demum principe ab eius liberto quodam esse translatas docet Plinius l. l. c. 5. unde patet, quod Seneca iuvenis eas posuisse se testatur. *rami retorridi* i. e. sicci, nimio calore extenuati, ideoque *tristes et squalidi trunci* quoniam hispidi, rugosi et asperi erant.

2. *Iurat per Genium meum*] Ab Etruscis, ut videtur, haec opinio per totam Italiam diffusa erat, cuique homini esse numen tutelare, Genium, qui cum

Digitized by Google

cessare curam suam: sed illas vetulas esse. [a]Quod inter nos sit, ego illas posueram, ego illarum primum videram folium. Conversus ad ianuam: Quis est, inquam, iste decrepitus, et merito ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde istunc nactus es? quid te delectavit, alienum mortuum tollere? At ille: Non 3 cognoscis me? inquit: ego sum Felicio, cui solebas sigillaria afferre: ego sum Philositi villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iste delirat. — [b]Pupulus etiam deliciolum meum factus est. Prorsus pot-

a. *Quod inter nos sit.* Erasmus sic in suis codd. invenit et Modius. Facete dictum est, quod cur Gronov. non accipiat, non video. Alii codd. dant: *quid inter nos sit*, unde Pincianus fecit: *quid interim nobis sit?* alii: *quidem intra nos sit*, unde Gronov. fecerat: *quidni veteres sint?*

b. *Pupulus.* Restituit Lipsius Electorum I, 6. p. 369. e codd., *populus* praestantibus, Mureto, Grutero, Gothofredo al. probantibus. Erasmus: *vetulus.* *Profecto* tamen defendam contra emendationem nonnullorum: *perfecte.*

cum eo nasci et mori a multis credebatur: diversa ab ea, quam Graeci δαίμονι tribuebant, significatione. Apud Romanos haec religio privata, unde, quum et locorum et urbium, quin adeo deorum genii reperti essent, publica quoque exorta est, magni habebatur. Genius feminarum autem Iuno vocabatur, cum deo natali interdum confusus, et adoratione ideoque libatione dignus habitus. Tibull. II, 2. Horat. Epist. II, 2, 187. Plin. N. Hist. II, 7. Arrian. I, 14. Senec. Epist. CX, 1. singulis enim et Genium et Iunonem dederunt (maiores nostri). Iuramenti per Genium exempla non rara sunt: cf. v. c. Suet. Calig. 27. Epictet. Diss. Arrian. IV, 1, 14. p. 809. not. *foras enim spectat* cadaverum more, quae ad ostium deponi solebant, pedibus et facie foras versis. Ritum hunc explicat Serv. ad Virgil. Aen. XII, 345. Cf. Lipsii Electa I, 6.

3. *sigillaria*] munuscula, e. c. placentae multiformes, e melle etc. confectae, imagunculae aereae a sigillariis fusae (Reines. ad Inscript. Cl. XI, 89. p. 644), quae Saturnalium die ultimo domini servis suis mittere solebant. Erat autem iste Felicio unus e vernis, qui ob vernilitatem, iocos procaces, amabantur, unde ap. Horat. III Carm. 23, 7 dulces alumni vocantur. *Pupulus.* Profecto, quum ille parvulus, esset,

Digitized by Google

poteſt fieri: dentes illi quum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus mea, quocunque adverteram, apparuit. Complectamur illam, et amemus: plena eſt voluptatis, ſi illâ ſcias uti. 4 Gratiſſima ſunt poma, quum fugiunt: pueritiae maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quae mergit, quae ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. Iucundiſſima eſt aetas devexa iam, non tamen praeceps: et illam quoque in extrema regula ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum 5 voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates [c] fatigaſſe ac reliquiſſe? „Moleſtum eſt," inquis, „mor-

c. *fatigaſſe* cum Erasmi, Lipſii et Gruteri codd. praefero τῷ *fugaſſe*. Mox *improbe* i. immodice, impudenter, dedit Muretus e pluribus codd. ap. Pincian. Erasmus tamen aliique conſervant negationem *non* ante *improbe* ſupervacaneam.

eſſet verna, iſte etiam deliciolum meum factum eſt: hoc concedo: nunc vero ſenex eſt, nam dentes ei quummaxime cadunt.

4. Haec docendi et probandi per exempla ratio noſtro perquam familiaris eſt et populari ſcribendi generi ſatis idonea: quamquam in poeta, e. c. Ovidio, magis exſpectatur. Nec dubito, quin ex eo, quem diligenter legiſſe videtur, mutuatus eam ſit. *fugiunt* iam cedentia aetati et abeuntia ut vinum fugiens. L. Mox *in extrema regula ſtantem* de fine vitae explicandum eſt: metaphora ducta a ludis circenſibus, quorum ſunt carceres i. locus in Circo, unde curſus initium fiebat, et *regula* i. catenula ſ. repagulum, ὕσπληγξ, in cuius demiſſione effundebantur in curſum currus. Hoc ſenſu adhibetur vox *regula* a Statio Theb. VI, 593. et Graecis ſatis ſolenne eſt de aurigis, ἐστάναι ἐφ' ὕσπληγγος, excurſuris. Haud dubie autem obverſabatur noſtro decretum ſtoicum illud, animum, hîc in corpus, tamquam in vincula, coniectum, morte in libertatem vindicari. *Regula* itaque *illa extrema* hactenus cum Horatiano illo (I Epp. 16, 79.) Mors ultima linea rerum eſt, contendi poteſt. Graecis non infrequens locutio ſimilis: ἐπὶ ἐσχάτης τοῦ βίου γραμμῆς, Diod. Sicul. XVIII. p. 625. Rhodomann. ed.

Digitized by Google

„mortem ante oculos habere.“ — Primum, iſta tam iuveni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: non enim citamur ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, ut improbe unum diem ſperet. Vnus autem dies gradus eſt vitae. tota aetas partibus conſtat, et orbes habet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui 6
omnes complectatur et cingat: hic pertinet a natali ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiae excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore praecingitur [d]circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed et hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: „Vnus,“ inquit, „dies par omni eſt.“ Hoc alius aliter acce- 7
pit: dixit enim parem eſſe horis. nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt viginti quatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe unum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in uno die invenias, lucem et noctem, [e]et in alternas mundi vices plura facit iſta, non

d. *circulo* e quinque codd. revocandum cenſuit Gruterus, recte. antea: *cingulo*.

e. *et in alternas mundi vices plura facit iſta, non alia, alias contractior, alias productior.* Sic ſcripti omnes; quare Gronov. reſtituit. Senſum explicat Gronov. ſic: nempe dies ille 24 horarum *plura facit iſta*, non aliud, plus lucis modo facit, modo plus noctis, *non alia*, non aliud quam lucem et noctem, *alias contractior alias productior*, ſcilicet alterutra harum, luce vel

5. *non enim citamur ex cenſu*] ex tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioresque notati, et cuiusque adeo aevum. Talis autem citatio in militia et dilectu obtinebat: at non, inquit, in morte. Lipſius.

6. *Heraclitus*] cf. ad II de Ira 10, 2. Ariſtotel. Rhetor. III,

Digitized by Google

non alia, alias contractior, alias productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tanquam cogat agmen, 8 et consummet atque expleat vitam. Pacuvius, qui Syriam usu suam fecit, quum vino et illis funereis epulis sibi parentaverat, sic in cubiculum ferebatur a coena, ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur: [f] βεβίωται, βεβίωται. nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, et in somnum ituri, laeti hilaresque dicamus,

Vixi. et, quem dederat cursum fortuna, peregi.

Cra-

nocte, idque *in vices mundi alternas*, ut ita alternae sint mundi lucem et noctem mortalibus praebentis vices. Erasmus habet: *et alternas mundi vices. Planeta* (Muretus: *Planiora*) *facit ista, non alias contractior, alias productior dies.* Muretus: *f. ista nox*, omisso: *dies.*

f. βεβίωται, βεβίωται i. acta vita est. Omnium fere codd. scriptura, probata Turnebo (Adversar. XII, 2.) et Grutero. Erasmi et insequentium edd. habent βεβίωκε, βεβίωκε, vixit. Illud erat usitatius paullo. Cic. ad Attic. XII, 2. XIV, 21.

III, 5, 6. ubi Buhle loca veterum appositi.

8. *Pacuvii* legati Tacitus Annal. II, 79. mentionem facit ad ann. V. C. 772. post Christ. nat. 19. Fuerat autem a partibus Pisonis contra Germanicum et post eius mortem, etiam contra Sentium, praevenitque Domitio Laodiceam Syriae urbem petenti. Iam vero is per aliquot annos propraetor Syriae, s. legatus Caesaris fuisse videtur: etenim inde ab anno 775 sequutus est Propraetor Syriae Flaccus Pomponius (Suet. Tib. XLII, cui a. V. C. 786 mortuo (Tacit. Annal. VI, 27.) successit L. Vitellius (Tacit. Annal. VI, 27. 32.). Nisi pravus homo fuisset, cum Pisone non conspiravisset contra Germanicum. *usu fecit* i. usucepit, ap. Liv. XXII, 40 ubi vid. I. F. Gronov. *ubi parentaverat.* Lipsius laudat Epist. CXXII, 3. non convivantur, sed iusta sibi faciunt: et de Vit. beat. II, 3. Non sine allusione ad convivia in columbariis s. hypogaeis celebrari solita eaque satis opipara, de quibus occasione operum artis in iis repertorum Bartolus (gli antichi sepolchri Rom. 1697 fol.) aliique docte egerunt. *Virgilii* versus occurrit in Aeneid. IV, 654.

Digitized by Google

Craſtinum ſi adiecerit Deus, laeti recipiamus. Ille 9
beatiſſimus eſt et ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum
ſine ſolicitudine exſpectat. Quisquis dixit: „Vixi,“
quotidie ad lucrum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam
includere. „Sic,“ inquis, „ſine ullo ad me pecu-
lio veniet?“ Noli timere: aliquid ſecum feret. qua-
re aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce prae-
clarius, quam illi trado ad te perferendam? „Malum 10
eſt in neceſſitate vivere; ſed in neceſſitate vivere, ne-
ceſſitas nulla eſt.“ Quidni nulla ſit? patent undique
ad libertatem viae multae, breves, faciles. Agamus
Deo gratias, quod nemo in vita teneri poteſt. calca-
re ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit:
quid tibi cum alieno? Quod verum eſt, meum eſt.
perſeverabo Epicurum tibi ingerere: ut iſti quum in
verba iurant, nec quid dicatur aeſtimant, ſed a quo,
ſciant, quae optima ſunt, eſſe communia.

EPISTOLA XIII.

Quamquam iam inde ab adoleſcentia Lucilius ſe firmum geſſerit contra fortunae iniurias priusquam philoſophiae ſe dediſſet, tamen auxilia, quibus ad maiorem firmitatem elevari ideoque ſe munire contra mala

poſſit,

9. *includere.* Omnes Gruteri, Gronov. et Erfurt. Compoſitum pro ſimplici ſaepe ſcriptores pant: nec noſtro inſolitum, aevi Auguſtei et ſequentis uſur- v. c. de Ira III, 19, 2. fin. Ho- rat. IV Carm. 13, 15. 16.

9. *vixi*] Diogenes Sinopen- ſis, qui ad hoc dictum vitam diſpoſuit, ἡμεροβίου inde di- cebatur (in diem vivens). Cf. M. Antonin. IV, 35 ibique Ga- tacker p. 161 ſq.

10. In iis quae nobis ab aliis conſervata ſunt de Epicu- ri decretis, haec verba non re- periuntur, quamquam eius ſententiis non adverſantur. Quum enim animi immortali- tatem reiecisſet, nulla fere ratio erat, qua ab hac, quam Seneca profert, ſententia re- vocari poſſet. Stoicorum quo- que decretum eodem redire, conſtat. Cf. Tiedemann Sy- ſtem der ſtoiſchen Philoſophie III, p. 309.

Digitized by Google

possit, cum eo communicanda censet Seneca. Iam quum opinioni maior metus terrorque, quam ipsis rebus inesse soleant, constantiam ei commendat et vacuitatem ab omnibus praeiudiciorum opinionumve commentis. Quam si tueatur, vera rerum natura animo concepta una cum iudicio integro, ideoque spe metuque recte examinatis, contra mala tum praesentia, tum futura securus et munitus sit. Nec ipsum malum, si tamen veniat, semper contra nos, sed quoque pro nobis venire debet, atque adeo vitam nostram honestare, sicut Socratis Catonisque exempla docent. Conclusionem facit praeclara Epicuri sententia: Stulti est, quotidie novam vitam incipere.

Pro brevitate et consilio epistolae non male res cessisse nostro videri debet. Nam non omnia remedia et praesidia, quae alias Stoici contra mala afferre solebant (et quae prudenter collecta vides a Tiedemanno l. l. III, p. 205 sqq.) velut pulviculo converrere voluit nec debuit in hoc leviori scribendi genere. Stoicismo tamen in omnibus quae protulit, se gessisse patebit de Tranq. An. XIII. et de Benef. IV, 34 etc. comparanti. De Lucilii fatis cf. Praef.

Multum tibi esse animi scio. nam etiam antequam [a] instrueres te praeceptis salutaribus, et dura vincentibus, satis adversus fortunam placebas tibi: et multo magis, postquam cum illa conseruisti manum, viresque expertus es tuas. quae nunquam certam dare fiduciam sui possunt, nisi quum multae difficultates hinc et illinc apparuerint, aliquando vero et propius accesserint. Sic verus ille animus, et in alienum non venturus arbitrium, probatur: [b] haec eius obrussa est. Non

a. *instrueres* praeferunt plerique ms. Gruteri et Modii. i. antequam Philosophiae te dedisti. Confirmat Nat. Quaest. IV. praefat. med. liberalibus me studiis tradidi, quamquam paupertas alia suaderet etc.; qui locus hic conferri meretur. Antea: *instruerem.*

b. *haec eius obrussa est.* Sic ex vetusto cod. Erasmi. Plures codd. Gruteri: *haec enim res eius probatio est*, partim *hic eius probatio obscura est*, vel *obtrusa est*: lectiones quae ignorantiae vel oscitantiae librariorum debentur.

1. *Satis adversus — placebis tibi*] i. te pro satis valido contra f. habebas. Tacit. Hist. IV, 23. vis et arma satis placebant i. validiora esse videbantur, quam ut munimentis se cingerent. *verus animus* i. recta tua et virtuti conveniens animi

Digitized by Google

Non potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre, 2
qui nunquam suggillatus est. Ille qui [c]vidit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus adversarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit, contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo, ut similitudinem istam prosequar, saepe 3
iam fortuna supra te fuit: nec tamen tradidisti te, sed subsiliisti, et acrior [d]constitisti; multum enim adiicit sibi virtus lacessita. Tamen si tibi videtur, accipe a me auxilia, quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quae nos terrent, quam quae premunt: et saepius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoicâ linguâ, sed hac submissiore. Nos

 enim

c. *vidit* e priscis libris praeferunt vulgatae: *fudit* Lipsius, Gruterus, Modius. Prior confert de Provident. c. 4, 7, audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se saepe vicisse post sanguinem: adde ibid. §. 4.

d. *constitisti*. Recte e pluribus libris et vetere editione restituit Gron., qui egregie confert Ep. XXIX, 7, attolle animum, adversus formidata consiste. de Ira II, 7, 3, ubi est vox forensis quoque litigii, derivata inde, quod in athletis et pugnantibus etiam status observabatur, unde in statu stare, similia. Cornel. Nep. Chabria c. 1 fin. Antea: *restitisti*, sensu parum diverso.

mi indoles roburque naturale experientia tantum cernitur, praeter quam nulla alia eius *obrussa* probatio est (Cic. Clav. Ern.).

2. *suggillatus*] livida verberum vestigia, ὑπώπια, sugillationes, (subciliationes, a cilio i. parte sub oculis. Festus.) quas pugiles cestibus pugnisve sibi invicem infligere solebant. Hinc pugiles cestibus contusi (ap. Cic. Tusc. Q. II, 10.) et inprimis auribus fractis, ὠτοκλαβίαι, ὠτοκατάξεις, οἱ τὰ ὦτα κεκαγότες. Cf. Menag. ad Diog. Laert. V, 67. Winckelmann Monim. inedit. p. 76. De lucta et pugillatu, ex quibus pancratium constabat, vid. Aristot. Rhet. I, 5 fin. T. IV. Bip. Pausan. VIII, 40 init. Fac. et ibi laudatus Philostrat. Icon. II, 6. Adversarium itaque pugno male multare, eum pede ex loco dimoto prosternere s. *supplantare*, σφάλλειν, et deinde collum premere et suffocare propria pugnae erant.

Digitized by Google

enim dicimus, omnia ista quae gemitus mugitusque
4 exprimunt, levia esse, et contemnenda. Omittamus haec magna verba, sed, dii boni, vera! illud tibi praecipio: ne sis miser ante tempus, quum illa, quae velut imminentia expavisti, fortasse nunquam ventura sint, certe nondum venerint. Quaedam ergo nos magis torquent, quam debeant: quaedam ante torquent, quam debeant: quaedam torquent, quum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingi-
5 mus, aut praecipimus. Primum illud, quia res in controversia est, et litem contestatam habemus, in praesentia differatur. Quod ego leve dixero, tu gravissimum esse contendes; scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, utrum ista suis viribus valeant, an imbecillitate nostra: illud praesta mihi, ut quoties circumsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed
6 quid sentias, cogites: et cum patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: Quid est, quare isti me complorent? quid est quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quasi transilire cala-

4. Nisi Lucilium stoicae philosophiae rudem fuisse statuamus, nulla subest caussa, cur stoice praecepta sua efferre noluerit. Ceterum non irridet Stoae, opinor, sed laudat eam: nam *dii boni!* i. profecto non semper irrisionis caussa adhibetur. Cf. De Constant. Sap. c. III. *Quaedam — praecipimus*: conclusiones illae tres dupliciter enunciatae: augemus mala magis nos torquentia quam debeant. *praecipimus* i. occupamus antequam torqueant, *fingimus* quae omnino non debeant torquere.

5. *Primum — differatur*] sc. nos augere dolorem. Stoicis autem est indifferens, quod Epicureis iuxta ac Peripateticis al. malum est. Ideoque res adhuc in controversia posita erat. *litis contestatio* fiebat a re, de qua disceptabatur, exponenda Praetori, qui deinde utraque parte consentiente, iudicem s. iudicium, s. actionem dabat. Vid. Ernesti Clav. Cic. *Postea videbimus, utrum ista*, quae nos magis torquent, quam debeant etc. *illud praesta*, promittas.

6. *patientia*] sensu eiusque iudicio. cf. Ep. IX, 2. not.

Digitized by Google

calamitas possit? Est aliquid istic mali? an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga: Numquid sine causa crucior, et moereo, et quod non est malum facio? „Quomodo," inquis, „intelligam, vana sint, an vera, quibus angor?" Accipe huius rei 7
regulam! Aut praesentibus torquemur, aut futuris, aut utrisque. De praesentibus, facile est iudicium. si corpus tuum liberum est; sanum est, nec ullus ex iniuria dolor est. videbimus quid futurum sit. hodie nihil negotii habet. At enim futurum est. Primum dispice, an certa argumenta sint venturi mali. plerumque enim suspicionibus laboramus, et illudit nobis illa, quae conficere bellum solet, fama: multo autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili. cito ac- 8
cedimus opinioni, non coarguimus illa, quae nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: et sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fugâ pecorum, exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum suum habent: quidquid ex incerto venit, coniecturae et licentiae paventis animi traditur. Nulli itaque tam per- 9
niciosi, tam irrevocabiles, quam lymphatici metus sunt. ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt.

7. *plerumque enim — conficere bellum* etc.] Ad Livii verba dicas adspectum XXVII, 47. Fama bellum conficit et parva momenta in spem metumve animos impellunt. Cf. Curt. III, 8, 7 intpp.

8. Multa exempla terroris panici, quem mox *lymphaticum* vocat, in historia occurrunt: quae hic notare nihil attinet. De re cf. Stob. Serm. VIII, p. 210 sq. Schow. Gataker ad Antonin. IV, 3. p. 128, 2 sq.

9. Nisi memineris, de his malis, quae devitari nequeunt, h. l. sermonem esse, nostrum parum accurate in rem inquisiviisse dixeris. *lymphatici* i. vani. cf. Ep. LXXXV, 23. Laudat Bentl. ad Horat. I Carm. 37, 14. nostrum locum, quasi legisset lymphati, nulla tamen huius

Digitized by Google

Inquiramus itaque in rem diligenter. Verisimile est, aliquid futurum mali? non statim verum est. Quam multa non exspectata venerunt, quam multa exspectata nunquam comparuerunt? Etiam si futurum est, quid iuvat dolori suo occurrere? satis cito dolebis, quum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa intervenient, quibus vicinum periculum, vel prope admotum aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam patuit: quosdam molliter ruina deposuit: aliquando gladius ab ipsa cervice revocatus est: aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna levitatem, fortasse erit, fortasse non erit: interim dum non est, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus signis, quae mali aliquid pronuntient, animus sibi falsas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiae significationis detorquet in peius, aut maiorem sibi offensam proponit alicuius, quam est, et cogitat, non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem causa vitae est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi evidentem quoque metum respue: si minus, vitio vitium repelle, spe metum tempera. Nihil

huius varietatis mentione adiecta. *Etiam si futurum — promitti.* Contrarium praecepit Anaxagoras apud Euripidem in Tragoed. deperdita, Theseo: cf. Fragmm. Eurip. p. 478. ed. Lipsi., quem locum Cicero Tusc. Disp. III, 14 interpretatus est. Futuras mecum commentabar miserias — Vt, si qua invecta diritas casu foret, Ne me imparatum cura laceraret repens.

10. *Incendium*] i. loca, quae igne correpta sunt, patent fugae.

11. *vitio vitium repelle:*] nam spes et metus sunt affectus, ideoque vitia, sensu stoico. Laudat Lipsius Epist. CIV. et Plutarch. Quaest. conviv. IV, Quaest. 4, 3. p. 185. Tom. XI. Hutten. ubi elpistici eorum philosophorum fit mentio, qui vitam potissimum spe contineri affirmabant. Brucker. Histor.

Digitized by Google

hil tam certum est ex his quae timentur, ut non certius sit, et formidata subsidere, et sperata decipere. Ergo et spem ac metum examina: et quoties incerta erunt omnia, tibi fave; crede quod mavis. si plures habebis sententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, et perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volve, maiorem partem mortalium, quum illi nec sit quidquam mali, nec pro certo futurum sit, aestuare ac discurrere. Nemo enim resistit 13
sibi, quum coeperit impelli, nec timorem suum redigit ad verum. Nemo dicit: vanus auctor est; aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expavescimus dubia pro certis, non servamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, et tam levibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid 14
porro si veniet? videbimus utrum veniet: fortasse pro me veniet, et mors ista vitam honestabit. Cicuta magnum Socratem confecit: Catoni gladium assertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriae. Nimium diu te cohortor, quum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus sit. Non in diversum te a natura tua ducimus: natus es ad ista quae dicimus.

e. *confecit* omnes fere libri et edd. praeferunt vulgatae: *fecit*, quam Muretus nixus Pinciani iudicio introduxit. Mox Gronov. e nonnullis codd. qui habent: *libertatis victor abstuleris, magnum*, emendat: *Catoni gladium adserterem libertatis victor abstuleris, magnam partem detraxerit gloriae*: intellecta ad prius membrum particula conditionali *si*: saepius a Seneca al. suppressa: cf. ad III de Benef. 31. *Victor* sc. Caesar. Haud dubie perquam egregia emendatio, etiamsi in textum, vulgata temere repudiata, reducere non ausim.

Histor. crit. Phil. T. III, p. 244 Stoicos esse putat.

13. *Nemo enim — redigit ad verum.*] Sic constanter loquitur Seneca, numquam: redigere in. Quod Bentleius ad Horat. I Carm. 37, 14 elegantter animadvertit, laudato I. F. Gronovio ad Liv. XLI, 23.

Digitized by Google

15mus. Eo magis bonum tuum auge, et exorna. Sed iam finem epistolae faciam, si illi signum suum impressero: id est, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandavero. „Inter cetera mala, hoc quoque habet stultitia proprium, semper incipit vivere.“ Considera quid vox ista significet, Lucili virorum optime: et intelliges quam foeda sit hominum levitas, quotidie nova vitae fundamenta ponentium, novas spes
16etiam in exitu inchoantium. Circumspice tecum singulos. occurrent tibi senes, qui se quum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid est autem turpius, quam senex vivere incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, nisi esset secretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quae mihi et laudare, et adoptare permisi.

EPISTOLA XIV.

Etiamsi vitae cura agenda sit diligentissime, tamen ei non serviendum, ideoque non propter corpus vivendum, sed ita eo utendum est, ut, si opus sit, ab eo facile discedamus. Enimvero eius cura postulat, ut tum incommoda et pericula, tum inopiam, morbos, inprimis vero ea mala devitemus, quae per vim potentioris eveniunt, quippe quae maiori varietate et apparatu terribiliori nos concutiunt. Quo vero offensis potentiorum inprimis vulgi abstinendum est, sed ita, ut et specie nocituram potentiam vitandi careas. Fieri hoc ita optime docet philosophia, ut vitentur odium, invidia, contemtus. Itaque tranquille modesteque vita agenda est, et bene videndum, an cum successu operam tuam rebus interposueris: ipse M. Cato melius forsan republica abstinuisset, ut quae iamdudum pessumdata erat. Quod consilium si secutus fueris, plerumque te felicem praestabit, nisi si quando fortuna vitae tuae quaedam adversa administraverit. Epicurea sententia concludit epistolam. Is maxime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget.

Stoica

15. *Inter cetera mala — vivere.*] Cf. Epist. XXIII, 7. Cl, 4. Horat. I Carm. 4, 15. *Inter vulgata Epicuri dicta*, i. inter sententias eius ratas, quas tantopere laudat Lucianus Tom. V. p. 106. et Diogenes Laertius.

Digitized by Google

Stoica philosophia has egregias sententias nostro suppeditavit, quippe quae docet, corpore utendum esse instrumenti loco (cf. Simplicius ad Epicteti Manuale init. Antonin. IX, 3). Haec vero epistola huius sententiae praecipua s. classica sedes est. Nec omnino a republica capessenda recedet sapiens, sed πολιτεύεσθαι φασὶ τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύῃ secundum Chrysippum Diogenis Laert. VII, 121. Cic. de Fin. III, 20. cf. Senec. de Otio Sapientis.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: non nego indulgendum illi, serviendum nego. Multis enim serviet, qui corpori servit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus vivere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis 2
carum est. Agatur eius diligentissime cura: ita tamen, ut quum exiget ratio, quum dignitas, quum fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus, quantum possumus, evitemus incommoda quoque, non tantum pericula: et in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, 3
timentur morbi, timentur quae per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impendet. Magno enim stre-

1. Est stoicum dogma: nobis insitus est nostri amor, amate ipsum ut primam naturae consequaris, et quae iis opposita sunt, evites: quae quum sine corporis conservatione fieri non possunt, primum et necessarium est officium, naturam adiuvandi eamque conditionem sequendi, quae naturae vel maxime consentanea est; unde tamen quoque sequitur, corpus esse adhibendum ut instrumentum necessarium. Cf. Cic. de Fin. III, 6. Epictetus eandem sententiam de cura corpori adhibenda bene tuitus est Disert. Arrian. II, 4, 17 Schweigh.

Digitized by Google

strepitu et tumultu venit. Naturalia mala quae retuli, inopiae atque morbi, silentio subeunt, nec oculis, nec auribus quidquam terroris incutiunt; ingens alterius mali pompa est; ferrum circa se et ignes habet, et catenas, et turbam ferarum, quam in viscera
4 immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, et cruces, et equuleos, et uncum; et adactum, per medium hominem, qui per os emergat, stipitem; et distracta in diversum actis [a]curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium et illitam et intextam; quidquid aliud, praeter haec, commenta saevitia est. Non est itaque mirum, si maximus huius rei timor est, cuius et varietas magna, et apparatus terribilis est.
5 Nam quemadmodum plus [b]agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit (specie enim vincuntur, qui [c]patientiae restitissent:) ita ex his, qui animos nostros subigunt et domant, plus proficiunt quae habent quod ostendant. illae pestes non minus graves sunt, famem dico et sitim, et praecordiorum suppurationes, et febrem viscera ipsa torrentem: sed latent.

a. *curribus.* ap. Erasmum, al. *cruribus.* Stripti fere tuentur, ut omnes ap. Gruterum. Sensus tamen idem est: agitur autem de iis noxiis, quos cruribus s. pedibus ad currus alligatis in diversum actis equis distrahere solebant. b. *agit.* forte erat: *angit*, quamquam vulgata bene defenditur. c. *patientiae* ex uno cod. Palat. ap. Gruter. et Lipsiano, Grutero et Lipsio suadentibus, restitui. *Patientia* est sensus; cf. ad Ep. IX, 2. Antea: *patientia.* Mox *suppurationes* ap. Erasmum al. at quinque codd. Gruteri: *suspirationes.* de phthisi loquitur, de qua Ep. LIV, 1, vocabulum suspirium usurpat. Vulgata ta-

3. *turba ferarum*] quibus homines noxii obiiciebantur in Amphitheatris. §. 4. *equuleos*, instrumentum tortoris ad veritatem exprimendam, cui noxii intendebantur: *uncum*, instrumentum ferreum, instar hami, quod gutturi eorum, qui in carcere necati erant, inpingebatur, ut ad Tiberim pertraherentur. *tunicam intextam* pice et bitumine solitam liniri, secundum Isidori Origg. Recte ap. Iuvenal. I, 155. VIII, 235 al. vocatur tunica molesta. cf. Tacit. Annal. XV, 44.

Digitized by Google

tent. nihil habent quod intentent, quod praeferant: haec, ut magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus: interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum transigantur, [d]gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi et in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potentium iras provocabit: immo declinabit, non aliter quam in navigando porcellam. Quum peteres Siciliam, traieciſti fretum. Temerarius gubernator contemſit auſtri minas: (ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, et in vertices cogat) non ſiniſtrum petit litus, ſed id, quo propior Charybdis maria convolvit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui aeſtus ſit, quae ſigna dent nubes, et longe ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cavens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis et in hoc eſt, non ex profeſſo eam [e]petere: quia quae quis fugit, dam-

6 7 8

men bene ſe habet. d. *gratioſi in eo viri.* Sic plurimi codd. ap. Pincian. Modium et Gruterum At Eraſmus al. *gratioſi timeantur in eo viri.* e. *petere* omnium eſt codd. lectio, quam Muretus mutavit in: *fugere*, neſcio unde. Lipſius ait: ſententia ex illo eadem elicitur: non petendam palam ſecuritatem, quia

6. *ut plurima per Senatum transigantur*] Hoc tunc temporis ex Tiberii inſtituto Romae fiebat, comitiis in curiam e campo translatis. *ſinguli*, magiſtratus.

7. *Quum — convolvit.*] Exemplo utar traiectione freti in Siciliam Scylla, quae Italiae adiacet, et Charybdi, quae Siciliae eſt, infami: infeſtiſſima navigiis Charybdis, gurges miirae profunditatis, in quem aeſtus freti ea abrepta abſorbet, et fragmenta eiicit, quod hac de cauſſa Copriam vocabant, Strabone referente VI, 2, 3. p. 258 ed. Lipſ. *contemſit*, ἀοριστικῶς, contemnere ſolet. *aeſtus* adceſſus, ἄμπωσις. Cf. Cluveri Sicil. Antiq. I, 5.

Digitized by Google

damnat. Circumspiciendum nobis est ergo, quomodo a vulgo tuti esse possimus. f Primum nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. quam minimum sit in corpore tuo spoliorum! Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci: plures computant, quam oderunt. Nudum latro transmittit: et-
9 iam in obsessa via pauperi pax est. Tria deinde ex praeceptione veteri praestanda sunt, ut vitentur: Odium, Invidia, Contemtus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, verendumque, ne in contemtum nos invidiae timor transferat: ne, dum calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Vndique nos reducamus: non minus contemni
10 quam suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. hae literae non dico apud bonos, sed apud medio-

sic videmur fugere potentes (subducendo nos et removendo) : quod est tacite eos damnare. Gruterus tamen suspicabatur aliquid deesse, quippe post *petere* habentur in aliquot mss.: *Non nostrae professionis, vulgi favores appetere quia quae* etc. Sed haec verba desunt in Gruterianis aliisque, et inepte ab interprete vel ab annotatore adiecta sunt, Erasmo, Modioque iudicibus et sensu repugnante. f. *Primum nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores.* Muretus e codd. Pinciani in contextum recepit: quum ap. Erasmum, Grut. Modium illud: *unde* non exstet, quod et Lipsius, cuius liber optimus habet: *nihil idem*, delendum censet. Falsam lectionem non putaverim cum Gutero. Sensus est satis manifestus: *nihil inde* i. a vulgo concupiscamus, a quo rixa oritur, s. qui rixae ansam dat. Mox *plures computant, quam oderunt* bene se habent, nec ulla emendatione egent, i. ut Ciceronis verbis utar, latrones non iugulant viatores, quod eos periisse velint, sed lucri cupiditate adducti. cf. no-

8. *spoliorum*] i. quae tibi eripiant, ut spoliorum loco habeantur. *obsessa* sc. a latronibus.

9. *temperamentum*] i. modus, cautio. Philosophia haec suadet, ut a capessenda republ. omnino recedas et tranquille mode-

Digitized by Google

mediocriter malos, infularum loco sunt. Nam forensis eloquentia, et quaecunque alia populum movent, adversarium habent: haec quieta, et sui negotii, contemni non potest: cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos, honor est. Nunquam in tantum convalescet nequitia, nunquam sic contra virtutes coniurabitur, ut non philosophiae nomen venerabile et sacrum maneat. Ceterum philosophia ipsa tranquille modeste- 11
que tractanda est. Quid ergo? inquis. videbitur tibi M. Cato modeste philosophari, qui bellum civile sententiâ suâ reprimit? qui furentium principum armis mediis intervenit? qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Caesarem, simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tempore capessenda fuerit sapienti respublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim pessundata est: quaeritur, utrum Caesar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi 12
cum ista contentione? nullae partes tuae sunt: dominus eligitur. Quid tua, uter vincat? potest melior vincere, non potest non peior esse qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: sed ne priores quidem an-

ni

strum de Benefic. V, 17. g. *Quid tua, uter vincat? potest melior vincere, non potest non peior esse, qui vicerit.* Cum Erasmo et Lipsio hanc lectionem praefero; nam locus hic mire variat in codd., ut in acutis sententiis fieri solet. cf. Gruter. et Schotti Obss. V, 4. qui legit: *melior vincere non potest. Potest esse peior qui victus fuerit. Non potest esse melior, qui vicerit.* Confert Martial. Epigr. I, 8. de Deciani dogmate, Mox *rapinam* et

modestèque Philosophiam tractes.

10. *infularum loco*] dignitatem et securitatem praestant: omnes quippe sacris rebus operam dantes propter infulas quas gerunt, sacri et inviolabiles. cf. ad Helviam XIII, 4. *ab omnibus artibus*: philosophiae honor est, quia nulla *ars*, scientiam nos dicimus, ea carere potest.

11. De *M. Catone* Vticensi omnia nota sunt. Cf. tamen de Constant. Sap. I. et Cic. Tusc. Disp. V, 19.

Digitized by Google

ni fuerunt, qui ſapientem in illam rapinam reipublicae admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, et miſit irritas voces, quum modo per populi levatus manus, et obrutus ſputis, et portandus extra forum traheretur, modo e ſenatu in carcerem duce-
13retur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui a republica excluſi, feceſſerunt ad colendam vitam, et humano generi iura condenda, ſine ulla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitae novitate convertet. Quid ergo? utique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: et tamen facit temperan-
14tia bonam valetudinem. Perit aliqua navis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſaepius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt. Denique [h] conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia tamen in poteſtate noſtra ſunt: de

portandus extra forum codd. praeſtant omnes. h. *conſilium*. Ex Eraſmi et Grut. codd. repoſitum, quum nonnullae edd. habent: *initium*. Mox *initia tamen* omnes libri dant, proinde cum Gronovio repoſui: *utcumque non omnia, tamen initia in*

13. *ſed poſtea videbimus*] h. e. alias, alia epiſtola aut alio ſcripto. *Interim ad hos te voco* Spectant haec ad eos, qui factione quadam inimica e republica excluſi Philoſophiae ſe tradiderunt, ut Cicero aliique, qui otio fruentes de genere humano ſcriptis ſuis bene meruerunt.

14. *Ars ei conſtat — eſt.*] Etiamſi gladiator pugnans cadit, tamen inter artis peritos numeratur. *Ornamenta* i. galeam, loricam, ſcutum, quatenus gladiatorem inſtruunt ad pugnam. De armis, (gladiis teliſve) non intelligas cum Schotto Obſſ. V, 4. Cf. Erneſti ad Sueton. Tit. IX. Excurſ. XXVII.

Digitized by Google

de eventu fortuna iudicat, cui de me ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid adverſi. non damnatur latro, quum occidit. — Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum uſus fructusque eius tibi eſſe gratior poſſit. „Is maxime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget.“ Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quam benigne ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget divitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum con-

15

16

poteſtate noſtra ſunt. i. *non damnatur latro, quum occidit.* Ipſius et Gronov. reprobant hanc lectionem: ille, quo haec ſpectent, ait, non video. Imo nec vera ſunt, et omnino damnatur latro, quum occidit: emendat *afferet.* Forraſſe aliquid adverſi: ſed ne occupa, aut damna, niſi quum factum. Gronovius contra putat ſcribendum eſſe: *damnat* i. latro poteſt occidere, non damnare ſeu efficere iure caeſum videri, qui latrocinio periit: ſic Fortuna non poteſt propterea facere peiorem, quem vexaverit. Equidem nihil mutem. Senſus eſt: Conſilia in poteſtate mea ſunt, ſed exitus in fortunae manu. Itaque aliquid adverſi afferre poteſt, interfici poſſum a latrone, etiamſi ille a iudice capitis non damnetur.

15. *Is maxime — indiget*] Easdem ſententias et Socrati proprias fuiſſe conſtat. Vid. Stob. Serm. XC ſq. Similia ſunt illa Epicuri ap. Plutarch. T. X. p. 23 Hutt. ὁ τῆς αὐρίου ἥκιστα δεόμενος, ὡς φησιν Ἐπίκουρος, ἥδιστα πρόσεισι πρὸς τὴν αὔριον. Cf. Diogen. Laert. X, 127. Addas noſtrum de Vita beata XXI et XXII.

16. Qui divitias augere ſtudet, de uſu recto non cogitans, rationes accipit ab iis, qui pecuniam ſuam adminiſtrant: *forum conterit*, frequentat tamquam negotiator: ibi enim menſarii, argentarii et nummularii tabernas ſuas habebant. In foro et de menſae ſcriptura magis quam ex arca domoque vel ciſta pecunia numerabatur Romae, ait Donatus ad Terent. Adelph.

Digitized by Google

conterit, kalendarium versat, fit ex domino procurator.

EPISTOLA XV.

Valetudinem animi cum cura corporis coniungendam suadet, sed ita, ut non athletica fiat, ideoque nos cogat corpori, quod talis labor exhausit, alendo et restituendo omnem operam navare. Iam vero corporis exercitatio sit facilis et brevis, qua corpus sine mora laxetur, et tempori parcatur. Sana haud dubie praecepta, quae postea Galenus, et quae cum sequuta est saboia Salernitana, vide vegetivie. Exercitationes quidem corporis, quas natura hominis suadere solet, non bella in usum suum converterunt, idque iam tempore heroico: deinde Cretenses et Spartanos his militaribus studiis maximam operam impendentes ceteri Graeci secuti superarunt: tum pugilatus et pancratium, quod quidem ex luctu et pugilatu compositum erat, apud omnes Graecos, praeter Lacedaemonios, in honore esse coepit, gymnasia ubique exstructa, victus vel simius praebitus invenibus, qui se vitae athleticae traderent, atque duro gymnasiarcharum imperio subiicerent, tum praemiis, honoribus prope divinis, victores a civibus ornati. Mox autem artificia multiplicia eaque subtilia et difficilia inventa sunt, quibus vera ars gymnastica paullatim defecit, iam Aristophanis tempore, vid. Ei. Nub. 985 – 1054. Hinc ars gymnastica, quae ad corpora excelsiora, robustiora, pulchriora, et duriora reddenda reperta erat, in Athleticen est deflexa, quae tale vitae genus praescribebat, ut corpora invenum et virorum quamvis validiora quassari atque debilitari necesse esset, omni quippe vivendi earum modo contra naturae leges instituto. Inprimis autem hoc spectábant Gymnastae, ut Athletae nil nisi bubula atque praesertim suilla carne vescendo nolentes volentes (unde ἀναγκαιοφαγία haec vita dicta est) saginati robur et obesitatem acquirerent, ut quosvis adversarios deiicere, eorumque ictus sustinere possent: sed enim Platonis (cf. Gorgia T. IV, p. 41 Bip.) iam et Euripidis aetate

II, 4, 13. Cf. Io. Fr. Gronovii Obss. IV, 24. p. 797 sq. Lipsi. *Kalendarium*, liber pecuniae foenebris, quae per Kalendas, interdum tamen etiam per idus mensis sequentis exigebatur, solvebaturque. Vid. Epist. LXXXVII, 6. qui locus egregius cum nostro contendi meretur. *fit ex domino procurator.* Theocritus idem iam dixerat ap. Stob. Serm. XVI, p. 335 Schow.: Θεόκριτος τοὺς πολλοὺς τῶν πλουσίων ἔλεγεν ἐπιτρόπους εἶναι, ἀλλὰ μὴ δεσπότας τῶν χρημάτων.

Digitized by Google

tate pervulgatum erat, Athletas esse somnolentos, vividos, atque parum aptos ad belli pacisque officia peragenda. Perveserat tamen et haec prava ars Romam. Cf. Meinere in Commentatt. Soc. Reg. Gottingensis Tom. XI.

Clausula ab Epicuro est: ne vita in futurum feratur, uti stulti faciunt: sed praesentibus bene utere. Et haec sententia egregia, quae ad Epicuri κυρίας δόξας pertinuit, cum Stoicismo bene convenit, τὰ μέλλοντα μὴ παραφέρω, M. Antonin. VII, 8. X, 1. Idem Pittacus praeceperat παλαιὸν λόγον, secundum Platon. in Gorgia (cf. Hemsterhus. ad Lucian. Tom. III, p. 365 Bip.) ab Horatio III Carm. 29, 29 sq. bene expressum: τὸ παρὸν εὖ ποιεῖν.

Mos antiquus fuit, usque ad meam servatus aetatem, primis epistolae verbis adiicere: [a]Si vales, bene est: ego valeo. Recte et nos dicimus: Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est: sine hoc aeger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quam furiosi aut phrenetici, validum est. Ergo hanc valetudinem praecipue cura, deinde et illam secundam: quae non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi 2
Lucili, et minime conveniens literato viro, occupatio exercendi lacertos, et dilatandi cervicem, ac la-

 tera

a. *Si vales, bene est: ego valeo.* Mureti editio omittit: *ego valeo*: at Erasmi et quinque Gruteri habent: *ego valeo*, quod inde reposui. Ceterum res nota est ex epistolis Ciceronis, et Plinio I Epp. 11. Mox malit Lipsius: *dicemus*: sed non opus est; intelligit enim philosophos.

1. *Sine hoc aeger est animus:*] nam qui philosophiae studio se non tradidit, ille aegrotat, e sententia Stoicorum. Cf. ad Ep. VII, 1. Epictetus in Diss. Arrian. II, 18, 8. Stoicos quoque intelligit, ubi Vptonus male ad Platon. IV, p. 166 Bip. lectorem ablegat, tacite correctus a Schweighaeusero. Simplicio talis homo ὁ πολύς vocatur sub initio commentarii ad Epict. Manuale.

2. Haec videlicet exercitationibus gymnicis consequi studebant, ut lucta et pugilatu *lacerti et cervix*, currendo vero *latera* i. pectus pulmonesque

Digitized by Google

tera firmandi. Quam tibi feliciter fagina ceſſerit, et tori creverint; nec vires unquam opimi bovis, nec pondus aequabis. Adiice nunc, quod maiore corporis ſarcinâ animus eliditur, et minus agilis eſt. Itaque, quantum potes, circumſcribe corpus tuum, et animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic
3 deditos curae. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, et inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit: deinde copiâ ciborum ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimae notae mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleum et vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi bene deſudavernnt, ſi in locum eius quod efflaxit, multum potionis [b]altius ieiuno gutture regeſſerunt. Bibere et
4 ſudare, vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes et faciles et breves, quae corpus et ſine mora laxent, et tempori parcant: cuius praecipua ratio habenda eſt.

Cur-

b. *altius* cum Gronovio e mss. omnibus reſcripſi. *regeſſerunt* plures praeſtant. Antea: *alterius*. Per ieiunum guttur, ait, in locum eius, qui effluxit, ſudoris, regerere, i. rurſus ingerere, pura in corpus, ſed bene altius multum potionis. Cf. Gruter. Laudat Lipſius Epiſt. Senec. LXXXVIII, 15 ſq. CXXII, 7 ſq. Mox nonnulli codd. *laſſent*, quod Gruter. praefert vulgatae: *laxent*. Male. Iam §. 2. dixerat: *animo locum laxa*.

que firmarentur. *ſagina*, vitâ illâ gladiatoriâ. *Quum* i. etſi. *tibi tori* i. caro tendoque in lacertis et pectore. *Opimi* i. pinguis: ſic dicti ſunt boves altiles ad ſacrificia publica ſaginati. Varro de Re ruſt. II, 1, 20. p. 162 Bip.

3. *Primum exercitationes*] ſequuntur. *ſpiritum*, vires animi. *deinde — impeditur*. Horatius prius idem dixerat Serm. II, 2, 77. 78. quin corpus onuſtum Heſternis vitiis animum praegravat una atque adfligit humo divinae particulam aurae. Comparat et Schottus Obſſ. I, 4. *Accedunt — occupati*, graeculi magiſtri, iique ſervi, quorum imperio te trades, nullaque alia re, niſi unguendi ſe et ſaginandi ſtudio infames. *Cardiacus*. In ore ſtomachi vitium καρδιαλγία, ab humore acri vellicante et rodente. Celſus III, 19. Trallian. VII, 2.

Digitized by Google

Cursus, et cum aliquo pondere manus motae, et saltus, vel ille qui corpus in altum levat, vel ille qui in longum mittit, vel ille, ut ita dicam, saliaris, aut ut contumeliosius dicam fullonius. Quodlibet ex his elige, usu fit facile. Quidquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce: labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non 5
frigus, non aestus impedit, ne senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. dandum et aliquod intervallum animo: ita tamen ut non resolvatur, sed remittatur. Gestatio et corpus concutit, et studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contemseris; quam veto te per gradus et cer-

4. *Pondere*] Halteres (ἁλτῆρες) vocabantur haec pondera plerumque plumbea, quae manibus tenentes saltabant. Vid. Epist. LVI, 1. et Mercurial. de arte gymn. II, 11. *saliaris*, Saliorum, Martis sacerdotum, qui quotannis semel per urbem pompam et ancilia ducendo tripudiabant: similis huic saltationi videbatur motus ille fullonum vestimenta, quae coguntur, calcantium, et conciliantium (κιλικιζόντων). Cf. Ios. Scaliger. ad Varron. de Ling. Lat. lib. V. Nott. p. 137. 138 Bip., ubi et nostri loci memor fuit: addas Plauti Pseudol. III, 1, 15. *contumelias* propter contemtum artificiorum quae illiberalia, sordida, ἔργα βάναυσα, βαναυσικά, vocabantur. Cf. Cic. de Offic. I, 42 ibique Garve.

5. *Gestatio* fiebat aut lectica, aut scamno i. sella, aut rheda essedove subiunctis mulis aut equis, longe aliter quam in lectica aut sella, quae a servis portabatur. Gestatio tamen in essedo Senecae tempore communior fuit. Cf. Lipsius in Centuria III miscellanea Ep. XI, ubi locum nostrum non praeteriit. *Gradus*, elationem demissionemque dicit. *modus* est modulatio, μοῦσος, respectu praecipuo habito ad tempus seu spatium et ad sensus animi exprimendos: gradus vero μέλος, ad sonos diversae altitudinis notandos. Cf. Aristot. Polit. VIII, c. 5—7. Quintil. in Instit. Orat. I, 10. Sen-

Digitized by Google

6 tos modos attollere, deinde deprimere. Quod si velis deinde, quemadmodum ambules, discere, admittes istos, quos nova artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, et buccas edentis observet, et in tantum procedet, in quantum eius audaciam [c] patientiae credulitate produxeris. Quid ergo? a clamore protinus et a summa contentione vox tua incipiet? Vsque adeo naturale est, paulatim incitari, ut litigantes quoque a sermone incipiant, ad vociferationem
7 transeant. nemo statim Quiritium fidem implorat. Ergo utcunque tibi impetus animi suaserit, modo vehementius fac vitilis convicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur et latus. Modesta, quum receperis illam revocarisque, descendat, non decidat: moderatoria sui temperamentum habeat, nec indocto et rustico more desaeviat. Non enim id agitur, ut exerceatur vox, sed ut exerceat. [d] Detraxi tibi non pusil-

c. *patientiae credulitate* cum Gronov. e Gruteri et Ruben. codd. praetuli. h. e. Gronov. interprete: quousque ei animum audendi addideris, fide facta tuae patientiae? quousque tibi patientiam farendi tam molesta et morosa imperia fore credet. cf. Ep. XLI, 6. d. *Detraxi tibi non pusillum negotium*: mer-

Sensus itaque est: ne te imperio phonasci tradas.

6. *Quod si velis — discere.*] Intelligas de mimis et pantomimis, uno verbo, de saltatione. Augusti autem et insequenti tempore has artes ludicras Romanis magnopere placuisse, constat. Cf. Senec. Nat. Qu. VII, 32. Quis non recordatur Pyladem et Bathyllum magnos harum artium apud Romanos statores? Quod iam Horat. III Carm. 6, 21. 22. Motus doceri gaudet ionicos Matura virgo, de suae aetatis moribus queritur, id nostro maiorem conquerendi copiam dabat. Cf. Epist. XC, 18. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinas sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque cantus et infractos. Graeculi fuerunt magistri harum artium, qui *buccas edentis* observarent, parasitorum modo. *et in tantum procedet — produxeris.* Laudat apposite Lipsius Iuvenalem III, Sat. 78. Graeculus esuriens in coelum, iusseris, ibit.

Digitized by Google

pusillum negotium; mercedula, et munus gratum ad haec beneficia accedet. Ecce insigne praeceptum! 8
„Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.“ Quis haec, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? Babae et Ixionis? Non ita est, nostra dicitur: quos caeca cupiditas in nocitura, certe nunquam satiatura, praecipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quam iucundum sit nihil poscere, quam magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa sis consecutus, 9
recordare: quum adspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversus deos, et adversus vitam tuam, cogita quam multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? te ipse antecessisti.

 finem

cedula et munus gratum ad haec beneficia accedet. Mureti et Gruteri sententiam sequor. Mira enim est varietas: *Detraxit* plurimi habent: alii *mercedula, et unum Graecum*, alii *mercedulae et unus graecus*: alii *mercedula et minis gratus*. Inde emendavit Lipsius: *Detraxi tibi non pus. negotium, mercedulae et unius Graeci*: vel ex suo: *mercedulae et magistratus*. *Ad haec beneficia accedet ecce insigne praeceptum.* Adiicit: Docui te sine magistro graeculo, sine stipendio exerceri.

8. De hoc Epicuri dicto cf. Argum. *Babae et Ixionis.* Erasmus notat: scholium margini codicis adscriptum indicare: Babam et Ixionem fuisse duos Senecae temporibus notae fatuitatis homines. In quo quidni acquiescamus, non video. Mox *plenum* esse i. divitem ideoque contentum esse cum iis, quae habeas.

9 *cogita, quot sequantur.*] Sapiens et quotidiani usus monitum! Non prospice tantum, sed respice. Phavorinus bene: Τὸν ἐνθυμεῖσθαι θέλοντα χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾷν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας. Aliter plebeium ingenium. Nec quod habet numerat, tantum quod non habet optat, ut ait Manilius. Lipsius. Cf. Plutarch. Tom. X, p. 9 et 14. de Tranquill. Animi. *Quid tibi cum ceteris* hominibus rei est, ut cum iis te compares? Tu ipse philosophiae studio *te antecessisti*, perturbatio-

Digitized by Google

finem constitue; quem transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista insidiosa bona, et sperantibus meliora, quam assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando et implerent: nunc haurientium sitim concitant, et invitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta fora voluit, quare potius a fortuna impetrem, ut det, quam a me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanae? Congeram? in quid? laborem? ecce hic ultimus dies. ut non sit, prope ab ultimo est.

EPISTOLA XVI.

Quum obstrepere sibi videretur, Lucilium amore quidem Philosophiae teneri, sed nondum firmitatem satis idoneam assequutum, monet, ut semet ipsum scrutando videat, an et in vitam factaque penitus ea iam insinuaverit Philosophia. Num quaecunque bona utilitatem philosophiae conspici, nec obstare diversa de fato et providentia dogmata, quoniam, quidquid sit, ea tamen nos uti debeat, docendo nos, ut Deo parentes et fortunam ac fortuita aspernemur. Clausula est Epicuri: secundum naturam qui vivit, numquam erit pauper, si ad opinionem, numquam dives. Videre facile est, quantopere Epicurus cum Stoicis conveniat.

Liquere tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beate vivere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiae studio: et beatam vitam perfectâ sapientiâ effici, [a] cete-

tiones et malas animi propensiones tui vincendo. Etiamsi tibi finem quamvis splendidum consiliorum tuorum constitueres, tamen aliquando evanescent omnia. *Si quid — apparatus.* Aristippi est haec sententia apud Plutarch. de Cupiditate Divitiarum c. 3. p. 150. 151. Tom. X. Hutt. Solon tamen iam dixerat: Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα τεθραμμένοις ἀνθρώποισιν ap. Plut. l. l. p. 152.

1. *perfecta sapientia*] summo philosophiae gradu, sensu Stoico. Cf. Lipsii Manuduct. in Stoic. philos. II, 8 et 9. *medita-*

Digitized by Google

ceterum tolerabilem etiam inchoatâ. Sed hoc, quod liquet, firmandum, et altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, ut proposita custodias, quam ut honesta proponas. Perseverandum est, et assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud 2
me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quae scribis unde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias, volo. non est quod tibi cito et facile credas: excute te, et vare scrutare, et observa. Illud ante omnia vide, utrum in philosophia, an in ipsa vita profece-

 ris.

a. *ceterum tolerabilem etiam inchoatâ.* Sic Erasmus et plures codd. In nonnullis libris est: *ceterum nec tolerabilem sine ipsa etiam inchoari*, quam tamen lectionem ab erudirulo esse intrusam notat recte Erasmus. Nam sensus et Senecae Stoicismus, cf. sequentia et notam, repugnant.

b. *Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe.* Commoda sententia, sed ab Erasmo, qui haec tria: *opus non est* e coniectura infarsit. Nulla adest varietas, nisi quod *aut*, et, *nec tam longis*, et *audax summatis, assumtis.* Lipsius ait: *quid latuit, me latet.* Hinc Gronov. emendat: *plurib. v. aut affirmatis* (i. adseveratis, laborantibus ad probandum) *nequaquam opus, intelligo*: sive *nequaquam locus*: sive *pl. v. haud affirmandum*: *ex tali unque intelliga.* Locus conclamatus est.

ditatione i. exercitatione. *Plus operis — bona voluntas est.* Bona mens et bona voluntas se excipiunt: haec est inclinatio, bona illa quidem, sed nondum tam firma, ut everti nequeat, ὁρμή: bona mens est habitus. Est autem Stoicorum dogma: esse in hominis potestate, ut bonus fiat. Senec. de Ira II, 19. Ep. XLI et XCIV. Antonin. VIII, 29. Ceterum hoc erat Demetrii philosophi praeceptum sane egregium ap. Senec. de Benef. VII, 1. Cuius utilitate ducti Pythagorei aureum carmen, Epicurus ratas sententias, Epictetus Manuale compositerunt.

2. *utrum in philosophia — profeceris*] i. utrum studium philosophiae ad vitam quoque transtuleris.

Digitized by Google

3 ris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea: animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia acciduht singulis horis, quae consilium exigunt, quod ab hac petendum est.
4 Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam et mutari certa non possunt, et nihil praeparari potest adversus incerta: si aut consilium meum Deus occupavit, decrevitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quidquid est ex his, Lucili, vel si omnia haec sunt, philosophandum est: sive nos inexorabili lege fata constringunt, sive arbiter Deus universi cuncta disponit, sive casus res humanas sine ordine impellit et iactat,
5 philosophia nos tueri debet. Haec adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus: haec docebit, ut Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si providentia in imperio

3. *populare*] ad populi favorem aucupandum.

4. *Dicet aliquis — fatum est?*] Stoicorum erat dogma: *καθ' εἱμαρμένην πάντα γίνεσθαι*. Diog. Laert. VII, 149. Cic. de Nat. D. III, 6. Discedit autem Seneca a vero stoicismo, secundum quem ceterosque plurimos philosophos, praecise docebatur, mundum fatumque a Deo regi. cf. Seneca de Provid. C. V. Ep. LXXVII. LXXXVIII. Plutarch. de Repugn. Stoicor. tom. II, p. 1056. Francof. Gell. Noct. Att. VI, 2. et post Vpton. ad Epict. Disc. Arrian. I, 12. Tiedemann System der Stoisch. Philos. II, p. 134. *Quid prodest, si casus imperat*, secundum Epicureos. cf. Tiedemann Geist der specul. Phil. II, p. 377. 380.

Digitized by Google

perio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur: illo nunc revertor, ut te moneam et exhorter, ne patiaris animum tuum delabi et refrigescere. Constitue illum, et contine, ut habitus fiat, quod est impetus. — Iam ab initio, si 6
bene te novi, circumspexisti, ecquid haec epistola munusculi attulerit? excute illam, et invenies. Non est quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum est ab ullo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: „Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam dives." Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Con- 7
geratur in te, quidquid multi locupletes possederunt; ultra privatum pecuniae modum fortuna te provehat, auro tegat, purpurâ vestiat, et eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas, et non tantum habere tibi liceat, sed calcare divitias: accedant statuae et picturae, et quicquid ars ulla luxuriae laboravit; maiora cupere ab his disces. Natura- 8
lia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent, nullus enim terminus falso est. Viâ eunti aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te a vanis: et quum voles scire, quod petis, utrum naturalem habeat, an caecam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longe progresso semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.

EPI-

6. Epicurum vita sua in hortis ad Athenas acta veritatem huius dicti comprobavisse constat e Diog. Laert. X, 12. ubi Athenaeus: Τᾶς Φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρου τινὰ βαιὸν ἐπίσχει, Αἱ δὲ κεναὶ κρίσεες τὰν ἀπέραντον ὁδόν. Quibuscum conveniunt Epicuri illa apud Stob. Flor. XVII, p. 341 Schow.: Χάρις τῇ μακαρίᾳ Φύσει, ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα. Ceterum conferas cum seqq. Consolat. ad Helv. c. 11.

Digitized by Google

EPISTOLA XVII.

Hortatur amicum, ut omni dilatione dimissa philosophiam amplectatur, nec paupertatem pertimescat, quippe quae multis cum vitae periculis liberet et expeditiorem philosophandi viam monstret. Iam quum fuerint, qui propter multo minora praemia, quam quae philosophia affert, non solum paupertatem, sed etiam egestatem famemque toleraverint, nihil obstare debere, quominus omni cura studioque divitias parandi abiecto, ad bonam mentem laeto cursu tendat, ut animum a morbis furoribusque i. passionibus et perturbationibus liberet. Qua in re naturam sequatur monet, quae minimum petit: sin aliter res expedire non licet, exsilium suadet e vita. His adiungit Epicuri dictum egregium: multos divitiis suis paratis non miserias suas finire, sed mutare, quoniam animus a divitiis nullam emendationem accipiat.

Proiice omnia ista, si sapis, immo ut sapias, et ad bonam mentem magno cursu, ac totis viribus tende. Si quid est, quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris: sic illam disponere volo, ut [a] sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Quum haec dicis, non videris vim ac potentiam eius, de quo cogitas, boni nosse: et summam quidem rei pervides, quantum philosophia prosit; partes autem nondum satis subtiliter dispicis. nec dum scis, quantum ubique nos adiuvet: quemadmodum et in maximis (ut Ciceronis utar verbis) opituletur, et in minima desoendat. Mihi crede, advoca illam in consilium: suadebit tibi, ne

a. *sufficere nihil agenti possit.* In multis libris: *sufficere in hoc agenti*, unde Gruterus, Lipsio approbante, fecerat: *unum hoc agenti.* Sed Gronov. vulgatum in aliquot et ipsis bonis codd. invenit et recte tuetur. Oppositus autem est *nihil agens* i. nullam Reip. partem, nullam privatam quaestus caussa tractans iis, qui in actu rerum versari dicebantur.

2. *ut Ciceronis — verbis.*] Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortensio, ubi ex professo laudavit philosophiam? Lipsius. In fragmentis collectis non reperitur.

ne

Digitized by Google

ne ad calculos fedeas. Nempe hoc quaeris, et hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? multis ad philosophandum obstitere divitiae: paupertas expedita est, secura est. Quum classicum cecinit, scit non se peti: quum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. Si navigandum est, non perstrepunt portus, nec unius comitatu inquieta sunt litora; non circumstat illam turba servorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, et bene institutos, et nihil aliud desiderantes, quam impleri. Parvo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quam-

ne ad calculos fedeas computandi causa. Sic Ep. XLVIII, 9. ad album sedere dicitur. Lapillis autem antiquissimis temporibus ad computationes usos esse homines, satis constat: hinc, re quamvis mutata, verbum remansit.

3. *Quum classicum cecinit*,] ad periculosa tempora et terrores belli, hoste imminente, spectant. cf. Heyne ad Tibull. I, 1, 4. Quam ad Tacit. Ann. II, 32. de signo quod dabatur, quum civis capite plectendus esset, explicationem et nostri loci attulerat Lipsius, eam Grutero monente postea recte retractavit. Exemplo in tota hac disputatione sit Abdalonimus ap. Curtium IV, 1. *aliqua conclamatio*, ut in igne, ruina, periculo. L. *transmarinarum regionum* e. c. Africae, et in hac praesertim Aegypti, quarum frumenti maximae copiae transvectae Romam. Italia enim bellis, latisfundiis luxuque exhausta incolis suis alendis iam Ciceronis tempore non suffecit. Varro de R. R. II, 1 ait: saturi sumus ex Sardinia et Africa. Cf. Horat. II Carm. 15. Sed res nota est.

Digitized by Google

Quantum fat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam pervenero, tunc me totum philoſophiae dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum eſt: quod tu differs, et poſt cetera paras, ab hoc incipiendum eſt. 5 Parare, inquis, unde vivam, volo. Simul et parare diſce. Si quid te vetat bene vivere, bene mori non vetat. Non eſt quod paupertas nos a philoſophia revocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam toleravere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiae praemium, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius, nec hominis, nec Dei timor? Et qui- 6 dem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, et dictu [b]foedis tulerunt famem. haec omnia paſſi ſunt pro regno (quo magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum, licet ad philoſophiam etiam ſine viatico pervenire. Ita eſt, quum omnia habueris, tunc et ſapientiam habere voles. Haec erit ultimum vitae inſtrumentum, et (ut ita dicam) additamentum. Tu vero, ſive aliquid habes, iam philoſophare: unde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſive nihil, hoc prius quaere, quam quid-

b. *dictu foedis* e cod. Col. ap. Grut. cum Modio et Lipſio praeſtuli vulgato: *foedam: Dictu foedis* ſcil. alimentis, a quibus abhorremus. Gronov. laudat Nat. Quaeſt. I, 16 ſub init.

4. *Quantum fat eſt — dabo.*] Alphium, feneratorem illum ruris laudatorem ap. Horat. Epod. II. cuiquam hic, vel me non monente, obverſaturum eſſe opinor.

6. *Perpeſſi — famem.*] Vide Cambyſis exemplum ap. neſtrum III de Ira 20, 2. ubi lin. penult. cum Gronov. et Weſſeling. ad Herodot. III, p. 207, 68 loco animalium reponas: talium. *dubitabit — liberet.* Confert Lipſius Manilium IV, 402 — 407.

Digitized by Google

quidquam. At necessaria deerunt. Primum deesse non 7
poterunt, quia natura minimum petit: naturae autem
se sapiens accommodat. Sed si necessitates ultimae in-
ciderint, iamdudum exsiliet e vita, et molestus sibi
esse desinet. Si vero exiguum fuerit et angustum, quo
possit vita produci: id boni consulet, nec ultra ne-
cessaria solicitus aut anxius, ventri et scapulis suum
reddet, et occupationes divitum, concursationesque
ad divitias eorum, securus laetusque ridebit, ac di-
cet: Quid in longum ipse te differs? exspectabisne 8
foenoris quaestum, aut ex merce compendium, aut
tabulas beati senis, quum fieri possis statim dives? Re-
praesentant opes sapientia: quas cuicunque fecit super-
vacuas, dedit. Haec ad alios pertinent: tu locuple-
tibus propior es. Seculum muta, nimis habes. In-
est omni seculo, quod sat est. Poteram hoc loco epi-
stolam claudere, nisi te male instituissem. Reges Par-
thos non potest quisquam salutare sine munere, tibi
valedicere non licet gratis. quid istuc? ab Epicuro
mutuum sumam. „Multis paratae divitiae, non finis 9
miseriarum fuit, sed mutatio.“ Non hoc miror, non
est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud
quod paupertatem gravem fecerat, et divitias graves
fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum aegrum
in

7. *Sed si necessitates*] utilis est ad h. l. Cic. de Fin. III, 8. *exsiliet e vita*, morte sponte sumta. Lipsii Manuduct. in Diss. 22. *venari et scapulis suum reddet*, h. victum cultumque necessarium sibi comparabit. *scapulae* autem h. l. pro corpore vestibus tegendo sumatur.

8. *Seculum muta*] i. antiqua exempla respice, luxui propior es. cf. Consolat. ad Helv. c. XII, 3. Lipsius. *Reges Parthos — munere.* Viguit vigetque etiamnunc hic mos quasi patriarchalis in Oriente. cf. Plutarch. vit. Artaxerxis c. 4 et 5. Tom. V. Reiske.

9. *non est — animo.*] Similia sunt ap. Horat. II Carm. 16. III, 1, 40. Plutarch. tom. X, p. 5 Hutt. Alia collegit Gataker ad Antonin. p. 122, 1 et 2.

Digitized by Google

in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, utrum animus aeger in divitiis, an in paupertate ponatur. malum suum illum sequitur.

EPISTOLA XVIII.

Occasione Saturnaliorum egregie utens amicum commonefacit, ut in publica lascivia temperanter se gerat, ideoque nec exterpendo se, nec miscendo omnibus fastum diem agat sine luxuria, atque ideo ad difficilia se praeparet vero experimento, idque non coactus. Utile est, certis diebus abstinentiam exercere, parcere, ad paupertatem se reducere, minimoque se facere familiarem, et Epicurum imitando praeoccupare tela fortunae. Ita fiet, ut Deo dignus sis, quandoquidem opes intrepide possidere possis. — Saturnalia, quae omnium nostro praebuere, de temperantia et abstinentia exponendi, Senecae tempore per septem dies inde a XIV Kal. Ian. (XVII Dec.) celebrabantur in honorem Saturni, ad auream aetatem symbolice repraesentandam. Summa fertilitas inprimis a poetis huic aetati tributa; nullo enim serente aut arante omnia sponte proveniebant, parvo aut nullo labore vinum, mel, lac etc. ad vitam suaviter agendam idonea parabantur, et homines optimi vivebant. Proinde plausus ubique, et cantus et lusus et aequalitas viguit Romae, et in iis regionibus quae Romanorum imperio subiectae erant, nec ullum discrimen inter servos liberosque conspiciebatur, quinetiam domini servis ministrabant sedentibus et coenantibus. Saturno enim rerum potiente ne servitium quidem ullum fuisse fingebatur. Cf. Luciani Saturnalia, Cronosolon et epistolae saturnales Tom. IX init. Bip. et Lipsii liber eruditissimus, Saturnalia inscriptus. Scriptores antiqui saepe hac sollemnitate usi sunt, ut lucem coloresque inde peterent suis dictis. Vide v. c. Epictetum Arriani Dissert. I, 25, 8 sq. ibique Vptonum, qui tamen locum Senecae de Constant. XII, 2. male huc vetulit. Vestigia haud pauca horum sollemnium in festo natali Christi hodieque reliqua esse, ingeniose docuit Gedike. Vide Berlinische Monatsschrift anni 1784 mense Ianuar. n. 8.

Clausula Epistolae est ab Epicuro; Immodica ira insaniam gignit.

December est mensis, [a]quo quum maxime civitas desudat. Ius luxuriae publice datum est: ingenti apparа-

a. *quo quum maxime* cum Modio repositi e tribus mss.: quippe quod usus Senecae postulat. Erasmus et Muretus habent: *quo*

Digitized by Google

paratu sonant omnia: tanquam quidquam inter Saturnalia interſit, et dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, ut non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum, utrum nihil ex quotidiana conſuetudine movendum; an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, et hilarius coenandum, et exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu et triſti tempore civitatis non ſolebat, voluptatis cauſa ac feſtorum dierum veſtem mutavimus. Si te bene novi, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe [b]pileatae turbae voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, ut tunc voluptatibus ſolus abſtineat, quum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuae capit, ſi ad blanda et in luxuriam trahentia

2

maxime. Pincianus vero et Gruterus Lipſiusque: *menſis eſt, cum maxime.* Mox *publice* Eraſm. et Muret. praeſtant, quod vulgato *publicae* praefero. *inter Saturnalia interſit* omnes codd. et impreſſi dant praeter Muretum, qui *nunc interſit* e coni. dedit.

b. *pileatae* antiqua lectio, quam codd. Eraſmus al. tenent: editio tamen Romana et Muretus habent *pullatae.* Male. Nam pileati erant Romani omnes hac ſollemnitate, ut liberos ſe eſſe iudicarent. Hinc Roma pileata ap. Martial. XI, 7, 4. Dio Caſſ. LX, p. 957 ed. Reimar. Pullati contra ſunt ſervi. Cic. Piſ. 38. Tacit. Hiſt. IV, 36. Nec *palliati* ex ora libri Colon. ap. Grut. probes; quippe pallium Graecorum aut exterorum veſtis erat. Mox *firmitatis* ex Eraſmo et Mureto retraxi: antea: *infirmitatis*, ſenſu reprobante.

1. *Adeo nihil intereſt — annum.*] Olim menſe Decembri luxuria viguit, ſed nunc toto anno luxus regnat: itaque illo ingenti apparatu non opus eſt. *exuendam togam* et ſyntheſin. Martial. XIV, 1, 141. V, 80, 25. Sueton. Ner. 51. i. e. mollem eamque pretioſam veſtem, qua tempore Saturnalium induti eſſe ſolebant Romani. At bello civili, tempore periculoſo et calamitoſo togam pullam ſ. atram ſumere ſolebant, ideoque pullati ſ. atrati dicti. Cic. in Vat. 12. Sueton. Aug. 44. cf. Lipſii I Saturn. c. 2.

Digitized by Google

3 tia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius est, ebrio ac vomitante populo, siccum ac sobrium esse: illud temperatius, non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus: et eadem, sed non eodem modo, facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex praecepto magnorum virorum tibi quoque praecipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, 4 dicas tibi: Hoc est quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se praeparet, et contra iniurias fortunae inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum iacit, et supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati, prope ad inopiam accesserunt, ne unquam 5 expavescerent, quod saepe didicissent. Non est nunc quod

3. *siccum*] Eodem fere modo Horat. Serm. I, 3, 5. at ipsis Saturnalibus huc fugisti sobrius. Iuvenal. Sat. VII, 96. Tunc par ingenio pretium, tunc utile multis pallere et vinum toto nescire Decembri. Cic. Acad. IV, 27. siccos et sanos coniungit. Quo spectat illud Heracliti celeberrimum: siccam animam esse sapientissimam et optimam. cf. Heynii Opuscul. acad. Vol. III, p. 96 sqq. *interponas aliquot dies.* Sic Pythagoras Stobaei Floril. XVII, p. 339 Schow.: Παντὸς καλοῦ κτήματος πόνος προηγείτω ὁ κατ' ἐγκράτειαν. Socratem quoque eodem more usum esse patet e Xenoph. Memor. Socr. I, 2, 3. Plato Conviv. p. 266. Tom. X Bip.

4. *Miles in media pace decurrit*] i. in armis ordinem servans pleno passu incedit aut currit. Veget. I, 27. Lipsii Militia R. I, 5. *Hoc sequuti — didicissent.* Spectat hoc ad cultum Deae Nemesi ap. Romanos tribui solitum, Augusti saltem et insequenti tempore; quam quum superbiam deprimere et insolentiam hominum castigare crederent, veneratione et voluntaria humilitate statis diebus prosequuti sunt. Cf. Casaub. Anim. in Sueton. Aug. c. 91.

Digitized by Google

quod existimes me ducere te ad [c] modicas coenas et pauperum cellas, et quidquid aliud est, per quod luxuria divitiarum taedio ludit. Grabatus ille verus sit, et sagum, et panis durus ac sordidus. Hoc triduo et quatriduo fer, interdum pluribus diebus: ut non lusus sit, sed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exsultabis, dupondio satur, et intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est, debet etiam irata. Non est tamen, 6
quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa millia servorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum: et ne imperatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, si scierimus quam non sit grave pauperes esse. Certos habebat dies ille magister vo- 7
luptatis Epicurus, quibus maligne famem exstingueret: visurus an aliquid deesset ex plena et consummata voluptate, vel quantum deesset, et an dignum, quod

c. *modicas.* Hanc lectionem e quibusdam vett. libris sumsit Muretus: Quae tamen ut sincera sit vereor. Codd. dant: *ducere te admoveas coenas; me dicere admoneas: me ducere te ut te moneam: me dicere admoveas coenas: dicere, an moneas coenas: me ducere admoneas coen.: me dicere te moneat coenas: me dicere Temoveas c.* unde Turnebus Adv. 24, 33. *Timoneas* fecit i. vilissimas et ab reliquis hominibus prope damnatas. Lipsius emend. *ad medicas coenas.* Possis quoque ex Horat. III Carm. 29, 15 emendare: *ad mundas coenas.* Nullus enim dubito, quin Senecae haec scribenti illa Horatii ob ocu-

c. 91. p. 11 B. et Winckelmann Monum. antichi inediti T. I. p. 31, qui nostri loci non immemor fuit.

5. *Non est — taedio ludit.*] Horat. III Carm. 29, 15. Mundaeque parvo sub lare pauperum Coenae, sine aulaeis et ostro Sollicitam explicuere frontem.

Seneca ad Helviam XII, 2. *dupondio satur* i. duobus assibus. Lipsius.

6. *Exerceamur ad palum*] contra quem figura hominis praeditum pugnare debebant tirones. Iuvenal. VI, 246. Lipsius Milit. V.

Digitized by Google

quis magno labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, Charino magiſtratu, ad Polyaenum. Et quidem gloriatur, non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto.
8 d In hoc tu victu faturitatem putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa levis et fugax, et ſubinde reficienda, ſed ſtabilis et certa. Non enim iucunda res eſt aqua et polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, et ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunae iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non
9 tam anguſte, qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt

los verſata ſint. Quae §. 7. ſequuntur verba: *Charino magiſtratu* ad temporis definitionem trahunt Interpp., idque recte. Sed nondum pervideo, cui bono haec a Seneca appoſita ſint; et plane otioſa ſunt. In ed. Eraſm. et veteri editione haberur; *Carino de Magiſtratu*. Si Epicurus in horto ſuo Rempublicam atque ideo magiſtratum habuiſſet, iocoſe haec a Seneca adiecta eſſe putarem.

d. *In. hoc tu victu faturitatem putas eſſe? Non putas eſſe* praeſtant multi codd. et omnes edd. Sed omnes Gruteri cum Erf. et Heinſ. et Gronov. carent negandi particula. Idque multo elegantius. Vt plurimum concedas, inquit, dabis forſan hoc victu, et nihil ultra poſſe famem pelli? Atqui ſcito, non pelli tantum poſſe, ſed et iucunde pelli. Gronovius.

7. *Charino magiſtratu.*] Si haec lectio ſana eſt, recte explicat Muretus: „More graeco Χαρίνου ἄρχοντος. Ita enim annum et tempus illi notabant, ut Romani per Conſules.“ Enimvero de illo Archonte huius remporis filent Annales. cf. Lect. var. Sequentia quidem ap. Diogenem Laert. rel. non occurrunt: ſimilia tamen de continentia Epicuri, cf. Diog. Laert. X, 11 ib. Menag. qui huius loci non immemor fuit. Laudat Lipſius (Epicurum, dicere debuiſſet) Euſebium Stobaei Floril. Serm. XVII, p. 345 ſq. Schow. et Senecae Ep. CX. *non toto aſſe.* ὑβολὸν in Graeco fuiſſe videtur. De diſcipulis Epicuri *Metrodoro* et *Polyaeno* cf. Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 607, 609 ed. Harl.

Digitized by Google

est praeoccupare tela fortunae. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, et aliquos dies destina, quibus secedas a tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum
Finge Deo. ——

Nemo alius est Deo dignus, quam qui opes contemsit. quarum [e]possessionem tibi non interdico: sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis beate victurum persuaseris tibi; si illas tanquam exituras semper adspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum: ab illo fiet numeratio. „Immodica ira gignit insaniam.“ Hoc quam verum sit, necesse est scias, quum habueris et servum, et inimicum. In omnes personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quam ex odio: non minus inter seria, quam inter lusus et iocos. Nec interest, ex quam magna causa nascatur, sed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, sed quo incidat. nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, et corripi facilia, scintillam quoque fovent usque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis irae exitus, furor est: et ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis.

e. *possessionem* reposui e pluribus codd. ap. Gruter. et Gronov. Sic scribere Seneca solet, ut: interdicere cui quid praeferat τῷ interdicere cui qua re. Antea: *possessione*.

9. Versus hi magnificentissimi sunt Virgilii Aeneid. VIII, 364. 365.

10. Ad hoc Epicuri dictum alludit noster de Ira I, 1, 2. *delegabo* i. dabo eum tibi, ut pro me dependat.

Digitized by Google

EPISTOLA XIX.

Omittendas aut abiiciendas esse omnes occupationes, et otium capessendum, sed otium, non latebras. Nam satis diu in actu fuisse Lucilium, adiicit, ut recte otium praeferre possit, quod tamen non prorsus ab actu eum dimovere debeat. Hortatur itaque, ut ab aula et splendore abeat, quippe tumultus et fluctus suos habeant. Clausula ab Epicuro est: vide quibuscum mensa communices.

Exsulto quotiens epistolas tuas accipio. implent enim me bona spe; iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro; quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipso rogaturus sum? si potes, subduc te istis occupationibus; si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Numquid invidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunquam enim usque eo te abigam, generis humani furore damnato, ut latebram tibi aliquam parari [a]et oblivionem velim. id age, ut otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt et prima consilia, an velint vitam per obscurum transmittere; tibi liberum non est. In medium te protulit ingenii vigor, scriptorum elegantia, clarae et nobiles amicitiae; tanta notitia te invasit, [b]Vt in extre-

a. *et oblivionem.* Sic Erasm. vetus editio et plures codd. ap. Grut. Muretus autem et al. *ad oblivionem.* Mox *prima* reposui e Lipsii et Amploniano cod. h. e. eorum qui nondum genus vitae ingressi, quibus omnia adhuc libera sunt. Antea *propria.*

b. *Vt in extremo* cum Gronov. e codd. praetuli, i. e. quamvis, licet.

1. *istis occupationibus*] quae Lucilium Siciliae procuratorem distinebant. Senectus enim adest, ut de morte cogitandum sit: quare adiicit: *vasa colligenda* esse, more militum castra moventium. Nec hoc nobis dedecori esse potest, quandoquidem satis diu in actu versati sumus.

Digitized by Google

trema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabunt. tenebras habere non potes, sequetur pristinae lucis multum, quocunque fugeris. Quietem potes vindicare, sine ullius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quo invitus relictum a te possis cogitare? clientes? quorum nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc praeda. Mutabunt testamenta destituti senes? migrabit ad aliud limen salutator? non potest parvo res magna constare. Aestima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset! Tulit te longe a conspectu vitae salubris rapida felicitas, provincia et procuratio, et quidquid ab istis promittitur: maiora deinde officia te excipient, et ex aliis alia. Quis exitus erit quid exspectas, donec desinas habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nectitur fatum, talem et cupiditatum: altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam, quae nunquam

4 5 6

3. *quarum nemo — sed aliquid ex te.*] nam patronus clientibus, quos mox *salutatores* vocat, salutantibus convivia (coenam rectam, i. lautam et opiparam) et sportulas quae edulliis et Senecae tempore, nummis constabant. Sueton. Claud. 21. Iuvenal. I, 95. 120 etc. *nunc praeda*, utilitatis causa amicitiam tuam petunt.

4. *destituti,*] spe et donis privati. *res magna* i. otium tuum. *malum* i. conditionem mediocrem, quam mox *vitam salubrem* vocat. *Procuratio.* Sicilia, quae erat provincia senatoria et popularis, s. publica, praeter proconsulem, habebat *procuratorem*, a principe missum, ad res fisci curandas, ad publicos reditus colligendos, et ad ius dicendum in iis rebus, quae ad fiscum spectarent; haec procuratio equitibus, quin etiam libertinis dari solebat: qua functis ad ampliores honores, quos §. 7. *urbem officia* appellat, aditus patebat. Cf. Dio Cass. LII, 25. LIII, 12. Sueton. Claud. 12. Tacit. Agricola c. IV.

Digitized by Google

tibi miseriarum terminum ac servitutis ipsa factura sit. Subduc cervicem iugo [c]tritam: semel illam incidi, 6 quam semper premi, satius est. Si te ad privata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt: at nunc plurima et undique ingesta non satiant. Vtrum autem mavis, ex inopia saturitatem, an in copia famem? Et avida felicitas est, et alienae aviditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit, ipse aliis non 7 eris. Quomodo, inquis, exibo? utcunque. Cogita, quam multa temere pro pecunia, quam multa laborioſe pro honore tentaveris: aliquid et pro otio audendum est, aut in ista solicitudine procurationum, et deinde urbanorum officiorum, senescendum in tumultu, ac semper novis fluctibus, quos effugere nullâ modestiâ, nulla vitae quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiamnunc permiseris crescere? quantum 8 ad successum accesserit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Maecenatis, vera in ipso equuleo docuit. „Ipsa enim altitudo attonat summa.“ Si quaeris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus

c. *tritam* e quatuor codd. recepit Gruterus: ap. Erasmum al. decrat.

6. *ipse aliis non eris*] tu tantum non habebis, quantum alii a te petant, ideoque iis non sufficies.

8. *Maecenatis vera in ipso equuleo d.*] i. e. ut opinor, quum ipse sua felicitate torqueretur. Fortassis etiam in equuleo eum fuisse dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire numquam potuit. Muretus. Cf. Epist. XCII, 32. CXIV, 4 sq. De Maecenate, qui a. V. C. DCCXLVI mortuus est, vid. Dio Cass. LV, 7. Senec. de Provid. III, 9 not. *Ipsa enim altitudo attonat summa* sc. loca. Sane quam tumide locum communem extulisse dicendus est: ipsi tumuli tonitrui expositi sunt. Sententia haec est antiquissima et saepe occurrit, v. c. ap. Herodot. I. unde Stobaeus Floril. Serm. XXII, p. 416 Schow. repetiit: Ὁρᾷς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα ὡς κεραυνοῖ ὁ Θεὸς etc.

Digitized by Google

theus inscribitur. hoc voluit dicere, attonita habet
sumama. Est ergo tanti ulla potentia, ut sit tibi tam
ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum ex- 9
emplum Romanae eloquentiae daturus, nisi illum ener-
vasset felicitas, imo castrasset. Hic te exitus manet,
nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille serio voluit)
terram leges. Poteram tecum et hac Maecenatis sen-
tentia parem facere rationem: sed movebis mihi con-
troversiam, si te novi, nec voles, quod debeo, [d]in
aspero et proba accipere. Vt se res habet, ab Epi-
curo versura facienda est. „Ante," inquit, „circum- 10
spiciendum est, cum quibus edas et bibas, quam quid
edas et bibas." Nam sine amico, visceratio leonis ac
lupi, vita est. Hoc non continget tibi, nisi feceris:
alioquin habebis convivas, quos ex turba salu-
tantium nomenclator digesserit. Errat autem qui ami-
cum in atrio quaerit, in convivio probat. Nullum
habet maius malum occupatus homo, et bonis suis ob-
sessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non

 est:

d. *in aspero et proba accipere* h. e. in recenter cuso, etsi bono nummo. Erasmus, Turnebus Adverss. XVIII, 28. Hotomann. de re nummar. c. 2 et Lipsius em. *nisi in aspero et proba*, i. voles habere, ac requires asperum Philosophiae nummum, non fugientem ac tritam Maecenatis moneram. Sed *asper nummus* ap. Suetom. Ner. XLIV est recens, nondum detritus: simul alludit ad tumorem, qui Maecenatis dictionem obsidet: etiam trahi huc potest corruptio monetae novae isto tempore. Opponitur moneta proba i. sententia Epicuri.

9. *quod ille serio voluit*] refero ad continentiam, qua se gessit erga Augusti studium in eum. Semper eques mansit, et usque ad mortem suam amicus Augusti, quem adeo heredem scripsit. cf. Dio Cass. l. l. *versura facienda est* i. mutuari debemus.

10. Dictum hoc Epicuri alibi, quod sciam, non occurrit. *Visceratio* h. l. divisio carnium parum amica. cf. Ep. LXXIII, 8. *Ex turba salutantium*, quibus coena, officiorum vetus merces est. Apparet autem, a nomenclatore (servo) qui observabat electos, et vocatori indicatos vel officiosos maxime, vel quorum ordo iam esset. Lipsius.

Digitized by Google

est: quod beneficia tua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, quum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leve aes alienum debitorem facit, grave inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere; si collata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuae, interim hoc consilio sapientum utere, ut magis ad rem existimes pertinere, quis, quam quid acceperit.

EPISTOLA XX.

Quum Lucilius scripsisset, se profectus suos intelligere, ostendit Seneca gaudium sum, monetque, Philosophiam in factis, non in verbis esse, itaque ad illa esse eundum, et quidem constanter. Nam sapientia est convenientia et tenor unus voluntatum et vitae. Hinc paupertas etiam non timenda est, nec divitiae, si adsint, amandae. Redit monitio, pauperem certis diebus agere et imitari. Cf. Ep. XVI.

Haec Epistola etiam eo nomine insignior est, quod de summo ethices principio s. de fine bonorum secundum Stoas praecepta in ea optime exposita videmus. Stoici enim docebant, ad unam regulam esse vitam exaequandam (κατ' ἕνα λόγον καὶ συμφωνίαν δεῖ ζῆν. Stob. Ecl. ethic. p. 171 Cant.).

Si vales, et te dignum putas, qui aliquando sias tuus, gaudeo; mea enim gloria erit, si te istinc, ubi fine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut philosophiam in praecordia ima demittas, et experimentum tui profectus capias, non oratione, nec scripto: sed animi firmitate, et cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, et assensionem

1. 11. *quod beneficia — oderint.*] Idem observat Tacit. Annal. IV, 18 med. ubi Lipsius nostrum locum attulit. De Benef. VI, 34. *grave inimicum.* cf. de Benef. II, 24.

1. *Aliud — aliud — destinat*] Nam illi vel suasorias, vel dis-

Digitized by Google

sionem coronae captantibus, aliud his, [a]qui iuvenum et otiosorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere: et 2
hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita unius, finis actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est et officium sapientiae, et indicium, ut verbis opera concordent, ut et ipse ubique par sibi idemque sit. Quis hoc praestabit? pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: [b]nec hoc dico, sapientem semper uno iturum gradu, sed una via. Observa itaque, numquid 3
vestis tua domusque dissentiant; numquid in te liberalis fis, in tuos sordidus; numquid coenes frugaliter, aedifices luxuriose. Vnam semel, ad quam vivas, regulam prende, et ad hanc omnem vitam tuam exaequa. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris et extendunt. Vitium est haec diversitas, et signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum.

Etiam.

a. *qui iuvenum et otiosorum.* Sic Erasmus, Pincianus et Gruter. in quinque suis codd. invenit. *Occiforum* nonnullos libros obsidet, *Nos qui inv.* Grut. in V. suis invenit et approbavit. Mox §. 2 emendo: *ut et ipse ubique par tibi idemque sis.*

b. *nec hoc dico.* Hanc ms. lectionem illibatam retinendam docet Gronov. Pronomen illud antea deerat in edd. Est autem pleonasmus ille pronominis usitatus antiquis. Cf. Epist. LXVI, 17. Hoc nobis etc. XCI, 2. Nat. Qu. II, 26. Nec hoc dico etc.

disuasorias orationes habebant coram populo, ut laude *coronae* i. auditorum circumstantium potirentur: hi in scholis tamquam rhetores vel alibi scripta sua c. c. orationes, poemata etc, publice praelegebant. Illi his copaminibus suis verba et professionem suam probant, hi *desinens*, delectantes tempus fallunt.

2. *Facere docet philosophia.*] Satis apposite laudat Lipsius Epictetum Arrian. Diss. III, 21. Iam inde ab eo tempore, quum philosophari inciperent homines, huius sententiae praestantiam intellexerunt: quod videre est vel ex *septem* sapientum dictis, ex iis quae de Socrate traduntur etc. *ut et ipse* sc. sapiens. *nec hoc dico — via.* Et in hoc recedit a Stoicorum definitione sapientis notissima.

Digitized by Google

Etiamnunc dicam, unde sit ista inconstantia, et dissimilitudo rerum consiliorumque? Nemo proponit sibi quid velit, nec, si proposuit, perseverat in eo, sed transilit: nec tantum mutat, sed redit, et in ea quae deseruit ac damnavit, revolvitur. Itaque ut relinquam definitiones sapientiae veteres, et totum complectar humanae vitae modum, hac possum contentus esse. Quid est sapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, ut rectum sit quod velis. Non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, et in contrarium vertitur: ac plerisque agitur vita per lusum. Preme ergo quod coepisti: et fortasse perduceris aut ad summum, aut eo quod summum nondum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic [c] turbae familiari? Turba ista quum a te pasci desierit, ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies. Illa veros certosque amicos retinebit: discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem vel ob hoc unum amanda paupertas, quod, a quibus ameris, ostendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuae tendant, hoc cura,

c. *turbae familiari.* Sic quatuor Palatini, et Gronov. ad Senec. de Ira III, 8, 2. legendum monet. Mali correctores fecerunt: *familiarium*, aut alium centunculum addiderunt. Cf. Ep. XXIV, 13. ubi *frementem* vera lectio est, CXIV, 12. M. Senec. Controv. III. Interdum tamen noster hanc regulam migravit e. c. Ep. XXXII, 1. *sollicitantium turbae.*

4. Causas huius inconstantiae leviter perstringit. Reliqua bene cohaerent cum proposito: quum enim §. 2. de officiis et iudiciis sapientiae dixisset, addit recte definitionem, quam Zenonis esse convenientiam (ὁμολογίαν) ubertim docet Lipsius II Manud. Disc. 15. cf. Tiedemann. System der stoisch. Philos. Vol. III, p. 76 sq.

Digitized by Google

cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus, ut contentus sis temetipso et ex te nascentibus bonis. Quae potest esse felicitas Deo propior? Redige te ad parva, ex quibus cadere non possis: idque ut libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolae huius, quod statim conferam. Invideas licet: etiamnunc li- 8
benter pro me dependet Epicurus. „Magnificentior, mihi crede, sermo tuus in grabato videbitur et in panno. non enim dicentur tantum illa, sed probabuntur.“ Ego certe aliter audio quae dicit Demetrius noster, quum illum vidi nudum, quanto minus quam stramentis incubantem? [d]non praeceptor veri, sed testis est. Quid ergo? non licet divitias in sinu possitas contemnere? Quid ni liceat? et ille ingentis ani- 9
mi est, qui illas circumfusas sibi, multum diuque miratus, quod ad se venerint, ridet, suasque audit magis esse quam sentit. Multum est, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus est ille qui in divitiis pauper est: sed securior, qui caret divitiis. „Nescio,“ inquis, „quomodo isse paupertatem laturus sit, si in illam inciderit.“ [e]Nec ego Epicuri angelus scio, an

pau-

d. *non praeceptor.* Sic Erasm. et codd. Antea: *tunc enim praec.* e. *Nec ego Epicuri angelus scio.* Omnium fere codd. et edd. lectio, nec improbanda. Sensus bonus: Nec ego, qui tibi tam saepe

8. Haec verba Epicuri ex epistola quadam nunc deperdita desumta esse videntur. *Demetrius* nobilis isto tempore Cynicus. Cf. de Provid. III, 3 not. de Vita beat. XVIII, 3. Posteaquam vidi illum vitam pauperrimam degere; ea quae dixit scripsitque nunc aliter audio, legoque. Egregia autem Demetrii scripta fuisse; videbis quoque e Stobaei Flor. p. 213 Schow. *Stramentis.* Lipsius explicat de tomento Circensi fracto et stramento diffluente: male, nam tomentum illud Circense ex arundinibus, i. farturis veteris lini, s. concisa palude constabat. Vide Senec. de Vita beat. XXV, 2. ubi nota ex his corrigatur. Cf. I. F. Gronovii Obss. IV, 22, p. 776 sq. ed. Lips., ubi de Circensi tomento egregie egit.

9. *Nec ego Epicuri angelus]* cf. lect. var.

Digitized by Google

pauper iſte contemturus ſit divitias, ſi in illas incide-
10 rit. Itaque in utroque mens aeſtimanda eſt, inſpici-
endumque, an ille paupertati indulgeat, an hic divi-
tiis non indulgeat. Alioquin leve argumentum eſt bo-
nae voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit ali-
quem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterum
magnae indolis eſt, ad iſta non properare tanquam ad
meliora, ſed praeparare tanquam ad facilia. Et ſunt,
Lucili, facilia: quum vero multo ante meditatus ac-
11 ceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine qua
nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iu-
dico id, quod tibi ſcripſi magnos viros ſaepe feciſſe,
aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria pau-
pertate exerceamus ad veram: quod eo magis facien-
dum eſt, quod deliciis permaduimus, et omnia dura
ac difficilia iudicamus. Potius excitandus e ſomno,
et vellicandus eſt animus, admonendusque naturam no-
bis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur dives. quis-
quis exit in lucem, iuſſus eſt lacte et panno eſſe con-
tentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPISTOLA XXI.

Conqueſto Lucilio, ſibi quosdam homines multa negocia faceſſere, ideoque moleſtias creare, reſpondet Seneca, illum, qui ei vel maxime moleſtus ſit, eſſe ipſum Lucilium, quippe qui non patiatur, ut in ſecu-

Epicuri dicta annuncio, et modo illud (§. 8.) attuli, ſcio, an pauper iſte, de quo Epicurus loquitur, contemturus ſit etc. Facete autem ſe Epicuri angelum, nuntium appellat. Aberrationes librariorum *aemulus*, angelus facile exſpectaveris. Pincianus ex ms. ſuis emendat: *nec ſcio, inquit Epicurus, ſi iſte pauper* etc., quocum facit Lipſius. Stephanus autem Epiſt. ad Dalechamp. 13 emendat *amiculus*, ut ſit deminutivum ab: amicus. Sed equidem opinor emendatione locum hunc non egere.

10. *meditatus*] i. exercitus praeparatione iſta.

11. *Neceſſarium ergo iudico — interponere.*] Cf. Epiſt. XVIII, 3.

Digitized by Google

securiorem vitam transeat, metuens ne obscurus fiat. Quae quidem redarguens, probatum it, philosophiae eum et studiis literarum in vera luce positum iri, operibus contra fortunae mox evanescentibus. Hoc demonstrat exemplis satis luculentis. Quid, quod noster quasi vaticinans promittit, se Lucilium in posteritatem secum esse reportaturum. Quod quam vere vaticinatus sit, vel inde colligi potest, quod nisi Seneca Lucilii gloriam praedicasset, nullum eius vestigium certum amplius exstaret. Nam quod Lucilio tribuitur poema Aetna inscriptum, coniecturis magis, quamvis ingeniosis et eruditis, quam fide historica certa ei adscribitur.

Ceterum multos in Antiquitate laudatores nacta sunt studia literarum, e quibus Theocrit. XVI, 48—57. Horat. IV Carm. 8, 13—20. Diod. Sicul. II, p. 556 hic notasse sufficiat. — Clausula est Epicuri sententia ex Epistola ad Idomenea amicum nunc deperdita: ut divitias augeas, cupiditates minue. Etiamnunc graece exstat haec sententia ap. Stobaeum Floril. Serm. XVII, p. 346 Schow. Ἐπικούρου· Ἐπικούρος ἐρωτηθείς, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν; Οὐ τοῖς οὖσι προστιθείς, ἔφη, τῆς δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτέμνων. *Quae quidem non ex ipso fonte, quo usus est Seneca, sed ex collectione quadam apophthegmatum, quae multae in antiquitate fuisse videntur, desumsisse Stobaeum, obiter moneo.*

Cum istis negotium tibi esse iudicas, de quibus scripseras? maximum negotium tecum habes: tu tibi molestus es. Quid velis nescis: melius probas honesta, quam sequeris. vides ubi sit posita felicitas, sed ad illam pervenire non audes. Quid sit autem quod te impediat, quia parum ipse dispicis, dicam. Magna haec esse existimas, quae relicturus es: et quum proposuisti tibi illam securitatem, ad quam transiturus es, retinet te huius vitae, a qua recessurus es, fulgor, tanquam in sordida et obscura casurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorem et lucem, quum haec certam originem habeat ac suam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, et illam. Haec, quia fulgore extrinsecus

1. *securitatem*] illam vitam dicit, quae caret divitiis. Cf. Ep. XX, 9.

2. *ad illam*] sc. philosophiae dedicatam: de qua vide nostri praefat. ad I Nat. Qu.

Digitized by Google

cus veniente percussa est, crassam illi statim umbram faciet quisquis obstiterit: illa vero suo lumine illustris
3 est. Studia te tua clarum et nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. quum Idomeneo scriberet, et illum a vita speciosa ad fidelem stabilemque gloriam revocaret, [a]rigidae tunc potentiae ministrum, et magna tractantem: „Si gloria," inquit, „tangeris, notiorem te epistolae meae facient, quam omnia ista quae
4 colis, et propter quae coleris." Numquid ergo mentitus est? quia Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omnes illos megistanas et satrapas, et regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolae non sinunt. nihil illi profuisset gener Agrippa, et Tiberius progener, et Drusus Caesar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi

Cicero

a. *rigidae.* Omnium codd. et edd. lectio est: quam tamen Lipsius Epistolicarum Quaest. V. (Opp. Tom. I, p. 321) reiicit, reposito e sola coniectura: *regiae*, collat. de Benef. II, 5. Quales regiae potentiae ministri sunt. Sed *rigidae* i. tyrannicae bene habet. Mox *incidisset* habet, nec opus est, ut mutemus in: *indidisset*, quod nonnulli codd. dant, aut *insignisset*, quod Gruter. proposuit.

3. *Idomeneo*] Fuit is Lampsacenus, vir doctus, cuius liber de viris claris saepe a Plutarcho aliisque laudatur. Epicuri soror Batis eius uxor fuisse traditur ap. Diog. Laert. X, 23. cf. Ionsius II, 1, 4 p. 140 sq. ed. Dorn.

4. *Numquid — incidisset?*] Straboni tamen aliisque memoratur propter eius scripta satis celebria. *Megistanas*, magnates. Suidas: Μεγιστᾶνες, οἱ τοῦ βασιλέως περιβλεπτοι ὑπ' ἐξουσίᾳ, Megistanes conspicui apud Regem (Persarum) ob potentiam: et Satrapae proprie regionum praefecti. Lipsius. Caecilius *Atticus* eques Rom., cuius vitam a Corn. Nepote scriptam num Senecae et Suetonio, a quibus non memoratur, incognitam aut non magni factam fuisse statuamus? Eius filiam Pomponiam duxit M. Agrippa (Corn. Nepos c. XII vit. Attici.), neptem Agrippinam Tiberius, cuius filius Drusus Caesar fuit. cf. Sueton. Tib. c. VII.

Digitized by Google

Cicero illum [b] applicuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet; pauca ingenia caput exserent, et in idem quandoque silentium abitura oblivioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius hoster duobus memoriam aeternam promisit, et praestat: 5

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoscunque in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienae potentiae fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata est, dum ipsi steterunt: post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio: nec ipsis tantum honor habetur, sed quidquid illorum memoriae adhaesit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistolam meam venerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem 6 7

b. *applicuisset* i. sibi et famae suae iunxisset. Antiqua lectio, quam Muretus mutavit in: *aperuisset*, quod etiam bene stare posset, etsi Gruter. barbaram hanc phrasin esse male putat.

5. *Quod Epicurus — promitto — educere.*] Vere vaticinatus est: quod aliis antiquitatis scriptoribus idem de se sperantibus accidisse, nos gratulamur, e. c. Horat. II Carm. 20, 27 sq. Quae tamen fortuna multis quamvis satis calide de se vaticinatis non affulsit, ut Ennio (ap. Cic. Tusc. Disp. I, 15. Nemo me lacrimis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito vivo' per ora virum) et Cordo Cremutio ap. nostrum in Consolat. ad Marc. 1, 4 aliisque. Splendidissimum Virgilii epiphonema exstat in Aeneid. IX, 446 sq.

7. *Ad hunc — detrahendum est.*] Cf. Argumentum,

Digitized by Google

tem non publicâ, nec ancipiti via faciat. „Si vis,“ inquit, „Pythoclea divitem facere, non pecuniae adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est.“ Et apertior ista sententia est, quam ut interpretanda sit, et disertior quam ut adiuvanda. Hoc unum te admoneo, ne istud tantum existimes de divitiis dictum: quocun-
8 que transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, et implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Has voces non est,
9 quod Epicuri esse iudices; publicae sunt. Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. quum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum dividere sententiam, et sequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut istis, qui ad illa confugient, spe mala inducti, qui velamentum sceipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocunque ierint, honeste esse viven-

Pythocles amicus iunior fuit Epicuri et discipulus, qui Idomeneo commendatus esse videtur ab Epicuro. Vide Diog. Laert. X, 5. 6.

8. *publicae sunt*] i. e. cuique Philosophiae sunt communes, κοιναὶ ἔννοιαι, ut stoice loquar. Sic paullo ante §. 7. publica via. cf. Ep. III, 1. Haec et similia ex ista ipsa causa a Stob. Floril. Serm. X, p. 286. 288 sq. Socrati, Platoni aliisque philosophis tribuuntur.

9. *Quod fieri — sequor.*] Hic et alibi noster declarat, se nulli sectae philosophicae tam servilîter adhaerescere, uti de Epicureis in verba magistri quasi iurantibus notum est. Qua in perseveratione similitudine hac uti amat. Cf. Senec. de Vita beat. III, 2. not. *ad illa* dogmata Epicuri et ea male intellecta, *honeste* esse vivendum. Frequentissimum Epicuri initium literarum erat: σπουδαίως ζῆν ἄριστον. Diogen. Laert. X, 14.

Digitized by Google

vendum. Quum adierint hos hortulos, et inscriptum 10
hortulis: „Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est;“ paratus erit istius domicilii custos, hospitalis, humanus, et te polentâ excipiet, et aquam quoque large ministrabit, et dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, c inquit, hi hortuli famem sed exstinguunt: nec majorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali et gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui: de his tecum desideriis lo- 11
quor, quae consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid ut desinant. Nam de illis extraordinariis, quae licet differre, licet castigare et opprimere, hoc unum commonefaciam: Ista voluptas naturalis est, non necessaria: huic nihil debes. si quid impendis, voluntarium est. Venter praecepta non audit, poscit, appellat. non est tamen molestus creditor, parvo dimittitur: si modo das illi quod debes, non quod potes.

c. *inquit* sc. istius domicilii custos Epicurus. Erasmi editio et Gruteri quatuor membranae custodiunt voculam *inquit*, quam Grutero probante in textum reduxi, vulgato: *inquam* eliminato.

10. *Quum adierint hos hortulos.*] In horto octoginta minis comparato et Athenis ipsis (Plin. H. N. XIX, 4. a Brucker. Hist. crit. Phil. Vol. I, p. 1233 allato auctore) sito cum amicis beate vixit Epicurus, eumque in testamento successori scholae suae tradidit. Diog. Laert. X, 17. Hinc eius philosophia κῆπος, hortus, ἡ ἐν τῷ κήπῳ διατριβή, et Epicurei οἱ ἀπὸ s. ἐκ τῶν κήπων, κηπολόγοι, appellari solebant, quinetiam Epicureus Apollodorus ὁ Κυπετύραννος. cf. Brucker l. l. p. 1233 not. e. Cic. ad Attic. II Epp. 24. Diog. Laert. X, 10. 25. ibiq. Menag. Senec. Ep. IV, 8. *polenta et aqua.* Saepe huius frugalitatis vere philosophicae fit mentio apud auctores, qui de Epicuro loquuntur. Μάζα s. ἀρτος λιτὸς, καὶ ὕδωρ eadem de re occurrunt ap. Diog. Laert. X, 11 et 131. Aelianus Stobaei Floril. Serm. p. 343. Senec. Ep. XVIII, 8. Cf. Brucker l. l. p. 1234 sq. qui nostrum locum non praetermisit.

Digitized by Google

EPISTOLA XXII.

Lucilium de molestiis acerbissimis, quas sibi procuratio Siciliae creet, litteris ad Senecam missis, consulentem, nec quomodo ex his officiis et difficultatibus emergat habentem, monet Seneca, ut ipse dispiciat occasionem elabendi, taquè optime utatur, vel cum dispendio vitae. Sed haec circumspectio fiat tranquillo animo, nec ulla occupationum praemii ratione habita. Quod consilium ut confirmet, offert quaedam ex epistola Epicuri ad Idomeneum, ministrum regis alicuius, cui easdem molestias conquesto idem consilium dederat. Adhaec viri fortis est, non cedere oneri, sed ipsa rerum difficultate illectum vires suas experiri. Clausula est ab Epicuro: omnes exire pueros e vita i. vera e vitae vitae ignaros.

Iam [a] intelligis educendum esse te ex istis occupationibus, speciosis et malis: sed quomodo id consequi possis, quaeris. Quaedam non nisi a praesente monstrantur. Non potest medicus per epistolas, cibi aut balnei tempus eligere: vena tangenda est. Vetus proverbium est: „Gladiatorem in arena capere consilium." Aliquid adversarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in universum et mandari potest, et scribi: tale consilium non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. 2 illud alterum, quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo fundebit: cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum praesentis, sed vigilantis est, occasionem observare properantem. Itaque hanc circumspice: hanc si videris, prende: et toto impetu, totis viribus id age, ut te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo, aut ex istâ vita tibi, aut e vita exeundum. Sed illud idem existimo, leni eundum viâ: ut quod male implicui-

a. *intelligis* proba lectio. Lipsii et aliae insequutae edd. habebant. falso *intelligas.*

1. *Vetus proverbium est — consilium.*] Cf. Erasmi Adag. 1647.

2. *ut quod male implicuisti.*] Ipsum Lucilium auctorem huius conditionis, quam queritur, fuisse:

Digitized by Google

plicuisti, solvas potius quam abrumpas. dummodo, si alia solvendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo 3
tam timidus est, ut malit semper pendere, quam semel cadere. Interim, quod primum est, impedire te noli: contentus esto negotiis, in quae descendisti, vel quod videri mavis, incidisti. Non est, quod ad ulteriora nitaris: aut perdes excusationem, et apparebit te non incidisse. Ista enim quae dici solent, falsa sunt: Non potui aliter. Quid si nollem? ne- 4
cesse erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere, nec instare fortunae ferenti. Numquid offenderis, si in consilium non venio tantum, sed advoco? et quidem prudentiores quam ipse sum, ad quos soleo referre, si quid delibero. Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quae scribitur, quem rogat, ut quantum potest fugiat et properet, antequam aliqua vis maior interveniat, et auferat libertatem recedendi. Idem tamen subiicit, nihil esse tentandum, nisi quum 5
apte poterit tempestiveque tentari: sed quum illud tempus diu captatum venerit, exsiliendum ait. Dormita-

b. vel quod videri mavis. Sic dant nonnulli codd. ap. Grut. Lipsius, quem Muretus sequutus esse videtur, Elect. I, c. 16 (Opp. tom. I. p. 401) ingeniose emendaverat, vulgata reprobata: *vel quod videri potest magis.*

fuisse necesse est, etsi casu in eam deveniisse videri voluit. Sed quonam modo id evenerit, dicere non habemus.

3. *Semper pendere*] Lipsius laudat Homer. Il. Q. 511, 512, unde tamen parum proficias. *Non est, quod ad ulteriora* s. munera, honores.

4. *felicitatem*] quam multitudo hominum pro vera et sincera habere solet. Enimvero id iam laudi est, pergit, non dico, si ei repugnaveris; nam hoc indicium magni animi esse potest, sed si tamen subsistas, nec *fortunae ferenti* i. secundae, te abripienti in fastigium, *instes*, studiose eam sequaris. Epicuri epistolam ad Idomenea deperditam esse, iam ad priorem epistolam §. 3. et in Argum. declaravi.

Digitized by Google

re do fuga cogitantem vetat, et sperat etiam ex difficillimis salutarem exitum, si nec properemus ante tempus, nec oeffemus in tempore. Puto nunc et Stoicam sententiam quaeris. non est quod quisquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam fortiores sunt. Exspectas forsitan, ut tibi haec dicantur: turpe est cedere oneri: luctare cum officio, quod semel recepisti: non est vir fortis et strenuus, qui laborem fugit; crescit illi animus ipsa rerum difficultate? Dicentur tibi ista, si operae pretium habebit perseverantia, si nihil indignum bono viro faciendum patiendumve erit: alioquin sordido se et contumelioso labore non conteret, nec in negotiis erit negotii causa. Ne illud quidem, quod existimas eum facturum, faciet, ut ambitiosis rebus implicitus, earum semper aestus ferat. Sed quum viderit brevia, in

2 c. *crescit illi animus.* Hanc lectionem Col. codex, optimus, ut puto, Gruterianorum, praestat, quam vulgatae. Erasmus autem habet: *verum ubi crescit.* Antiqua editio *verum est, ubi cr.* Codex Norimb. *fugit nisi cr.* quam lectionem et Modius Nov. antiq. lect. Ep. 127. ex membranis suis affert. *Verum ibi* ap. Lipsium et sequentes est typographorum vitium. Nostra lectio Senecae abrupta loquendi ratione dignior est: nihil enim ei est magis usitatum, quam tales particulas adversativas omittere. Cf. Ep. XXIII, 3. XLVII, 5. LXVI, 12. de Benef. III, 15.

5. *in tempore*] sc. opportuno. Cf. Drakenborch. ad Liv. VIII, 7. §. 5. Tom. II, p. 674. et ad Sil. Ital. XI, 8. ubi plena manu exempla huius significationis attulit. *Puto nunc et Stoicam sententiam* etc. cf. Diog. Laert. VII, 116. et loca innumera veterum auctorum e. c. Ciceronis, de fortitudine, quae cum prudentia aliisque virtutibus coniuncta esse debet. Hinc noster cautiores eos vocat, quoniam mala devitanda docent, nec tamen pugnam cum iis detrectandam, si quando inciderit. Sequentia tria praecepta stoica sunt disertiora quam ulla interpretatione egeant.

6. *bono viro*] i. sapienti, ἀναρέτῳ Stoico. *nec in negotiis — causa* nisi honestum et utilitas hominum consequatur.

7. *Sed quum — rursum*] metaphora a navigatione desumta:

Digitized by Google

in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga; sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes evadere, si occupationum pretia contemseris. Illa sunt, quae nos morantur et detinent. Quid ergo? tam longas spes relinquam? ab ipsa messe discedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his 8
ergo inviti homines recedunt, et mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id est, si verum affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quae cupiere, deplorant, et de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt: videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod aegre ferre ipsos et misere, loquuntur. Ita est, mi 9
Lucili, paucos servitus, plures servitutem tenent. Sed si deponere illam in animo est, et libertas bona fide placuit: in hoc autem unum advocationem petis, ut sine perpetua solicitudine id tibi facere contingat: quidni te tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones et Chrysippi moderata, et honesta, et vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiverseris, ut circumspicias, quantum feras tecum, et quam magna pecunia instruas otium: nunquam exitum invenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, 10
propitiis diis; sed non sic, quomodo istis propitii sunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ad hoc unum excusati, quod ista quae

G 4 urunt,

d. *ad hoc unum.* Sic Veteres omnes. Lipsius emendat: *ab hoc uno*, Muretus: *hoc uno.* Gronov. egregie *ad hoc unum*, laudans Ep. ta: nam brevia sunt loca vadosa et arenosa, uti apud Virgil. Aen. I, 111. *nudum — vacuum.* Ad fastum spectat satis notum, quo potentiores Romani gaudebant, ut. deducerentur et salutarentur a clientibus amicisque.

9. *advocationem petis*] i. moram interponis ad deliberandum.

Digitized by Google

urunt, quae excruciant, optantibus data sunt. Iam imprimebam epistolae signum: resolvenda est, ut cum solenni ad te munusculo veniat, et aliquam magnificam vocem secum ferat, et ecce occurrit mihi nescio utrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri, adhuc enim alienas sarcinas adorno. „Nemo non 11 ita exit e vita, tanquam modo intraverit.“ Quemcunque vis occupa, adolescentem, senem, medium: invenies aeque timidum mortis, aeque inscium vitae, nemo quidquam habet facti. in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quam quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus est, exit e vita. 12 Falsum est, peiores morimur, quam nascimur. Nostrum istud, non naturae vitium est, illa de nobis conqueri debet, et dicere: Quid hoc est? sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus: quales intrastis, exite. Percepit sapientiam, si quis tam securus moritur, quam nascitur. Nunc vero trepidamus, quum periculum accessit: non animus nobis, non color 13 constat: lacrimae nihil profuturae cadunt. Quid est turpius, quam in ipso limine securitatis esse solicitum? Causa autem haec est, quod inanes omnium bonorum

sum,

XXXIX, 5. de Benef. VI, 23. Nat. Qu. VII, 14. Rari comes tae et ob hoc mirabiles. Quam Gronovii emendationem recipere licet, nisi *ad* pro *in* quasidoque poni concedas, ut sit: in hoc uno respectu.

dum, ideoque deliberationem ipsam. vid. Consolat. ad Marc. X, 3 not.

10. *adhuc enim alienas sarcinas adorno*] i. aliorum dicta adhuc interpretatione. Sarcinas enim de iis quae quis habet, portat, possidetque tamquam propria, in usu esse constat, e. c. Martial. II, 11, 8.

11. *Quemcunque vis occupa — vitae.*] Similia occurrunt apud Senecam de Brevit. vitae III, 2 sq.

Digitized by Google

summis vitae desideriis laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla subsedit. transmissa est, et effluxit. Nemo quam bene vivat, sed quam diu, curat: quum omnibus possit contingere, ut bene vivant; ut diu, nulli.

EPISTOLA XXIII.

Manet, ut verum gaudium quaerat: est enim severa res, et ex vera bona nascitur: est fundamentum, quin culmen omnis sapientiae. Reliquae voluptates fallaces et fugaces sunt: hoc gaudium solidum et firmum est, quia in solido situm et animo, optima nostri parte. Vno verbo, positum est in conscientia. Spectant haec ad dogma Stoicum sane celebre: sapientem sibi suum et semper in gaudio esse. Conf. Cic. Paradox. V. Augustin. de Civit. Dei XIV, c. 11. Tribuunt autem Stoici nonnisi sapienti velle, gaudere, cavere, stulto contra nonnisi cupere, laetari, metuere, contristari. Gaudium (χαρὰ) opponitur voluptati (ἡδονῇ) sibique subiectas habet oblectationem, hilaritatem et tranquillitatem. Cic. Tusc. Disp. IV. 6. quum ratione animi moventur placide atque constanter, tum illud gaudium dicitur etc. laetitia est sine ratione animi elatio. Totum paradoxon Stoicorum hoc nititur eo, quod ponebant, affectus perturbationesque animi nonnisi ex opinionibus viri: atqui sapientem ab illis et his liberum esse oportet, et est; sequitur itaque eum tranquillitate et constantia, atque ideo, quod inde manat, gaudio potiri, qui sapiens et vocari et revera esse velit. Cf. Lipsii Manuduct. III, Disc. 5.

Clausula est ab Epicuro petita: turpe et molestum est, semper vitam inquiete

e. *summis vitae desideriis.* Gruterus sic ope codd. emendat. Eam ob causam in ipso limine securitatis solliciti sumus, quod huius vitae desiderio tenemur. Pinianus ille egregius Criticus non sine adminiculo membranarum, in quibus erat: *omnium bonorum summa, quum in fine vitae desiderio laboramus* fecerat: *summis quorum in fine v. d. l.* Sed Gronov. obsetvat, Erasmi et Gruteri codd. una cum suo priscoque edd. trium illorum: *quorum in fine* vestigium nullum haberi, et verbum substantivum: *summa* recidendum esse, ut vox *vitae* more his auctoribus frequenti repetatur. (cf. not. ad Consol. ad Marc. c. III, 4. et Gron. Obss. II, 11. p. 234 ed. Lips.) Amplonian. cod. praefert: *summis, qui in hac vita laboramus.*

13. *Nemo quam bene — nulli.*] Cf. Gatack. ad Antonin. p. 110 sq. qui nec nostri loci immemor fuit.

Digitized by Google

Putas me tibi scripturum, quam humane nobiscum hiems egerit, quae et remissa fuit, et brevis: quam malignum ver sit, quam praeposterum frigus, et alias ineptias verba quaerentium. Ego vero aliquid, quod et mihi et tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit, quaeris? Ne gaudeas vanis. [a]Fundamentum hoc esse dixi? culmen est. Ad summa pervenit, qui scit quo gaudeat, qui felicitatem
2 suam in aliena potestate non posuit. Solicitus est, et incertus sui, quem spes aliqua proritat: licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, disce gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoveo, qui spes, dulcissima oblectamenta, devitandas existimo? immo contra. nolo tibi unquam deesse laetitiam. volo illam tibi domi nasci: nascetur, si modo intra te
3 ipsum sit. Ceterae hilaritates non implent pectus; fron-

a. *Fundamentum hoc esse dixi? culmen est.* Recte haec lectio e codd. defenditur a Modio novantiquar. lectr. Ep. 127 et Grutero, quum antea legeretur sine interrogatione et *etiam culmen est.* Mox Iuretus probat *summam*, sed *summa* bonum est; nam ille sapiens haberi debet, qui ad hoc verum gaudium pervenerit. Mox §. 3. *ceterae hilaritates non implent pectus, frontem remittunt*

1. *ne gaudeas vanis.*] vana autem sunt ea, quae non semper, nec sine ulla interruptione hominem adiuvare possunt, ad officia sua accurate peragenda et virtutis leges exsequendas. Opponitur igitur his fortuitis vanisque honestum, quo ad bonam mentem perducimur, ut noster innuit §. 3. Conf. M. Antonin. VIII, 1. Diog. Laert. VII, 104.

2. *volo illam tibi domi nasci:*] Haud scio, an allusent ad morem Romanorum, quo pecuniam suam apud mensam in foro deponerent vel a mensariis mutuarentur: opposita erat numeratio de domo, s. ex cista, vel ex arca. Cf. de Benef. III, 8. Donatus ad Terent. Phorm. V, 8. Senec. Epist. XIV, 16 not.

Digitized by Google

frontem remittunt, leves sunt: nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer et fidens, et super omnia erectus. Mihi crede, res severa est verum gaudium. An tu existimas quemquam soluto vultu, et, ut isti delicati loquuntur, [b]hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub fraeno? meditari dolorum patientiam? Haec qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudii 4
possessione esse te volo. nunquam deficiet, quum semel unde petatur invenenis. Levium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assidue plenius responsura fodienti. Haec quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem: et quodcunque invecticium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, quod plus pateat introrsus. Fac, oro te, Lucili carissime, quod 5
unum potest te praestare felicem. desilice et conculca ista

dant codd. ap. Pincian. vetus editio, et monuit Gronov. ad Ep. XXIV, not. 16. *sed* esse eliminandum.

b. *hilari oculo*. Lipsius ex libro suo laudat *hilariculo*: quod in edit. Varior. pessime in textum receptum video. Est enim abbreviatio nostrae vulgatae. Mox *perfusoriam* recte Gruter. praefert alteri codd. lectioni *superfusoriam*. v. not.

4. *Levium metallorum — fodienti*] de auri, argenti similisque metalli fodinis haec intelligas, quae haud dubie eo maligniores sunt, quo minor venae profunditas est. Bene cum his gaudium hoc philosophicum confertur, quod nisi ex bona mente et vero bono proveniat, ideoque altas quasi radices agat in animo, parvi pretii et alienum, *invecticium* est. Corporis hac in re nullam rationem haberi patet. *perfusorium*, non penetrationem, sed exterius adspergentem. Ita *perfusorie dicere* apud Iureconsultos leviter et sine attentione aut cura: perfusoriae assertiones in Sueton. Domit. c. VIII. Sic noster Ep. CX. Si illa te non perfuderit, sed fecerit. L.

Digitized by Google

ista quae extrinsecus splendent, quae tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta, et de tuo gaude. Quid est autem hoc? de te ipso, et tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quam magnam. Vanas suggerit voluptates, breves, poenitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in
6 contrarium abituras. Ita dico, in praecipiti est voluptas, ad dolorem vergit, nisi modum teneat: modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni aviditas tuta est. Quid sit istud, interrogas, aut unde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemtu fortuitorum, ex placido vitae et continuo tenore unam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propositis in alia transiliunt, aut ne transiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quidquam certum mansurumve possunt, suspensi et va-
7 gi? Pauci sunt, qui consilio se suaque disponant: ceteri eorum more quae fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia proximae ripae, cursu languescente deposuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideo constituendum est, quid velimus, et in eo perseverandum. Hic est locus solvendi aeris alieni. Possum enim vocem tibi Epicuri tui

---

c. *proximae ripae* ex ed. Erasmi et codd. Gruter. recepi: sensu quoque postulante. Antea: *proxima ripam*.

7. *Quae fluminibus*] Cf. Ep. IV, 4. Horat. III Carm. 29, 33. Epictetus Stobaei Flor. Serm. I, p. 13 Schow.: vita fortunae implicata rapido flumini similis est, turbulenta, coenosa, impura. Hanc imaginem noster bene dilatat. *alia* i. alias res. Ceterum vitam cum navigatione comparari a veteribus, multa exempla docent. Cf. Gataker ad M. Antonin. p. 90, 1. *Epicuri sui* Fortasse Epicuri sectae addictus

Digitized by Google

tui reddere, et hanc epistolam liberare. „Molestum est, semper vitam inchoare.“ Aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Male vivunt qui semper vivere incipiunt. Quare? inquis, desiderat enim explanationem ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit vivere. Id agendum est, ut satis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur quum maxime vitam. Non est quod existimes, paucos esse hos. propemodum omnes sunt. Quidam vivere tunc incipiunt, quum desinendum est. si hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam ante vivere defecerunt, quam inciperent.

EPISTOLA XXIV.

Lucilium de eventu iudicii, in quod inimicus, qui homo potentior fuisse videtur (cf. §. 11.) eum vocavit, solicitum longe alio modo tractat, ac ille speraverat. Nam suadet, ut quibusvis pessimis, quae timeri possint, animo suo propositis, excussisque intelligat, aut non magnum, aut non longum esse, quod metuat. (In quibus et Stoicos et Epicurum facile agnoscas. De illis res notior est, quam ut doceatur: de his cf. Diog. Laert. X, 22. 118. et ad utrumque locum Menag.) Haec amico probat non solum exemplis Rutilii, Metelli, Socratis, Mucii et Catonis, hominum quidem fortissimorum, sed etiam Q. Scipionis, Cn. Pompeii M. soceri aliorumque hominum cuiusvis aetatis ignavorum. Hae una via securitas summa comparatur, quandoquidem ita rebus quibuscunque terrorem incutientibus, e. c. morti, equuleis etc. omnis tumultus timorve demitur, vera quippe facie iis reddita. Hoc suadet philosophia, cuius praecepta effectu probanda sunt. Hortatur tamen, ne cogitationi de futuro malo indulgeat, sed ut ea meditetur, quae animum, qui corpore sit liberatus, maneant. Qua occasione data egregium Lucilii versum recordatur, qui habet: non repente nos in mortem incidere, sed minutatim. Clausula cum iis, quae hac epistola tractaverat, bene cohaeret. Affert autem Epicuri dicta, satietatem vitae risu explodentia.

Soli-

ctus erat. Vide praefat. huius Voluminis. *hanc epistolam liberare*, e manu mittere, finire.

Solicitum te esse scribis de iudicii eventu, quod tibi furor inimici denuntiat, et existimas me suasurum ut meliora tibi ipse proponas, et acquiescas spei blandae. Quid enim necesse est mala arcessere, et satis cito patienda quum venerint, praesumere, ac praesens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum: sed
2 ego aliâ te ad securitatem viâ ducam. Si vis omnem solicitudinem exuere, quidquid vereris ne eveniat, eventurum utique propone: et quodcunque illud est malum, tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa. inteliges profecto, aut non magnum, aut non longum esse, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda sunt: omnis illa aetas tulit. In quamcunque partem rerum, vel civilium, vel externarum, memoriam miseris; occurrent tibi ingenia,
3 aut profectus aut impetus magni. Numquid accidere tibi, si damnaris, potest durius, quam ut mittaris in exsilium? ut ducaris in carcerem? Numquid ultra quidquam ulli timendum est, quam ut uratur, quam ut

a. *tibi ipse.* E codd. Grut. et veteri editione, iam aliquoties laudata, restitui, ut magis Latinitati emendatae conveniens: etsi interdum regulam hanc posthabere non dubitavit noster cum Cicerone. cf. Var. lect. ad III de Ira 8. f. Antea: *tibi ipsi.*

b. *Numquid ultra quidquam ulli timendum est.* Haec in aliquot mss. suis invenit Pincianus, et Grut. in Col. at alii loco *ulli* habent *illi* ut et editio vetus. Erasmus, unus Palat. ap. Grut. et Muretus habent: *u. a. q. corpori t.* e. Vulgata est: *Numque* (s. ap.

1. *Est sine dubio — ducam.*] Lipsius laudat Ep. XIII. LXXIV et LXXVIII. Vere, addit, sapientis usurpatio et remedium. Et nostro tempore esse, qui hanc iteratam de morte cogitationem parum salubrem menti bonae et tranquillitati animi putent, eadem fere argumenta sequentes, notum est.

2. *profectus — magni*] in sapientia. Reperies, inquit, aut qui iudicio et ratione, sapientiae nempe alumni, haec contemserint; ut Cato: aut qui

Digitized by Google

ut pereat? Singula ista constitue, et contemtores eorum cita, qui non quaerendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tanquam nihil illi molestum esset aliud, quam quod male iudicaretur. Exsilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, ut rediret, Reipublicae praestitit: alter reditum suum Sullae negavit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputavit, et exire (quum essent qui promitterent fugam) noluit: remansitque, ut duarum rerum gravissimarum hominibus metum demeret, mortis et carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est uri: quanto acerbius si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis praeceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantum robore instructum, poenas a se irriti conatus exigentem. spectator distillantis in hosti-

li

Bipont: *numquid) ultra quidquam timendum est illi.* Mox *quam ut pereat* recte defendit Lipsius omnium codd. et edd., praeter ed. Romanam, tria haec verba omittentem, consensu contra Muretum, qui mallet: *q. u. pendeat:* decrescat enim oratio, reponit L., et minus *pendere*, quam *uri*. §. 5. *subornatum* recte defenditur a Gronov. contra Gruterum, qui e cod. Col. *obrutum* enotaverat. Vis vocis nunc vel ex Lexicis nota est, ornatum simpliciter.

impetu et nobilitate animi, ut Scipio. L.

3. *Rutilius*] cf. de Providentia c. III, 5. Consolat. ad Marc. XXII, 2. not.

4. *Q. Metellus*] Numidicus, victo Iugurtha, dictus: qui censor et clarissimus vir quum iurare in leges Appuleii Saturnini Trib. pl. nollet, in exilium missus, fortiter tulit, donec, occiso illo, precibus lacrimisque filii praesertim, qui ob id Pii cognomen meruit, restitutus est. Vide Ernesti clav. Cic. historic. h. v. Aurel. Vict. c. 66. *reipublicae praestitit*, persuasit. *Socrates*: Critonem et Simmiam Thebanum hoc consilium cepisse, ut Socratem fuga ingratis suis civibus eriperent, est res nota vel ex Xenoph. Apolog. §. 23, p. 146 ed. Zeun. et Platon. Crit. Tom. I, p. 102 sqq. Bip. Meiners Geschichte der Wissensch. in Griech. und Rom. Tom. II, p. 496 sqq. *Mucius*, cf. Liv. II, 12.

Digitized by Google

li foculo dextrae ſtetit, haec ante removit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda
6 pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignovit, quod voluerat occidere; quam ſibi Mucius, quod non occiderit. Decantatae, inquis, in omnibus ſcholis fabulae iſtae ſunt. Iam mihi, quum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quidni ego narrem, ultimâ illâ nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo haec in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut poſſet.
7 Compoſitis ergo rebus, utcunque componi fractae atque ultimae poterant, id agendum exiſtimavit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſervare contingeret. et ſtricto gladio, quem usque in illum diem ab omni caede purum ſervaverat. Nihil, inquit, egiſti, fortuna, omnibus conatibus meis obſtando. non pro mea adhuc, ſed pro patriae libertate pugnavi: nec agebam tantâ pertinaciâ, ut liber, ſed ut inter liberos viverem; nunc quoniam deploratae ſunt res generis hu-
8 mani, Cato deducatur in tutum! Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus. quo obligato a medicis quum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Caeſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, et generoſum illum contemtoremque omnis potentiae ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla haec nunc congero, ut ingenium exerceam,

6. Vticae hoc factum eſſe, unde Catoni cognomen Vticenſis dabatur, eſt res notiſſima, quae apud omnes auctores, qui de hac re expoſuerunt, eodem fere modo narratur, v. c. Plutarch. in Caton. min. p. 790 ſqq. in Caeſar. p. 732 Frcf. Dion. Caſſ. XLIII, 10—12. Quod tamen noſter *mediis* tribuit, id Plut. a Buta, libertino Catonis, Dio Caſſ. ab eius amicis factum eſſe aſſeverant.

Digitized by Google

erceam, sed ut te adversus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, si 9
ostendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandae animae contemsisse: sed quosdam ad alia ignavos, in hac re exsequasse animum fortissimorum. sicut illum Cn. Pompeii socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, quum teneri navem suam videret ab hostibus, ferro se transverberavit, et quaerentibus ubi imperator esset: „Imperator," inquit, „bene se habet." Vox haec illum parem maioribus 10
fecit, et fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit, Carthaginem vincere, sed amplius, mortem. Imperator, inquit, bene se habet. An aliter debebat Imperator, et quidem Catonis, mori? Non revoco te ad historias; nec ex omnibus seculis contemtores mortis, qui sunt plurimi, colligo: respice ad haec nostra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines succurrent, omnis fortunae, omnis aetatis, qui mala sua morte praeciderunt. Mihi crede, 11
Lucili, adeo mors timenda non est, ut beneficio eius nihil anteferendum timendumve sit. Securus itaque ini-

e. *et quidem Catonis.* Editio vetus habet: *quam Catho.* Non male. Mox §. 11. *Mihi crede — anteferendum timendumve sit* omnes olim editi et scripti praestant, praeter Muretum, qui *timendumve* scalpello critico abscidit. Lipsius emendabat: *nihil a te veren-*

9. Q. Caecilius Metellus Pius *Scipio* proelio ad Thapsum a Jul. Caesare victus quum Hispaniam peteret, ad Hipponem regium, portum in regno Numidarum situm, delatus et a navibus hostilibus circumventus, ne a P. Sittio, Caesaris legato, qui classi praeerat, caperetur, se ipse interemit. Cf. Hirtius de Bello Afric. I, c. 96. Flor. IV, 2. Appian. de Bello civ. II, p. 798. Dio Cass. XLIII, 9.

10. Quam vere haec dicta sint de multitudine eorum, qui sua sponte mortem sibi consciverint sub Caesaribus usque ad haec Senecae tempora; Tacitus, Dio Cassius, al. affirmant.

inimici minas audi: et quamvis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra causam valent, et quod aequissimum est, spera, et ad id te quod est
12 iniquissimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum; ac videre quid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis pueris evenit. illi quos amant, quibus assueverunt, cum quibus ludunt, si personatos vident, expavescunt: non hominibus tantum, sed et rebus
13 persona demenda est, et reddenda facies sua. Quid mihi gladios et ignes ostendis, et turbam carnificum circa te [d] frementem? Tolle istam pompam, sub qua lates, et stultos territas: mors es, quam nuper servus meus, quam ancilla contemsit. Quid tu rursus mihi flagella et equuleos magno apparatu explicas? quid singulis articulis singula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, et mille alia instrumenta ex-
14 carnificandi particulatim hominis? Pone ista, quae nos obstupefaciunt: iube conticescere gemitus et exclamationes, et vocum inter lacerationem elisarum acerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis est, si

dum timendumve sit; additque: Adeo, mi Lucili, mors tibi non timenda, ut illi, nihil veteri aut timere debeas. Mala aut metus sola tollit. Sed antiqua lectio bonum sensum fundere videtur: non adeo mors est timenda, ut, ea proposita, omnium aliarum rerum respectum omittere debeas. Sic honesta sunt, fuscienda et prava devitanda adeoque timenda, mortis nulla ratione habita. §. 12. in duobus codd. Palat. esse *timere* observat Grut., nec inficetum auribus suis fatetur cum Gronovio, qui similia laudat: vulgata tamen, *nisi ipsum timorem* ideo non est movenda.

d. *frementem* lectio scriptorum et editionis veteris. cf. ad XX, c. Antea: *frementium*.

14. *Levis est — possum.*] E gravis brevis, longus si velis, nartheciis Epicuri sumtum. Si Epicurus autem ex illo Aeschyli

si ferre possum: brevis est, si ferre non possum. Haec in animo voluta, quae saepe audisti, saepe dixisti: sed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpissimum est, quod nobis obici solet, verba nos philosophiae, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exsilium, nunc dolorem? in haec natus es. Quidquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in istam solicitudinem. hebetabitur enim, et minus habebit vigoris, quum exsurgendum erit. Abduc illum a privata causa ad publicam: dic mortale tibi et fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor: ipsae voluptates in tormenta vertuntur. Epulae cruditatem afferunt, ebrietates pecorum corporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exsul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc solutus sum? ad hoc me natura grave corporis mei pondus adstrinxit. Moriar? hoc, dicis, desinam

H 2 aegro-

6. *ipsae voluptates in t. v.* Lectio omnis scripta et vett. edd. Erasmus: *Sed ipsae vol.* Recte monet Gruter. illo *sed* electo malorem esse orationis vigorem.

li sumserat: Θάρρει· πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον. Muretus. Cf. Gataker ad M. Antonin. p. 273. 274. Senec. Epist. XXX, 12.

16. *Alligabor?*] ad deportationem in insulam spectat. Civitate autem privatus reus, id-

que in perpetuum, bonis etiam publicatis, et custodiae causa milite apposito cui catena alligabatur. Cf. de Tranq. Animi X, 3 not. Exquisita quaedam de hac poena apud Romanos dedit Heyne in Opusc. acad. Vol. IV, p. 277 sq. *Moriar? — desinam posse.* Simillima

aegrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori
17 posse. Non sum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar, et dicam, vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rotâ volvi, nec saxum [f]humeris Sisyphi trudi in adversum, nec ullius viscera et renasci posse quotidie, et carpi. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat et tenebras, et [g]larvalem
18 habitum nudis ossibus cohaerentium. Mors nos aut consumit, aut exuit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumtis nihil restat. bona pariter malaque submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum versum, si prius admonuero, ut te indices non alios scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sen-

f. *humeris* codd. ap. Grut. et vett. edd. Antea: *humero*.

g. *larvalem habitum*. Ita scripti libri: editi *larvarum hab.*; sed editio vetus: *larvalem h.* Sed illud ad ipsos mortuos refer, qui pallentes tenues et larvales quaedam umbrae, ut Sidonius dixit. L. Mox *exuit* plures codd. Grut. et Erasmus. Alii apud Pincian., quem sequutus est Muretus, et editio vetus: *emittit*. cf. not.

milia collegit Gataker ad Antonin. p. 90, 2.

17. *Non sum tam ineptus, ut Epicuream —.*] Confirmat Diog. Laert. X, 123. ubi vid. Petr. Gassendus, et de vita ac moribus Epicuri c. I — IV, ubi omnia diligenter collecta sunt, quae huc spectant. Wernsdorf ad (Lucilii) Aetnam 75 P. L. M. Tom. IV, p. 104 nostrum ab isto Aetnae auctore expressum esse putavit. Caeterum iam Cic. Tusc. Disp. I, 5 et 6. et Orat. pro Rosc. Amer. c. 24. (Iuvenal. II, 149) hanc eandem sententiam de vanitate mythologiae publice protulit, ut taceam de antiquioribus nonnullis philosophis Graecis, qui eam prorsus derisui et contemtui tradere, aliisque, utique Stoicis, qui eam mitigare interpretatione allegorica non dubitarunt, v. c. de Xenophane. cf. Meiners Geschichte der Wiss. Vol. I, p. 615 sq. *Ixion* propter iniurias, quibus Iunonem afficere voluit, rotae apud inferos circumligatus turbine circumagitur. Vide Heyne ad Virgil. Ge. IV, 484. *Sisyphus* rex Corinthi incursiones in Aticam faciens a Theseo interfectus. Poena nota est vel ex Ovid. Metam. IV, 459.

Digitized by Google

sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demi- 19
tur aliqua pars vitae: et tunc quoque quum crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: usque ad hesternum, quidquid transiit temporis, perdit. hunc ipsum quem agimus diem, cum morte dividimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quidquid ante defluxit: sic ultima hora, quâ esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc 20
ad illam pervenimus, sed diu venimus. Haec quum descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam ubi veritatis commodas verba, dixisti:

[h] *Mors non ultima venit; quae rapit, ultima mors est.*

h. *Mors non ultima venit; quae rapit, ultima mors est.* Omnium librorum lectio, qua spreta Muretus edidit: *mors non ipsa venit, sed quae.* Lipsius vetera teneri mavult, deleta modo particula *sed*; quae quidem versum turbat. Gronov. adsentitur; i. multis mortibus conficimur, quandoquidem quotidie morimur: ideoque mors saepe ad nos venit, antequam nos rapuit. Sed illa mors, quae nos rapit et aufert, ipsarum mortium est ultima. Sic, fere recte Gronov. contra Lipsium, qui sensum inesse putabat: non quae venit et iam praeteriit, mors est, sed illa proprie, quae rapit ultima et nos aufert. De eodem versu Gronov. egit in Epistola ad Nic. Heinsium T. III. Syllog. Burmann. p. 185. Petr. Burmann. Sec. tamen defendit Mureti lectionem ad Anthol. latin. lib. III. epigr. 150.

19. *Quotidie morimur — decrescit.*] Haec iam Heraclitea, vahle similia. Eo quoque spectat Heraclitea iam supra laudatum dictum: nos non bis eundem fluvium intrare: ait enim, fluere omnia, nihilque manere. Plato Cratyl. p. 267. Tom. III Bip. cf. Heynii Opuscul. acad. Vol. III. p. 103. c. XVIII, p. 240. Tom. IX Huts. Clementis Alex. Serom. III, p. 520. perviderat. Ὅτι δὶς τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι, dixerat, ὅτι πάντα ῥεῖ καὶ οὐδὲν μένει, καὶ ὀλίγον ῥεύματα ἀπεφήνατο. Saepe hoc tractat Seneca e. c. Ep. I. IV. et. Laudat Muretus Plutarchum in libro de *El.* apud Delphos

Digitized by Google

Malo te legas, quam epistolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quo spectes. quaeris quid huic epistolae infulserim, quod dictum alicuius animosum, quod
21 praeceptum utile? Ex hac ipsa materia quae in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiscunt, quam eos qui timent, et ait: „Ridiculum est, currere ad mortem taedio vitae, quum genere vitae, ut currendum esset ad mortem, effeceris.“ Item alio loco dicit: „Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, quum
22 vitam tibi inquietam feceris metu mortis?“ His adicias et illud eiusdem notae licet: „tantam hominum imprudentiam esse, immo dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem.“ Quidquid horum tractaveris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitae patientiam. [1]In utrumque monendi ac firmandi sumus: et ne nimis amemus vitam, et ne nimis oderimus, etiam quum ratio suadet finire, non
23 temere, nec cum procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet e vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupavit, libido moriendi. Est enim, mi Lucili, ut ad alia, sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio: quae saepe generosos atque acerrimae indolis

1. *in utrumque monendi ac firmandi.* Freinshem. ad Curt. V, 9, 6. emendat ingeniose *in utrumque muniendi ac f.* Sed vulgata bene habet.

20. *infulserim,* adiunxerim. Laudat I. F. Gronov. Obss. IV, 20. cf. Oudendorp. ad Frontin. p. 418 b). — 22. *timore mortis.* Cf. Ep. LXX, 16. Stultitia est timore mortis mori. Laudat Gataker ad Antonin. p. 324, 2. et Freinshem. ad Curt. V, 9, 6. *ne nimis — etiam quum ratio mortem suadere* potest *pro patria, amicis* etc. cf. Lipsii Manuduct. III, Diss. 23. 24. *capiendus est impetus.* Laudat Lipsius Plin. Epp. I, 22. Select. Ep. XXX, 55.

Digitized by Google

dolis viros corripit, saepe ignavos iacentesque, illi contemnunt vitam, hi gravantur. Quosdam subit ea- 24
dem faciendi videndique satietas, et vitae non odium, sed fastidium: in quod prolabimur, ipsa impellente philosophia, dum dicimus: Quousque eadem? Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, aestuabo: nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia; fugiunt ac sequuntur. Diem nox pre- 25
mit, dies noctem: aestas in autumnum desinit, autumno hiems instat, quae vere compescitur. omnia transeunt, ut revertantur. nihil novi video, nihil novi facio. Fit aliquando et huius rei nausea. Multi sunt qui non acerbum iudicent vivere, sed superfluum.

EPISTOLA XXV.

De duorum amicorum emendatione, et ea pro diverso utriusque ingenio diversa adhibenda agit: alterum enim iuvenem fortius, alterum senem remissius, ne desperet, esse tractandum. Tum ex Epicuri schola sumit, quo Lucilium hortatur, ut pergat fortem se praestare, ad legem naturae se componere, ideoque paucis esse contentum. Addit ex eodem: Sic fac omnia, tamquam spectet aliquis.

Quod ad duos amicos nostros pertinet, diversâ viâ eundum est. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vtar libertate tota: non amo illum, nisi offendero. Quid ergo? inquis, quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice aetatem eius iam duram et intractabilem! non potest re-

24. *Quousque eadem?*] cf. de Tranq. An. II, 13 not. Laudat Muretus Luciani Dial. mort. XXVI, Menippi et Chironis p. 240, Tom. II Bip. ubi sunt, quae huc pertineant.

25. *Diem nox premit* etc.] Apposite Muretus laudat Horat. II Carm. 18, 15. Truditur dies die Novaeque pergunt interire lunae. cf. ibid. IV, 7, 8. ubi nostrum locum Boettiger docte adhibuit.

Digitized by Google

formari: tenera finguntur. An profecturus sim ne-
1 scio: malo successum mihi, quam fidem deesse. Nec
desperaveris, etiam diutinos aegros posse sanari, si
contra intemperantiam steteris, si multa invitos et fa-
2 cere coegeris et pati. Nec de altero quidem satis fi-
duciae habeo: excepto eo, quod adhuc peccare eru-
bescit; nutriendus est hic pudor: qui quamdiu in ani-
mo eius duraverit, aliquis erit bonae spei locus. Cum
hoc veterano parcius agendum puto, ne in desperatio-
nem sui veniat: nec ullum tempus aggrediendi melius
fuit, quam hoc, dum interquiescit, dum emendato
3 similis est. Aliis haec intermissio eius imposuit: mi-
hi verba non dat: exspecto cum magno foenore vitia
reditura, quae nunc scio cessare, non deesse. Im-
pendam huic rei dies: et utrum possit aliquid agi, an
non possit, experiar. Tu nobis te, ut facis, for-
tem praesta, et sarcinas contrahe. Nihil ex his quae
habemus, necessarium est. Ad legem naturae rever-
4 tamur: divitiae paratae sunt. Aut gratuitum est quo
egemus, aut vile. Panem et aquam natura desiderat.
nemo ad haec pauper est. „intra quae quisquis deside-
rium suum clusit, cum ipso love de felicitate conten-
dat, ut ait Epicurus:“ cuius aliquam vocem huic epi-
stolae

1. *tenera finguntur.*] Horat. I Epp. 2, 64. Fingit equum tenera docilem cervice magister: et Plato ait: Iuvenes κηρίνους εἶναι. Muretus.

4. *Panem et aquam — Epicurus.*] Cf. ad Ep. XVIII, 8. XXI, 10 not. Epicuri verba Aelianus V. H. IV, 13 ubi Scheff. et Kuhn. conservavit, unde Stobaeus Floril. Serm. XVII, p. 343 sumsit: Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων· Ὦι ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, (ἀλλὰ) τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δ' ἑτοίμως ἔχειν, καὶ τῷ Διῒ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ. Habeamus, ait Seneca Ep. CX, 17, aquam, habeamus polentam, Iovi ipsi de felicitate controversiam faciamus! Locum Stobaei ex Aeliano l. l. restitutum dedi, quod iam suaserat Menag.

stolae involvam. „Sic fac,“ inquit, „omnia, tanquam spectet Epicurus.“ Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, et habere quem respicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius est, sic vivere tanquam sub alicuius boni viri, ac semper praesentis, oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, ut sic facias quaecunque facies, tanquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Quum iam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas paedagogum: interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Laelius, aut cuius interventu perditi quoque homines vitia supprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Quum haec effeceris, et aliqua coeperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem suadet Epicurus. „Tunc praecipue in te ipse secede, quum esse cogeris in turba.“ Dissimilem te fieri multis oportet, dum tibi tutum non est a te recedere: circumspice singulos. Nemo est, cui non satius sit cum quolibet esse, quam secum. Tunc praecipue in te ipse secede, quum esse cogeris in turba, si bonus

H 5 vir,

a. *Epicurus.* Restitui e Gruter. aliisque codd. et vett. edd. Sunt ipsi Epicuri verba ad aliquem e suis, quem iubet cupitque, velut se teste et spectatore, vivere. Quanti se ipse fecerit Epicurus, nota res est: deinde Ep. non de quolibet homine loqui, inde liquet, quod Seneca §. 5. addit: Sed ego etiam hoc contentus sum — aliquis. Antea: *aliquis* in nonnullis codd. et plurimis edd.

b. *te tibi permittere.* Vt superius: *audeo te tibi credere.* Atque ita exhibet Torrent. Gronovius. Antea sine: *te.*

nag. ad Diog. Laert. X, 121. habita dederet: τὸ δέ. Sumsit Nam falsa lectio Stobaeum in- vero Epicurus hoc a Democrito vaserat, τὸ δὴ, cuius loco Schow. Stobaei Floril. Serm. XXXVIII, quem Aelianus et Seneca fu- init. μάλα γὰρ καὶ ἐγκρατὴς gerant, ex quatuor codd. per- περὶ τὰ ἡδέα γίνεται ὁ ἐν τοῖς peram nec ulla sensus ratione ἰδίοις μένων.

vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam tibi a te recedendum est. Istic enim malo viro [c] propius es.

EPISTOLA XXVI.

Senem ait se esse, et tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur, quae sola, inquit, iudicat, an aliquid sit facti: nam reliqua sunt verba: robur et virtus apparebit, quum animum ages. Ab Epicuro clausula est: Disce mortem meditari.

Modo dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, [a] certe huic corpori vocabulum convenit: quoniam quidem Senectus, lassae aetatis, non fractae nomen est. Inter decrepitos me numera, et extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo aetatis iniuriam, quum sentiam
8 in corpore. Tantum vitia, et vitiorum ministeria senuerunt. Viget animus, et gaudet non multum sibi esse

c. *propius es* i. vicinior es. Quidam codd. *propior*: et sententia est illa, quam et ex vulgata efficias litera addita: istic enim a malo viro propius abes. Prope abesse ab aliquo et Cicero et Seneca usurpant pro: vicinum esse. Ipsa autem res est, quae supra Ep. X, 1. Mecum etc. L.

a. *certe*. Gruterus cum Modio in pluribus codd. invenit: est quoque in veteri editione. Abest vulgaris illa vocula, ait Lipsius, at necessaria est etc.

1. *Modo*:] spectat haud dubie ad Ep. XII, ubi §. 3 ait: Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus, quocunque adverteram, apparuit. *extrema — tangentes*: quum in stadiis lineae extremae et ultimae vocarentur, quas ultra progredi nefas erat, et quae cursui finem dabant; hinc metaphoram ductam esse putant, v. c. Wernsdorf. Poet. Lat. Min. Tom. IV, p. 417. Cf. Epist. XII, 4 not. *apud te* eodem fere sensu, quo Ep. XII, 2 verba *quod inter nos sit* accipienda sunt.

2. *Tantum vitia et vitiorum — viget animus — senectute.*] Eandem fere animi sen-

esse cum corpore; magnam oneris partem sui depo-
suit, exsultat, et mihi facit controversiam de senectute.
hunc ait esse florem suum. Credamus illi, bono suo
utatur. Ire in cogitationem iuvat, et dispicere, quid
ex hac tranquillitate et modestia morum sapientiae de-
beam, quid aetati: [b] et diligenter excutere, quae non
possim facere, quae nolim: possimne aliquid, quod
nolim. Nam si quid non possum, non posse me gau- 3
deo. Quae enim querela est, quod incommodum,
si quod debet desinere, defecit? Incommodum sum-
mum est, inquis, minui et deperire, et, ut proprie
dicam,

b. *et diligenter excutere, quae non possim facere, quae nolim: possimne aliquid, quod nolim. Nam si quid non possum, non posse me gaudeo.* Tricae hic in libris vix extricandae, ait Lipsius. Vere! Conferas modo Gruterum, qui variantes lectt. proponit. Pincianus, viriatis tamen lectionibus non propositis, hanc lectionem elicit: *prosintne habituro quae velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* Erasmus ante eum edidit: *d. excutere quae nolim, prosint e habituro aliquid si quicquid nolim qui quicquid non possim, non posse me gaudeo.* Lipsius emendat: *quae nolim proderitne abituro aliquid, si nolim, quidquid non possum, et gaudeo.* Gronovius: *et diligenter excutere, quae non possim facere, quae nolim posse: habiturus aliquid, si nolim quidquid non posse me gaudeo.* „Nam, addit Gron., Col. haudquaquam inter infimos Gruteri: *quae nolim posse habiturus. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio gaudeo.* Heinsianus codex: *quae nolim prodesse habiturus et in si nolim quicquid non p. m. g.* Erfurt. longa lacuna usque ad Ep. LVIII. nos destituit." Cod. Erf. Amplonian.: *et dil. exc. q. n. p. f. q. n. prodesse habiturus. atqui si nolim quicquid non posse me gaudeo.* Editio vetus: *et dil. exc. quaeque non possum facere: quae nolim prodesse habiturus atque si nolim quicquid non posse me gaudeo.* Muretus vulgatam tenet quam dedi. In tanta lectionis diversitate quae acumine loci orta esse videtur, equidem quidquam definire dubito.

sententiam habuit Sophocles, ex quo iam affecto aetate quum quidam quaereret, utererurne rebus venereis, Di meliora, inquit: libenter vero istinc, tamquam a Domino agresti ac furioso profugi. Cic. de Senect. 14, coll. 7. Plut. de Cupidit. Divit. c. V, p. 155. tom. X. Hutten. Quae ducta sunt e Platon. I. de Rep. p. 150, tom. VI Bip., laudante Hemsterhusio ad Lucian. tom. III, p. 391 Bip. Senectutem florem temperantiae et prudentiae iam Democritus appellaverat apud Stobaeum Serm. CXII Laus Senectutis.

Digitized by Google

dicam, liquefcere. Non enim fubito impulfi ac proftrati fumus: carpimur. Singuli dies aliquid fubtrahunt viribus. Et quis exitus eft melior, quam in finem 4 fuum, natura folvente, dilabi? Non quia aliquid mali eft ictus, et e vita repentinus exceffus: fed quia lenis haec via eft, fubducit. Ego certe, velut appropinquet experimentum, et ille laturus fententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obfervo et alloquor: „Nihil eft," inquam, „adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. levia funt ifta et fallacia pignora animi, multifque involuta lenociniis: quid 5 profecerim, morti crediturus fum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis ftrophis ac fucis, de me iudicaturus fum, utrum loquar fortia, an fentiam: numquid fimulatio fuerit et mimus, quidquid contra fortunam iactavi verborum contumaciam. Remove exiftimationem hominum: dubia femper eft, et in partem utramque dividitur. Remove ftudia to- 6 tam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eft. Ita dico, disputationes et literata colloquia, et ex praeceptis fapientium verba collecta, et eruditus fermo, non oftendunt verum robur animi; eft enim oratio etiam timidiffimis audax. quid egeris, tunc apparebit, quum

3. *Non enim.*] Refponfo reticetur: nullo modo hoc incommodum eft: more et Graecis et Romanis fatis follemni. *carpimur*, i. minutatim nec fentientes morimur. Alio modo Horat. I Carm. II, 8. *carpe diem* dixit. cf. Davis. ad Cic. de Nat. Deor. II, 50. p. 255.

5. *Non timide itaque componor — consumacian.*] Fortiter itaque accingo me ad illum diem mortis, quo, omni fraude et fpecie quacunque fallaci remota etc. *mimus* luſus omni veritate deſtitutus: notum eſt illud Auguſti apud Sueton. c. XC, qui ſupremo die amicos admiſſos percunctatus: Ecquid iis videretur mimum vitae commode transegiſſe? Cf. noſter Ep. LXXX, 7. Lucian. III, p. 19. VII, 26. IX, 24 Bip. Alia exempla mimi comparati cum vita humana ſuggerit Gataker, ad Antonin. p. 269 ſq.

Digitized by Google

quum animam ages. Accipio conditionem, non reformido iudicium." Haec mecum loquor: sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? 7
non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors exspectet: itaque tu illam omni loco exspecta. Finire iam volebam, et manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt [c] sacra: et huic epistolae viaticum dandum est. Puta me non dicere, unde sumturus sim mutuum: scis cuius arcâ utar. Exspecta pusillum, 8
et de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: „Meditare utrum commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam." Hic patet sensus. Egregia res est, mortem condiscere. Supervacuum forsitan putas id discere, quo semel utendum est? hoc est ipsum, quare meditari debeamus. semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, medi- 9
tari libertatem iubet, qui mori didicit, servire dedidicit: supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, et custodia, et claustra? liberum ostium habet. Vna est catena, quae nos alliga-
tos

c. *sacra.* Muretus habet: *sed conficienda sunt sagmata*, quae de abitione adeoque finiendo opere quopiam bene dici posse videntur. Sed libri respuunt.

7. *Clausulam.*] vale. *Conficienda sunt sacra.* Interpretor, sollennia omnia sunt adhibenda; nihil omittendum velut in sacris. Proverbii vicem habet. Lipsius.

8. *Exspecta pusillum — numeratio.*] H. e. te non delegabo ad argentarium, unde tibi fiat numeratio, sed a me ipso et meis copiis fiet. cf. ad Ep. XXIII, 2. Ceterum iam Plato docuit in Phaedone c. IX. XII. XXIX. totam philosophorum vitam, ut Ciceronis Tusc. Dispp. I, 30 verbis utar, commentationem mortis esse. Cf. Gatacker ad Antonin. p. 109 sq.

9. *liberum ostium habet.*] Sermo stoicus est. Cf. Senec. de Provid. VI, 6. Epictet. Arrian. Dissert. I, 9, 20 iisdem fere verbis in hac eadem re usus est ἡνοικτὰ θύρα. Ad quem locum Vptonus Senecae aliorumque de hac re senten-
tiar

tos tenet, amor vitae: qui ut non est abiiciendus, ita minuendus est: ut, si quando res exiget, nihil
1 nos detineat, nec impediat, quo minus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere.

EPISTOLA XXVII.

Excusat se, quod alios moneat, eo, quod amicum monendo se ipsum tetigerit, et ordinem, ad quem ipse pertinere se credat, significat. Nondum bonum se esse fatetur, sed adhuc aegrum: attamen quotidie se admonere, ut melior fiat, seque castigare acriter, ut ad illud gaudium perveniat, de quo tam egregie Epist. XXIII exposuerat. Quae omnia cohiberet facete historia de Calvisio Sabino. Clausula est Epicuri dictum. Divitiae sunt naturalis paupertas.

Tu me, inquis, mones: iam enim te ipse monuisti, iam correxisti? Ideo aliorum emendationi vacas? Non sum tam improbus, ut curationes aeger obeam: sed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in secretum te meum admitto; et te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipse: „Numera annos tuos: et pudebit eadem velle, quae volueras puer; eadem parare.
2 Hoc denique tibi citra diem mortis praesta: moriantur ante te vitia. Dimitte istas voluptates turbidas, magno le-

tias congessit. *Vna est catena* etc. Spectat hoc ad custodiam, qua deportati in insulam tenebantur. Cf. ad Ep. XXIV, 15.

1. *valetudinario*] i. male valentium et se curantium loco. Cf. ad I de Ira c. 16, 3. ubi in nota deleas voculam: primus. Lipsius enim ad h. l. iam e glossis, in quibus ὑγιαστήριον, διαιτητήριον explicatur; vim vocis monstravit. Fuerint autem necesse est valetudinaria non solum in aedibus divitum, ubi numerosa familia, sed etiam in castris, utque hibernis. *exigo*, expostulo, invehor in, reprehendo. Vide de brevit. vit. I, 2.

Digitized by Google

[a] levandas, non venturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum, scelera etiam si non sint deprehensa quum fierent, solicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas, poenitentia est. Non sunt solidae, non sunt fideles; etiam si non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum man- 3
surum circumspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi invenit. Sola virtus praestat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo intervenit, quae infra feruntur, nec unquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium pervenire continget? non quidem cessatur adhuc, sed [b] festinetur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est vigiliam, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis. Delegationem res ista non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Calvisius Sabinus memo- 4
riâ

a. *levandas.* Omnium codd. lectio, quam Pincian. ex ingenio mutavit in *luendas.* At vis τοῦ *levare* est auferre, vel Lexicis docentibus.

b. *festinetur.* In omnibus libris conspicitur *festinatur.* Muretus ex ingenio dedit: *non festinatur*, quod Gruterus, Lipsius, Gronov. recte reprobant. Gronovii emendationem ut simpliciorem admisi. Ipse secum exigit Seneca, ait Gron., dein votum interponit: quando ad hoc gaudium perveniam? sane non cesso: sed non satis est, festinare debeo, non tantum, non cessare. Nam etiam qui paullulum modo promovet, non cessat, sed nondum festinat. Lipsius emendabat: *Non quidem cessatur adhuc, sed festinaturo multum restat operis: in quod ipse.*

3. *nullum autem est — invenit*] vigilia et attentione, dein meditatione et severa in semetipsum animadversione. *Sola virtus praestat — securum.* Cf. Epist. XXIII, 2 et 3. Lipsii Manuduct. III. Diss. 5. *delegationem.* Sicut aes alienum tuum in alterum deferre non potes, sed ipse solvere debes: sic in mente bona colenda ipse tuam operam impendas. In bonis tamen literis haec delegatio interdum fieri solet: quod exemplo Calvisii Sabini docetur.

4. *Sabinus Calvisius* memoratur quidem a Tacito Annal. VI, 7, nec Lipsius multum abest, quin eundem esse autumet, quem noster tangit. Fuit autem

ria noſtra fuit dives: et patrimonium habebat libertini, et ingenium. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene noverat, quam paedagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam properanter, quam ille Troianos et Achivos perſalutabat. Nihilominus eruditos volebat videri. Plane itaque compendia-

6. *libertini et ingenium.* Optimi codd. Gruteri. et Modii dant cum Erf. Amplon. Erasmus: *liberum et ingenuum.* Mox *quos tam bene noverat quam paedagogos noſtros novimus*: Lipsius emendabat: *Priami: et quos tam bene noverat* etc. Gronovius haec fere: „si tam bene noverat, quare tam facile excidebant. Removendum cenſeo verbum *noverat*, tamquam hominis inepti emblema. Vide quam ſano ſenſu: modo Ach. modo Pr. quos tam bene quam paedagogos noſtros novimus. nempe omnes liberali doctrina imbuti." *tam properanter* omnium librorum lectio eſt. Inde an ex ingenio fecerit Pincianus *perperam tribus*, neſcio. Nomenclatoris erat officium, nomina ſervorum, quorum magnae familiae olebantur, dominis ſuggerendi (Plin. N. H. XXXIII, 1. 5. 6. Petron. Arb. 37 et 117.). Proinde vulgatum teneo.

autem is clarus genere, inter primos ſenatores, ſub Tiberio accuſatus maieſtatis, ſed ſtatim diſcrimini exemtus a. u. 785. anno Chr. 32. Deinde a. u. 792 ſub Caio una cum uxore Cornelia poſtulatus eſt, quum modo a Pannoniae adminiſtratione rediiſſet. Ambo morte ſpontanea damnationi antevenerunt. Alium fuiſſe equidem ſtatuo, propter ſequentia. *et patrimonium habebat libertini et ingenium.* Proper ſervile ingenium ad omnes tyrannorum libidines aptum magnis honoribus ſub Caeſaribus petiti divitiis maximis affluebant, et hominum ſummo loco natorum mores et ingenii culturam exaequare ſtudebant libertini; in quibus hic Calviſius haud dubie fuit. Jam vero morem ſcimus illius aetatis fuiſſe (cf. Senec. de Brev. vit. c. XIII. coll. de Tranq. An. c. IX.) inter homines elegantiores, de rebus antiquitatem atque ideo ad mythologiam ſpectantibus diſputandi: nec mirum, quod Calviſius libertinus hunc morem imitatus ſit. Erat *beatus indecenter*, quia parum decore aut eleganter et inepte opibus ſuis utebatur.

Digitized by Google

diariam excogitavit. magnâ summâ emit servos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum: novem praeterea Lyricis singulos assignavit. Magno emisse illum non est quod mireris. non invenerat: faciendos locavit. Postquam haec familia illi comparata est, coepit convivas suos inquietare. Habebat ad pedes 6
hos, a quibus subinde quum peteret versus, quos referret, saepe in medio [d] verbo excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorum divitum arrosor, et quod sequitur, arrisor, et quod duobus his adiunctum est, derisor, ut Grammaticos haberet analectas. Quum dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare singulos servos: Minoris, inquit, totidem scrinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret se 7
scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satel-

d. *verbo.* Omnes Gruter. et Pincian. Recte antecedit enim: ut illi modo nomen Achillis exciderat. Antea: *versu.*

5. Servos instituendos curavit, ut quivis ex iis auctorum celebratissimorum opera ediscceret, rhapsodorum apud Graecos more (cf. Wolfii Prolegg. ad Homer. p. XCVII sq.). *Novem lyrici* quippe qui a Grammaticis Alexandrinis Aristophane Byzant. et Aristarcho ex reliquis lyricis selecti sunt: Alcman, Alcaeus, Stesichorus, Anacreon, Sappho, Simonides Ceus, Ibycus, Bacchylides, Pindarus. Cf. Ruhnken. Histor. crit. orator. Graec. p. XCIV sq. qui de classibus s. canonibus in quos principes cuiusque generis auctores ab iis redacti sunt, egregie disputavit.

6. *Habebat hos ad pedes*] ad lecti fulcra, quum coenaret, quos adspicere et innuere posset. L. *Grammaticos analectas*, viros doctos, qui reliquias eius, quae exciderent ei, et velut ab ore aut orbe decciderent, colligerent, collecta redderent, atque ita explerent: quasi iste Calvisius nil nisi aurea creparet, digna quae colligerentur. Gruterus laudat Turnebi Adverss. XXIV, 33. *centenis millibus* sestertiis circa 1000 aureis a Friderico nominatis, si Rome de l'Isle sequaris in computatione hac.

7. Derisui habuit eum Satellius: nam sicut Calvisius do-

Digitized by Google

tellius illum hortari coepit, ut luctaretur, hominem aegrum, pallidum, gracilem. Quum Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix vivo. Noli, obsecro te, inquit, istud dicere. non vides, quam mul-
8 tos servos valentissimos habeas? Bona mens nec commodatur, nec emitur: et puto, si venalis esset, non haberet emtorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, et vale. „Divitiae sunt, ad legem naturae composita paupertas.“ Hoc saepe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

EPISTOLA XXVIII.

Lucilio conquesto, quod peregrinationibus suis nullam sibi hilaritatem conciliare potuerit, respondet Seneca, id non mirum videri, quoniam nec animum nec vitia emendaverit. Nulla autem peregrinatio, addit, iucunda esse potest, nisi animi mala exemerit. Quod quidem si fiat, omni loco beate vivi posse, nec opus esse, ut in tumultu versemur. Atqui sapiens, si eius rei copia sit, optima eligat et in pace malet esse, quam in turba et pugna. Epicuri dictum clausulae loco est: Notitia peccati est initium salutis.

Hoc tibi soli putas accidisse, et admiraris qualem novam: quod peregrinatione tam longa, et tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam gravitatemque mentis. Animum debes mutare, non coelum. Licet vastum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius no-

ctrinam servorum putabat suam, cur non item eorum robur?

8. *Bona mens*] redit ad id, propter quod hanc historiam attulerat §. 3. Bona mens tale adiutorium non habet, quali literae interdum gaudent. — Hoc Epicuri dictum iam apposuit noster Ep. IV, 8. —

1. Eandem sententiam, quam hic prolixe persequitur, attigit noster Ep. II, 1, *Virgilius*

Digitized by Google

noſter) „terraeque urbesque recedant:“ ſequentur te, quocunque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam quaerenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, quum te circumferas? Premit te 2
eadem cauſa, quae expulit. Quid terrarum iuvare novitas poteſt? quid cognitio urbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quaeris quare te fuga iſta non adiuvet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatae et inſtigatae, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum ——

Vadis huc et illuc, ut excutias inſidens pondus: quod 3
ipſa iactatione incommodius fit. ſicut in navi onera immota minus urgent: inaequaliter convoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, et motu ipſo noces tibi. aegrum enim concutis. At quum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariae angulo

lius Aen. III, 71. *ſequentur — vitia.* Similia habet Plutarch. tom. X, p. 5 Hutt. ubi Menandri verba, ut opinor, explanatiora dantur. Lucret. II, 47—51. Horat. III Carm. I, 39. 40. timor et minae Scandunt eodem, quo dominus: neque Decedit aerata triremi et Poſt equitem ſedet atra cura. *Socrates:* conveniunt egregie cum his ea, quae a Platone, Xenoph. al. de Socrate memorantur.

2. *Virgilius.*] Aen. VI, 78. 79. Sermo ibi eſt de Sibylla Cumaea, quae invita oraculum editura eſt. Proinde *bacchatur*, discurrit, reſiſtitque furori ſacro, *ſpiritui non ſuo*, quo ſe iam abripi ſentit.

3. Haec egregie cum iis conveniunt, quae noſter de exilio haud ſemel in Conſolatione ad Helviam expoſuit, et quae in Stobaei Serm. XXXVIII et apud alios Antiquitatis philoſophos invenias.

Digitized by Google

colloceris: hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. 4 Magis quis veneris, quam quo, interest: et ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasione vivendum est: Non sum uni angulo natus: patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuvari te regionum varietatibus, in quas subinde priorum taedio migras. Prima enim quaeque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras et ageris, ac locum ex loco mutas: quum illud quod quaeris, Bene vivere, 5 omni loco positum sit. Num quid tam turbidum fieri potest, quam forum? ibi quoque licet quiete vivere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque et viciniam fori procul fugiam. nam ut loca gravia etiam firmissimam valetudinem tentant: ita bonae quoque menti, necdum adhuc perfectae, et convalescenti, sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, et tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum magno

4. *Non sum uni angulo natus — mundus.*] Jam Socrati dictum fuit ap. Cic. Tusc. Disp. V, 37. Plutarch. de exilio tom. VIII, p. 371 Reisk. quamquam Meiners Gesch. der Wiss. tom. I, p. 361 not. parum haec Socratis moribus aliunde notissimis respondere pronuntiat: qui tamen nimis cupide haec negasse videtur: quidni enim mundanus fuerit Socrates, qui omnium, quorum intererat eius contubernio et institutione uti, sive Atheniensium, sive extraneorum studio animum excolendi lubentissime se obtulit? Democritus Stobaei Floril. Serm. XXXVIII idem docuit. Stoicos autem se mundanos declarasse constat. cf. Epictet. Arrian. Diss. II, 5. p. 387 not. ed. Schweighaeus. Noster hac sententia saepe utitur, v. c. de Ira II, 31, 6. *Bene vivere — possum sit.* Confert appositе Lipsius Horat. I Epp. XI, 27 sq. Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt: Strenua nos exercet inertia: navibus atque Quadrigis petimus bene vivere. quod petis hic est, Est Vlubris; animus si te non deficit aequus.

5. *Dissentio*] e. c. a Cynicis, Epicureis, al. Cf. Ep. VIII.

Digitized by Google

gno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eli- 6
get: et malet in pace eſſe, quam in pugna. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſervitus una eſt. Hanc qui contemſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium ſolvero. „Initium eſt ſalutis notitia 7
peccati.“ Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes, te ipſe coargue. inquire in te: accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, noviſſime deprecatoris: aliquando te offende.

EPISTOLA XXIX.

Nunciat amico, Marcellinum, hominem magni ingenii, alioquin prorſus ignotum nobis, difficile eſſe corrigi, quoniam aſpernetur et illudat. Tamen omnia ſe adhibiturum eſſe promittit, ut eum ad

6. *Triginta — tyranni Socratem — infringere.*] Factum hoc eſt Ol. XCIV, 1. quatuor annis ante Socratis mortem. Xenoph. Hiſt. Graec. II, 3. Triginta tyrannos deriſui habuiſſe et iis fortiter reſtitiſſe Socratem, narrat Xenoph. Mem. Socrat. I, 2. Plato tom. I, p. 75 Bip.

7. Epicuri dictum noſter iam appoſuit Ep. VI, 1. Fundamentum eius eſt: noſce te ipſum, de quo Socrates ſaepe monuit. Xenoph. Mem. Socr. IV, 2, 23. Platon. Alcib. I etc. Optime laudat Lipſius Epicteti Fragm. III (ap. Stob. Floril. Serm. I, p. 12 Schow.). *Εἰ βούλει ἀγαθὸς εἶναι, πρῶτον πίστευσον, ὅτι κακὸς εἶ. Ideo quantum potes* etc. Cf. de Ira III, c. 36 not. et Lipſii Manuduct. III, Diſc. ult. *te offende*, animadverte in te. Noſter Epiſt. XXV, 1. non amo illum, niſi offendero.

Digitized by Google

Bonam mentem, si fieri possit, reducat. Sententia Epicuri clausulae loco ponitur: Ne studeas populo placere. Cf. Ep. VII. fin. Fortasse de eodem Marcellino Ep. LXXVII, 4 sq. sermo est.

De Marcellino nostro quaeris, et vis scire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex causa, quam quia audire verum timet: a quo periculo iam abest. nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiscua usi sunt, et obvios quosque monuerunt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut naturâ morbove mutos? „Quare, inquis, verbis parcam? gratuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem admoneo: illud scio, 2 alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus: non potest fieri, ut non aliquando succedat, multa tentanti.“ Hoc, mi Lucili, non existimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quae ad effectum casu venit. Sapientia ars est. certum petat: eligat profecturos: ab his quos desperavit, recedat: non tamen cito relinquat, sed in ipsa 3 desperatione extrema remedia tentet. Marcellinum nostrum ego nondum despero. etiamnunc servari potest: sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis est; sed iam tendentis in pravum. Nihilominus

1. *Ideo de Diogene — debuerint.*] Diogenes Laert. VI, 27. 28. 51. Epictet. Arrian. Diss. III, 22, 10. aliique plures hoc sat superque docent. Hinc publicum institutorem et paedagogum appellat Cynicum Epictetus ibid. §. 17, p. 447 ed. Schweigh. Quae tamen Seneca affert contra hanc Cynicorum libertatem promiscuam, ea vereor ut omnibus lectoribus probentur.

Digitized by Google

minus adibo hoc periculum, et audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, advocabit illas facetias, quae risum evocare lugentibus possunt: et in se primum, deinde in nos iocabitur: omnia quae dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, et ob- 4
iiciet philosophis congiaria, amicas, gulam: ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophum Aristonem, qui in gestatione disserebat. hoc enim ad edendas operas tempus a exceperat. De cuius secta quum quaereretur, Scaurus ait: „Vtique Peripateticus non est.“ De eodem quum consuleretur Iulius Graecinus, 5
vir egregius, quid sentiret: „Non possum,“ inquit, „tibi dicere, nescio enim quid de gradu faciat.“ tan-

I 4 quam

a. *exceperat.* a quo dante? Lego: *hoc enim ad edendas operas tempus exceperat* i. e. reliquum sibi fecerat, ab aliis curis parum feriis. Gron. Antea *acceperat.*

4. *congiaria*] oleum s. vinum hominibus egenis et labore victum quaerere nescis dabantur publice. Occurrit tamen vox quoque de muneribus in universum, ap. Sueton. Caes. XXVII. Vespas. XVIII. *in popina*, ubi viliores utique homines gulae aliisque libidinibus serviebant. *in aula*, propter adulationem. *Aristonem.* Vixisse Senecae tempore videtur et propter ostentationem hic carpitur. *Peripateticus*, quia non ambulans philosophatur. Mamercus *Scaurus* a. V. C. 787 anno Chr. 34 damnationem morte voluntaria anteiit eum uxore Sextia, quae incitamentum mortis et particeps fuit. Vir insignis nobilitate et orandis causis. Tacit. Annal. VI, 25. cf. Senec. de Benef. IV, 31.

5. *Iulius Graecinus*] Iulii Agricolae pater. Tacitus in vita Agricolae c. IV. senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiaeque notus, iisque virtutibus iram Caii Caesaris meritus. namque M. Scaurum accusare iussus, et quia abnuerat, interfectus est. Cf. Senec. de Benef. II, 21. Columella de Re Rust. I, 1. *de gradu faciat*, locutio arenae: nescio quid faciat, cuiusmodi sit ille esse-

Digitized by Google

quam de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent, quam
6 vendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. moveat ille mihi risum: ego fortasse illi lacrimas movebo: aut, si ridere perseverabit, gaudebo, tanquam in malis, [b]quod illi genus insaniae hilare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. observa, videbis eosdem intra exiguum tempus acerrime
7 ridere, et acerrime rabere. Propositum est aggredi illum, et ostendere quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur. Vitia eius, etiam si non excîdero, inhibebo. non desinent, sed intermittent: fortasse autem et desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendum. quoniam quidem graviter affectis sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quo evaseris, et ex eo suspicaris, quousque

b. *quod illi genus insaniae hilare contigerat.* Erasmus ex uno codice: Rudolph. Agricola, Erasmi amicus satis notus, eandem lectionem sua manu notaverat. Prius publicabatur: *quod illi genus insaniae evitare contigerit.* Sic quoque Gruteriani quinque et cod. Erf. Amplonianus. Contextus probat. Lipsius confert de Vita beat. XII, 1 et (quod plerisque contingit) hilarem insaniam sanire: at eius emendatio *insaniae hilarae* nihili est.

essedarius, i. e curru pugnans, cum allusione ad essedum in quo gestabatur, si de curru delabitur et pugnat pedes. Similes loquendi rationes sunt: de genu pugnare, de gradu conari. Senec. de Provid. II, 4. Liv. XXXIV, 39. *circulatores*, dicit haud dubio Sophistas rhetoresque illius temporis, qui lucri faciendi caussa urbes circumire solebant, et doctrinam suam orationibus praelectionibusque aliis habitis ostentare. Huc alludit Strabo IV, 1, 6. tom. II, p. 14 ed. Lips. Exempla dat noster Ep. XL, 2. et Lucianus de se ipso et aliis.

7. *quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur*] i. quanta fuerit dignitas eius, amplexi veram philosophiam et virtutem, quum a multitudine negligeretur. Pertinere videtur hoc ad illud Epicuri, infra §. 9. Epist. VII fin. XXXVI, 2 etc. vulgi voces esse contemnendas. *unde quo, ἐξ οἵων εἰς*

Digitized by Google

que fis evasurus, compone mores tuos, attolle animum, adversus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur stultus, si 8
quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singulis est? aeque ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. spiritum tibi tam unus eripiet, quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi pensionem remisisses. Sed ne ego quidem me sordide geram in foenore aeris alieni, et tibi quod debeo impingam. „Nunquam volui populo placere. nam quae ego scio, 9
non probat populus; quae probat populus, ego nescio.“ Quis hoc? inquis. Tanquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo, cui placet virtus? malis artibus popularis favor quaeritur: similem te illis facias oportet. non probabunt, nisi agnoverint. Multo autem ad rem magis pertinet, 10

εἰς οἷα ut dicebat Iphicrates. Muretus. Loquendi hunc usum veterum exemplis adstruxit Iacobs in Animadv. ad Analect. Vol. II, P. I. p. 395. ubi laudat Wyttenbach. in Bibl. crit. T. III, P. II. p. 21. *numerare eos — faciunt:* etenim ex Ep. XXIV. didicimus, Lucilio fuisse inimicos multa mala ei denunciantes.

8. *per quem transitus singulis est.*] ἡνοίκται ἡ θύρα ait Epictetus, quem laudavimus ad Epist. XXVI, 9. *ultima pensio:* sequentibus enim epistolis nulla amplius sententia, qua epistolam claudat, adiicietur.

9. *Nunquam — nescio.*] Tota Epicuri vita docet, quam vere haec ab illo philosopho egregio dicta sint. In fine tamen vitae doluisse videtur, quod hanc sibi sequendam proposuerit regulam, secundum Senec. Ep. LXX, 12 et 13 ex Epicuri epistola ad amicum et discipulum Metrodorum. Nota sunt similia Theocriti ap. Stobaeum Floril. Serm. XXI, p. 387 ed. Schow. et Isocratis Aristarchique, quae laudat Baylius (Dictionn. hist. et crit. Tom. I, p. 315. Art. Aristarque). Nonnulla alia dedit Gataker ad Antonin. p. 97 sq. Cf. Argum. Epist. VII.

Digitized by Google

qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata et omnibus praeferenda artibus rebusque philosophia praestabit? scilicet ut malis tibi placere, quam populo: ut aestimes iudicia, non numeres: ut sine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas mala, aut finias. Ceterum si te videro celebrem secundis vocibus vulgi, si intrante te clamor, plausus, et pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota civitate feminae te puerique laudaverint: quidni ego tui miserear, quum sciam quae via ad istum favorem ferat?

EPISTOLA XXX.

Aufidius Bassus, qui quasso quidem corpore, sed firmo tamen animo mortem appropinquantem sine ulla metu opperitur, occasionem praestat nostro, egregie de morte contemnenda praecipiendi. Morti, ait, nos parari debere, et robur in eam sumere. Cf. Cicero, Tusc. Disp. liber I. qui totus est de morte contemnenda.

Bassum Aufidium, virum optimum, vidi quassum, aetati obluctantem. Sed iam plus illum degravat, quam quod possit attolli. Magno senectus et universo pondere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis [a] et exhausti fuisse: diu illud continuit, et, ut verius

a. *et exhausti* omnium codd. Grut. lectio. Erasmus vetusque editio: *exficci*: codex Amplon. *exucti*, satis exquisite; nam quis non recordatur illud Iuvenalis Sat. VIII, 90. Ossa vides regum vacuis exsucta medullis! Plerumque hanc confusionem harum

1. *Bassum Aufidium.*] Illum opinor, qui Historias scripsit et quidem belli civilis. Colligas ex Suasoria VI ap. Senecam patrem, ubi eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed et belli Germanici scripsisse, et in iis Sallustii velocitatem expressisse, Fabius tradit. Plinius item minor nominat et avunculum addit suum scripsisse: A fine Aufidii Bassi (ubi ille desiit) libros triginta unum, lib. III Ep. 5. De isto igi-

Digitized by Google

rius dicam, concinnavit. subito defecit. Quemadmodum in nave quae sentinam trahit, uni rimae aut alteri obsistitur: ubi plurimis locis laxari coepit et cedere, succurri non potest navigio dehiscenti: ita in fenili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri et fulciri potest. ubi tanquam in putri aedificio omnis iunctura diducitur, et dum alia excipitur, alia discinditur: circumspiciendum est, quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo est. hoc philosophia praestat: in quocunque corporis habitu fortem, in conspectu mortis hilarem laetumque, nec deficientem, quamvis [b] deficiatur. Magnus gubernator et scisso navigat velo, et si exarmavit, tamen reliquias navigii aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster, et eo animo vultuque finem suum spectat, quo alienum spectare, nimis secuti putares. Magna res est haec, Lucili, et diu discenda, quum adventat hora illa inevitabilis, aequo animo abire. Alia genera mortis spei mixta sunt: definit morbus, incendium exstinguitur, ruina, 2 3

vocum in codd. occurrere erudite docent Critici praestantissimi R. Bentleius ad Horat. Epod. V, 37. et T. Hemsterhus. ad Lucian. tom. I, p. 352 sq. Bip. Mox *iunctura diducitur* praefert Grut. recte e suis codd. vulgato: *iunctura dilabitur*.

b. *deficiatur*. Sic optimi fere scripti. Sensus: quamvis a corpore destituatur: cum Gron. restitui. Antea: *deficiat*. Mox *securi putares* codd. dant. at *securi esse* Muretus invexit, nescio unde.

igitur an magis de filio eius iam noster. Lipsius. *concinnavit*, moderatione et prudenti vita corpus conservavit.

2. *Magnus — aptat ad cursum*.] Experientissimus nauclerus non statim omnem spem deponit. Diphilus Athenaei VII, p. 292 A. nostro, cui haec imago familiaris est, praeiverat: Ναύκληρος ἀποθέτις τὶς εὐθὺς ἀποβαλὼν Τὸν ἱστὸν ἢ πηδάλιον συντρίψας νεώς, Ἢ Φορτί' ἐκρίψας ὑπέραντλος γενόμενος; quem locum cum nostro conferendum iudicat Hemsterhus. ad Lucian. tom. I, p. 342 Bip. *et si exarmavit* neutraliter positum est, quod iam Erasmus vidit, de nave, quae armamentis suis privatur.

Digitized by Google

ruina quos videbatur oppressura deposuit; mare quos hauserat, eâdem vi quâ sorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsa perituri cervice revocavit: nihil habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem.
4 huic uni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassos noster videtur mihi prosequi se, et componere, et vivere tanquam superstes sibi, et sapienter ferre [c] desiderium sui: Nam de morte multa loquitur, et id agit sedulo, ut nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis vitium esse, non mortis: nec magis in ipsa quidquam esse molestiae, quam post ipsam.
5 Tam demens autem est qui timet quod non est passurus, quam qui timet quod non est sensurus. An quisquam hoc futurum credit, ut per quam nihil sentitur, ea sentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum est, ut sit extra omnem malorum metum. Haec ego scio et saepe dicta, et saepe dicenda, sed neque quum legerem, aeque mihi profuerunt: neque quum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda,
6 a quorum metu aberant. Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit, quum loqueretur de morte vicina.

c. *desiderium*. Omnium fere librorum lectio. Muretus: *discidium*. Erasmus *decidium*, qui tamen ad oram notaverat: alias *desiderium sui*. Mox *qui timet quod non est passurus, quam qui timet, quod non est sensurus*, scripta omnis lectio, a Mureto ex ingenio inversa.

3. *ruina — deposuit*] i. sine succussu magno, nedum vulneratum in terra posuit. Sic Ep. XXIII, 7. verbo deponere utitur noster.

4. *Bassus — prosequi — componere — sui.*] Omnia ista iusta sibi persolvere videntur, quae mortuo praestabantur, ut corona imponeretur, ut efferretur cum pompa etc. et ut sapienter ferret desiderium, quo amici afficiebantur. Comparat nostrum Hemsterhus. ad Lucian. tom. I. p. 413 Bip.

5. *his dicentibus*] sc. profuerunt.

Digitized by Google

cina. Dicam enim quid sentiam. Puto etiam fortiorem eum esse, qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem est. Mors enim admota etiam imperitis animum dedit non vitandi inevitabilia. Sic gladiator totâ pugnâ timidissimus iugulum adversario praestat, et errantem gladium sibi attemperat. At illa quae in 7
propinquo est, utique ventura, desiderat lentam animi firmitatem: quae est rarior, nec potest nisi a sapiente praestari. Libentissime itaque illum audiebam, quasi ferentem de morte sententiam, et qualis esset eius natura, velut propius inspectae, indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis revixisset, et in morte nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam perturbationem affe- 8
rat, optime hi tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem et viderunt, et [d]receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam stultum esse, qui mortem timeat, quam qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Vivere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione 9
mortis

d. *receperunt* ita mss. et ita maneat: aliorum coniecturae: *ſt receperunt, repulerunt, reiecerunt.* Gron.

6. *Sic gladiator — attemperat.*] cf. de Ira I, 2, 3.

8. *receperunt.*] Genus loquendi est intelligendum, non quatenus sensus verbi patet, sed quatenus veritas rei patitur. Plinius de Caesare Augusto: destinatio moriendi et quatridui inedia magna pars mortis in corpus recepta. Quid Tacitus de Paullina Senecae? ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Et haec, Plinii verbo, magnam partem mortis in corpus receperat. Sed non hi tantum, omnes qui non refugerunt vel instantem vel minantem, ab ipsis Orci cancris liberati, viderunt et receperunt mortem. Et sufficit, animo et fide receptam atque ad eam paratos fuisse. Gronov.

9. *Vita enim cum exceptione mortis data est*] h. e. cum con-

Digitized by Google

mortis data est: ad hanc itur. quam ideo timere dementis est; quia certa exspectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet aequam et invictam. Quis queri potest, in ea conditione se esse, in qua nemo non est? prima enim pars aequitatis est aequalitas. Sed nunc supervacuum est, naturae causam agere: quae non aliam voluit legem nostram esse, quam suam. quidquid composuit, resolvit: et quidquid resolvit, componit iterum. Iam vero si cui contigit, ut illum senectus leniter emitteret, non repente avulsum vitae, sed minutatim subductum, nae ille gratias agere diis omnibus debet, quod satiatus ad requiem homini necessariam, laſſo gratam, perductus est. Vides quosdam optantes mortem, et quidem magis quam rogari solet vita. Nescio utros existimem maiorem nobis animum dare: qui deposcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit: haec ex iudicio certo tranquillitas est. [e] Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me causis frequentius venisse, ut scirem an illum toties eundem invenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet

e. *Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo* etc. Sic Grut. omnes et Modii, unusque Erasmi. Antea: *venit a. a. m. iratus:* mortem venientem etc.

conditione simul habendae mortis. Ep. VI, 4. LVII fin. Gronov.

10. *Minutatim subductum*] Supra hoc verbo in eadem re Ep. XXVI. Pro sensu: Alexis, poeta comicus, quum quidam senem cum vidisset et aegre incedentem, Quid agis? interrogavit. Ille autem, κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω otiose morior i. e. paullatim illuc eo. Stobaeus Serm. CXV. Lipsius.

11. *Quomodo manifestior — appropinquant.*] Curulium ludo-

Digitized by Google

let agitatorum laetitia, quum ſeptimo ſpatio palmae appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri praeceptis obſequens: „primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa brevitate ſolatii. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa distractione animae corporisque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi distraheretur a corpore. Ignis qui valentem materiam occupavit, aquâ, et interdum ruinâ exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit." Libenter haec, mi Lucili, audio, non tanquam noya, ſed tanquam in rem praeſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectavi abrumpentes vitam? ego vero vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitae, et admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtrâ nos ſentire operâ, quod tunc trepidamus, quum prope a nobis eſſe credimus mortem. [f] A quo enim prope non eſt, parata omnibus locis, omnibusque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc quum aliqua cauſa moriendi videtur accedere, quanto aliae propiores ſint quae non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupavit. Si diſtinguere volue-

12 13 14

f. *A quo enim prope non eſt.* Sic Eraſmus, varus editio et Muretus cum Grutero. Lipſius omiſit, nulla ratione adiecta.

ludorum curſum ſeptimo apud Romanos ſpatio eſſe finitum, ideoque *palmam*, victoriam reportatam, eſt res notiſſima. Laudat Gruterus Fabri Agoniſtic. I, 28. Lipſius affert pulchrum locum Iunci ap. Stobaeum Floril. Serm. CXV Laus Senectutis.

12. Ad hanc Baſſi orationem conf. Ep. XXIV, 13 ſq. Diog. Laert. X, 124. 125. 139. 140. ibique Menagii notae.

Digitized by Google

voluerimus causas metus nostri, inveniemus alias esse, alias videri. Non mortem timemus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantundem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. quod enim tempus morti exemtum est? Sed vereri debeo, ne tam longas epistolas, peius quam mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, ut nunquam timeas, semper cogita.

EPISTOLA XXXI.

Gaudet, quod Lucilius in dies ad bonam mentem comparandam propius accedat, admonetque, ut vota et indicia vulgi contemnat et laborem. Suis autem ipsius viribus ad felicitatem perveniat studet, quam sine vero bono i. rerum scientia assequi non possit: quae exemplis illustrat.

Agnosco Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. sequere illum impetum animi, quo ad optima quaeque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupaverunt. tantum effice, quantum conatus es, et illa quae tecum in animo tulisti, tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauseris aures. quibus ceram parum est obdere. firmiore spissamento opus est, quam usum in sociis Vlyssem ferunt. Illa vox quae timebatur, erat blanda, non

1. *calcatis — bonis*] calcare ut graecum πατεῖν, καταπατεῖν (cf. Iacobs Animadv. ad Anal. Vol. II, P. I. p. 277.) nostro perquam familiare est de contemtu. Vide de Benef. V, 4 fin. Nat. Qu. I. praef. Ep. XII. 10. XIV, 9. XLV, 8. XCIV, 52 etc. Inprimis Stoici hoc verbo ad contemtum rerum externarum, fortuitarum, usi sunt, quemadmodum Epicurei verbo προσπτύειν τινι. cf. Hemsterhus. ad Lucian. II. p. 504 Bip. | *Vlyssem.* res notissima ex Hom. Odyss. μ, 47. 48. 173 sq.

2. *Illa vox* Sirenum, quae in prato assidebant suavem cantum edentes, Hom. l. l. 45 ἥμε-

Digitized by Google

non tamen publica: at haec quae timenda est, non ex uno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Praetervehere itaque non unum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes urbes: surdum te amantissimis tui praesta. Bono animo male precantur, et si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quae optantur eveniat. Non sunt ista bona, quae in te isti 3
volunt congeri: unum bonum est, quod beatae vitae causa et firmamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemtus est labor, et in eorum numero habitus, quae neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non potest, ut una res modo mala sit, modo bona: modo levis et perferenda, modo expavescenda. Labor bonum non est, quid ergo est bonum? laboris contemtio. Itaque in vanum ope- 4
rosos culpaverim. rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi [a] vitia confurgere permise-

a. *vitia confurgere.* Lectio plurimorum codd. et editionis vetustae, quam vulgato praefero *vinci ac frigare*, quod Guilielmo Pelisserio adscribitur, quem sic ea mss. codd. fide restituisse perhi-

ἡσυχάζει ἐν λειμῶνι. Noster *scopulum* ex illo prato effinxit, forsitan excusandus ob hoc, quod insula, quam incolebant, (Hom. l. l. 201) scopulosa et scopulis praetenta animo obversabatur. *amantissimis tui* vel maximo amore te prosequi simulantibus.

3. *sibi fidere*] a se pendere, et ex se nascentibus bonis: externa omnia contemtui habere. Lipsius. Noster explicat haec Ep. XCII, 2. Is inquam beatus, quem nulla res minorem facit: tenet summa et ne ulli quidem, nisi sibi invisus. Cf. Ep. XXX, 7. Horat. II Serm. 7, 83 ibique Bentl. *nisi consensus labor.* Labor enim, sanitas, mors, morbus etc. ad indifferentes, medias s. praepositas res pertinent, quae neque bonae neque malae sunt Stoicis, nec virtuti acquirendae quidquam conferunt: ideoque indignas censebant, quibus animum adverterent. Attamen officii causa labor confici debet, per se tamen contemni meretur. Cf. Cic. de Fin. III, 15. 16. Senec. de Vit. beat. XXII, 3 not. Antonin. IX, 42.

Digitized by Google

miserint, admirabor et clamabo: Tanto melior, surge et inspira, et clivum istum uno, si potes, spiritu exsupera! Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: [b] et in totum, iam per maxima acto viso turpe est, etiamnunc deos fatigare. Quid votis opus est? fac et te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet,

bent. Erasmi priores edd. habent eadem, sed posteriores: *minusque sibi vitia respirare*: Erasm. tamen monet, lectionem a me repositam in editis codd. reperiri. Alii dant: *restringant* s. *astringare*. Turneb. Adverss. XXIV, 1. et Scalig. in Parodiam Virgilii, una cum Lipsio, probant *vo* *stringare*, Archaismi, puto, et raritatis amore ducti, et docent, esse idem quod interquiescere, propr. de equis qui in striga stringebantur interquiescendi caussa. Si a vitiis vincerentur, nulla quies esset, sed in actu vitioso viverent: fac itaque *vo* *vinci* tolerari posse, tamen *stringare* parum conveniret. Cf. Salmasii Exercit. Plin. p. 470, cuius viri eruditissimi auctoritas tanta fuit, ut vulgatam lectionem e Phaedr. Fab. III, 6, 9. quae erat *trivandum est*, mutarent editores in: *strigandum est*, ubi tamen Bentlei. vulgatam tenebat. Mox *inspira* omnium codd. et editionis veteris lectio: i. animose pergas, robur tibi sumas. Sic Quinct. Inst. Orat. II, 5, 8. V, 14, 32. Bene hoc convenit cum contentione contra vitia. *Respira* Erasmus, Murerus, al. At Ios. Scaliger Castigat. in lib. IV Propert. reponit ex ingenio: *et restringe*.

b. *et in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnunc deos f.* Erasmi edd. sic fere praestant, praeterquam quod *et nunc* habent, pro quo Erasm. *etiamnunc* coniicit, quod in aliquot codd. est. Aberrationes librariorum sunt *maxima* s. *maxime iam*, *opto*.

4. *rursus*] altera ex parte. *Tanto melior* eris, nota exclamandi laudandique formula.

5. *Facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta — est.*] Vere stoice! Felicitatem tibi unus comparare potes: nam quum bonum non esse potest, nisi virtute coniunctum s. admixtum sit, ea tantummodo tuncupisces, quae indissolubili virtutis vinculo continentur: atqui haec bona semper in nostra potestate sunt, semper a nobis acquiri atque possideri possunt. Cf. Epictet. Arrian. II, 16. Enchiridii I, 1.

Digitized by Google

bet, aut aliquid ih se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidum est, nihil sine aëre frigidum: ita honesta et turpia virtutis et malitiae so-
cietas efficit. Quid ergo est bonum? rerum scientia. 6
Quid malum est? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quaeque repellet aut eliget. Sed nec quae repellit timet, nec miratur quae eligit: si modo magnus illi et invictus animus est. Submitti te ac deprimi veto. laborem si non recuses, parum est: posce. Quis ergo, inquis, labor frivolus et supervacuus est? quem humiles causae vocaverunt, non est malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi est ipsa tole- 7
rantia, quae se ad dura et aspera hortatur, et dicit: quid cessas? non est viri, timere pudorem. Huc et

 illud

c. *quibus humiles causae vocaverunt.* Sic codd. Grut. Amplonianus et editio vetusta, recte: i. quem humiles causae nihil imposuerunt. Antea: *in quem.* Gruter. aliquammulta hic deesse suspicabatur.

6. *ille prudens atque artifex*] i. philosophus, sapiens: nam eo nomine Stoici sapientem designare amant: sic apud Lucilium s. auctorem Aetnae versu 186. Nunc opus artificem incendit causamque reposcit. Horat. I Serm. 3, 132. 133. Sapiens operis sic optimus omnis Est opifex solus; sic rex. cf. Tiedemann System der stoisch. Phil. III, p. 158. *rerum scientia*, et divinarum et humanarum. Conf. Ep. LXXXVIII. LXXXIX. Cic. Tusc. Disp. IV, 6. Plutarch. placit. Philos. princip. Nam bonum et virtus, sapientiaque idem valent. Similem fere definitionem dedit Stoae addictus Maximus Stobaei Serm. XXVII de Assiduitate p. 201 (ed. Tigur. 1543.) ἡ ἀρετὴ, φησὶ, ἐπιστήμη ἐστὶν, οὐ θεωρητικὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρακτική. Lipsius monet, esse Socraticum. Socrates enim dicere solebat, et unicum bonum esse scientiam, et unicum malum insciti am. Diog. Laert. II, 31. Hinc ductum est hoc Stoicorum dogma, indeque docti et rudes, σπουδαῖοι καὶ φαῦλοι idem iis valent, quod boni malique. Vide Ep. IX. Diog. Laert. VII, 121. Cf. Lipsii II Manuduct. in Philos. Stoic. Diss. I.

Digitized by Google

illud accedat, ut perfecta virtus sit, aequalitas ac tenor vitae per omnia consonans sibi: quod non potest esse, nisi rerum scientia contingat, et ars, per quam divina et humana noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum esse socius, non sup-
8 plex. Quomodo, inquis, isto pervenitur? non per Peninum Graiumve montem, nec per deserta Candaviae: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundae sunt: quae tamen omnia transisti procuratium culae pretio. Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quae si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecu-
9 nia non faciet: Deus nihil habet. Praetexta non faciet: Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostentatio tui, et in populos nominis dimissa notitia. nemo novit Deum. multi de illo male existimant, et impune. Non turba servorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia. Ne for-

7. *Deorum socius,*] sapiens enim par Deo est, propter illam accuratam omnium rerum scientiam. Lipsii Manud. III, 14.

8. *Non per Peninum Graiumque montem:*] spectant ad Alpium fauces, per quas Annibalis iter fiebat. *Candaviae deserta*, montana et saltuosa pars Macedoniae, quae a Dyrrhachio incipit. Plin. N. H. III, 23. Strabon. VII, 7. 8. p. 463. Tom. II ed. Lips. Antequam ad procurationem perveniret, diversis legationibus, quas obiisse credi par est, haud duble has regiones adiit. *Parem — nudus est.* Deus nec pecuniam nec honores (*praetexta* magistratuum insigne) curat nec amat: sunt autem res vanae et fortuitae. Perfectio moralis ei curae est, quam habet et possidet summam.

9. *Deus ille maximus — omnia.*] Nostri iis Stoicis accedit, qui deum et animum mundi esse eiusque curam agere docebant. Senec. Nat. Qu. II, 45. Diog. Laert. VII, 138. Cic. de Nat. Deor. II, 30. Antonin. VI, 44.

Digitized by Google

forma quidem et vires beatum te facere possunt: nihil horum non patitur vetustatem. Quaerendum est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hospitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in servum, potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut servus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subsilire in coelum ex angulo licet: exsurge modo, et te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non potest ex hac materia imago Dei exprimi similis. Cogita illos, quum propitii essent, fictiles fuisse.

EPISTOLA XXXII.

Gaudet, quod Lucilius solitudinem amet, nec conversetur dissimilibus et diversa cupientibus, monetque ut ab iis secum libertumque se reddat, qui impedire proficus possint, imprimis vero ut res externas, quae in bonis non sunt numerandae, contemnat. Ad hanc solitudinem suspirat noster amicum adhortatur, vid. Ep. VII. VIII. IX. X.

6. *nihil horum non patitur vetustatem.* probatissima est lectio: i. tempore pereunt, afficiuntur a vetustate et pejora fiunt, alii: *nihil horum patitur vetustatem* h. nihil horum ferre aevum, aut subsistere. Lips. et Gron. probant: posterior tamen multis exemplis nunc notis docet, maluisse veteres accipere hanc phrasin fine negatione: pati vetustatem, aetatem, ferre annos, aetatem, tolerare annos.

10. Cf. Ep. XVIII, 9. sq. *cogita illos — fictiles fuisse.* Deos curam gessisse humanarum rerum, sive, ut in rudi antiquitate mos erat, *fictiles*, ex argilla fabrefacti essent, sive ex auro. Animus est erectus qui Deo placet, et quo te ei similem fingere possis. Cf. Epictet. Arrian. Dissert. I, c. 10.

Digitized by Google

Inquiro in te, et ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, ubi et cum quibus morêris. Verba dare non potes. tecum ſum. Sic vive, tanquam quid facias auditurus ſim: immo tanquam viſurus. Quaeris, quid me maxime ex his quae de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus, et diverſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet etiam qui moratur, utique in tanta brevitate vitae: quam breviorem inconſtantiâ facimus, aliud ejus ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo, Lucili cariſſime, et cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi a tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem adventare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, et evade, perduc te in tutum, et ſubinde conſidera, quam pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem, [a]nihil ſibi, in poſſeſſione beatae vitae poſitum: quae beatior non fit, ſi longior.

O

a. *nihil ſibi — in poſſeſſione beatae vitae poſitum.* Omnium codd. et vett. edd. lectio, et ea, puto bona, quamquam omni ſenſu carere affirmat Gronov., qui: *inniti ſibi in poſſ.* ingeniose emendat: Muretus duas voces *nihil ſibi* omiſerat. Enimvero beatae vitae ideatio hic non exſpectatur, ſed explicatio eius, quae eo continetur, quod beatus homo, qui vitam ante mortem iam con-

1. *ex iſta regione,*] Sicilia, cuius procurator erat Lucilius. Ep. XXXI, 8. Praefat. Auius Volum. *Sic vive — viſurus.* cf. Ep. XXV, 4. *torqueri* i. flecti, abstrahi a propoſito.

2. *quam breviorem — facimus — initium.*] De hoc malo hominum ſupra iam queſtus eſt in Ep. XXII, 11 ſq. XXIII, 8 ſq. *lancinamus*, dividimus, ſeparamus.

Digitized by Google

O quando videbis illud tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris, et crastini negligens, et in summa tui satietate! Vis scire, quid sit quod faciat homines avidos futuri? Nemo sibi contigit. Optaverunt utique tibi alia parentes tui: sed ego tibi contra, omnium eorum contemtum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem resistat, et certa sit: ut placeat sibi, et intellectis veris bonis, quae simul intellecta sunt, possidentur, aetatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est, et exauctoratus ac liber, qui vivit vitâ peractâ. 4

summaverit, ἐπαθεῖς ista prorsus praeditus reliquam temporis ipsi a natura destinati partem exspectet, nihil tamen amplius sibi praestolatur, fato suo terreno quasi consummato, itaque nullo rerum extra se positarum amore aut desiderio trahatur. Omnia quae eveniant, securus prospicit, et quomodocunque cadant, idem semper permanet, nam in possessione vitae beatae positus est.

3. *O quando videbis* etc.] Optime noster explanat Nat. Qu. I. praefat. §. 3 sqq. *Nemo sibi contigit* i. nemo sorte sua contentus vivit. Horat. I Serm. 1. Erasmus Adag. 4681 respicere Senecam putat ad illud tritum Platonis (Epist. Plat. IX ad Archytam Tom. XI, p. 165 Bip.), quod Cic. de Off. I, 7, 5. adduxit: neminem sibi soli nasci. Dii boni, exclamat Lipsius, quam divertit a nostri mente! quae est, homines distrahi, varia et vana agitare, optare: neminem apud se esse et se contentum. Hoc autem facit sapiens, qui sibi sufficit.

4. *quae simul intellecta sunt.*] Nam in iudicio et habitu optimae mentis est beatitudo: qui momento contingit purgata et perfecta ratione. Vide aliquid Manuduct. III Disc. 3 fin. Lipsius.

Digitized by Google

EPISTOLA XXXIII.

Quum Epist. XXIX, 8. Lucilio perscripsisset, se excerptas sententias clausulae loco non amplius missurum esse, atque hic aegre hoc tulisset, desideraretque, ut hunc morem tales sententias adscribendi epistolis continuaret, negat Seneca sententias aut Chrias e Stoicis esse excerpendas, quippe quos una tenore legendos moneat: quum in Epicuro rarae, insperatae interveniant, et omnino publicae sint. Deinde turpe est, sibi non inniti, sed semper a quopiam, tamquam rege pendere, cum auctore semper loqui. Tum flosculos captare puerorum non virorum est. Itaque non semper ad magistrum respicere decet, sed tua facere, prioribus tamen non neglectis: dummodo propias animi vires intenderis ad veritatem inveniendam et in vita exercendam praeferendamque. Ceterum Stoae auctores propter virilem scriptorum contextum laudans non advertit vitia, quae Ep. XLVIII. LXXXII. CXIII. ipsis exprobrat: de quibus vide Brucker. Hist. Crit. Phil. Vol. I. p. 904 sqq.

Desideras his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati: totus contextus illorum virilis est. inaequalitatem scias esse, ubi quae eminent, notabilia sunt. Non est admirationi una arbor, ubi in eandem altitudinem tota silva surrexit. Eiusmodi vocibus referta sunt carmina: refertae historiae. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes: publicae sunt, et maxime nostrae. Sed in illo magis annotantur, quia rarae interveniunt, quia insperatae, quia mirum est
2 aliquid fortiter dici ab homine mollitiam professo. Ita enim

1. *nostrorum procerum*] Zenonis, Cleanthis al. quos §. 8. nominat. *flosculos*, sententias eminentiores captandas, ut iis de industria orationem suam distinguerent, de virilitate et aequalitate orationis parum soliciti. Cf. I. Chr. Th. Ernesti Lexic. Technologiae Latinor. rhetoricae voc. Flos, ubi et huius loci memor fuit, bono sensu vocem a Seneca adhibitam censens, quamquam hanc occupationem circa flosculos contextui virili Stoicorum opponit Seneca, et manifeste reprehendit.

Digitized by Google

enim plerique iudicant. apud me vero Epicurus est et fortis, licet manuleatus sit. Fortitudo, et industria, et ad bellum promta mens, tam in Persas quam in alte cinctos cadit. Non est ergo quod exigas excerpta, et repetita: continuum est apud nostros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista [a] odorifera, nec emtorem decipimus, nihil inventurum quum intraverit, praeter illa quae in fronte suspensa sunt. Ipsis permittimus, unde velint sumere exemplar. Puta nos velle singulares sententias ex turba separare: cui

a. *Odorifera.* Miratio subit, quod ad aberrationem librariorum *ocliferia* (in cod. Amplon.) *octiferia* viri doctissimi animum advertere potuerint. Gruterus purum putum arbitratur post Lipsium Elect. lib. I. c. 16. (Opp. tom. I, p. 402 sq.) et in nota ad h.l.

2. *Ita — iudicant.*] Quantopere Cicero v. c. in Epicurum invectus sit, omnia eius opera docent, inprimis lib. II de Fin. Loca collecta vides ab Ernesti in Clav. Cic. Hist. voc. Epicurus. Cf. Bruckeri Hist. Crit. Philos. Vol. II, p. 64 sqq. *manuleatus.* Notum tunicas chirodotas s. manicatas mulierum aut mollium fuisse. Viri brachiis nudis incedebant, recte notat Lipsius, confertque Aul. Gell. Noct. Attic. VII, 12. Senec. de Vit. beat. XIII, 3. Hoc tale est, quale vir fortis stolam indutus. Tale vel asperius de Epicuro et asseclis Arcesilaus, mediae Academiae auctor, qui interrogatus, Cur ex aliis sectis ad Epicuream transirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli (evirati) fiunt, ex Gallis viri numquam. Diog. Laert. IV, 43. *Fortitudo — cadit.* Similis sententia occurrit Epist. XXXI, 10. *Persae* fluxa et soluta veste quidem usi, sed erant acerrimi bellatores. Laudat Lipsius Ammian. XXIII, 6. p. 363. Tom. I. Bip. Adeo autem dissoluti sunt et artuum laxitate vagoque incessu se iactitantes (Persae), ut effeminatos existimes, quum sint acerrimi bellatores. *alte cincti* erant milites Romani, item omnes strenui aut actuosi. Horat. I Serm. 2, 25. 26. *odorifera,* retinet metaphoram: *excerpta* enim haec et *repetita* i. desumta, flosculos dixerat; et fuerunt anthologiae s. florilegia haud pauca in antiquitate, ut notum est. Quibus flosculis exceptis nihil in eius libris est, quod magnopere desideres.

Digitized by Google

illas assignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysippo, an Panaetio, an Posidonio? Non sumus sub rege: sibi quisque se vindicat. apud illos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quae quisquam in illo contubernio locutus est, unius ductu et auspiciis dicta sunt. Non possumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum aequalium copia aliquid educere

Pauperis est numerare pecus.

Quocunque miseris oculum, id tibi occurrit, quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum virorum: tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur, et per lineamenta sua ingenii opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso, quo minus singula membra, dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius universa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris; non tam mendice tecum agam, sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim incentium: sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, et inter se connexa sunt.

Mox §. 4. *ex tanta rerum aequalium copia aliquid educere.* Veterem editionem sequor, et Erasm. Cf. Gruter. §. 6. *connexa sunt* est vulgata; sic et Erasm. et vetus ed. Omnes Grut. et Amplon. *contexta sunt*, quod Grut. genuinum auctoris putat.

3. *ad unum refertur*] Epicurum, Cf. Diog. Laert. X, 16. Brucker Hist. crit. Phil. Vol. I. p. 1291. ubi et nostri loci memor fuit.

4. *Pauperis — pecus.*] Versus Ovidii Metamorph. XIII, 824.

5. *Res geritur — nectitur.*] Strenue incepta sua perficiunt in libris suis, et ordinem sibi semel praestitutum perpetuo tenore custodiunt, ad flosculos inserendos animo non adverso.

6. *Non enim excidunt, sed fluunt perpetua.*] Non enim ordine

Digitized by Google

sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, et extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta, et carminis modo inclusa. Ideo pueris et sententias ediscendas damus, et has quas Graeci Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus potest: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est, et 7
fulcire se notissimis et paucissimis vocibus, et memoriâ stare. Sibi iam innitatur. dicat ista, non teneat. Turpe est enim seni, aut prospicienti senectutem, ex commentario sapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quousque sub alio moveris? et impera, et dic, quod memoriae tradatur: aliquid et de tuo profer. Omnes itaque istos nunquam aucto- 8
res, semper interpretes, sub aliena umbra latentes, nihil puto habere generosi, nunquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exer-

dine et tenore interrupto et fracto alia iacent, alia eminent, sed perpetuo fluxu prolabuntur omnia. Cf. Ernesti Lexic. Technol. Lat. rh. voc. Fluere. *extrinsecus auscultantibus.* Qui ad penetralia nondum admissi: allusumque ad libros et auditores ἐξωτερικούς. Lipsius. De hac distinctione esotericorum et exotericorum, nunc satis nota, vidisse iuvabit Buhle ad Aristotelem Vol. I, p. 107 sqq. Bip. *Chrias*, χρειὰς, concinna aliqua dicta memorabilia aut facta breviter enunciata et personae cuidam apte tributa. Sic definit Aphthonius: ἀπομνημόνευμα σύντομον, εὐστόχως ἐπί τι πρόσωπον ἀναφερόμενον. Ernesti Lexic. Technol. Graec. rhet. voc. Χρεία. Quinctil. I, 5. Inst. Or. Multas collectiones huius generis et nominis in antiquitate fuere. Sic Machon poeta comicus Alexandrinus satis celeber (v. Dioscorid. epigram. in eum ap. Brunck. Anal. Tom. I. p. 501. nr. XXX.) χρείας composuit, dicta memorabilia meretricum (ἑταιρῶν) complexas. Athen. VI, p. 241. F. Recentioribus temporibus Aphthonium sequutos commentationes artificiose nec raro inepte elaboratas nomine chriarum satis diu insignivisse praeceptores constat.

7. *Hoc Cleanthes.*] Laudat Lipsius Epictet. Arrian. Diss. II, 19. prorsus his gemina.

Digitized by Google

exercuerunt. Aliud est, meminisse: aliud, scire. Meminisse, est rem commissam memoriae custodire: at contra scire, est et sua facere quaeque, nec ab exemplari pendere, et toties ad magistrum respicere. 9 Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interfit inter te, et librum. quousque discęs? iam et praecipe. Quid est, quare audiam, quod legere possum? Multum, inquit, viva vox facit. non quidem haec, quae alienis [b]verbis commodatur, et actuarii vice fungitur. Adiice nunc, quod isti qui nunquam tutelae suae fiunt, primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo non a priore desćivit: deinde in ea re sequuntur, 10 quae adhuc quaeritur. Nunquam autem invenietur, si contenti fuerimus inventis. Praeterea qui alium sequitur, nihil invenit, immo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? ego vero utar via veteri: sed si [c]priorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos ista moverunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata: multum ex illa etiam futuris relictum est.

EPI.

b. *verbis commodatur* Gruterus e codd. fuis una cum Modio reduxit. Antea: *commendatur*.

c. *priorem*. Omnium fere codd. et edd. lectio, quam Muret. mutavit, *priorem* omittendo: cf. Mureti Var. Lect. XV, 18. P. Faber I, 10. Semestr. *potiorem*, ait, reiiciendum esse Erasmus vidit et alicubi *apertiorem* legi ait: ipse vero vel *potiorem* vel *proniorem* mavult. ego *propiorem*. Haec Fabri emendatio *propiorem* vulgata facta est. Nulla tamen causa subest, cur *priorem* i. potiorem ejiciamus.

9. *actuarii*] Ita dicuntur, qui acta excipiunt et scribunt. Vide Lips. ad Tacit. Annal. V, 4. Excursu A. Tom. II, p. 632 sq. ed. Ernest. *nunquam tutelae suae* i. alieni semper arbitrii, ut pupilli.

Digitized by Google

EPISTOLA XXXIV.

Gaudet profectibus, quos Lucilius fecerat, quia suum opus sibi eum asserit, ipseque eum formavit. Hortatur igitur ut pergat et ad summum perveniat.

Crescо et exsulto, et discussâ senectute recalesco, quoties ex his quae agis et scribis, [a] intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex fetu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quam ut adolescentiam illius suam iudicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, et quae tenera formaverunt, adulta subito vident? Assero te mihi. meum opus es. Ego 2
quum vidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde excitavi: et nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, et invicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum est. Non sic 3
quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur.

a. *intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis.* Plerique Grut. *nam turbam quam o. r.* Editio vetusa *quantum te ipse facis. Nam turbam quam al. rel. super te geris.* Mox *perducta* bene habet, etsi Erasm. et editio vetus *producta* praestant.

1. *nam turbam olim*] non est discesseras a consortio hominum, sed te distinxeras a vulgari hominum multitudine eo quod eminerēs. *si alumnum*, quem quis a primis inde annis aluit, ut robustum eius corpus fieret. Hae comparationes saepissime occurrunt ap. veteres.

2. *inieci manum*] ut te fingerem et formarem: metaphora sumta est ab iis, qui equos fingunt. Alioquin iniicitur manus rei, ut potestas exprimatur. *Addere stimulos, incitare, currentem* ex eadem metaphora explices. *Quid — volo? — plurimum est.* Rogas quid amplius a te postulem? At hoc quod abs te peto, summi momenti est.

3. *Non sic — dicuntur.*] Notum adagium, et Horatio in hac ipsa re expressum I Epp. 2, 40.

Digitized by Google

cuntur, ita res animo constat: [b]itaque pars magna bonitatis est, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseveraris et incubueris, et id egeris, ut omnia facta dictaque tua inter se congruant ac respondeant sibi, et unâ formâ percussa sint. Non est huiusmodi animus in recto, cuius acta discordant.

EPISTOLA XXXV.

Causam, cur amicum tam enixe roget, ut studeat, exponit. Cupit, ut ita ad bonam mentem perveniat, discatque constanter ideoque sapienter vivere. Ita fiet, ut amor, quo Senecam amplectatur, in amicitiam convertatur.

Quum te [a]tam obnixe rogo ut studeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi,

b. *itaque pars.* Sic Erasm., quinque Palat. ap. Grut.; Amplonian. et editio vetus. Muretus ejecerat primus *το itaque.*

a. *tam obnixe.* Ita Erasmus. Codd. tamen Grut. et editio vetus *valde*: Erfurt. Amplon. una cum Erlangensi cod. *valide*: quas varietates manifesto pro interpretamentis difficilioris vocis *obnixe* habeas, retinendae vel ob hoc, quod expeditior est, nec cum Ruhnken. ad Vellei. Patere. I, 9. p. 36. mutandae in: *eni-*

2, 40. *Dimidium facti qui coepit habet: sapere aude.* Vellis, et tenta sapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque sola voluntas sufficit, sed videndum, ut recta ea sit, quod sine scientia nemo assequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit: *Actio recta non erit, nisi voluntas sit recta: ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit* sine scientia; quae bona scilicet et mala distinguit. Vide Epist. XCV. Lipsius. Cf. Erasmi Adag. 1239.

1. *studeas*] sc. philosophiae stoicae. A nostro hic usus verbi *studere* eidem valentis quod operam navare litteris, increbescere coepit. Ceterum Lipsius laudat suam Manuduct. II, Disc. 1. ubi putat, esse hoc Stoi-

Digitized by Google

hi, nisi pergas excolere te, ut coepisti, non potest. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? haec inter se diversa sunt? immo dissimilia. Qui amicus est, amat: qui amat, non utique amicus est. Itaque amicitia semper prodest: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare discas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, quum 2
mihi fingo, uno nos animo futuros, et quidquid aetati meae vigoris abcessit, id ad me ex tua, quamquam non multum abest, rediturum: sed tamen re quoque ipsa laetus esse volo. Venit ad nos ex his, quos amamus, etiam absentibus, gaudium: sed id leve et evanidum. Conspectus, et praesentia, et con- 3
versatio aliquid habet vivae voluptatis: utique si non tantum quem velis, sed qualem velis, videas. Affer itaque te mihi, ingens munus: et quo magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. Propera ad me, sed ad te prius. profice, et ante omnia hoc cura, ut constes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, observa an eadem velis hodie quae heri. Muta- 4
tio voluntatis indicat animum natare, [b]alibi atque

alibi

a. Cf. Donatum ad Terent. Andr. I, 1, 134. Mox §. 3. *propero* mss. lectio est. Erasmi ed. *propteres*. Muretus illud *propera* velut e sua coniectura ortum vindicat.

b. *alibi atque alibi apparere*. Gruterum sic distinguentem sequor. Antea distinguebatur: *natare alibi, atque* etc. Editio vetus ha-

Stoicis proprium, ut *studiosos* et *studere* dicerent eos, qui sapientiae se darent, nec tamen probat, *habere amicum — nocet*. Egregie hac de re primus, quod sciam, disputavit fuse Plato in dialogo praestantissimo, Lysi inscripto, Tom. VI. Opp. p. 211 sqq. Bip. *semper prodest amicitia*. Est enim bonum. Lipsii Manud. II, 2. 10 *Festina — didiceris* vereor I enim, ut dii vivit.

3. *Affer itaque — munus*. Cf. ad vocem factumque Meschinius, qui simplex munus locum obtu-

Digitized by Google

aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod est fixum et fundatum. Istud sapienti perfecto contingit, aliquatenus et proficienti provectoque. Quid ergo interest? hic commovetur quidem, non tamen transit, sed suo loco nutat: ille nec commovetur quidem.

EPISTOLA XXXVI.

Adolescens quidam, honesto loco natus, idemque Lucilii amicus, sese ad philosophiae studium contulerat: quo nomine reprehendebatur a multis, et inertiae insimulabatur. Quae quum Lucilius Senecae perscripsisset, hic istum monet, ut amicum hortetur ad obiurgatores istos magno animo contemnendos. Hoc quippe otio id consequuturum, ut fortunae ludibria evitet. Deinde cavet, ne falsa conditionis denominatio eum terreat, qua iners et horridi animi apud obiurgatores audiat. Pergat modo monet bonus esse et fieri, ut habeat, quo senex utatur, et ut ad veram libertatem perveniat, i. e. ad bonam mentem, in quam fortuna nullum habeat ius. Sic summam assequi meditetur, mortis contemtum. Cf. Ep. LXVIII.

Amicum tuum hortare, ut istos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram et otium petierit, quod dignitatem suam destituerit, et quum plus consequi posset, praetulerit quietem omnibus. Quam utiliter negotium suum gesserit, quotidie illis ostendet. Hi, quibus invidetur, non desinent transire; alii elidentur, alii cadent. Res est inquieta felicitas: ipsa

bet: *natare: et aliubi atque alicubi apparere prout velit ventus.* Aliubi et aliubi est nota ῥῆσις, i. diversis locis. Cf. Senec. de Benef. III, 6. Plin. N. H. IX, 54.

obtulit, ut gratus esset. Noster I de Benef. c. 8. L. *istud — provectoque.* De quibus gradibus cf. Lipsium in Manud. II, 9.

1. *istos*] cum contemtu positum, ut saepe ap. Ciceronem. *Hi — non desinent transire* ab uno proposito in aliud, mutare vitam et statum. Sic sine epistolae prioris: Hic commovetur quidem, non tamen transit. *felicitas* in communi voca-

ipsa se exagitat, movet cerebrum, non uno genere. Alios in alium irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat; illos mollit, et totos resolvit. a „At bene aliquis illam fert!“ Sic, quomodo vinum. Itaque non est, quod tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui a multis obsidetur. sic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, et turbant. „Nugatorium et inertem vocant.“ Scis quosdam perverse loqui, et signare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibusdam nimis horridi animi videtur et tetrici. Ariston aiebat: „malle se adolescentem tristem, quam hilarem et amabilem turbae. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum et asperum visum est:

a. *At bene — vinum.* Plura dixisse noster videtur Lipsio, quae interierunt. Sed hoc putemus non opus est. Nec ei adsentior in eo, quod *in impotentiam* malit. Vide notam. Mox *quem qui exhauriunt et turbant* recte indicio membranarum suarum reposuit Gruter.: antea defuit *τὸ qui*.

vocabuli sensu, non philosophico. Ille propter eventuum successus facit, ut alii ambitione ducantur ad honores adipiscendos, ideoque ad potentiam etc.

2. *At bene — vinum.*] Vinum bonum comparatur cum homine felice. Bonitate autem s. felicitate gaudet vinum eodem modo quo patroni principesve. Vt enim vinum bonum ab hominibus eius cupidis ad dolium s. *lacum*, quo vinum novum, mustum, deducitur, (Tibull. I, 1, 10. Virg. Ge. II, 6 sqq.) confluentibus exhauritur et turbatur, sic et beati illi patroni (vid. Ep. IV, 8. LXVIII, 9 etc.) a clientibus obsidentur, turbanturve. Lipsius illud: *vinum* casu accus. positum, quod tamen nominat. est, *intelligens*, nec integra haec nec plena esse existimat.

3. *Felicem vocabant* illum, qui a multis obsidetur, patronum. Lipsius de Corn. Sulla cogitavit, quem felicem appellatum constat. Cf. Consolat. ad Marc. XII, 6 not. *Ariston*, Chius, celeberrimus Zenonis Citiei discipulus, et praeceptor Eratosthenis al. Cf. Fabricii Bibl. Gr. Vol. III, p. 540 sqq. Harl. *Vinum enim — placuit.* Vbi enim vinum no-

Digitized by Google

4 est: non pati aetatem, quod in dolio placuit.“ Sine, eum tristem appellent, et inimicum processibus suis, [b]bene se dabit in vetustate ipsa tristitia: perseveret modo colere virtutem, perbibere liberalia studia, non illa, quibus perfundi satis est, sed haec quibus tingendus est animus. hoc est discendi tempus. Quid ergo? aliquod est, quo non sit discendum? minime. sed quemadmodum omnibus annis studere honestum est: ita non omnibus instituti. Turpis et ridicula res est
5 elementarius senex. Iuveni [c]parandum, seni utendum est. Facies ergo rem utilissimam tibi, si illum quam optimam feceris. Haec aiunt beneficia esse expetenda tribuendaque, non dubie primae sortis, quae tam prodest dare quam accipere. Denique nihil illi iam liberi est: spopondit. minus autem turpe est, credi-
6 tori quam spei bonae decoquere. Ad illud aes alienum solvendum opus est negotianti navigatione prospera, agrum colenti ubertate eius, quam colit, terrae, et

b. *bene se dabit* etc. Gruterus recte refutat emendationem ICti cuiusdam: *bene sedabit vetustate ipsa, tristitiam.* Nam ille loquendi usus tritissimus est. Mox *perbibere lib. stud.* recte habet. *Perbibere* tamen habet Erasmus et codd. Grut. *Prohibere* praestat editio vetus. Noster Ep. XCIV, 4. Haec quum persuasi mihi et *perbibi*. Similiter Horat. I Epp. 2, 67. nunc *adbibe* puro Pectore verba puer.

c. *parandum*. Sic Erasmus et Gruteri codd. Alii male *parendum*. Mox *Denique nihil illi iam liberi est: spopondit.* Sic Gruteri codd. Sed Erasmus et ed. vetus: *d. n. i. liberum e.: sp.* Pinc ianus in suis codd. invenit: *liberum esse spopondi.*

vellum paulum defaecasset, defundebant in amphoras et cados. Facit huc fragmentum Alexidis ex Comoedia Δημήτριος ἢ Φλέσταιρας inscripta servatum parilem sententiam efferens ap. Brunk. Gnom. poet. Graec. p. 183, 11. unde Ariston sua hausisse videri potest. Muretus et Lipsius laudant similimum Attii dictum ap. Aul. Gell. Noct. Att. XII, 11.

4. *processibus*] ad potentiam, ideoque felicitatem. Sic Ep. CXV, 18. Queruntur et de consiliis et de processibus suis. *non illa* sc. c. poemata, *sed haec* sc. philosophica, quae sola vere liberale studium vocat noster Ep. LXXXVIII, 1 sqq.

Digitized by Google

et coeli favore: ille quod debet, sola potest voluntate persolvere. In mores fortuna ius non habet. Hoc disponat, ut quam tranquillissimus ille animus ad perfectum veniat, qui nec ablatum sibi quidquam sentit, nec adiectum, sed in eodem habitu est, quomodocunque res cadunt. Cui sive aggeruntur vulgaria bona, supra res suas eminet: sive aliquid ex istis vel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet: si in Germania, protinus puer tenerum hastile vibraret: si avorum nostrorum temporibus fuisset, equitare, et hostem cominus percutere didicisset. Haec singulis disciplina gentis suae suadet, et imperat. Quid ergo huic meditandum est? quod adversus omnia tela, quod adversus omne hostium genus bene facit, mortem contemnere: quae quin habeat in se aliquid terribile, ut et animos nostros, quos in amorem sui natura formavit, offendat, nemo dubitat: [d] nec enim opus esset in id comparari et acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conservationem sui. Nemo discit, ut, si necesse fuerit, aequo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem: ut, si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo pervigilet, et ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid,

7 8 9

d. *nec enim opus esset.* Sic Grut. et Pincian. in suis codd. invenerunt. Erasmus et edit. vetus: *nec necesse esset.*

7. *tenerum hastile*] illorum verbo, framean, (Tacit. de morib. Germ. 6.) L. *equitare.* Nobiliorum aut stirpe equestri oriundorum fuisse nota res.

9. *Mors nullum — incommodum.*] Morte enim, ait, animum disipari, ideoque non sentire incommodum, quod mors habere possit. Cf. Cic. Tusc.

Digitized by Google

cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris aevi te tenet, cogita nihil eorum quae ab oculis abeunt, et in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox processura sunt, recondantur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia quae videntur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Observa orbem rerum in se remeantium: videbis in hoc mundo nihil exstingui, sed vicibus descendere, ac resurgere. Aestas abit, [e]sed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam sui menses: solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste [f]discursus, quidquid praeterierit, repetit: pars coeli levatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: et esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non praestat, ad quam stultitia perducit.

EPI-

e. *sed alter annus illam adducit.* Sic Gruteriani codd. editio vetus et Erasmus. At Gronovius III, Obss. 14, p. 420 ed. Lips. in mss. membranis, quas contulit, reperisse testatur: *sed alterna illam artius adducit*, unde suo more i. e. ingeniose emendat: *Aestas abit, sed alter illam Martius a.* Martium enim mensem pro initio veris poni, et aestatis hiemisque mentione saepe ver et autumnum includi apud veteres. Vtrumque tamen apud poetas tantum valere, ideoque hic non locum habere putaverim.

f. *discursus.* Sic Erasmus, editio vetus et duo codd. Grut.; at tres reliqui apud eundem habent: *iste decursus*, praeponente Grutero.

Tusc. I, 5 sq. Ad sequentia bene confert Lipsius nostrum de Benefic. V, 8.

10. *Venies*] Palingenesiam dicit. Cf. Lipsii Manud. II, 22. Lucret. III, 859 sqq. *Postea* i. alibi. Fortasse in eius opere nunc deperdito, Magna moralia inscripto.

Digitized by Google

EPISTOLA XXXVII.

Adhortatur Lucilium, ut in via ad philosophiam coepta pergat, nec ab illa abstrahi se patiatur obiectione molestiae et inertiae, quam obtrectatores propriam philosophiae esse statuant. Nam necessitates ut vincamus ab ea docemur, et ut ad veram libertatem perveniamus, rationi nos subiiciendo, qua quidem sola verum et fortunae dominii fieri possumus. Cf. Ep. IV. V. etc.

Quod maximum vinculum est ad bonam mentem, promisisti virum bonum. Sacramento [a] rogatus es. Deridebit, si quis tibi dixerit, mollem esse militiam et facilem. nolo te decipi. Eadem honestissimi huius, et illius turpissimi auctoramenti, verba sunt: „uri, vinciri, ferroque necari.“ Ab illis, qui manus arenae locant, et edunt ac bibunt, quae per sanguinem reddant, cavetur ut ista vel inviti patiantur: a te, ut volens libensque patiaris. Illis licet arma submittere, 2 misericordiam populi tentare: tu neque submittes,

a. *rogatus*. Sic quatuor Grut. codd. et Pinciani, Erasmus et editio vetus, laudatque sic Brissonius IV init. de formulis. Antea: *ligatus*. Mox *deridebit* antiqua est lectio ap. Erasm. et Grut. Muretus tamen ab uno Pinciani codice sumsit: *Decipit s. q. t.*

1. *Sacramento rogatus es*] ex formula, qua milites ad iusiurandum adigi solebant. Comparat autem studium philosophiae cum militia. Hinc Quintil. Inst. Orat. XII, 2. p. 872. (ed. Lugd. 1665.) de philosophis, quos oratori opponit: Sed haec inter ipsos, qui velut sacramento rogati etc. *Deridebis — facilem.* Idem quoque Quintil. l. l. obiicit philosophis otium, s. abstinentiam a re publica administranda: „Non alia vitae secta longius a civilibus officiis, atque ab omni munere oratoris recessit.“ Vterque tamen causam suam recte tuetur. *turpissimi auctoramenti*, gladiatorii. Vide ad Epist. VII et LXXI, 21. Erant autem, Lipsio notante, hi gladiatores in fagina, sed cuius exitus cruentus. Eo alludit. *Ab illis cavetur*, promittitur sacramento.

2. *Illis licet — temnere*] ut victi vulnerative: tum populus pol-

Digitized by Google

nec vitam rogabis. recto tibi invictoque moriendum est. Quid porro prodest, paucos dies aut annos lucrifacere? sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes necessitates: potes vincere. [3] [b]Fiat via: et hanc tibi viam dabit philosophia. ad hanc te confer, si vis salvus esse, si securus, si beatus: denique si vis esse, quod est maximum, liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, servilis, multis affectibus et saevissimis subiecta. Hos tam graves dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit a te sapientia, quae sola [4] libertas est. Una ad hanc fert via, et quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia subiicere, te subiice rationi. multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid et quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat, quomodo, quod vult, coeperit velle. non consilio adductus ullo, sed impetu impactus est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: et subito, in medio turbine rerum stupentem, quaerere: Huc ego quemadmodum veni?

EPISTOLA XXXVIII.

Epistolarum hoc commercium familiare, cuius continuationem Lucilius optaverat, maximopere commendat Seneca praefertque illud disputationibus publicis iisque praeparatis. Haec enim submissiora eius verba fami-

b. *fiat via.* Sic Erasm. et Pulat. sec. at reliqui Gruteri quatuor: *Fit via et b.* Gruterus emendat: *Fit via vi* Virgiliano hemistichio.

pollice presso (Horat. I Epp. 18, 66.) *missionem* dabat, i. morti exemit: missionem recusans pollicem vertebat. Proinde *sine missione nascimur* ad mortem luctamque cum necessitatibus malisque vitae nostrae destinati sumus.

Digitized by Google

familiariter enunciata facilius intrant animum et haerent, atque seminis modo fructificent et diffundantur.

Merito exigis, ut hoc inter nos epistolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes praeparatae, et effusae audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est: consilium nemo [a] clare dat. Aliquando utendum est et illis, ut ita dicam, concionibus; ubi qui dubitat, impellendus est: ubi vero non hoc agendum est, ut velit discere, sed ut discat, ad haec submissiora verba veniendum est. Facilius intrant, [b] et haerent. nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt: quod quamvis sit exiguum, quum occupavit idoneum locum, vires suas explicat, et ex minimo in maximos [c] auctus diffunditur. Idem facit [d] ratio.

a. *clare.* Sic Erasm. et ed. vetus cum omnibus scriptis. Muretus tamen mutavit, ut videtur ex ingenio: *consilium nemo clamore dat*, non male, iudice Lipsio. Sed vulgata bene habet, i. e. clara et elata voce: cuius usus loquendi exempla nota sunt. Mox exponit noster: *ad haec submissiora verba veniendum est.*

b. *et haerent.* Sic Palatini quatuor ap. Gruter. et editio vetus. At membr. Col. ap. Grut. praestat *intrant et fortius haerent*, cui lectioni favet Gruter. legens: *sed et h.* Erasmus: *sed h.* Sed cur a priore lectione discedamus, non pervideo.

c. *auctus.* Recepit Gruter. ex tribus codd. suis, adstipulante Modio Nov. Lect. Ep. 70. Gruterus laudat Lucret. II, 1121. hilarem grandescere ad auctum, ubi Creech. habet: hilaro gr. adauctu. Occurrit tamen auctus arboris ap. eundem Lucret. VI, 167. 326. Antea: *actus*, i. e. spatium, quod in agris est, agrimensorum: cf. Columell. V, 1. et Varro de R. R. III, 11 extr. I, 10.

1. *Plurimum — animo*] cui eo ipso copia fit talis sermonis accuratiorem rationem habendi quam disputationum i. e. inprimis recitationum et orationum publicarum, quippe quae velociter et magno cursu convolutae non solum saepe meditationem impediebant, sed quum ostentationis causa haberi solerent, illa familiaritate destitutae erant, qua id solum efficiendum est, ut nulla movendi delectandive ratione habita,

Digitized by Google

ratio. non late patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quae dicuntur: sed si illa animus bene exceperit, convalescunt et exsurgunt. Eadem est, inquam, praeceptorum conditio, quae seminum. multum efficiunt, etsi angusta sunt: tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, et in se trahat. Multa invicem et ipsa generabit, et plus reddet, quam acceperit.

EPISTOLA XXXIX.

Commentarios ut perficiat monenti Lucilio respondet, se in eo esse, ut ordinet et in angustum redigat. Quos donec accipiat, hortatur, ut alios philosophos bono tamen ordine pertractet et iis ad maiora expergefieri se patiatur, humilibus et sordidis infra se positis et calcatis. Nec iis delectari enim vult, quae plerumque magna habentur: omni enim utilitate destituuntur, quippe inania et ex libidine solummodo oriuntur meraque infelicitatem pariunt.

Commentarios, quos desideras, [1] diligenter [2] ordinatos, et in angustum coactos, ego vero componam: sed

1. *ratio.* Sic Erasm., editio vetus, cod. Col. aliique. Recte. Nam de philosophia sermo est, quae interdum et ratio apud nostrum vocatur, e. c. in Epist. superiori. Pauca sed efficacia verba affert, disputatio autem multa et ea artificiosa. Itaque non admitto Pincianum Gruterumque ex codd. nonnullis *idem facit oratio* scribi iubentes.

2. *ordinatos.* Gruterus et Lipsius recte praeferunt hanc meliorem librorum scriptorum lectionem alteri: *ornatos.* Ordinem enim inprimis desiderat. Cf. §. 2. Epist. XL, 2 fin.: nec ornatus in summario ratio habetur, sed ordinis: add. Ep. CVIII, 1.

bita, sincere et nude consilia bona dentur, et bona voluntas dirigatur, quum illae conciones eam demum elicere possint.

2. *etsi angusta sunt*] i. quibus ornatus et splendor eloquentiae desunt, *submissiora*, §. 1. exilia, tenuia, *ἰσχνά*. Cf. Ernesti Lexicon Technol. Lat. rhet. voce: *Angustus* et *summissus*.

1. *Commentarios*] Philosophicos, ut coniicio, sed breves et summam continentes. Lipsius. Si compares Epist. CVI, 2. CVIII, 1. CIX, 14. vix

Digitized by Google

sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam haec, quae nunc vulgo Breviarium dicitur, olim quum Latine loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res discenti magis necessaria est: haec scienti. illa enim docet, haec admonet. Sed utriusque rei tibi copiam faciam. Tu a me non est quod illum aut illum exigas. qui notorem dat, ignotus est. Scribam ego quod vis: sed meo more. Interim multos habes, 2
quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum: haec ipsa res expergiscí coget, si videris quam multi tibi laboraverint: concupisces et ipse ex illis unus esse. [b]Habet enim hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenii virum humilia delectant et sordida: magnarum rerum species ad se vocat et extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quam 3

L 5 quis-

Mox *quum Latine loqueremur* pro suspectis habeam. Quidni enim *breviarium*, quod a doctissimo Suetonio adhibitum videmus, aeque Latinum sit ac *summarium*, quod alioquin vix memoratur? Neque Senecae tempore tantopere defecerat Latinitas, neque Seneca usquam suam aetatem prae superiore parvi habuit, si quando de sermone et literis bonis loquutus sit.

b. *Habet enim hoc optimum in se generosus a. q.* Omnium librorum scriptura: Erasmus tamen illud: *optimum* reiecit. Mox *iacere ac deprimi p.* vulgata est idque iure. *Latere* codicis Col. ap. Grut. explicatio est τοῦ *iacere*.

vix dubites, quin Moralium libri hic a Seneca dicantur: libros enim totam moralem philosophiae partem quummaxime ordinare se profitetur. Breviarium tamen itidem composuisse videtur. *oratio ordinaria* ordine alterum ex altero explicans copiosius et latius effert: contrarium sit in breviario quod nostris compendiis recte compares. *notorem*, cognitorem, qui confirmat, quae dicimus. Hinc se auctores sententiarum non adducturum in commentariis esse dicit.

2. *Interim*] Tantisperdum libros meos hosce legere possis, multos auctores philosophicos habes quos legas: sed ordinem serva, qui in legendis hisce libris saepe negligitur. Eligat autem

Digitized by Google

quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior et actuoſior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunae, ſecunda temperabit, adverſa comminuet, 4 [c]et aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. illa enim utilia vitaliaque ſunt: at haec, eo quod ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia fecunditas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata felicitas rumpit: quae non tantum in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam 5 [d]vertuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quosdam voluptates ſuae ſunt? quorum impotentiae atque inſanae libidini ob hoc unum poſſis ignoſcere, quod, quae fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas, quae naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania et ex libidine orta ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur utilitas. 6 ſupervacua quo redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: et ob hoc miſerrimi ſunt, quod eo perveniunt,

c. *et aliis admiranda d.* Sic edit. vetus Eraſmusque. Grutetus tamen reducere ſe ait voculam *et* ſuaſu quinque membr. Mox *utilia vitaliaque f.* editio vetus et quatuor codd. Grut. Probat Turnebus Adverſ. XVIII, 27. qui confert Horat. II Serm. 7, 4. At ap. Eraſmum al. deerat vocula *utilia*: iniuria.

d. *vertuntur.* Eraſm. et editio vetus cum codd. nonnullis ap. Grut. Antea: *vruntur.* Mox: *Neceſſe eſt enim* Eraſm., ed. vetus et omnes fere mss. Tum *enim* in multis codd. deeſt.

autem eos monet, duce indice philoſ., qualem v. c. Grammatici Alexandrini et eorum veſtigiis inſiſtens Quintil. Inſt. Or. X. 1 dederunt.

3. *ita noſter — in motu eſt*] Vide Conſolat. ad Helviam c. VI.

4. *magna contemnere*] i. quae vulgo eximia habentur. *vitalia*, manſura, vitam et aevum ferre poſſunt. L.

Digitized by Google

niunt, ut illis quae supervacua fuerant, facta sint necessaria. serviunt itaque voluptatibus, non fruuntur: et mala sua, quod malorum ultimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: et definit esse remedio locus, ubi, quae fuerant vitia, mores sunt.

EPISTOLA XL.

Gratias amico agit, quod frequenter sibi scribit: unum quippe modum esse, quo sibi absens ostendere possit, qualis sit, seque esse protinus uni. Tum transit ad Serapionem philosophum, aut Sophistam, quem scripserat in itinere ad Siciliam applicuisse, et uti tunc temporis erat usitatum, publicas recitationes et orationes habuisse: reprehendit eius promtum et profusum sermonem, ut philosopho parum aptum, in quo omnia composita et sedata esse debent. Nam quum rem magnam ac seriam agat philosophus qui docet, eius oratio gravis, incomposita et tarda esse debet, quippe quae magis intret, descendit atque haeret ad bonam mentem effingendam. Quae quidem omnia secus habent in oratione opposita, quae utilitate et voluptate destituta est, nec oratorem quidem commendare valet, utique Romanum. Proinde tardiloquum esse Lucilium iubet.

Quod frequenter mihi scribis, gratias ago. nam quo uno modo potes, te mihi ostendis. Nunquam epistolam tuam accipio, ut non protinus unâ simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundae sunt, quae memoriam renovant, et desiderium absentiae falso atque inani solatio levant: quanto iucundiores sunt literae, quae vera amici absentis vestigia, veras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est, id amici manus epistolae impressa praestat, agnoscere. — Audis-

6. *vitia mores sunt.*] Tacitus in German. c. XIX. *nec corrumpere et corrumpi saeculum vocatur.* Ita enim praecepunt vulgo, Mores sunt, sic vivitur, saeculum est. L. Cf. Ep. I, 3.

Digitized by Google

2 Audisse te scribis, Serapionem philosophum, quum
huc applicuisset: solere magno cursu verba convolve-
re, quae non effundit una [a] vox, sed premit et urget.
plura enim veniunt, quam quibus vox una sufficiat.
Hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quo-
3 que, sicut vita, debet esse composita: nihil autem
ordinatum est, quod praecipitatur et properat. Ita-
que oratio illa apud Homerum concitata, et sine in-
termissione in horem nivis superveniens, oratori data
est: at lenis et melle dulcior seni profluit. Sic ita-
que habe, ut istam vim dicendi rapidam atque abun-
dantem, aptiorem esse [b] circulanti iudices, quam agen-
ti rem magnam ac seriam, docentique. aeque stillare
illam

a. *vox.* Sic tres codd., inque his praestantior Colon., et unus liber ap. Pincianum et ipsum hanc scripturam probantem. Editio vetus dat: *una voce.* Erasmus al. omittunt hanc voculam, probante Grutero, concinniorem hanc scripturam putante. Praeit *convolvere*, quod ex Erasmo tenemus. Libri tamen consensu: *convellere.*

b. *circulanti* aut *credas* aut *cognoscas*, aut *iudices* addunt hic codd. ap. Grut. Erasmus nostram lectionem, a codd., inprimis a Colon. corroboratam praestat.

2. *Audisse — Serapionem*] Quis philosophaster ille fuerit, nescio: nisi quod illo et sequenti aevo tales fuci multi. L. Fabricius in Bibl. Gr. Vol. III, p. 575 not. tt.) Serapionem Hierapolitanum, a Stephano Byz. in voce Ἱεράπολις memoratum, hunc esse putat, philosophum stoicum. De Sophistarum peregrinationibus vide Luci. Somnium c. 7. et quem ibi laudat Solanus, Crefollium A. G. X, 87. *solere — convolvere* i. e. sine delectu et velocissime verba pronuntiare. Sic §. 6. tales verborum sine delectu ruentium strepitus.

3. *Apud Homerum*] Il. III, 222. de Ulysse cui donat ἔπεα νιφάδεσσι ἐοικότα χειμερίῃσιν, quod de copia bene interpretatus Seneca, et dense verba cecidisse ut nives. *Seni*, Nestori apud eundem. L. *circulanti*, ostentationis et lucri causa urbes adeunti ibique declamatiunculas suas recitanti. *stillare* lentissime verba quasi adnumerare: metaphora egregia ad illud tarditatis vitium significandum depromta, ut videtur, a clepsydra.

Digitized by Google

illam nolo, quam currere: nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia et exilitas minus in- 4
tentum auditorem habet, taedio interruptae tarditatis: facilius tamen insidit quod exspectatur, quam quod praetervolat. Denique tradere [e] homines disciplinis praecepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adhice nunc, quod quae veritati operam dat oratio, incomposita debet esse et simplex. Haec popularis nihil habet veri. movere vult turbam, et inconsultas aures impetu rapere: tractandam se non praebet; aufertur. Quomodo autem regere potest, quae regi 5
non potest? Quid, quod haec oratio, quae sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? remedia non prosunt, nisi immorentur. Multum praeterea habet inanitatis et vani: plus sonat, quam valet. Lenienda sunt quae me exterrent, compescenda quae irritant, discutienda quae fallunt: inhibenda luxuria, corripienda avaritia. Quid horum raptim potest fieri? 6
quis medicus aegros in transitu curat? Quid, quod ne voluptatem quidem ullam habet talis verborum sine delectu ruentium strepitus? sed ut pleraque, quae fieri posse non crederes, cognovisse satis est: sic istos, qui verba exercuerunt, abunde est semel audisse. Quid enim

e. *homines disciplinis*. Meus, *disciplinis*, nec male. Lipsius. Deleo insiticium: *homines*, et scribo: *Denique tradere disciplinis praecepta dicuntur*. Et hoc addo illis quae ad II de Ira c. 12 (§. 34) Gronovius. Docuerat autem ibi, nostrum aliosque probatos auctores interdum Subiectum omittere. Ieiunum est haud dubie h. l. illud: *homines*: sed quum omnes codd. et edd. praestent, acquiescendum puto in vulgata.

4. *inopia et exilitas*] opponitur vis dicendi rapida et abundans. Tribuitur inprimis hoc aridum et exile dicendi genus Stoicis a Cicerone aliisque. Cf. Ernesti Lexic. Technol. Lat. rhet. voce *Exilis*.

6. *Sic istos, qui verba exercuerunt*] i. e. effuderunt et pressérunt. Idem esse videtur, quod §. 2. magno cursu verba convolvere. Nam *exercere* saepe est urgere et instare. Et mox §. 9 sit: Recte ergo faci-

Digitized by Google

enim quis discere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata et [d]immissa
7 est, nec potest reprimi? Quemadmodum per proclive currentium, non ubi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quam voluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiae, quae ponere debet verba, non proiicere, et pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando et insurget? Quidni? sed salva dignitate morum, quam violenta ista [e]et
8 nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis sit unda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi velocitatem, irrevocabilem, ac sine lege vadentem. Quemadmodum enim index subsequi poterit, aliquando etiam imperitus et rudis? Tum quoque, quum illum aut ostentatio abstulerit, [f]aut affectus impetus sui, tantum festinet atque
9 ingerat, quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si non videris istos, qui quantum dicant, non quem-

d. *immissa*. Sic omnes scripti. Muretus: *admissa* ex coniectura in textum invexit. Sed illud haud dubie huic loco convenit, quod quivis novit, cui venit in mentem *immissarum habenarum*, notante Grutero.

e. *et nimia vis*. Quidam libri *inimica vis*; alii prorsus omittunt cum Erasmo: alii, ut cod. Col. editio Rom. et vetus dant: *et nimia vis* quod bene habet. Lipsius suspicatur: *et inimica vis*.

f. *aut affectus impetus sui*. Omnes fere codd. et vett. edd. sic habent: quidam *effectus*. Mox etiam Grut. et Lipsius: *pati non possint*, sed Erasmici aliique codd. cum vett. edd. particulam negandi ignorant. Et abesse debet, quippe quae inserta sit, postquam vitiosa distinctio eam requirere visa est. Impetus affectus illius, quem simulat, quem sensit atque induit, ut eum transfundat in iudicem. Lib. II de Ira 17 init. Orator, inquit — affectum. Haec fere Gronov., quem in distinguendo hoc loco sequimur sum.

cies, si non videris istos, qui quantum dicant etc.

8. *Vix oratori permiserim — vadentem.*] Idem praecepit Quintil. Inst. Or. II, 12, et aliis bene multis locis: quamquam Cicero non sine laude interdum hoc memoraverit. Cf. Ernesti Lexic. saepius laudatum voce: *Ardere*.

Digitized by Google

quemadmodum, quaerunt: et ipse malueris aliquando si necesse est, velut P. Vinicius dicere. qui, quum quaereretur, quomodo diceret, Asellius ait, Tractim. Nam Geminus Varius ait: Quomodo istum disertum dicatis, nescio: tria verba non potest iungere. Quidni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis ea tam insulsus intervenerit, quam qui illi singula verba vellenti, tanquam dictaret, non diceret, ait: Dic, vel nunquam dicas. Nam Q. Haterii cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volo. Nunquam dubitavit, nunquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat. Quaedam tamen et nationibus puto magis aut minus convenire. In Graecis hanc licentiam tuleris: nos etiam quum scribimus, interpungere consuevimus. Cicero quoque noster, a quo Romana eloquentia exsiluit, gradarius fuit.

g. *velut P. Vinicius.* Est Lipsii coniectura a Gronov. probata. In libris mss. comparet: *vel P. Vinicium dicere*, quibus Erasmus fatetur addidisse *iuxta*. Gronov. legere malit: *velut Vinicius Publius dicere*, quia illo aevo frequenter postposuere praenomina. Mox *Q. Haterii* est ex emendatione Lipsii ad Tacit. Annal. IV, 61. Muretus in idem inciderat. Laudat Gruterus. Antea: *Namque Ecberii*. Codd. dant: *N. Heteri; Hacleri; Theri; Heremii; Heteri* —.

h. *exsiluit.* Sic omnes scripti, Erasm., ed. Rom. et vetus: i. e. subito exorta est, efflorvit. *Exstitit* antea legebatur, recte damnatum a Grutero et Lipsio, qui emendavit *exsiit*.

9. P. *Vinicius*, *Asellius* et *Geminus Varius*] declamatores illius aevi, de quibus Seneca pater conferri debet. *Tractim*, de tarda pronuntiatione. Cf. Ernest. Lexic. Rhetor. Lat. voce *Tractus*. Aul. Gell. IV, 6. VII, 10.

10. *singula verba vellenti*] i. membratim caesimque pronuntianti, carpenti orationem. Recte monet Ernesti Lexic. laud. p. 52, opponi continuae orationis volubilitati. *Cursim* i. celeritatem, flumen verborum. Cic. Or. III, 33. 16. quae loca Ernestio l. l. voce; *Cursus* debeo. *nos — etiam — consuevimus*, notis post singula verba positis. Neque enim alia adhuc interpunctio usurpata antiquis. Tractavi in epistola quadam ad Audecantium. Lipsius.

11. *gradarius*] oppositi sunt clamatores, ad clepsydram.

Vt

Digitized by Google

fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, et aestimat, et praebet aestimandum. Fabianus vir egregius et vitâ et scientiâ, et quod post ista est, eloquentiâ quoque, disputabat expedite magis, quam concitate: ut posses dicere, facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio. non exigo, ut oratio eius fine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter, quam si te pudere desierit. perfricces frontem oportet, et ipse te non audias. Multa enim inobservatus ille cursus feret, quae reprehendere velis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista, salva verecundia. Praeterea exercitatione opus est quotidiana, et a rebus studium transferendum est ad verba. Haec autem etiam si aderunt, et poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior convenit; ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum haec erit: tardiloquum te esse iubeo.

EPISTOLA XLI.

Laudat amicum, quod perseverat in studio philosophiae, quo ad bonam mentem perveniat. Non ab alio quam a se ipso quisque illam impetrare potest: in nobis deus est, qui nos adiuvat, observat custoditque. Etenim bonus vir sine eo nemo est. Columnis itaque ipsum et animum, qui ab illo descendit. In eo propria nostra bona sunt: alia omnia aliena, nec propria sunt hominis, sed est ani-

Vt equus moderatior dicebatur gradarius, sic quoque orator, qui sibi in cursu verborum moderatur, appellatus est. *Fabianus.* cf. de eo Consol. ad Marc. c. XXIII, 3 not. Tom. I, p. 289.

12. 13. Idem consilium Quintil. Instit. Or. II, 13 fin. dedit: Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, pluribus experimentis, altissima prudentia, praestantissimo consilio constat ars dicendi.

Digitized by Google

animus et ratio in eo perfecta. — Verbo tantum monendum est, sermonem esse hac in epistola de animo nostro et avulso ab aethere et parte animae mundi, quem noster Chrysippum sequutus spiritum vocat, inde ab ortu nostro insitum nobis totumque corpus permeantem. πνεῦμα συμφυτόν. *Cf. Lipsi Manuduct. in phil. stoic. II, 19 et Physiol. 3. addas Tiedemann Geist der spekul. Phil. II, p. 489 sqq.*

Facis rem optimam, et tibi salutarem, si, ut scribis, perseveras ire ad bonam mentem, quam stultum est optare, quum possis a te impetrare. Non sunt ad coelum elevandae manus, nec exorandus aedituus, ut nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat: prope est a te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator et custos: hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus, exsurgere? ille dat consilia magnifica, et erecta. In unoquoque virorum bonorum (quis Deus, incertum est) [a]habitat. Si tibi occurrit vetustis arboribus et solitam altitudinem egressis frequens lucus, et conspectum coeli densitate ramorum 2

a. *habitat.* Sic nonnulli codd. Palat. et editio vetus. Antea: *habitat Deus.*

1. *aedituus*,] νεωκόρος, cui templi expurgandi tuendique cura demandata erat: ὁ τοῦ νέω ἐπιμελούμενος. Quocirca iis, qui templa statuasque visere vellent, aeditui erant compellandi: quo fiebat, ut et ἐξηγηταί, interpretes et enarratores rerum in templo memorabilium, ideoque laudatores essent et appellarentur. Cf. Eckhelii Doctrina nummorum, Vol. IV, 1. p. 183 sqq. *sacer — spiritus*, πνεῦμα συμφυτόν, pars animae mundi divina, quae in nobis habitat, ex Stoae decretis.

2. *Bonus vir — est.*] Partia habet Cic. N. D. II, 66. Nemo vir magnus sine aliquo afflatu divino umquam fuit. Loca huc facientia veterum collegit Upton. ad Epictet. Dissert. Arrian. I, 14, 14. post Gataker. ad M. Antonin. XII, 26. p. 432. *Si tibi — facit* etc.

Digitized by Google

morum aliorum alios protegentium submovens: illa proceritas silvae et secretum loci, et admiratio umbrae, in aperto tam densae atque continuae, fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxis penitus exesis mon-
3 tem suspenderit, non manu factus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excavatus: animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: [b]subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: et stagna quaedam vel opacitas vel immensa
4 altitudo sacravit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adversa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex aequo deos; non subibit te veneratio eius? non dices: ista res maior est altiorque, quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc divina descendit. animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, coe-
5 lestis potentia agitat. non potest res tanta sine admi-

nicu-

b. *subita ex abdito*. Erasm., Col. et ed. vetus. Gruterus probat scripturam Palatinorum quatuor. *s. et e. a.* Mox *et stagna quaedam vel opacitas*. Sic Erasm., et editio vetus cum Palat. sec. Sed frigide, ait Gruterus, prae eo, quod est in aliis quatuor: *Coluntur aquarum calentium fontes et stagna, quae vel opacitas*. Vulgatam tamen tuetur quoque Senecae mos loquendi.

etc. Ex hoc ipso sensu veneratio nymphis diisque silvestribus in antiquitate dari solita ortum duxisse videri debet. Plinium N. H. XII, 1. lucos atque in iis silentia ipsa adoramus etc., cum Tacit. de Morib. Germ. 9. laudat Lipsius. Hinc templorum plerorumque situs altior, hinc τὰ ὀρεσβάσια (Strabon. XII, p. 845 et similia manarunt. Hinc fluvii ἱεροί, δῖοι vocantur ap. Hom. Il. II, 522. Eurip. Med. 410. ποταμῶν ἱερῶν πάγαι. Cf. Lipsium ad Tacit. Annal. XIV, 22 fin.

4. *Ex aequo deos*] i. e. qui homines superat, Deos aequat. Gloriatio haec Stoicorum crebra. L.

Digitized by Google

niculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est, unde descendit. Quemadmodum radii solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus et sacer, et in hoc demissus ut propius divina nossemus, conversatur quidem nobiscum, sed haeret origini suae. Illinc pendet; illuc spectat ac nititur: nostris tanquam melior interest. Quis est ergo hic? animus qui nullo bono nisi suo [c]nititur. Quid 6
est stultius, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quae in alium protinus transferri possint? Non faciunt meliorem equum aurei fraeni. Aliter leo auratâ iubâ [d]demittitur, dum contractatur, et ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illum esse natura voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore adspici, praefertur illi [e]languido, et bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. Vitem laudamus, 7
si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram pondere eorum quae tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam praeferet vitem, cui aureae uvae, aurea folia dependent? Propria virtus est in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum est, quod ipsius est.

c. *nititur.* Sic duae membranae Pal. et ora cod. Gol. cum editione vet. Antea: *nitet.*

d. *demittitur.* Meus et plures scripti ita referunt, et rectum habeo. *Demittitur* autem, qui subiicit se, et animos deprimit, mox ornandus. Lipsius. Variationes codd. ap. Erasm. Grut. et Modium sunt: *mittitur*, *immittitur*, *dimittitur*, *demittitur*, *nititur*. Erasmus ex coniectura dederat: *nitet.* e. *languido et br.* Sic mss. Grut., et editio vetus. Vetustiores edd. habere

6, *Aliter leo — demittitur.*] Conferri iubent hunc locum cum Epictet. Diss. Arrian. IV, 1, 25. Shaftesbury et Vpton. Λέοντας τρέφουσιν ἡμέρους ἀγκλείσαντες καὶ σιτίζουσι, καὶ κομίζουσιν ἵνα μὴ αὐτῶν. *Ornamenta*, monilia, aurum iubis inspersum, phalerae etc.

Digitized by Google

Familiam formosam habet et domum pulchram: multum serit, multum foenerat. nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quaeris quid sit? animus, et ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo, consummatur itaque eius bonum, si id adimplevit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio haec exigit? rem facillimam, secundum naturam suam vivere: sed hanc difficilem facit communis insania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad salutem revocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPISTOLA XLII.

Refutat persuasionem, quam quidam de se ipso fecerat Lucilio, virum se iam bonum esse; nam illam conversionem esse nimis velocem, etiamsi quis se virum bonum eumque secundae notae, s. proficientem, factum esse profiteatur. Illum vero id nondum consequutum esse, ut se ipse noscat, quamvis de malis male existimet, et impotenter potentia sua utentes odio prosequatur. Idem enim faciendi potestas modo deficit. Quod iudicium exemplo cuiusdam, quem Lucilius iam bonum virum esse olim putaverat, firmat: qui quum saepe onerosa, quamquam bona ipsi visa, affectasset, nostro nunc occasionem praebet, in consuetudinem hominum communem invehendi, qua in externis et iis saepe supervacuis tantopere laborare solent, quae quidem aut incommoda aut falsa commoda sunt haberive debent.

Iam

languitudo, ait Gruterus. Mox *familiam formosam* dant mss. Grut. et editio vetus. Erasmus contra habet: *familiam pulcram.*

7. *familiam*] servorum. *multum serit — foenerat.* Duo tantum lucrifaciendi genera affert noster: sunt adhuc alia, e. c. pascendi, negotiandi.

8. *secundum naturam suam vivere.*] Saepe occurrit hoc Stoicorum dogma. Lipsius laudat Manuductionem II, 17.

Digitized by Google

Iam tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius ſecundae notae. nam ille alter fortaſſe, tanquam phoenix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex intervallo magna generari. Mediocria et in turbam naſcentia, ſaepe fortuna producit, [a]eximia vero ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur; et ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. „At male exiſtimat de malis.“ Hoc etiam mali faciunt: nec ulla maior poena nequitiae eſt, quam quod ſibi ac ſuis displicet. „At odit eos qui ſubita et magna [b]potentia impotenter utuntur.“ Idem faciet, quum idem poterit. multorum, quia [c]imbecillia ſunt, latent vitia, non minus auſura, quum illis vires ſuae placuerint, quam illa quae iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandae nequitiae deſunt.

M 3 Sic

a. *eximia vero ipſa raritate commendat* ſc. fortuna. Sic codd. Gruteri. Eraſmus legendum putat, aut *commendantur*, aut, quod in quodam reperit, *ipſa ſe raritate commendant*. Sed vulgata bene habet.

b. *potentia impotenter utuntur*. Sic quatuor Palatini et Modii codd. probatque Gruter. Antea: *potentia inſolenter ut*.

c. *imbecillia*. Eraſmus, editio vetus et omnes fere Gruteri codd. Antea: *imbecilli*.

1. *Vir bonus — ſecundae notae.*] Proficientem et nondum in ſummo. L. Diverſi generis eſt fecunda fors notaque, de qua ſerme eſt Ep. LII, 2 et 3. *Phoenix*, avis fabuloſa, aegyptiacae originis, ad ſolis curſum in periodo magna annorum D exprimendum hieroglyphice, excogitata. Aquilae eam aſſimilarunt Aegyptii in pictu is, quingenteſimo quoque anno in Aegyptum ex remotiſſima orbis parte venientem, teſte Herodoto II, 73. qui talem picturam vidit. Cf. Gatterer de Theogon. Aegyptior. Commentatt. Soc. Goetting. T. VII, p. 53. Loca veterum collegit Gataker Miſcell. p. 179 ſq. Claudiani et Lactantii, ad quem vide elegantiſſimum Lenzium, carmina in Phoenicem ſunt notiſſima.

Digitized by Google

Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, quum riget frigore: non desunt tunc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, et ambitio, et luxuria, [d]ut pa-
4 ria pessimis audeat, fortunae favore deficitur. eadem velle eos, cognosces: da posse, quantum volunt. Meministi, quum quendam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticum esse ac levem, et te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum: pluma tenebatur, quam remisit et fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput suum
5 casura tentaverit. Non videbat, se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat, quam onerosa essent quae petebat, etiam si supervacua non essent. Hoc itaque in his quae affectamus, ad quae labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis commodi esse, aut plus incommodi. Quaedam supervacua sunt, quaedam tanti non sunt. Sed haec non [e]providemus: et gratuita nobis videntur, quae
6 cariissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam solvimus: et gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quae emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amoenum aliquod fructuosumve praedium: ad ea paratissimi sumus pervenire cum solicitudine, cum periculo, cum iactura pudo-

d. *ut paria pess.* Sic Erasmus et codd. Gruteri. H. e. licet, quamvis forte. Muretus hinc fecit: *ne paria pessimis.* Editio vetus: *ubi parta pessimis fortunae favore desunt.*

e. *providemus.* Sic omnes mss. et editio vetus. Antea: *praevidemus.* Mox *paratissimi* est ex Gruteri libris. Antea: *parati.*

4. *Meministi — exhibuerit.*] Lipsius hunc esse opinatur inimicum illum, de quo Ep. XXIV agitur, iudicium intentante. Sed nulla causa certa huius opinionis succurrit. *Pluma tenebatur.* Argute. Nam pluma etiam minus, quam penna. Haec in alis et firmior: illa in toto corpore sparsa, et levi nisu evellenda. L.

Digitized by Google

pudoris, et libertatis, et temporis. Adeo nihil est 7
cuique se vilius. Idem itaque in omnibus consiliis rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus: videamus, hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Saepe f maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quae acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt; nostri essemus, si ista nostra non essent. Haec ergo tecum ipse versa, non solum 8
ubi de incremento agetur, sed etiam g ubi de iactura. Hoc periturum est? nempe adventitium fuit. tam facile fine isto vives, quam vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis? nempe et molestiam. gratiam minorem? nempe et invidiam. Circumspice ista, quae nos agunt in insaniam, quae cum plurimis lacrimis amittimus: scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa periisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit: sed quoto cuique habere se contigit?

EPISTOLA XLIII.

Se non latere, respondet quaerenti, quomodo quaedam ad ipsum allata sint, ea quae faciat Lucilius: Ergo vive, pergit, ut in publico. Quid si etiam lateas? animus tuus scit et videt.

Quomodo hoc ad me pervenerit, quaeris, quis mihi id te cogitare narraverit, quod tu nulli narraveras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis,

f. *maximum pretium* sc. ei, quod affectamus. Tamen sunt libri, qui legant: *pretii est maximi*. Gruter. emendat: *maximum pretio est*.

g. *ubi de iactura* Codicis Colon. aliorumque, et Pinciani atque editionis veteris scriptura est.

Digitized by Google

tantus sum, ut possim excitare rumorem? non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in quo moraris. Quidquid inter vicina emi
1 net, magnum est illic, ubi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illum aut
2 tollit, aut deprimit. Navis quae in flumine magna est, in mari parvula est: gubernaculum quod navi alteri magnum est, alteri exiguum est. Tu nunc in provincia, licet contemnas ipse te, magnus es: quid agas, quemadmodum coenes, quemadmodum dormias, quaeritur, scitur. [b]Eo tibi diligentius vivendum est. Tunc autem felicem te esse iudica, quum poteris in publico vivere, quum te parietes tui tegent, non abs-
3 condent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non ut tutius vivamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores aestimes nostros, vix quenquam invenies, qui possit aperto ostio vivere. Ianitores conscientia nostra, non superbia oppositi. Sic vivimus, ut deprehendi sit, subito adspici. Quid
4 autem potest recondere se, et oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam advocat, mala etiam

a. *alteri magnum est, alteri exiguum est.* Sic Pinciani et Gruteri codd. Prius *est* deest in omnibus edd. vett.

b. *Eo tibi diligentius vivendum est.* Sic Erasm., Cod. Col. aliique: at alii ap. Gruter. et editio vetus: *Eo tibi die d. v.* Vnde Lipsius facere voluit: aut *tibi dein diligentius*, aut, *tibi, dico, dil.* Vnus tamen Pinciani codex pluscula addit, hoc modo: *Quanto diligentius vita tua pro honoris fastigio quaeritur, tanto tibi diligentius vivendum est.* Sed haec explicationis causa a manu aliena adiecta putem. Mox *Tunc autem felicem* ex mss. quinque Grut. est. Aliis edd. vett. deest vocula: *autem.*

1. *non est quod se ad hunc locum*, Romam, *ad istum* Syracusas.

3. *Aperto ostio vivere.*] ut M. Drusus, M. fil. qui promittenti architecto, ita se domum aedificaturum, ut nemo in eam despicere posset, Tu vero, respondit, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perspici possit. Vellei. Patercul. II, 14.

Digitized by Google

etiam in solitudine anxia atque solicita est. Si honesta sunt, quae facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, quum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem.

EPISTOLA XLIV.

Lucilio, qui de malignitate naturae et fortunae in se questus erat, respondet noster, hunc non esse fermonem philosophi, quippe qui stemma non inspicit, neque ex eo indicari aestimarive vult. Illud enim non omnibus patere, ut bonam mentem. Hanc esse solam nobilitatem. Recte hanc epistolam appellat pulchram Lipsius. Conferri merentur Iuvenalis Sat. VIII. et Boilavii quinta: addas Plutarch. de Nobilitate.

Iterum tu mihi te pusillum facis, et dicis, malignius tecum egisse naturam prius, deinde fortunam, quum possis te eximere vulgo, et ad felicitatem [a] omnium maximam emergere! Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem revocentur, a diis sunt. Eques Romanus es, et ad hunc ordinem tua te perduxit industria: at mehercules multis quatuordecim sunt

 clausi.

a. *omnium.* Nonnulli codd. et ed. vetus: *hominum*, sollenni permutatione. Mox *perduxit industria* iidem Grut. codd. Erasmus tamen habet: *p. cura. quatuordecim* addit editio vetus *τῷ gradus.*

4. *Hunc testem.*] Laudat oppositе Lipsius Polybium XVIII, 26, 13 ed. Schweigh. Οὐδεὶς οὕτως οὐδὲ μάρτυς ἐστὶ φοβερὸς, οὔτε κατήγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ ἐγκατοικοῦσα ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς.

1. *Omnes si ad — a diis sunt.*] Cf. Argum. Epist. XLI. *quatuordecim* gradus in theatro equitibus ex lege Roscia theatrali, lata a L. Roscio Othone tr. pl. a. u. c. DCLXXXVI, qua sanctum est, ne quis in quatuordecim gradibus orchestrae, in qua senatores sedebant, proximis sederet, nisi qui eques et equestri censu esset. Vide Ernesti Indic. Legg. *Roscia.*

Digitized by Google

2 clausi. Non omnes curia admittit: castra quoque quos ad laborem et periculum recipiunt, fastidiose legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. nec reiicit quenquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, et rigando hortulo locavit manus: Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit.
3 Quid est quare desperes his te posse fieri parem? omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris, a nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt: nullius non origo ultra memoriam iacet. Plato ait: Neminem regem non ex servis esse oriundum, neminem non servum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, et sursum deorsum fortuna versavit.
4 Quis ergo generosus? ad virtutem bene a natura compositus. Hoc unum est intuendum. alioqui si

[b] ad

2. *Patricius Socrates non fuit.*] Patre quippe usus lapidario s. marmorario Sophroniseo, Atheniensi, et matre Phaenareta obstetrice. Vide Bruckeri Hist. Crit. Phil. Tom. I, p. 524. Luciani Somn. c. 12. (Opp. Tom. I. Bip. p. 13.) ib. Hemsterhus. *Cleanthes — manus*, unde Φρεάντλος exhaurions puteos dictus est. Brucker Tom. I. p. 972. *Platonem*, etiamsi stirpe nobili oriundum, reverā tamen *non accepit nobilem philosophia, sed fecit.* Cf. Brucker ib. p. 628 sqq.

3. *Omnibus nobis — sunt*] quam illis qui nobilitate superbiunt. *Plato ait.* Vbi? alius dicet. Ego contra in eo legi: Reges ex regibus oriundos, donec ad Iovem origo revocetur. — Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: et periodos aevi fortunaeque si vides, eunt haec in orbem. Lipsius. Nisi fallor, ad Platonis Theaetet. Vol. II, p. 118. 119. respexit noster. Plato ibi reprehendit eos, qui generis nobilitatem laudibus efferunt, poetam nescio quem, fortassis Pindarum, alludens, nec reputant, unicuique nostrum avos proavosque innumeros antecessisse, in quibus divites et mendici, reges et servi, barbari et Graeci fuerint. Ex his verbis Seneca sententiam istam concinnasse videtur, quam recte Platoni tribuit.

Digitized by Google

ad vetera revocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu, usque in hoc tempus, perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, 5
cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere. Puta itaque te non esse equitem Romanum, sed libertinum: potes hoc consequi, ut solus sis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. si mala bonaque, non populo auctore, distinxeris. Intuendum est, non unde veniant, sed quo eant. Si quid est quod beatam vitam potest facere, id bonum est suo iure: depravari enim in malum non potest. Quid est ergo, 6
in quo erratur? quum omnes beatam vitam optent, quod instrumenta eius pro ipsa habent, et illam dum petunt, fugiunt. Nam quum summa beatae vitae sit solida [c] securitas, et eius inconcussa fiducia, solicitudinis

b. *ad vetera.* Sic ex Pinciani codd. Muretus, nec aliter quatuor Gruteri, inque his Colon. Sed Erasmus, edit. vetus et unus Palat. habent: *ad vera.*

c. *securitas.* Sic quinque Grut. codd. At Erasmus: *tranquillitas.*

4. *nemo non inde est — est.*] Omnes sumus, secundum Stoicos, e primis principiis, Deo et materia. *atrium plenum fumosis imaginibus.* Mos fuit Romanus, expressos cera vultus disponendi in armariis per atria, ubi fumo obnoxii erant, (nam veteres canalibus aditis ad fumum e domo educendum carebant. cf. Beckmann Beytraege zur Gesch. der Erfind. II, 3 ubi p. 409 et nostri loci memor fuit) ut essent imagines, quas gestarentur gentilitia funera (Plin. N. H. XXXV, 2.): vivi enim homines, assumto illo cereo vultu ad mortuorum similitudinem expresso, vestitum eorum imitati personas eorundem referebant. Patet hoc e Polybio VI, 53, 6. quem locum Schweighaeuserus recte, et, quod scio, primus explicavit. Elegantter ei asscnsus est Hugo in: Lehrbuch der Gesch. des roem. Rechts §. 120. p. 123. 124 not. (2 edit. Berolin. 1799.).

Digitized by Google

finis colligunt causas, et per infidiosum iter vitae non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab affectu eius quod petunt, semper abscedunt, et quo plus operae impendunt, hoc se magis impediunt, et feruntur retro. Quod evenit in labyrintho properantibus, ipsa illos velocitas implicat.

EPISTOLA XLV.

Libris non multis sed bonis iisque ordine rectoque lectis opus esse ad sapientiam, Lucilio inopiam librorum conquesto respondit Seneca. Missurum tamen promittit suos libros, quos autem proprio iudicio legat hortatur, ne in vitium magnorum virorum incidat, qui in superflua quaedam aut arguta, et verba magis quam res, inquirentes totique in illis et veritatem et necessaria praetermiserunt. Qua occasione data in cavillos et vocum captiones invehitur, resque monet disquirantur earumque discrimina, e. g. quis beatus et quod vere bonum sit. Cf. Ep. II. VI. Recte autem Dialecticos, inprimis Academicos et Stoicos in hac epistola reprehendi historia philosophiae docet. Cf. Menag. ad Diog. Laert. II, 108.

Librorum istic inopiam esse quereris. Non refert quam multos, sed quam bonos habeas. lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinavit pervenire vult, unam sequatur viam, non per multas vagetur. non ire istud, sed errare est. „[a] Vellem," inquis, „magis libros mihi quam consilium dares." Ego vero quos-

a. *Vellem, inquis, magis libros mihi quam consilium dares.* Hanc lectionem Pincianus dedit primus, ex ingenio, arripuitque Muretus, Grutero male dissentiente. Etiamsi in editis olim et quatuor Grut. codd. exstat: *Vellem, inquis, magis consilium mihi, quam libros dares*, et unus codex charraceus Palatin. tertius vulgatam exhibet, lectionem tamen quam et nos exhibemus, sinceriſſimam habemus, toto epistolae tenore praecise docente.

1. *istic*] Syracusas hic intelligi putem, librosque latine scriptos. Nam graecis libris Syracusae abundabant, non item latinis, quippe quos a Graecis parvi factos esse constat.

Digitized by Google

quoscunque habeo, mittere paratus sum, et totum horreum excutere: me quoque isto si possem, transferrem, et nisi mature te finem officii sperarem impetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, et Scylla, et fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem, et praesens aestimare quantum animo crevisses. Ceterum quod libros meos tibi mitti desideras, non magis ideo me disertum puto, quam formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiae scio istud esse, non iudicii: et si modo iudicii est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescunque sunt, tu illos sic lege, tanquam verum quaeram adhuc, non sciam, et contumaciter quaeram. Non enim me cuiquam [b]emancipavi, nullius nomen fero: multum magnorum virorum

Mox *impetraturum* Erasmus, editio vetus omnesque Gruteri codd. praeferunt scripturae, quae est orae ed. Erasm. adscripta atque a Mureto adsumta: *impleturum*, nullum sanum sensum fundenti.

b. *emancipavit*. Optimae membranae, Tarvisina, Veneta, (et vetus) edd. sic habent: at Gruterus *mancipavi* retinendum censuit. Gronovius recte *emancipavi* praetulit, egregie vim harum vocum distinguens. Vide not.

stat. *et totum horreum excutere*, proverbiali loquendi ratione, de magna copia, uti Graeorum Ὅλῳ θυλάκῳ σπείρειν Corinnae ap. Plutarch. de Glor. Athen. T. IX, p. 91 Hutt.

2. *et nisi mature — impetraturum*] Ab imperatore quippe hoc petere debebat, ut sibi successor mitteretur. *fabulosum*. Non falsum, sed fabulis auctum; de quo fama et fabulae sparsae sunt. Sic *Hydaspes fabulosus* in Horatio I Carm. 22, 7. 8. ubi vide Bentleium nostri loci non immemorem.

3. *Non enim me cuiquam emancipavi*] *Mancipo* est: mancipio trado; *emancipo*, e potestate mea et mancipio dimitto. Liber homo est suae potestatis; itaque quum se *emancipare* dicitur, intelligitur e potestate sua abire, non amplius suus esse, alienus fieri, desinere sui iuris et mancipii esse, ut loquitur Brutus ad Ciceronem. Vides cur eleganter et loco posuerint *emancipare*,

Digitized by Google

4 rum iudicio credo, aliquid et meo vindico. Nam illi quoque non inventa, sed quaerenda nobis reliquerunt: et invenissent forsitan necessaria, nisi et superflua quaesissent. Multum illis temporis verborum cavillatio eripuit, et captiosae disputationes, quae acumen irritum exercent. Nectimus nodos, et ambiguam significationem verbis alligamus, deinde disolvimus. Tantum nobis vacat? iam vivere, iam mori scimus? Tota illo mente pergendum est, ubi provideri debet,
5 ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo unquam nisi dum disputat, captus est? res fallunt. illas discerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optavimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consiliis. Adulatio quam similis est amicitiae? Non imitatur tantum illam, sed vincit, et praeterit: apertis et propitiis auribus respitur, et in praecordia
6 ima descendit, eo ipso gratiosa, quo laedit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo for-

pare, ubi vulgatius ipsum *mancipare* ponendum videbatur. Cf. Plauti Bacchid. I, 1, 58. Cic. de Senect. 11. Horat. Epod. IX, 12 etc. Festus: *emancipati* duobus modis intelliguntur: aut ii, qui ex patris iure exierunt, aut ii, qui aliorum fiunt dominii: quorum utrumque fit mancipatione. Schoppius lib. II Verisim. c. 1. primus quod sciam de hoc verbo observavit. Haec fere Gronov, quem recte laudat Ernesti in Clav. Cic. sub hac voce.

4. *superflua quaesissent.*] Cacoëthes (prava consuetudo) philosophantium olim, nuper, hodie: ipsi Stoici in hac culpa, ante omnes Chrysippus (cuius volumina dialectica CCCXI citantur. cf. Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 548 Harl.) Lipsius.

5. *Optamus*] i. contrarium eius nunc optavimus, quod nuper optaveramus.

6. *Doce — accipitur.*] Saepe hanc querelam apud omnes cuiuscunque generis auctores ite-

Digitized by Google

fortitudinis latet: moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, ut frontem suam tentet: nec rursus tam ineptus aut hebes, ut non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum acetabula et calculi, in quibus fallacia ipsa delectat. Effice, ut quomodo fiat intelligam: perdidi usum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem iuvant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, et excelsum, et

7

8

iteratam invenimus. Plato, quod sciam primus hoc vitium conquestus est de Republ. V, p. 55. Tom. VII Bip., quem Lucretius IV, 1154 sqq. expressit.

7. *Ceterum qui interrogatur; an cornua habeat.*] Est argumentatio s. syllogismus notus, κερατίνη s. κερατὶς vocatus, quem Eubulides dialecticus inveniisse dicitur. Diog. Laert. II, 108. ubi vid. Menag. qui nostrum locum advertit. Nomen habet ex hac ratione: habes quod non amisisti, Non amisisti cornua, Ergo habes cornua. *ut frontem suam tentet.* Immo vero fecit Diogenes Cynicus. Cf. Diog. Laert. VI, 38. 39. *praestigiatorum acetabula.* Ludus hodieque notus. Praestigiatores calculos s. numos in mensa ponunt, deinde acetabulis s. vasculis aut pyxidibus opertos tam dextre loco movent et transferunt, ut quum hic esse censeas, alibi compareant. Graeci vocant ψηφοκαίκτας, ψηφοκλήπτας, ψηφολόγους. L. Egregie describit hunc ludum Alciphron. Epistol. III, 20. ubi vide p. 73 Wagnerum. Opportune notat Muretus, hanc comparationem esse ab Arcesilao Stobaei Serm. LXXX.: Ἀρκεσιλάος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τοὺς διαλεκτικοὺς δεινόν τοῖς ψηφοκαίκτας, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται.

9. *hoc nos doce, beatum* etc.] In his et sequentibus de sapiente stoico sermonem esse putes.

Digitized by Google

9 et mirabilia calcantem: qui neminem videt, cum quo se commutatum velit; qui hominem eâ solâ parte aestimat, quâ homo est: qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic vivit, quomodo illa praescripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicii, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat: quem fortuna, c quum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, et hoc raro. 10 Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more disiultant: quae incussa tectis, sine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac solvitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse Pseudomenon appellas, de quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc 11 ad verum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars supervacua est: etiam quae non est supervacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut possit fortunatum beatumque praestare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. Ac proiicimus bonum, si hoc nomen pani aut polentae damus, 12 et ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonum est, utique necessarium est: quod autem necessarium

c. *quum quod habuit.* Sic omnes codd. Grut. Erfurt. Amplon., et editio vetus. Antea: *quum in eum quod h.*

10. *Pseudomenon*] Argumentatio s. syllogismus celeberrimus in antiquitate, de quo adeo libros compositos esse constat, e. c. a Theophrasto et Chrysippo. Habuit autem nomen a mentiente, quia exempli causa sumitur is, qui mentitur. Hoc modo: An mentitur is, qui mentiri se dicit? Cui si respondeas, mentiri; colligitur statim, non mentiri, quod vere dixerit, se mentiri. Cf. Diog. Laert. II, 108. Menag.

12. *Quod bonum est utique necessarium est.*] Stoicis haec definitio propria est, ideoque diversa ab iis, quas Academici, Peripatetici et Epicurei dederunt

Digitized by Google

rium est, non statim bonum est: quoniam quaedam necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo usque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad haec in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, ut ostendas omnibus, magno temporis impendio quaeri supervacua: et multos transisse vitam, dum vitae instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, considera universos: nullius non vita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quaeris? infinitum. non 13
enim vivunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiamsi attenderemus, tamen nos vita praecurreret: nunc vero cunctantes quasi aliena transcurrit, et ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolae modum excedam, quae non debet sinistram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, et hoc solum curantibus, non et hoc.

EPISTOLA XLVI.

De libro, philosophice ut videtur, Lucilii iudicat, laudatque eum.

Librum tuum, quem mihi promiseras, accepi, et tanquam lecturus ex commodo adsperui, ac tantum degustare volui. Deinde blanditus est ipse, ut procederem

derunt. Statuerunt autem, bonum esse id, quod semper et sine ulla mutatione animantibus ratione praeditis prosit. Cf. Cic. de Fin. II, 16. Tiedemann System der stoisch. Phil. III, p. 35 sqq.

13. *quae non debet sinistram manum legentis implere.*] Hoc referas ad angustias et minutam libelli formam, interpretante recte Lipsio in institutione epistolica c. 1. *et hoc solum curantibus, non et hoc.* Muretus de molestissimis et spinosissimis syllogismis et repugnantibus recte intelligit, qui fere ita confirmari solent. Non et hoc et illud: *Hoc* autem est, non igitur *illud.*

1. *ex commodo*] i. otiose, ubi commodum esset.

Digitized by Google

derem longius: qui quam diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. brevis mihi viſus eſt, quum eſſet nec mei, nec tui [a]corporis, ſed qui primo adſpectu aut T. Livii, aut Epicuri poſſet videri. tanta autem dulcedine me tenuit et traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem. Sol me invitabat, fames admonebat, a nubes minabantur: tamen exhauſi totum. Non tantum delectatus, ſed gaviſus ſum. Quid ingenii iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquieviſſet, ſi intervallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio virilis et [b]ſancta. Nihilo-

a. *corporis*. Recte praefert Grut. e quinque ſuis codd., et Gronov. e ſuo cod. et tribus edd. vett. Eraſmius: *temporis*, quod Lipſius tuetur et commode explicat: qui eſſet grandior, quam aut tuum, aut meum tempus ferret ſcribere, ſive legere. Vetus ed. *corporis* praebet. cf. nos.

b. *ſancta*, i. e. gravis, venerationem incutiens. Sic Quinctil. Inſtitut. Orat. X, 1. poſt med. ait: Oratio ſancta et gravis (Calvi). Lipſius tamen emendat: *ſana*. Nec male. Vide Erneſti Lexic. Technolog. Lat. ſub voce: *Sanus*.

T. Livii] multa enim ſcripſit abolita, etiam philoſophica. Et certe libri hiſtoriarum nec ex quadrante exſtant. L. Vide Fabricii Bibl. Lat. T. I, p. 276 ſqq. *quum eſſet nec mei nec tui corporis*. Salmaſ. de M. Vſur. c. X. exponit: quales nec ego, nec tu ſcribere ſolemus. coll. Cic. Ep. ad Quint. II, 13. ubi libri Calliſthenis et Philiſti vocantur corpora. Seneca de Tranq. An. IV, 6. Melius Gronov. de ratione veterum legendi volumina explicat, qua voluminis partem nondum lectam mento ſubiiciebant, reliquam utraque manu in oris comprehendebant. Itaque volumen tam grande ac ſpiſſum, ut commode ſic neque ab ipſo, neque a Lucilio teneri poſſit, vocat Seneca *nec mei, nec tui corporis*. Tamen tanta me perfudit voluptate, ut brevis videretur, etſi eſſet iuſto ſpiſſior. *Aut Epicuri*, qui omnes philoſophos copia librorum, quos ſcripſit, vicit praeter Chryſippum. Diog. Laert. X, 26. Duos autem hos ſcriptores non ſolum multa, ſed magna quoque volumina compoſuiſſe conſtat. *Sol me — minabantur*: tempus opportunum erat, poſito libro, aut apricandi, aut corpus exercendi ante pluviam.

2. *Non tantum — ſum*.] Vides hic differentiam *τοῦ* *delectari*

Digitized by Google

Nihilominus interveniebat dulce illud et loco lene. Grandis et rectus es: hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid et materia. ideo eligenda est fertilis, quae capiat ingenium, quae excitet. De libro tuo 3
plura scribam, quum illum retractavero: nunc vero parum mihi sedet iudicium; tanquam audierim illa, non legerim. Sine me et inquirere. Non est quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe mentiatur! nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur et consuetudinis causa.

EPISTOLA XLVII.

Laudat amicum, quod cum servis familiariter agat vivatque. Hinc sumit occasionem, in consuetudinem multorum sui aevi invehendi, qui contraria tractandi servos suos ratione utentes nonnisi superbissime et crudelissime in eos grassantur. Docet deinde, iudicio esse servos liberius aut severius, pro indole et virtute cuiusque habendos. — De re, quae hac in epistola tangitur, cf. Reitemeier de servitute inter Graecos etc. et Heynii Opuscula acad. Vol. IV, p. 120 sqq. Ceterum epistolam hanc Macrobius Saturnal. I, 11. suo more descripsit.

Libenter ex his qui a te veniunt cognovi, familiariter te cum servis tuis vivere: hoc prudentiam tuam,

ctari et *gaudere*. *Dulce — lene*. Distinctum fuisse indicat sermonem virilem et gravem venustate et suavitate quadam imaginum et narrationum ad lectorem iucunde afficiendum: et opportuno *loco* hoc *lene* i. e. suavis atque iucunda oratio adhibebatur, quae medium tenet inter fortius et tenuius, Quintiliano iudice, Instit. Or. XII, 10. cf. Bentlei. ad Horat. A. P. 25. qui et nostrum locum advertit. *Grandis* propter sublime argumentum, et *rectus* i. sanus, propter orationem, quae varietate et ornamentis e figuris caret. *Impetum* enim ait defuisse. Aequabilitas igitur sermonis regnabat in Lucilii libro.

3. *tam longe*] In tua provincia aliquid potes, hic Romae nihil (L.). Hic itaque nulla causa subest, cur tibi blandiar.

Digitized by Google

hoc eruditionem decet. Servi sunt? immo homines. Servi sunt? immo contubernales. Servi sunt? immo humiles amici. Servi sunt? immo conservi, si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunae. Itaque rideo istos qui turpe existimant cum servo suo coenare: quare? nisi quia superbissima consuetudo coenanti domino stantium servorum turbam circumdedit. 2 Est ille plus quam capit, et inganti aviditate onerat distentum ventrem, ac desuetum iam ventris officio, ut maiore opera omnia egerat, quam ingessit: at infelicibus servis movere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. virgâ murmur omne compescitur: et ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus: magno malo ulla voce interpellatum silentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique

a. *coenanti domino.* Sic Erasmus et quatuor Palat. codd. Alii et edit. vetus *coenantem dominum.* Statim sequens, *ventris* est, haud dubie a Seneca.

b. *interpellatum.* Nonnulli libri, *interpolatum*, item recte. Lipsius. Cui tamen iudicio Gronov. Obss. III, 22. p. 479. ed. Lipt. non subscribit; *interpellatus*, ait, cui interceditur; aut quod continuatum abrumpitur: *interpolatur*, quod in aliam formam mutatur, sic tamen, ut ipsum corpus maneat. Cf. Tertullian. adverss. Marcionem V, 11. Non. Marcell. I, 145. qui ait: interpolant est tractum ab arte fullonia: qui poliendo diligenter vetera quaeque quasi in novam speciem mutant: add. Cic. ad Quint. fratr. Epp. II, 12.

1. *Eruditionem*] i. sapientiam, ut Stoici loquebantur. Vid. Lipsii Manuduct. II, 1. *Quare? nisi quia* nulla alia causa subest, quam quod consuetudo sic iubet.

2. *Est ille — licet.*] Comedit ille plus, quam prodest, ideoque labra iusto saepius movet: at servis ne labra quidem movere licet. Reprehendit iam III de Ira, 24, 1. 35, 2. Lipsius laudat Ammian. Marcell. XXIII, 6. p. 363. Tom. II. Bip. ubi similia de Persis memorantur. *ut maiore opera, omnia — ingessit.* Hunc morem illustrant illa Senecae Consol. ad Helv. IX, 10. Vomunt ut edant, edunt ut vomant, Cic. pro Deiot. c. 7. *virga — compescitur.* Hinc fuere servi, quorum erat, silentium hoc praestare, ideoque silentiarii dicti. Vide Salvian. de Gubernat. p. 96. Rittersh. et *ne fortuita — singultus.* cf. II. de Ira 25, 4.

Digitized by Google

tique perstant. Sic fit, ut isti de domino loquantur, 3
quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus
non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo,
quorum os non consuebatur, parati erant pro domino
porrigere cervicem, periculum imminens in caput suum
avertere. In conviviis loquebantur, sed in tormentis
tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae proverbium
iactatur: Totidem esse hostes, quot servos. Non 4
habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim cru-
delia et inhumana praetereo, quod nec tanquam ho-
minibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur:
quod quum ad coenandum discubuimus, alius sputa
detergit, alius reliquias temulentorum subditus colli-
git, alius pretiosas aves scindit: pectus et clunes,
certis ductibus circumferens eruditam manum, in fru-
sta excutit. Infelix qui huic uni rei vivit, ut altilia 5
decenter secet! nisi quod miserior est, qui hoc vo-
luptatis causa docet, quam qui necessitatis discit. Alius
vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ae-

e *alius pretiosas aves scindit: pectus et clunes ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit.* Sic Muretus Lipsiusque, probante Grutero, quem vide.

3. *At illi — tacebant.*] Exempla affert Macrobius l. l. *Totidem esse hostes, quot servos.* Fuit hoc Catonis maioris dictum. Lipsius Festum in *Quot servi* de hoc ipso adagio laudat. Conferri quoque meretur Terentii Andr. III, 4, 4 ibique Westerhov.

4. *Alia — abutimur.*] Sic Plin. N. H. XVIII, 3. vincti pedes, damnatae manus, inscriptique vultus, arva exercent: coll. Flor. III, 19. Lucan. VII, 402, ut alios omittam. *sputa detergit — excutit.* eadem fere de Brevit. vit. L. XII, 4. Iuvenal. Sat. V, 120.

5. *in muliebrem modum ornatus.*] Lipsius recte: comatus et in veste longa, idemque calamistratus et comtulus. Appulei. Metam. II. post med. p. 123, 8 Elmenhorst.: Scitule ministrantes pueri, calamistrati, pulchre indusiati (indusium autem erat interula feminarum linea

tate luctatur. [d] Non potest effugere pueritiam; retrahitur, iamque militari habitu glaber, destrictis pilis, aut penitus evulsis, tota nocte pervigilat, quam inter ebrietatem domini ac libidinem dividit, et in cubiculo
6 vir, et in convivio puer est. Alius cui convivarum censura permissa est, perstat infelix et exspectat, quos adulatio, intemperantia aut gulae, aut linguae, [e] revocet in crastinum. Adiice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet adspectus, cuius novitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satie-
7 tate fastidiat, quid illo die esuriat. Cum his coenare non sustinet, et maiestatis suae diminutionem putat, ad eandem mensam cum servo suo accedere. Dii melius, quod ex istis dominos habent! Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, et eum qui illi impegerat titu-

d. *Non potest effugere pueritiam; retrahitur* sc. pueritia. Sic membranae Gronovii, uti notavit ad Ep. XXIV, 15 et Palat. sec. a manu secunda. Antea: *sed retr.* Mox *destrictis p. aut penitus evulsis.* Bona lectio. Aberrant libri in *retritis, tritis, detritis.*

e. *revocet in crastinum.* Sequor Gronovium. Priores, ait, quia intemperantes ipsi, qui pascerent aut coenarent, amabant, quibus esset, ut loquitur Iuvenalis *usus edendi*; posteriores ob vernilitatem seu dicacitatem. Senec. Ep. CXXII, 12. Martialis VI, 44.

linea byssinave. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I, p. 972). *iamque militari habitu.* Ille ut mulier ornatus servus formam militis robustioris habet, sed ut pueritiam retrahat effugere volentem, pilos destringit aut penitus evellit. cf. Ep. XCV, 18 sqq.

7. *Callisti*] praepotentis liberti Claudiani. Cf. Tacit. Annal. XI, 29. XII, 1 etc. Simillimum Epictet. Diss. Arrian. I, 19, 19 sqq. ed. Schweigh. memoratur de Felicione quodam sui aevi, quem ibi Vatinium ap. Tacit. Annal. XV, 34 al. memoratum haud temere credidit Vptonus. *qui illi impegerat titulum.* Venalitiis titulus vel inscriptio collo pectorique *impingebatur* i. alligabatur, unde nomen, patria, et bona malave eorum cognoscerentur. Vilissimi autem et propter multa vitia ridiculi venalitii in prima decuria producti sunt a mangonibus. Cic. de

titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam servus, ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem praeco experitur, et ipse illum invicem apologavit, et ipse non iudicavit domo sua dignum. Dominus Callistum 8
vendidit: sed domino quam multa Callistus? Vis tu cogitare istum quem servum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui coelo, aeque spirare, aeque vivere, aeque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te servum. [g]Variana clade quam multos splendidissime natos, senatorium per mi-

 litiam

f. *ridicula* omnium librorum et scriptorum et editorum scriptura; non *vesicula*, quod tamen Lipsius Gruterusque probant. Sunt autem *ridicula* propter titulos s. indices morborum et vitiorum cuiusque mancipii: et risu iocisve excipi solebant ab ipsis etiam praeconibus. Appuleium VIII, (p. 182 Bip.?) laudat Lipsius. Eadem harum vocum varietas occurrit ap. nostrum de Brevit. vit. VII, 4.

g. *Variana clade.* Omnes libri, mss. et edd. exhibent: *Mariana.* Enimvero meridiano sole clarius est, *Variana* esse sanam ab auctore profectam scripturam. Lipsius, quod sciam, primus sic legendum esse egregie ostendit ad Tacit. Annal. I, 10. not. 11. ed. Ernest. Magnus quoque Bentleius ad Horat. III Carm. 5, 8. hanc lectionem assensu suo firmavit. Neque vero Marius tulit cladem a barbaris, sed dedit, nec ad ipsos Germanos referre potes, quasi factos ab eo servos: nam addit: *senatorium gradum auspicatos*, quod certe Romanorum est, non itidem Ger-

de Offic. III, 23, 11. et Reitemeier l. l. *apologavit* i. reiecit, repudiavit. Cf. Heumann. Poecile III, 2. p. 319.

8. *Sed domino — Callistus?*] Ipsi domino aliquid a Caesare (Claudio) petenti Callistus impetravit, sed non sine pretio et dono. Lipsius, qui et ad sequentia *ex iisdem seminibus* etc. peropportune laudat Epict. Diss. Arr. I, 13. *Variana clade*, qua Quintil. Varus a Visurgi versus Luppiam ducens cum toto suo exercitu a Germanis Arminio duce a. Chr. XX. delerum esse constat. Cf. Monumenta Paderbornensia p. 20 sqq. ubi omnia veterum loca inde a Strabone usque ad Orosium al. designata sunt, ut Schmidtium aliosque auctores Histor. German. omittam. *senatorium gradum.* Ad sena-

to-

Digitized by Google

litiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex
9 illis paſtorem, alium cuſtodem caſae fecit. Contemne nunc eius fortunae hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, et de uſu ſervorum disputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, et contumelioſiſſimi ſumus. Haec tamen praecepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles
10 vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſervum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. „At ego," inquis, „nullum habeo dominum." Bona aetas eſt. forſitan habebis. neſcis qua aetate Hecuba ſervire coeperit, qua Croeſus,
11 qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Vive cum ſervo clementer. comiter quoque et in ſermonem admitte, et in conſilium, et in convictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum ſervorum oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxe-
12 rint? Dominum, patremfamiliae appellaverunt: ſervos

manorum. Cape igitur de Quintil. Vari in Weſtphalia clade, cum tribus legionibus ab Armenio caeſi: atque in ea multi honeſti aut nobiles facti ſervi.

toriam dignitatem per militares honores progrediebantur. Cf. Lipſium de militia roman. II, 9 et c. 2. et Epictet. Diſſ. Arrian. IV, 1, 39 not.

10. *bona aetas eſt,*] iuventus: ut mala aetas, ſenectus. L. *Hecuba*, uxor Priami vel e Virgil. Aen. II, 501 nota. *Croeſus* a Cyro captus. Herodot. I, 84 ſq. *Darii mater*, Siſygambis. Curtius III, 11. *Plato* a Dionyſio maiore Polidi Lacedaemonio traditus, qui eum Anniceri Cyrenaico vendidit: a quo tamen ſtatim liberatus eſt. Diog. Laert. III, 18. ubi Menagius noſtrum locum non praetermiſit. *Diogenes*. Vide Diog. Laert. VI, 74.

Digitized by Google

vos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, [h] quo non solum cum servis domini vescerentur, sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, et domum pusillam respublicam esse iudicaverunt. Quid ergo? omnes servos admovebo mensae meae? non magis quam omnes liberos. Erras, si existimas me quos- 13
dam quasi sordidioris operae reiecturum, ut puta illum mulionem, et illum bubulcum: non ministeriis illos aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam coenent tecum, quia digni sunt; quidam, ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conversatione servile est, honestiorum convictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum 14
tantum in foro et in curia quaeras: si diligenter attenderis, et domi invenies. Saepe bona materia ces- 1
sat sine artifice. tenta, et experire. Quemadmodum stultus est, qui equum emturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac fraenos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione, quae vestis modo nobis circumdata est, aestimat. Servus est?

h. *quo non solum.* Editio vetus aliique praeferunt: *non quo solo*: sententia eadem.

12. *Instituerunt diem festum*] Saturnalia. Cf. Ep. XVIII. *ius dicere.* Permissum hoc fuit omnibus servis hoc die festo: Cato Censorinus tamen hunc morem semper coluit. Plutarch. Vol. II, p. 592. c. 21 Reisk.

13. *Sibi quisque dat mores*] Cf. Iuvenal. Sat. V, inpr. 168 sqq.

14. *Quemadmodum — fraenos*] Similia exstant ap. Horat. I Serm. 2, 86, ubi Bentleius conferatur, qui nec hunc locum, nec Ep. LXXX, 8. praetermisit. *Stratum*, tegmen equis ad mollem vecturam paratum: moneo, ne de ephippio s. sella equitatoria, qua nostri equites utuntur, cogites: hac enim haec aetas, de qua sermo est, carebat. Vide Beckmanni Beitraege zur Geschichte der Erfind. III, 4. p. 90 sqq.

Digitized by Google

15 sed fortasse liber animo. Servus est? hoc illi nocebit? ostende quis non sit. Alius libidini servit, alius avaritiae, alius ambitioni; omnes timori. Dabo consularem, aniculae servientem; dabo ancillulae divitem: ostendam nobilissimos invenes mancipia Pantomimorum. Nulla servitus turpior est, quam voluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus servis tuis hilarem te praestes, et non superbe superio-
16 rem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pilleum servos, et dominos de fastigio suo deiicere, quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Itane, inquit, prorsus colant tanquam clientes, tanquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliviscetur, id dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur et amatur. Non potest
17 amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri a servis tuis non vis, quod verborum castigatione uteris. Verberibus multa admonentur. non quidquid nos offendit, et laedit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciae, ut quidquid non ex voluntate respondit, iram evocet. Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti et virium suarum,

1. *iram evocet.* Sic Gronov. in suo et Iureti codice invenit, et est in editione veteri. Mire hoc verbum amasse videtur Seneca. Sic invenit quoque Macrobius Saturn. I, 11. p. 247 ed. Bip.: ut quidquid non ex voluntate respondit, iram furoremque evocet. Gronovii emendatione: *sed ad rabiem cogunt venire deliciae: ut quidquid non ex voluntate respondit, iram evocet*, tuto supersedeamus. Antea: *iram provocet.*

15. *mancipia Pantomimorum*] Laudat Lipsius Senec. Nat. Quaest. VII, cap. ult. Vide Lipsium ad Tacit. Annal. I, 77.

17. *Regum nobis induimus animos.*] Sic noster II de Ira 31, 1. Reges quisque intra se animum habet, ut licentiam sibi dari velit, in se nolit. Similia sunt Musonii Rufi, qui Senecae aequalis Romae stoicam philosophiam cum laude docuit. Cf. Petr. Nieuwlan-

di,

Digitized by Google

rum, et imbecillitatis alienae, sic excandescunt, sic saeviunt, quasi iniuriam acceperint: a cuius rei periculo illos fortunae suae magnitudo tutissimos praestat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant, quaerendo, acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores, placent sibi, et permanent. levis est malitia, saepe mutatur: non in melius, sed in aliud.

EPISTOLA XLVIII.

Lucilius quum quaestionem, nescimus quam, attamen gravissimam, nostro proposuisset, se nunc non statim respondere posse scribit, quia diversae utilitatis rationes obstent. Haec utilitatis commemoratio occasionem praebet, de amicitia quaedam egregia afferendi, et, quum ipsum Lucilium his tricis philosophorum indulsisse intelligeret, ab isto studio avocandi, et in eos invehendi, qui quum utiliter praecipere debeant, aridis distinctionibus, spinosis ineptiis, atque adeo inutili subtilitate non solum in loco de amicitia, sed ubique utantur, ideoque et Dialecticos facete perstringendi. Etenim sunt alia multa mala, pergit, contra quae auxilium parandum est: itaque succurramus oportet prius iis, qui his malis laborant, ut doceantur, moneantur, subleventur, quam ut istis captiunculis et interrogatiunculis tantam operam navemus. Cf. Ep. XLV.

Ad epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longam, quam ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, et quid suadeam, circumspicere. Nam

di, praematura morte literis erepti, Diss. de Musonio Rufo, quam Daniel. Wyttenbachio falso tribuerunt. Fabric. Bibl. Gr. Vol. III, p. 566.) Eius locus est ap. Stob. Serm. 2, p. 66 ed. Schow. a Lipsio laudatus: Τί προβαλλόμεθα τοὺς τυράννους μακρῷ χείρονες αὐτῶν καθεστῶτες; τὰς γὰρ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχομεν ὁρμὰς ἐν ταῖς οὐχ ὁμοίαις τύχαις.

1. *seducere,*] in solitudinem me conferre, ut cogitem de respon-

Nam tu quoque qui consulis, diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, quum longiore mora opus sit, ut solvas quaestionem, quam ut proponas? Vtique quum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tanquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus, 2 nisi quidquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quidquam singulis est, nec adversi. in commune vivitur. Nec potest quisquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas convertit: alteri vivas oportet, si vis tibi vivere. Haec societas diligenter et sancte observanda est, quae nos omnes omnibus miscet, et iudicat aliquod esse commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem societatem amici- 3 tiae colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucilli, virorum optime, mihi ab istis subtilibus praecipi malo, quid amico praestare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, et Homo quam multa significet. In diversum ecce sapientia et stultitia discedunt. cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine; ille amicum sibi parat, hic se amico.

Tu

responsione. *iterum ego — loquor.* Epicurus enim utilitatibus amicitiam metitur. Vide Epist. IX, 6.

2. *in commune vivitur*] Stoicorum sententiae de amicitia consentaneum est. Cf. Ep. IX. Illud Pythagorae notissimum est, omnia amicis communia esse praecipientis. Cic. de Off. I, 17, 10. ibi Heusinger. Lipsius opportune laudat Aristotelis illud notissimum, qui quum interrogatus esset, quid sit amicus, respondit: μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα, una anima duobus corporibus inhabitans.

3. *Illi homo pro amico est*] Stoico. *huic*, Epicuro eiusque asseclis.

Digitized by Google

Tu mihi verba distorques, et syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, et conclusione falsa a vero nascens mendacium adstrinxero, non potero a fugiendis petenda secernere! Pudet me in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est; mus autem caseum rodit: syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse solvere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est quod tristes docemus et pallidi? Vis scire, quid philosophia promittat generi humano? consilium. Alium mors vocat, alium paupertas urit, alium divitiae vel alienae torquent, vel suae: ille malam fortunam horret, hic se felicitati suae subducere cupit: hunc homines male habent, illum dii. Quid mihi

4 6

4. *Tu mihi — digeris*] ut, falsa, quorum et in Ep. XLV. meminerat, et quibus *mendacium adstringitur* i. falsa argumentatio e Dialectices legibus constructur. *Mus — caseum rodit.* Vides idem vitium hic occurrere, quod in cornuto reperitur. Medius enim terminus, quem vocant, non idem significat in propositione et assumtione, ideoque contra primam syllogismi regulam peccatur.

Dialectici, Academici et Stoici, facere solent. Cf. Cic. de Or. II, 38. Tusc. III, 10. IV, 5. 14. Hinc ironice exagitat illas *interrogationes* i. syllogismos, ἐρωτήσεις. Interrogare enim et ἐρωτᾶν λόγους est Dialecticis, primum captiosas interrogationes nectere, ex quibus concessis conclusiunculae deducantur: deinde argumentari. Sic Cic. Acad. II, 28. 29. Soritem vocat vitiosum interrogandi genus. Cf. Hemsterhus. ad Lucian. Tom. II, p. 403. Bip. Alludit ad illa concludendi genera spinosa et ea

5. *in hoc supercilia — demisimus?*] Fastuosi sumus et severentiam ab aliis poscimus propter unam hanc futilem artem?

Digitized by Google

mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus.
7 ad miſeros advocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, aegris, egentibus, intentae ſecuri ſubiectum praeſtantibus caput pollicitus es: quo diverteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. [a] Succurre! quid, quod laqueati deſpondent: in poenis omnes undique ad te manus tendunt, perditae vitae, perituraeque auxilium aliquod implorant, in te ſpes
8 opesque ſunt. Rogant ut ex tanta illos volutatione extrahas, ut diſiectis et errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſupervacuum, quam faciles leges poſuerit; quam iucunda ſit vita, quam expedita, iſtas ſequentibus; quam acerba et implicita eorum, qui opinioni plus quam

a. *Succurre! quid, quod laqueati deſpondent: in poenis omnes.* Eraſmus vulgatam mutans codicem Anglicanum ſequutus dedit: *Succurre, quisquis eloquentior es, pereuntium poenis.* In aliis codd. erat: *quisquis eloquentior es in poenis: quicquid laqueati reſpondentium poenis:* in aliis: *ſuccurrere, et, ſuccurre, quidqui laqueati r. in p.*; in aliis: *quid eſt quod laqueati r. i. p.* Cod. Colon. habet: *ſuccurre, quicquid laqueati reſpondent in poenis*, notatumque ad oram, pro *reſpondent* alias legi: *rei pudent.* Cod. Erfurt. Amploniauus habet: *quicquid laqueati reſpondentium penis.* Eraſmus adiecit: Si pro *reſpondent* legas *deſpondent* i. deſperant, tolerabilis erit lectio. Hanc recepi. Sed locum nondum perſanatum puto. Lipſius coniecit: *hic cum quo ludis, timet. Succurre! Quidquid illaqueatorum pendet in poenis, omnes undique* etc.

7. *Succurre! quid, quod — opesque ſunt.*] Opem fer: nam non ſolum timent illi, quibuscum tam inepte philoſopharis, ſed deſperant, his poenis metus deſperationisque turbati anxiique.

8. *Dic — temperat.*] Spectant haec ad illa, quae §. 6. poſuerat mala, contra quae omni ope pugnandum ſit. Scribe illis legem et expone: ſequere naturam! *Veritatis lumen.* Hoc promittunt philoſophi et praeſtant. Lucret. (V, 10 ſqq.) quique per artem Fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris In tam tranquilla et tam clara luce locarunt. Vtramque imaginem ibi habes et *voluptatis* et *luminis*. L.

Digitized by Google

quam naturae crediderunt: [b]si prius docueris, quae partem eorum levatura sunt, quid istorum cupiditates demit, quid temperat. „Vtinam tantum non prod- 9
„essent!“ nocent. Hoc tibi, quum voles, manifestissimum faciam, et communui et debilitari generosam indolem, in istas argutias coniectam. Pudet dicere, contra fortunam militaturis quae porrigant tela, quem admodum illos subornent. Hac ad summum bonum itur? per istud philosophiae sunt nigrae, et turpes, infamesque, etiam ad album fedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, quum eum quem interrogatis, 10
scientes in fraudem inducitis, quam ut formulâ cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum praetor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid discoditis ab ingentibus promissis, et grandia locuti, effecturos vos, ut non magis auri fulgor, quam gladii, perstringat oculos meos, ut ingenti constantia, et quod omnes optant, et quod omnes timent, caldem, ad Grammaticorum elementa

b. *si prius docueris, quae partem eorum levatura sunt, quid — temperat.* Sic Erasmus, editio vetus, et codd. At Muretus omiserat illa: *si prius — sunt.* Et quum illa: *quid istorum — temperat* cum antecedentibus arcte cohaereant, istis iunxi, τῷ *sint* mutato in *sunt*, et signis interrogandi sublatis. Mox alii habent: *Disputationes istae utinam* etc. Sed neque in edd. vett. nec in quamplurimis codd. reperiuntur priores duae voces.

9. *Vtinam — prodessent!*] Obiectio est eius, qui disputationes illas defensum it. *per istud — exceptiones.* ibide exceptiosae *exceptiones*, i. obiectiones et cavillationes, quae adeo iureconsultis et advocatis, alioquin similia non aspernantibus, odio sunt, a dialectica inpr. Stoicorum non abhorrent, (Fabric. Bibl. Gr. Vol. III, p. 535 sqq.) et contemnuntur. *ad album* praetoris *sedentibus* i. tabulam albam in qua edicta praetoris etc. proponebantur, iurecomsulti.

10. *formula cecidisse*] quod fit, quum actio alter, alio tempore, apud alium, quam oportuit, et praescriptum erat, instituitur. Vide ad II de Clement. 3, 1. *ad Grammaticorum elementa* etymologias sectando, verbaque non res curando etc.

Digitized by Google

menta descendis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat? ad hoc invitatus sum, ad hoc veni, fidem praesta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus et praescriptionibus philosophorum. [c] Aperta decent et simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset aetatis, parce iam dispensandum erat, ut sufficeret necessariis; nunc quae dementia est, supervacua discere in tanta temporis egestate?

EPISTOLA XLIX.

Pompeiorum, quibus urbem in itinere per Campaniam adierat, adspectu memoriam Lucilii sibi renovatam scribit. Unde occasionem sumit de brevitate et velocitate temporis disserendi, in quo nihil longum aut vetus esse monet. Proinde in eos iterum invehitur, qui ad supervacua et ineptias vacant, praesertim in Dialecticos, quos non omnino contemnendos, sed tantum prospiciendos et a limine salutandos iubet. Facilis hinc est transitus ad ea elevanda, quae necessaria sunt ad vitae mala depellenda aut minuenda.

Est quidem, mi Lucili, supinus et negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria evocant, nec exstinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant. sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut servuli familiaris [a] admissio, aut vestis, aut domus renovat.

c. *Aperta decent et simplicia bonitatem.* Iterum me angit silentium aliorum; nam nostrae membranae, *veritatem*: sequenti extrema (Ep. XLIX, 12.) *Nam, ut ille ait tragicus, veritatis simplex oratio est.* Gronov.

a. *admissio.* Sic Pinianus e mss. probat, et codex Col. *Amissio* Erasmus, ed. vetus et cod. Pal. Grut. *Admonitio* Muretus. Prius tamen antiquum habeo: *admissitium* autem is, qui in col-

11. *praescriptiones*] Ita ee. exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in sophismatis et scita quaedam legesque ad reiciendum et solvendum. Lipsius.

Digitized by Google

novat. Ecce Campania, et maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis 2
es: quum maxime a te discedo: video lacrimas combibentem, et affectibus tuis inter ipſam coërcitionem exeuntibus [b] non ſatis reſiſtentem. modo amiſiſſe te videor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? modo apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſas agere coepi, modo deſii velle agere, modo deſii poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quae magis 3
apparet reſpicientibus. Nam ad praeſentia intentos fallit: adeo praecipitis fugae transitus levis eſt. Cauſam huius rei quaeris? quidquid temporis transiit, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, una iacet: omnia inde in profundum cadunt. et alioquin non poſſunt longa

loquium venit. Iam ſervus familiaris in colloquium admiſſus iacturam, ideoque dolorem de amico mortuo renovat.

b. *non ſatis.* Illud *non* acceptum feramus Pinciano, qui id in nonnullis ſuis codd. invenerat, unde et Muretus ſumſit. Eraſmus habet: *nobis ſatis*, quod et Gruter. in mss. ſuis quinque reperit, et eſt in Erfurt. Amplon.

1. *Pompeiorum tuorum*] Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio Epiſt. LXX. Lipſius. Equidem Pompeiis oriundum fuiſſe Lucilium hinc liquere puto. Ceterum illa urbs, quae terrae motu anno Chriſti LXXIX corruit, noſtro demum ſaeculo detecta eſt, una cum Herculano. Cf. Martini, et Volckmann Nachrichten von Italien. Vol. III, p. 327 ſqq.

2. *Sotionem*] Aliquoties Sotion quidam citatur de ſucceſſione philoſophorum, a Laertio, Graece Σωτίων· non iſte opinor. Citatur et ab Aul. Gellio I, 8. *e peripatetica diſciplina*, etſi male ibi libri quidam *Phocion*. Sed noſter iſte magis Pythagoricus fuiſſe videtur ex Epiſt. CVIII, 7. De quo etiam Euſeb. Chronico, extremis Auguſti annis: *Sotio philoſophus Alexandrinus praeceptor Senecae clarus habetur*. Lipſius. Ex iſta epiſtola hoc colligere non licet. Magis Stoicus fuiſſe videtur. Sed cf. Fabric. Bibl. Gr. Vol. III, p. 576. Hark.

Digitized by Google

longa intervalla esse in ea re, quae tota brevis est.
4 Punctum est quod vivimus, et adhuc puncto minus: sed hoc minimum specie quadam longioris spatii natura divisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem. In quam angusto quot gradus posuit? Modo te prosecutus sum: et tamen hoc modo aetatis nostrae bona portio est, cuius brevitatem aliquando fu-
5 turam cogitemus. Non solebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis cursus apparet: sive quia admoveri lineas sentio, sive quia attendere coepi et computare damnum meum. Eo magis utique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit) in supervacua maiorem partem erogare.
6 Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. illi ex professo lascivunt: hi agere se ipsos aliquid existimant. Nec ego nego prospicienda ista: sed prospicienda tantum, et a limine salutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur, et aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques et maceras in ea quaestione, quam sub-

4. *aliquando futurum*] in senio et sub exitum. L.

5. *sive quia admoveri lineas sentio.*] Bene hic observat Lipsius inter alia: ut in stadio, ubi curritur ad lineam, et iam tangimus. Duplex enim ibi linea, et a qua, et ad quam currebant: κανόνα aut γραμμὴν Graeci dixerunt. Cf. ad Epist. XII, 4. XXVI, 1 nott.

6. *Negat Cicero — Dialecticos.*] Vbi haec Cicero dixerit, non memini. Sed extremis annis ab eo dicta esse videntur, se neque Lyricos, Pindarum, Alcaeum etc., neque Dialecticos iterum lecturum esse: quippe cuius animo ad graviora et utiliora intento neque lascivia Lyricorum, neque spinae et tricae Dialecticorum placere

Digitized by Google

subtilius est contemsisse, quam solvere? Securi est, 7
et ex commodo migrantis, minuta conquirere. Quum
hostis instat a tergo, et movere iussus est miles, ex-
cutit necessitas quidquid pax otiosa collegerat. Non
vacat mihi, verba dubie cadentia consectari, et vafri-
tiam in illis meam experiri.

Adspice, qui coeant populi, quae moenia clausis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis 8
exaudiendus est. Demens omnibus merito viderer, si,
quum saxa in munimentum murorum senes feminaeque
congererent; quum iuventus intra portas armata signum
eruptionis exspectaret, aut poscceret; quum hostilia in
portis tela vibrarent, et ipsum solum sussossionibus et
cuniculis tremeret; sederem otiosus, et eiusmodi
quaestiunculas ponens: Quod non perdidisti, habes:
cornua autem non perdidisti: cornua ergo habes;
aliaque ad exemplum huius acutae delirationis con-
cinnata. Atqui aeque licet demens tibi videar, si 9
istis impendero operam. et nunc obsideor. Tunc [c]ta-
men periculum mihi obsesso externum immineret, mu-
rus me ab hoste secerneret: nunc mortifera mecum
sunt. Non vaco ad istas ineptias. ingens negotium
in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fu-

O 2 git

c. *tamen*. Praestat fortassis: *tantum*. Confusas autem esse a libra-
riis has duas voculas, docet Schwarzius ad Plin. Panegyr. c. 31.

cere poterant. Iuveni autem Ciceroni eos lectos fuisse constat.

7. *verba dubie cadentia consectari*] Dialecticorum more. Erenim mala et pericula undique mihi imminent. — Versus sunt e Virgil. Aen. VIII, 385 sq. verba Veneris a Vulcano arma petentis in usum Aeneae. Sequitur vivida descriptio urbis obsessae, in cuius *munimentum* i. muros et propugnacula imbellis turba saxa confert in hostem deiicienda. De *quaestiuncula* cf. Ep. XLV, 7 not.

Digitized by Google

git vita. [d] Adversus haec me doce aliquid: effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare adversus difficilia, de aequanimitate: adversus inevitabilia, angustias temporis mei laxa: doce non esse positum bonum vitae in spatio eius, sed in usu: posse fieri, immo saepissime fieri, ut qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro: Potes non expergisci! dic experrecto: Potes non dormire amplius! Dic exeunti: Potes non reverti! dic redeunti: Potes non exire! Erras, si in navigatione tantum, existimas minimum esse, quo a morte vita diducitur: in omni loco aeque tenue intervallum est. Non ubique se mors tam prope ostendit: ubique tam prope est. Has tenebras discute: et facilius ea trades, ad quae praeparatus sum. Dociles natura nos edidit, et rationem dedit imperfectam, sed quae perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, et illâ, cui alieni corporis abstinentia est, et hâc, cui sui cura. Si me nolueris per devia ducere, facilius ad id quo tendo, perveniam. Nam, ut ille ait Tragicus, Veritatis simplex oratio est. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus convenit, quam subdola ista calliditas, animis conantibus magna.

EPI-

d. *Adversus haec me doce aliquid: effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat.* Haec Pincianus bene correcta dedit ex mss. Antea ap. Erasmum: *Adversus haec me doce: aliquid affer, ne mortem effugiamus* etc.

10. *Doce — vixeris.*] Cf. Cic. de Senect. c. 19. noster Epist. XCIII, 2. non ut diu vivamus, curandum est, sed ut satis: nam ut diu vivas fato opus est, ut satis, animo.

12. *Tragicus*] Euripides in Phoenissis 481. Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

Digitized by Google

EPISTOLA L.

Negat ſibi opus eſſe, ut ab eo, qui Lucilii epiſtolam proximam abhinc multos menſes ſcriptam tradiderat, quaerat, quid agat, quum probe ſciat, illum emendationi ſui quotidie incumbere, neque a nimio ſui amore praepediri. Quod aliter evenit in quamplurimis hominibus, qui coeci ſunt et velamenta vitiis quaerunt. Exemplo eſt Harpaſte, uxoris fatua, quae oculis ſubito capta domum tenebricoſam eſſe putat. Agnoſcenda itaque monet vitia eſſe, et in tempore remedia quaerenda. Vnde enim alioquin animi ſanitas exoriretur? quae etiam contingere vel inveteratis vitiis poteſt: quia animus facilis eſt flexit et natura ad bonum volat.

Epiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſupervacuum itaque putavi, ab eo qui afferebat, quid ageres, quaerere. Valde enim bonae memoriae eſt, ſi meminit: et tamen ſpero te ſic iam vivere, ut ubicunque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia eſſe, quae putas rerum? Quaedam enim locis et temporibus adſcribimus: at illa, quocunque transierimus, ſecutura ſunt. Harpaſten, uxoris meae fatuam, ſcis 2
hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim avariſſimus, ab iſtis prodigiis non ſum: ſi quando

 fatuo

a. *avariſſimus, ab iſtis prodigiis non ſum.* Sic cod. Colon. ap. Gruterum, in quo ſinceram auctoris manum agnoſco.] Reliqui omnes Palatini et editiones praeſtant: *avariſſimus, ab iſtis prodigiis ſumpſi, quando* etc. Rudolf. Agricola annotaverat: *averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum, ſi quando* etc. Ex qua ſcriptura facta eſt vulgata, quam tamen prae ea, quae a codd. affertur, eo ablegandum putavi, unde pedem intulit. Senſus eſt: etſi multi ſunt, qui talia prodigia pro deliciis habeant, equidem tamen iis non delector. Eſt autem vis praepoſitionis *a* elegantior, qua pars a qua ſtamus, ſumus, quam amplectimur, ex-

1. *Quaedam enim locis — ſunt.*] Saepius huc revertitur noſter et maximo iure. cf. Ep. XXVIII.

2. *Harpaſten.*] Eſt ἁρπαστή bene ominatum nomen: quaſi bellula futura et rapienda ab omnibus, ut ἁρπαστὸν pi-

lae

Digitized by Google

fatuo delectari volo, non est mihi longe quaerendus: me rideo. Haec fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se caecam: subinde paedagogum suum rogat, ut migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus,
3 omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum. Caeci tamen ducem quaerunt: nos sine duce erramus, et dicimus: „Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romae potest vivere.“ „Non ego sumtuosus sum, sed urbs ipsa magnas impensas exigit.“ „Non est meum vitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certum
4 genus vitae: adolescentia haec facit.“ Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem pervenimus, quia nos aegrotare nesci-

mus.

primitur. Sic Cic. Or. II, 38 extr. Erat enim (Critolaus) ab isto Aristotele etc.

lae genus ea re dixerunt. L. Haec fatua, vernula ut videtur, ioci causa alebatur, γελωτοποιοῦσα: hereditate tamen ad Senecam transmissa. Luxus enim ambitionisque nanos, nanas, copreas etc. in familiis habuisse Romanos, praesertim huius aevi, patet ex. c. e Sueton. Tib. 61 extr. Claud. 8. *paedagogum*, et ipsum servum, cuius curae servi urbani iique politiores demandabantur; nam paedagogi non solum ii servi erant, qui pueros nobiliores ad ludum literarium deducerent, ab Horat. A. P. 161. *custodes* appellati, sed etiam ii, qui alicui rei praesunt; cf. Columella de R. R. I, 1. p. 25 Bip. Hinc domus illa pars, in qua servi illi degerent paedagogium appellabatur. Plin. Ep. VII, 27. cf. ad I, 4. de Tranq. An. not.

3. *Nemo se avarum — cupidum.*] Idem Horat. I Epp. 8, 7. occupavit. Vide Bentlei. ad Horat. I Epp. 16, 38. ubi nostrum locum advertit.

4. *quia aegrotare, nescimus.*] Laudat Lipsius Pythagoram Stobaei Serm. XII de fiducia dicendi p. 319 ed. Schow. Ὥσπερ σωματικὸν πάθος οὐ κρυπτόμενον οὐδὲ ἐπαυρούμενον ὑγιάζεται, οὕτως οὐδὲ

Digitized by Google

mus. Si curari coeperimus, quando tot morbos, tantasve aegritudines discutiemus? Nunc vero ne quaerimus quidem medicum: qui minus negotii haberet, si adhiberetur ad recens vitium. sequerentur teneri et 5
rudes animi, recta monstrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. at mehercules, [b]si turpe est magistrum huius rei quaerere; illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere: laborandum est: et, ut verum dicam, ne labor quidem magnus est: si modo, ut dixi, ante animum nostrum 6
formare incipimus, et recorrigere, quam indurescat pravitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, et intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamvis flexa, revocabis: curvatas trabes calor explicat; et aliter natae in id finguntur, quod usus noster exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, et omni humore obsequentior? quid enim aliud est animus, 7
quam quodammodo se habens spiritus? vides autem tanto spiritum esse faciliorem omni aliâ materiâ, quanto tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala, om- 8

b. *si turpe est* etc. Voculam *si* e cod. Col. ap. Grut., hoc ipso probante, addidi, sermonis tenore postulante, distinctione media post: *quaerere* posita.

οὐδὲ ψυχὴ κακῶς φρονοῦσα καὶ συναγορευομένη θεραπεύεται.

5. *laborandum est*] Doctrina enim virtutem praestat; illa sine magistro non est. Stoicum dogma est. Vide Epist. LII, 1, et Lipsii Manuduct. II, 19.

6. *Robora — exigis.*] Cf. Senec. 1 de Ira 5, 4 not. *Calor explicat* ligno scisso et ponderibus aliorsum ducto subditus. Vascularii et nautae quotidie faciunt. Lipsius.

Digitized by Google

nes praeoccupati fumus: virtutes discere [c] est vitia dediscere. sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel [d] nobis traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus. Contraria enim mala in alieno haerent: ideo expelli et exturbari possunt: fideliter sedent, quae in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est: vitia inimica et infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptae exire non possunt, facilisque earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillae mentis atque aegrae est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: philosophia pariter et salutaris et dulcis est.

EPISTOLA LI.

Quemque habere, quo delectetur, ait: Lucilium Aetna, se Baiae. Sed hoc diversorium luxuriae et vitiorum se mox reliquisse. Ita occasionem sumit, de secessu et de evitandis irritamentis vitiorum exponendi. Indurandus autem est animus et a blandimentis voluptatum procul abstrahendus, ne Hannibalis Campaniae luxu enervati sortem experiamur. Nobis enim quoque bellum gerendum est contra voluptates cuiuscunque generis, et contra fortunam, ut libertatem adipiscamur. Quocirca loca sobria sanctaque eligenda sunt, ut ingenium firmetur et magnis conatibus aptum reddatur, velut ii fecerunt, qui primi villas in Baiano exstruxerunt, et Catonis in modum. Verbo, persequatur Lucilius vitia et voluptates monet.

Quomodo quisque potest, mi Lucili: tu istic habes Aetnam, illum nobilissimum Siciliae montem: (quem quare

c. *virtutes discere est vitia dediscere.* Ex Gron. emendatione recepi, qui verbum *est* ob contextum et Latinitatem addendum esse censuit.

d. *nobis* e quinque Gruteri codd., Erfurt. Amplon., et editione vetere addidi.

1. *Quomodo quisque potest,*] egregiis, quas habet: Lucilius sit contentus iis regionibus Aetnâ, Seneca Baiis. *Messal-*

Digitized by Google

quare dixerit Messalla unicum, sive Valgius, apud utrumque enim legi, non reperio, quum plurima loca evomant ignem, non tantum edita, quod crebrius evenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacentia): nos utcunque possumus, contenti fu- 2
mus Baiis, quas postero die, quam attigeram, reliqui: locum ob hoc devitandum, quum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumsit. Quid ergo? ulli loco indicendum est odium? minime. sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis convenit quam alia, nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, 3
quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamvis

la Corvinus, orator, qui extremis Augusti annis mortuus est. Cf. Hieronymus in Chronic. ad Olymp. 197, 3. et Harduin. in Indice Plin. T. *Valgius* Rufus, poeta nobilis epicus, ad quem Horatii Carm. II, 9 exstat. Cf. Heyne ad Tibull. IV, 180 ed. nov. Occurrerunt haec fortasse in Valgii bucolicis, de quibus videas Wernsdorfii Poet. Lat. Min. T. IV, p. 804 et 586. Ceterum cuique, vel me non monente, constabit, nobis de illa lite, cur Aetna *unicus* dictus sit, nullum iudicium competere; hariolari tamen licet, epitheton illud petitum esse ab evomendo igne etc., quo nullus alius neque Siciliae neque Italiae mons isto tempore inclaruit.

2. *Baiis,*] urbe Campaniae, thermis, quas noster *naturales dotes* vocat, olim celebri, (cf. Strabo V, 2, 19. 4, 5 ed. Lipsi.) nunc vero ruinis obruta, vide Meyers Darstellungen aus Italien p. 460.

3. *Canopum.*] urbem Aegypti, quae duodecim milliaribus ab Alexandria distabat, ad ostium Nili Canopicum sitam, ubi nunc Bequier, les Beguières, s. Abukir (Savary I, p. 33). Famosa fuit in antiquitate et propter templum Canopi s. Serapidis, et propter luxuriam: unde καυωβισμὸς et καυωβίζειν in proverbium abierunt. Lipsius laudat Ammian. Marc. XXII, 16. p. 327 Bip. et Strabon. XVII, p. 759 ed. Bas. 1549. Vide Intpp. ad Sil. Ital.

XI,

Digitized by Google

neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidem: diversorium vitiorum esse coeperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia
4 debeatur loco, magis solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per litora errantes, et comessationes navigantium, et symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, et alia, quae velut soluta legibus luxuria non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, ut irritamenta
5 vitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, et a blandimentis voluptatum procul abstrahendus. a Vna Hannibalem hiberna solverunt: et indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniae. Armis vicit, vitiis victus est. Nobis quoque militandum est: et quidem genere mili-

a. *Vna Hannibalem hiberna* in uno membranaceo invenit Modius (Novant. Lect. Epist. 58.) et in Pal. tert. a secunda manu Gruterus. Probavit et Lipsius. Ceteri codd. et omnes edd. vett. dant: *vina*. *Vim Hannibalis* coniecit Muretus.

XI, 433. Schlichtegroll zu Abbildungen I, p. 38.

4. *Symphoniarum cantus*] de instrumento musico intelligo, quod Isidor. Origg. III, 21. describit ita: lignum cavum ex utraque parte pelle extensa, quam virgulis hinc et inde Musici feriunt; fitque in ea ex concordia gravis et acuti suavissimus cantus. Quo et referam Epist. XII, 8. ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur: Βαβίωται etc.

5. *Vna — Campaniae.*] Fuit haec perpetua inter Romanos fama, cuius haud semel meminit Livius, e. c. XXIII, 18. 45., saepius tamen ab artium militarium peritis recte in dubium vocata, *fomentis* i. mollitie et luxuria Campaniae enervatum esse Hannibalem eiusque exercitum unis hibernis. *Nobis quoque militandum est.* Laudat Lipsius Epictet. Arrian. Disc. III, 24, 34. Militia est vita hominis super terram, ubi Vptonus p. 772 Schweigh. nostrum locum et M. Anton. II, 1, 17. adduxit. Addas Platon. de Legg. I, p. 8. 9. Vol. VIII Bip.

Digitized by Google

militiae, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandae sunt in primis voluptates: quae (ut vides) saeva quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis 6
sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis, in quae siccus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat! Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto cursu rerum, omissoque bello, fovendis corporibus operam daremus: nemo 7
non intempestivam desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculosam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica signa sequentibus, licet: plus periculi restat cedentibus, plus operis etiam perseverantibus. Fortuna mecum bella gerit: non sum imperata facturus. iugum non recipio: immo quod maiore virtute faciendum est, excutio: non est emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est 8
dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati: idem sibi in me iuris esse volet et ambitio, et ira: inter tot affectus distrahar, immo discerpar. Libertas proposita est: ad hoc praemium laboratur. Quae sit libertas, quaeris? nulli rei servire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam in aequum deducere. quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, quum in manu mors sit? His cogitationibus intentum, loca seria sanctaque eligere oportet. 9
Esse-

6. *Quid mihi — includitur?*] Sermo est de thermis Baianis. Epist. CVIII, 16. Decoquere corpus atque eximanire sudoribus inutile simul delicatumque credimus.

8. *Libertas proposita est:*] Is enim inter fines fructusque Philosophiae. Et quae libertas ea sit, Epictetus Arr. Diss. quum alibi, tum toto capite I. libri IV. Adde Senecam Ep. LXV fin. *in aequum* (sc. locum) *deducere*, ne supra me stet, imperetque. L.

Digitized by Google

Effeminat animos amoenitas nimia; nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero ungula eſt: in molli palaſtrique paſcuo ſaginata cito ſubteruntur. Et fortior miles ex confragoſo venit: ſegnis eſt urbanus et verna. Nullum laborem recuſant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit pulvere ille unctus et nitidus. Severior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio, quam Baiis exſulabat: ruina eius non eſt tam molliter collocanda. 11 Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, et Cn. Pompeius, et

9. *Effeminat — regio.*] Hanc Senecae obſervationem firmarunt omnes, qui de climatis quod dicimus, ſive de coeli ad animos corporaque vi egerunt inde a Platone et Ariſtotele usque ad Falconetum aliosque. Cf. Le voyage du jeune Anacharſis p. Barthélémy Tom. IV, p. 77. ed. Pariſienſ. *Et fortior miles — venit.* Hoc iam obſervavit Cyrus apud Herodot. IX, 122. qui eandem ob cauſam praepediit, quominus Perſae patria ſterili et confragoſa relicta ſegnes fierent. *Verna* i. molliter educatus. Proprie enim vernae ſunt ſervi ex ſervis nati et ii non duriter habiti. Seneca de Provid. I, 6 not.

10. *pulvere*] i. ſtudio, labore et exercitatione. *Literni*, oppidi Campaniae, nunc Torre di Patria, quo ſeceſſit Scipio Africanus maior, ut invidiam et certamina cum tribunis pl. evitaret. Ibi quoque mortuus eſt. cf. Liv. XXXVIII, 52. 53. Strabo V, 4, 4. p. 187 ſq. ed. Lipſ.

11. *C. Marius*] Meminit Plutarchus in Mario c. 34. ἦν ἐκεῖ (ſc. in Baiano) περὶ Μισήνου τῷ Μαρίῳ πολυτελὴς οἰκία (pretioſa villa) τρυφὰς ἔχουσα καὶ διαίτας ἡλυτέρας, ἢ κατ' ἄνδρα πολέμων τοσούτων καὶ στρατειῶν αὐτουργόν. Plin. H. N. XVIII, 7, 1. noviſſimus villam in Miſenenſi poſuit C. Marius ſeptiesConſul, ſed peritiâ caſtrametandi; ſicut comparatos ei caeteros etiam Sulla Felix caecos fuiſſe diceret. Plutarcho narrante hanc villam non ita longe poſt emit L. Lucullus, unde huius nomine apud Scriptores de Re Ruſt. occurrit: vide Indicem

Digitized by Google

et Caesar exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subiecta. Adspice quam positionem elegerunt, quibus aedificia excitaverunt locis, et qualia: scias non villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas unquam fuisse in [b] Vtica Catonem, ut praeternavigantes adulteras dinumeraret, et adspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, et fluitantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna [c] convitia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quod in una nocte manu sua ipse duxisset? Quidni malit, quisquis 12

vir

b. *Vtica*, sc. regione. Omnes edd. et multos codd. occupat haec lectio, quam Lipsius, Modius, Gronovius aliique repudiarunt. Nam de Vticae deliciis, dicunt, neque fama est, neque, ut de iis constaret, hic locus esse possit, ubi de Baiis sermo est. Codd. quoque locum corruptum esse clamant. Dant enim *in Vtica*, alii *in numma*, alii *in villa Cat.*, alii *in unica*, alii *miniacá*, alii *inimica*, alii *in ima*. Hinc Modius Ep. 123. Nov. lectt. coniecit: *in Vqtiae* sc. Villa ex Epistola Senecae LV. Lipsius *in Mica*, quia putabat sic loca coenationum minuta sed elegantiae et lautitiae facta appellata Romanis, coll. Martial. II, 59, 1. at illa *Mica* Domitiani demum tempore exstructa est. Gronovius coni. *in Actu* i. amoeno litore: Rubenius *in ima Actae*. Viri docti nondum satis distincte docuerunt, cur *Vtica* hic stare non possit. Honestius, ait, Cato intra vallum manebat, quam in loco deliciis et voluptatibus affluente, ut Scipio Literni, quam Baiis exsulare maluit. Fuit, quum e var. lect. *in numma* et Strabone V, 4, 4 ed. Lips. emendarem: *in Cumano*. Sed impetum repressi. Nam situs Vticae non impedit, quominus vera sint, quae noster, cui uberior quam nobis notitia de hac urbe esse potuit, hic attulit.

c. *convitia*. Sic dant codd. Gruteri et Modii cum Amploniano Erf. Erasmus tamen et editio vetus: *convivia*, quam lectionem non prorsus abiiciam, memor Quintil. I, 2. Omne convivium obscoenis canticis strepit. Paulo post dedi *quod in una*

dicem ad eos, ubi p. 240 col. 2. Schneiderus hunc Plutarchi locum adscripsit. Quaedam notavit Wernsdorf. P. L. M. Vol. V, 3. p. 1380. *et Caesar*, de cuius villa Baiana Tacit. XIV, Ann. 9. laudat Lipsius: Viam Miseni propter et villam Caesaris Dictatoris quae subiectos simul editissima prospectat.

12. *Lacu*] sc. Lucrino. *manu sua*. Non solus quidem, sed impe-

Digitized by Google

vir est, somnum suum claſſico, quam symphonia rum-
13 pi? Sed satis diu cum Baiis litigavimus, nunquam sa-
tis cum vitiis: quae, oro te, mi Lucili, persequere
sine modo, sine fine; nam illis quoque nec finis est,
nec modus. Proiice quaecunque cor tuum laniant:
quae si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis re-
vellendum erat. Voluptates praecipue exturba, et invi-
sissimas habe, latronum more, quos Philetas Aegy-
ptii vocant: in hoc nos amplectuntur, ut strangulent.

EPISTOLA LII.

Inconstantiam et vacillationem hominum in rebus bonis rectisque quaerens et adiutorio opus esse statuens, Epicurum recordatur, qui tres hominum ad veritatem contendentium classes constituit, quarum prima ad eos pertinet, qui nullo auxilio indigent, altera eos complectitur, qui indigent duce, tertia continentur ii quibus non solum duce sed adiutore et coactore opus est. Ex quibus ultimi maiore laude digni sunt. Hisce noster se applicat. Iam quum de duce, quem eligendum suadeat ut formeris sermo fit, inprimis eligantur monet, qui factis suis verba confirmant, vitentur qui rhetoras agunt philosophi, ideoque verbosi et ambitiosi sunt atque plausum captant; in quos hac occasione satis acerbe invehitur. Comparari meretur Luciani libellus egregius adversus Pollucem Tom. VII, p. 220 sq. Bip.

Quid est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes alio trahit, et eo unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quid-

nocte manu sua ipse duxisset; Pincianus et Modius in codd. invenerunt: sic habetur quoque in cod. Ampl. Erf. Antea: *q. i. unam noctem m. s. duxisset.*

d. *Philetas Aegyptii.* Editio Erasmi et vetus *Philistas*, alii *Prestilistas*: perperam. Muretus *Philetas* recte defendit. Quasi tu dicas, ait male detivans vocem, baſiatores. Cf. not.

imperatores et ipsi olim manum operi admovebant, quod hic adsignificat. L.

13. *Philetas.*] Est voc. graecum, φιλήτης, latro, fur, quod noster derivat a φιλέω, amo, osculor; sed rectius deducitur a φηλέω, fallo. Cf. Schneideri Lexicon Graecum in Φήλης.

Digitized by Google

quidquam semel velle? Fluctuamus inter varia consilia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis, est, cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa revellemus? Nemo per se satis valet, ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. [a]Quosdam, ait Epicurus, ad veritatem sine ullius adiutorio, ex his se, feciſſe ſibi ipſos viam: hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipſi protulerunt. quosdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo praeceſſerit, ſéd bene ſecuturos: ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, ſed ſecundae fortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus: bene nobiscum agitur, ſi in hanc ſecundam reci-

a. *Quosdam, ait Epicurus, ad veritatem ſine ullius adiutorio, ex his ſe, feciſſe ſibi ipſos viam.* Sic reſtituit Gronovius, quum Pinciamus dederat: *adiutorio contendere, ex iis ſe feciſſe ſibi ipſum v.* At verbum *contendere* non eſt, niſi in unico Pinciani et Pal. valde corrupto: dein omnes *ſibi ipſos.* Solus iſte Pinciani, *ſibi ipſis.* Eraſmi, quacupr. Palli. Heinſ. et Gronov. codd. cum vett. edd. concorditer: *adiutorio exiſſe feciſſe ſibi ipſos.* Vnde, pergit Gronov., praeſto ſincerum: *Q. a. E. a. v. ſ. u. adiutorio, ex his ſe, feciſſe ſibi ipſos v.* Vides integrum ſenſum commodiſſima brevitate. Quosdam, ait, et ſe ex illis, hoc feciſſe. Vt coniecéramus, plane in ms. quodam codice exhibitum teſtis mihi Rubenius. Accedit editio vetus. Sed cod. Amplon. Erf. exhibet lectionem antea vulgatam: *Quosdam, ait Epicurus, ad veritatem ſine ullius adiutorio contendere: ex iis ſe feciſſe ſibi ipſum viam.*

1. *Stultitia,*] Stoico ſenſu, ille animi ſtatus, qui nondum philoſophiae luce colluſtratus eſt. Cf. Lipſii Manuduct. in phil. Stoic. II, 1. Ceterum ſpectat huc illud celeberrimum Araſpis ap. Xenophont. Cyropaed. VI, 1, 41 ed. Zeun. de duabus animis.

2. *Epicurus,*] Cicero de N. D. I, 26. Gloriabatur, ait, ut videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. Bene iudicat Bruckerus Hiſt. crit. Phil. Vol. I, p. 1231 ſq. de hac re ita: Opponitur Epicurus αὐτοδιδάκτος philoſopho ſectario, idque voluit Gargettius philoſophus, nulli ſectae ſe philoſophiam ſuam debere, ſed ſuomet ingenio et meditatione collectas ingenii opes in proprium doctrinae ſuae aedificium contuliſſe. De *Metrodoro* Epicuri diſcipulo ſupra quaedam notavimus ad Epiſt. VI, 6.

Digitized by Google

recipimur. Nec hunc quidem contemseris hominem, qui alieno beneficio esse salvus potest: et hoc multum est, velle servari. Praeter haec adhuc invenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum, qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore, et, ut
4 ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quaeris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamvis enim ad eundem finem uterque pervenerit: tamen maior est laus, idem effeciisse in difficiliore materia. Puta enim duo aedificia excitata es-
5 se, ambo paria, aeque excelsa, aeque magnifica: alterum [b] puram aream accepit, illic protinus opus crevit: alterum fundamenta laxa habet, in mollem ac fluidam demissa humum; multumque laboris exhaustum est, dum pervenitur ad solidum. Apparet in altero, quidquid factum est: alterius magna pars et difficilior latet. Quaedam ingenia facilia et expedita: quaedam manu, quod aiunt, facienda sunt, et in fun-
6 damentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii secum habuit: hunc quidem de

b. *puram aream.* Omnium est codd. et impressorum lectio. Pincianus tamen coniecit: *dura area*, Mureto receptum. Mox *alterum fundamenta laxa habet.* Sic tres Palatini. Praefero vulgatae: *alterius fundamenta lassarunt*, monstro lectionis. Muretus Rudolphi Agricolae coniecturam *lapsabunda* recepit. Aberrationum loco habeo variet. codd. nonnulloruin: *laxabant*, *lassabant*, *laxabunda*, *sapabunda.*

4. De *Hermacho* (sic enim scribere malui codices plerosque obsequutus, quam *Hermarchum* e mandato lapidarii) vid. ad Epist. VI, 6. *a. alteri*, Metrodoro, *alterum*, Hermachum.

5. *pura area*] i. libera ab aqua et luto, ideoque sicca et solida. Sic terra, campus, locus purus haud raro occurrunt: dici autem de qualibet re nullo vitio contaminata notum est. *manu — facienda*, i. labore et opere: vid. Consol. ad Marc. c. XIX, 2, de Ira II, 8, 6.

Digitized by Google

de se melius meruisse, qui malignitatem naturae suae vicit, et ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum et laboriosum [c] ingenium nobis datum scias licet: imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliorum invocemus auxilium. Quem, inquis, invocabo? 7
hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores revertere, qui vacant. adiuvare nos possunt, non tantum qui sunt, sed et qui fuerunt. Ex iis autem qui sunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate praecipitant, et communes locos volvunt, et in privato circulantur: sed eos qui [d] vitam docent, qui quum dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui docent quid vitandum sit, nec unquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige ad- 8
iutorem, quem magis admireris quum videris, quam quum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac disserere: si modo hoc proposito in turbam prodeunt, ut meliores fiant, faciantque meliores: si non ambitionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philo- 9
sophia

c. *ingenium* ex quinque Grut. codd. Amplon. inque et Erasm. ed. margine est. *Laboriosum negotium* Erasmi editio et vetus agnoscunt, at Muretus exclusit, *laboriosum* dans *nobis d.* Sequentia: *datum scias licet: imus per obstantia* Modii divinationi adscribit Grut., qui et in quinque suis codd. invenit; est quoque in cod. Amplon. Erf. Erasmus et editio vetus habent: *datum scias scilicet imus* etc.

d. *vitam* Erasmus, quinque codd. Grut. Amplon. et editio vetus. Antea: *vita.*

7. *in privato circulantur:*] coronam auditorum circa se congregant, recitandi causa: de his §. 8. sermo est. Reprehendit autem sophistarum recitationes hoc aevo valde sollemnes, ἐπιδείξεις et ἀπροσ- σεις ἐπιδεικτικὰς appellatas: fiebant plerumque in domibus ditiorum ad hunc usum commodatis. Cf. Upton. ad Epictet. Diss. Arrian. III, 23, 23 ed. Schweigh.

Digitized by Google

sophia captante clamores? Numquid aeger laudat medicum secantem? Tacete, favete, et praebete vos curationi! Etiamsi exclamaveritis, non aliter audiam, quam si ad tactum vitiorum vestrorum ingemiscatis. Testari vultis attendere vos, moverique rerum magnitudine? sane liceat. ut quidem iudicetis, et feratis
10 de meliore suffragium, quidni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo existimas, statim illis et loqui et laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid laetaris, quod hominibus iis laudaris, quos non potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus: sed
11 audiebatur modeste. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerum evocaverat, non sonus inoffense ac molliter lapsae orationis. Interfit aliquid inter clamorem theatri, et scholae! est aliqua et laudandi licentia. Omnia rerum omnium, si observentur, indicia sunt: et argumen-
12 tum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum et incessus ostendit, et manus mota, et unum interdum responsum, et relatus ad caput digitus, et flexus oculorum. Improbum risus, insanum vultus habi-

9. *Numquid aeger — secantem?*] Laudat Lipsius Epictet. Diss. Arr. III, 23, 29. et Aul. Gell. V, 1.

10. *Apud Pythagoram — erat.*] Res nota. Cf. tamen Meiners Geschichte der Wiss. Vol. I, p. 454 sq. qui egregie de hac re disputavit, et Senecam aliosque perperam istam de Pythagoreorum taciturnitate traditionem interpretatos esse docuit. *Fabianus.* Vide Consol. ad Marc. XXIII, 3 not.

11. *Est aliqua et laudandi licentia.*] Vt in vituperando ita et in laudando nimius esse potes, et in utrumque quum in vituperandum, tum in laudandum tibi ius comparari debet.

12. *manus mota*] in obscoenam figuram, aut nimis alioqui molliter. L. *relatus ad caput digitus*: delicatulorum erat ne cincinnos eleganter compositos turbarent. Ridet idem vitium Lucian. Rhetor. praecept. c. 11, p. 231. Vol. VII.

Digitized by Google

habitusque demonstrat. Illa enim in spectum per notas exeunt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudetur, adspexeris. Hinc atque illinc philosopho manus auditor intentat, et super ipsum caput mirantium turba consistit. non laudatur ille nunc, si 13
intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istae voces illis artibus, quae propositum habent placere populo: philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuvenibus, sequi impetum animi: tunc autem quum hoc ex impetu facient, quum silentium sibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, et animos adolescentium exstimulat. Ad rem commoveantur, non ad verba com- 14
posita. alioqui nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in praesenti. desiderat enim propriam et longam exsecutionem, quemadmodum populo disserendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem feciſſe philosophiam, non erit dubium, postquam prostituta est: sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non institorem, sed antistitem nacta est.

e. *tunc autem, quum hoc ex impetu facient, quum silentium sibi* etc. Sic editio vetus et quinque Gruteri cum Modio Ep. 58. Novant. lect. Antea: *Tunc autem hoc ex* etc.

VII. Bip. qui praesertim comparari meretur. Iuvenalis Sat. IX, 133. ubi vid. Grangaeus. *Hinc atque illinc — consistit.* Manus admirans tollit turba auditorum et plaudit, surgitque ut sui impos et manus super eum sedentem effert.

13. *conclamatur*] i. laus et virtus eius laudationibus istis quasi sepeliuntur. De mortuis ultima salutatione impertiendis ideoque translate de quacunque re desperata in usu fuisse notum est vel ex Ovid. Trist. III, 3, 43. Metam. X, 62 etc.

14. *prostituta est*:] In publicum sic producta, quum omnibus locis, viis, foris philosophi disserunt, non ut philosophos decet, sed sophistico modo, quem haud semel noster perstrinxit, e. c. Ep. XL. *penetralibus*, scholis, velut in eius,

Digitized by Google

EPISTOLA LIII.

Navigationem describens a Neapoli ad Puteolos parum fausiam, et citam recreationem, cogitatione movetur, quam facilis malorum cuiuscunque generis nostrorum sit oblivio, quorum saepe adeo nomen quaerimus, utique in morbis animi, in quibus quo quis plus se habet, eo minus sentit malum, quum contra sanitatis indicium est, vitia sua confiteri. Eo autem ducere sola potest philosophia: cui se det hortatur: pares enim nos Deo facit illa, quinimmo eo quod eius affectator suo ipsius beneficio nihil timet, antecedit Deum. Ceterum has et sequentes scribens epistolas in villa Baiis vicina commoratus esse videtur.

Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut navigarem? Solvi mari languido. erat sine dubio coelum grave sordidis nubibus, quae fere aut in aquam, aut in ventum resolvuntur: sed putavi tam pauca millia a Parthenope tua usque Puteolos surripi posse, quamvis dubio et impendente coelo. Itaque quo celerius evaderem, protinus per altum ad Nesida direxi, praecisurus omnes sinus. Quum iam eo processissem, ut mea nihil interesset, utrum irem, an redirem: primum

eius templis. *institores*, qui eam ostentationi suae servire facit, et ideo venalem habet. Sic *eloquentiae institor* Quintil. VIII, 3, 12. XI, 1, 50. is est orator, qui ostentandi causa eloquentiam tractat. Egregie autem hic illi Sophistae vocantur *institores* ad vilitatem designandam, quippe qui philosophiam tractant ut rem ipsis alienam, et propterea tantummodo gratam, quod lucrum quodcunque ex ea tractanda trahere possint. Nam institores Romae fuerunt mercatores, qui merces vel ipsis commissas vel aliunde comparatas vaenui haberent. Cf. Graevium ad Sueton. Neron. c. 27. et Boettiger ad Horat. III, VI, 30. Senec. de Benef. VI, 17 et 38.

1. *Parthenope tua*] i. tibi cara, ut Ep. XLIX, 1. Pompeiorum tuorum. Lipsius ait, nescio quo iure: dicas ergo, illinc oriundum Lucilium. *Puteolos* satis celebre emporium in vicinia Baiarum. Strabo V, 4, 7. p. 194 ed. Lips. *Nesida* insulam Campaniae obiectam inter Pausilipum et Puteolos. Luculli filius ibi villam habuit. Cic. ad Att. XVI, 1. *praecisurus sinus*, viaturus recta navigatione per altum.

Digitized by Google

mum aequalitas illa, quae me corruperat, periit. nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus. Coepi gubernatorem rogare, ut me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille, aspera esse et importuosa, nec quidquam se aeque in tempestate timere, quam terram. Peius autem [a]vexabar, quam ut pe- 3
riculum mihi succurreret. Nausea enim me, segnis haec, et sine exitu, torquebat, quae bilem movet, nec effundit. Institi itaque gubernatori, et illum vellet nollet coëgi ut peteret litus. Cuius ut viciniam attigimus, non exspecto ut quidquam ex praeceptis Virgilii fiat,

Obvertant pelago proras; ——.

aut,

Ancora de prora iaciatur:

sed memor artificii mei [b]veteris, frigidae cultor, mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet, gausapatus. Quae putas me passum, dum per aspera eri- 4
pior, dum viam quaero, dum facio? Intellexi, non

P 3 imme-

a. *vexabar.* Sic ed. vetus, codd. Grut., ora ed. Erasm., qui in textu habet: *ferebar.*

b. *veteris frigidae cultor.* Sic Erasm., vetus editio et codd. Grut. Muretus verba *frigidae cultor* omisit et bene abesse possunt. glossam enim vocis *psychrolutam* sapiunt. Mox scripti, Erasmus et editio vetus habent *eripior*, non *erepo* s. *me erepo* ap. Muretum.

2. *aequalitas*] maris, quod *languidum* i. tranquille fluens antea dixerat. *importuosa*, propter promontoria Misenum et Athenaeum. Scopulosum autem hoc litus appellat et ipse Strabo V, 4, 4. p. 189.

3. *Virgilii*] e. c. Aen. VI, 3, ut sequens *ancora de prora iaciatur* ibid. VI, 902. *psychrolutam*, ψυχρολούτην. cf. Epist. LXXXIII, 5. *gausapatus*, veste lanea eaque crassiori, quo et nautae utebantur, leviter obvolutus, et circa verendas maxime partes. Cf. Petron. c. 28. Similis usus erat segestris aut lodiculae ap. Sueton. Octav. 83.

4. *Quae putas — faceret.*] Comparat se cum Ulysse, quem naufragia facientem multa tulisse Homerus in Odyssea cecinit. *Per aspera* i. scopulos *eripitur* a fluctibus, unde fiebat ut se ipse ferre non posset, acceden-

Digitized by Google

immerito nautis terram timeri. Incredibilia sunt, quae tulerim, quum me ferre non possem. Illud scito, Vlyssem non fuisse tam irato mari natum, ut ubique
5 naufragia faceret: nauseator erat. [c] et ego quocunque navigare debuero, vicesimo anno perveniam. Vt primum stomachum, quem scis cum mari nauseam effugere, collegi, ut corpus unctione recreavi, occepi mecum cogitare, quanta nos vitiorum nostrorum sequeretur oblivio, etiam corporalium, quae subinde admonent sui, nedum illorum quae eo magis latent,
6 quo maiora sunt. Levis aliquem motiuncula decipit: sed quum creverit, et vera febris exarserit, etiam duro et perpessitio, confessionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus, et aut talum extorsisse nos dicimus, aut in
7 exercitatione aliqua laborasse. Dubio et incipiente morbo, quaeritur nomen: [d] qui ubi et talaria coepit inten-

c. *et ego.* Sic Erasm., editio vet., et multi codd. Antea: *at.* Paulo post: *quem scis* omnium edd. et codd. optimorum lectio est, sed vocem *non* quae ubique fere comparet, delevi auctoritate editionis Venetae, Grutero suadente. Muretus τὸ· *quem* non habet. Mox §. 6. *accepit* bona lectio est. Aberrant codd. *excipit.* Muretus coni. *extorquet.* Agricola *exprimit.* Sed non opus est.

d. *qui ubi et talaria* nonnull. codd. ap. Grut. lectio. Muretus *q. ubi ad t. coepit tendere, necesse est p. f.* omissis verbis: *et utrosque*

cedente nausea qua vexabatur. Hinc iocose Vlyssem nauseatorem vocat.

5. *Et ego*] qui et ipse nauseator sum idem et eodem tempore perficiam. Viginti autem annos consumsisse Vlyssem in itinere constat: quamquam proprie nonnisi decem anni post Ilii excidium praeterlapsi sunt.

6. *perpessitio*] παθητῷ, πολυτλήμονι. Epist. CIV, 25. Si tamen exemplum desideratis, accipite Socratem perpessitium senem, per omnia aspera iactatum. L. *confessionem accepit* sc. motiuncula illa victrix.

7. *qui*] sc. morbus *ubi et — fateri.* Sensus est: At simul iste morbus *talaria* i. partes circa talos tumoribus auxerit, non amplius tempus est, malum et dolores dissimulandi. *dex-*

Digitized by Google

intendere, et utrosque pedes dextros fecit, necesse est podagram fateri. Contra evenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime. Nam qui leviter dormit, et species secundum quietem capit, aliquando dormire se dormiens cogitat: gravis 8
somnus etiam somnia extinguit, animumque altius mergit, quam ut uti ullo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiamnunc in illis est. Somnium narrare, vigilantis est: et vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, ut errores nostros coarguere possimus. Sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet gravem. Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna est. 9
ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega; fortiter, aperte. Non est quod precario philosopheris. Si aeger esses, curam intermisisses rei familiaris, et forensia tibi negotia excidissent: nec quenquam tanti putares, cui advocatus in remissione

pedes dextros fecit. Vulgati: *qui ut talaria ceperit intendere et utrosque dextros pedes ferierit.* Lipsius emend. *n. p. distorserit.* Vavassor Obss. p. 36. emend. *aegros p.* Reitz ad Lucian. Tom. X, p. 92 Bip. *deteriores p.*

remissione. Sic omnes libri scripti et edit. vet. Remissio enim proprium verbum medicorum. Noster de Ira III, 39, 1. remedia, ait, in remissionibus prosunt. Quae si incidant, domi manendum est et praebendum se curationi. Haec fere Gron. „Quid? ait Lipsius, in remissione morbi? imo tunc possit. Legam:

dextros fecit i. ita distorsit, ut ambo dextrorsum convertantur, διέστρεψε τὼ πόδε. Cf. Luciani Ocypus Vol. X, p. 23 sq. Bip. ubi eadem elegantissime tractata sunt.

8. *quia etiamnunc in illis est*] quia iis vitiis ita constrictus tenetur, ut conditionem suam intelligere, s. intellectu suo uti non possit, somno graviore oppressus, sive altius immersus.

9. Vt philosophiam amplectaris opus est, ut omnibus aliis negotiis abstineas: aliquid enim in eam insumendum est. *excidissent* de animo et memoria.

Digitized by Google

descenderes: toto animo id ageres, ut quam primum
10 morbo liberareris. Quid ergo? non et nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, et vaca bonae menti: nemo ad illam pervenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tempus, non accipit. Non est res subseciva: ordinaria est, domina est: adest, et iubet. Alexander cuidam civitati partem agrorum, et dimidium rerum omnium, promittenti: eo, inquit, proposito veni in Asiam, non ut id acciperem quod dedissetis; sed ut id haberetis, quod reliquissem.
11 [f]Item philosophia rebus omnibus: Non sum id tempus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogavero. Totam huc converte mentem, huic asside, hanc cole: ingens intervallum inter te et ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te et illos interfuturum sit quaeris? diutius erunt. At mehercule magni

advocatus in rem ipse d. Advocati vel absentes scripto aderant, vel in ipsa re praesentes. Hoc, inquit, istud aeger non feceris. Sed a codd. et Gronovii parte standum est.

f. *Item* ex Gron. coniectura. Omnes enim fere codd. et edd. habent *idem*, aut *id est*: unde iam Rud. Agricola fecit: *Itidem*. Notus usus particulae, pro *similiter*. Mox *erogavero* Agricolae codex et quatuor Grut. At Erasmus: *quod ipsa redegero, erogavero*. Quidam scripti: *quod ipsa re egero id est erogavero*. Non displiceat: *quod ipsa reiecero*, reliquis deletis. L.

10. *Non est res subseciva,*] non in curis secundis habenda: est res *ordinaria* prima et solenniter facienda. Sicut *ordinarius Consul* opponitur ac praeponitur secundo illi et suffecto. L. *Alexander — reliquissem.* Apud Curtium IV, 5. Darius hoc responsum tulit ab Alexandro.

11. *Quid inter te — erunt.*] Bonus enim, noster ait de Provid. c. 1, 5. tempore tantum a Deo differt. Nam aiebant Stoici, Θείους εἶναι τοὺς σοφούς, ἔχειν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς οἱονεὶ θεόν. Diog. Laert. VII, 119. Spectant autem haec et similia plura, quae de sapiente Stoico saepius occurrunt, et apud nostrum, ad divinam animorum originem: ut proinde crimine vaniloquentiae, quod Lipsius in Stoicos ingessit, libera-

Digitized by Google

magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis aetas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedat Deum: ille naturae beneficio [g] non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiae est, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque. quaedam defatigat, et velut levia tela laxo sinu eludit, quaedam discutit, et in eum usque qui miserat respuit. 12

EPISTOLA LIV.

Suspirio se laborasse scribit amico et maximum vitae periculum subiisse; sed in ista suffocatione se de morte laete et fortiter cogitasse. Non timendam, ait, mortem, quia idem post eam erimus, quod antea eramus. Se esse praeparatum. — Inter se Stoicos non convenisse de immortalitate animi constat, ideoque nec noster nec M. Antonin. sibi semper constiterunt. Cf. Lipsius in Manuduct. in Physiolog. Stoic. III, 11. Tiedemann System der stoischen Phil. II, p. 152 sq. et Dan. Wyttenbach in Bibl. crit. Amst. Vol. III, P. I. disputatio de quaestione, quae fuerit vet. philos. inde a Thalete usque ad Senecam sententia de vita animorum etc. ubi, locis veterum diligenter consignatis, egregie de hac re disputatum est.

Longum mihi [a] commeatum dederat mala valetudo: repente me invasit. Quo genere? inquis. prorsus me-

rito

g. *non timet suo sapiens.* Recte Gronov. post Gruterum restituit ex vetustis edd. et septem codd. Muretus dederat: *Naturae beneficio non suo sapiens est. Suo* beneficio non timet sapiens, deus naturae beneficio. Sapiens omnes timendi causas meditatione et studio procul habet.

a. *commeatum* i. veniam. Lipsii est coniectura Epist. quaest. V, 5 et nota ad h. l. confirmata a cod. Colon. Ante eum omnes

berari posse videantur. Is loca Stoicorum de hac re collegit in Manuduct. III, 14. Adde Gataker. ad M. Anton. p. 67. 68. 211. Homo est itaque ἀπόμοιρα, f. ἀπόῤῥοια, f. ἀπόσπασμα τοῦ Διός.

12. *finu eludit*] De levibus telis proverbiale fuit, *Veste repelli.* Catullus: Quare nos tela ista tua evitamus amictu, Ac fixus nostris tu dabis supplicium. L.

Digitized by Google

rito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Graeco nomine appellem, nescio. satis enim apte dici suspirium potest. Brevis autem valde, et porcellae similis, impetus est: intra horam fere definit. Quis enim diu exspirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me transierunt: nullum mihi vide-
2 tur molestius. Quidni, aliud enim quidquid est, aegrotare est: hoc est, animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit enim spiritus ille aliquando, quod saepe conatus est. Hilarem me putas haec tibi scribere, quia effugi? si hoc fine, quasi bona valetudine, delector, tam ridicule facio, quam ille, quisquis se vicisse putat, quum vadimonium distulit. Ego vero et in ipsa suffocatione non desii
3 cogitationibus laetis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est? inquam. tam saepe mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus sum. Quando, inquis? antequam

edd. cum mss. *comitatum.* Mox §. 2. *Facit enim spiritus ille aliquando.* Sic quinque Grut. et vetus ed. Antea: *Facit aliquando sp. i.*

1. *Graeco nomine*] Vtrum ἄσθμα, an ὀρθόπνοιαν vult dictum? Nam plus aliquid quam Asthma s. spirandi difficultas in hoc impetu est, et minus quam Orthopnoea in brevitate. Cf. Mercurialis Var. Lect. VI, 16. L. Est asthma spasticum, quod nos dicimus, et quidem humidum, cuius brevis est et procellae similis impetus. *Omnia — transierunt.* Fuisse enim nostrum infirma valetudine plus semel in his epistolis observamus, et Dio Cass. LIX, 19 tradidit, hac ipsa eum sub Caligula a morte esse liberatum. De exilio eius, quod hic quoque cogitasse videtur, testatur consolatio ad Helviam.

2. *meditationem mortis*] i. exercitationem, μελέτημα; Commentatio mortis apud Cic. Tusc. I, 30. Quam vocis vim ad h. l. et ad Taciti Annal. III, 31. p. 258 ed. Ernest. suo more i. e. erudite adstruxit I. F. Gronovius, nunc satis notam. *quum vadimonium distulit* i. ipsam diem, qua praesentia coram iudice postulata et promissa erat. Cf. Ernesti Clav. Cic. h. v.

Digitized by Google

tequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod ante fuit. ſed quale ſit, iam ſcio: hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, et fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo, non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernae peius eſſe quum exſtincta eſt, quam antequam accenderetur? nos 4
quoque et accendimur, et exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque vero alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi: quum illa et praeceſſerit, et ſecutura ſit. Quidquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas? utriusque rei hic eſt effectus, non eſſe. His 5
et huiusmodi exhortationibus [b] tacitis ſcilicet (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſii: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus coeperat, intervalla maiora fecit, et retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamvis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. ſentio haeſitationem quandam eius, et moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo 6
ſuſpinem. [c] hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam praeparatus ſum: nihil cogito de die toto. illum lauda et imitare, quem non piget mori, quum ſuvat vivere. Quae enim virtus eſt, quum eiiciaris, exire? tamen eſt et hic virtus. Eiicior quidem,

b. *tacitis ſcilicet (nam* etc. Sic Pinc. et Grut. in ſuis codd. invenerant, eſtque in ed. vet. At Eraſm. aliique *tacitis (nam* etc. Mox *remanſit* i. paene deſiit. Gronov. coni. *emanſit.*

c. *hoc tibi de me recipe* i. promitte. Gloſſa eſt quod alii codd. habent: *de me ſuſcipe.* Mox *nihil cogito de die toto.* Omiſit vocem *toto* Muretus, quae eſt in editis inde ab Eraſmo, in ed. vet. et in omnibus fere mss.; alii enim habent: *die tuto.*

6. *Quomodo volet — ſuſpirem.*] Acquieſco huic ſuſpirio retardato, dummodo non omni vi et impetu cum vitae periculo id patiar. *quum iuvat vivere*, in iuventute aut bona aetate: at ego iam ſenex ſum. L.

Digitized by Google

dem, ſed tanquam exeàm. Et ideo nunquam eiicitur ſapiens: quia eiici eſt, inde expelli, unde invitus recedas. Nihil invitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPISTOLA LV.

In geſtatione, quam in lectica aut ſedo fieri moris erat, in vicinia Cumarum, ubi Seneca villam poſſedit, conſpexit Servilii Vatiae villam, quae occaſionem noſtro praebet de bono maloque otio diſſerendi. Otio ait ſapientem tantummodo frui poſſe. Etſi villa et commodiſſima et amoeniſſima eſt, tamen tranquillitatem non affert, niſi animus omnia commendaverit. Sic transit ad Lucilium, qui queſtus eſſe videtur, ſe ab amicis ſeparatum vivere debere. Solatur eum hac ipſa ſententia, amicos animo adeſſe amicis et frui poſſe, quin adeo debere.

A geſtatione quum maxime venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, [a]et diu ferri: ac neſcio an eo maior, quia contra naturam eſt, quae pedes dedit, ut per nos ambularemus; oculos, ut per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciae: et quod diu noluimus, poſſe deſivimus. Mihi tamen neceſſarium erat concu-

a. *et diu ferri.* Reſtituit Grut. ex mss. i. e. adeo illud, quod diu feraris, in labore pono. Antea deerat τὸ *et.* Mox *indixere* Muretus indicio libror. Pinciani, et Grut. in codd. ſuis. Eſt et in editione veteri. Eraſmus: *indnxere.* Indicere eſt verbum ſacrum: nam ſupplicationes et dies feſti indici dicebantur, Servio teſte ad Virgil. Aen. III, 264.

1. *deliciae*] i. luxus. *ut ſive bilis inſederat faucibus:* laborabat autem ſuſpirio, quod pituita ſ. humore noxio, φλέγματι, fauces occupante, augebatur. Erat enim veteribus medicis bilis humor quicunque pituitoſus isque noxius, unde ſaepe cum φλέγματι, pituita, coniungitur bilis, e. c. Timaeo Locr. de anima mundi p. 561. ed. Gale. Erat autem bilis vel atra vel flava, quam ſanguini admixtam eſſe ſibi perſuaſerant. Noſter pituitam flavam in ipſis faucibus haerentem intellexit. ſpi-

Digitized by Google

concutere corpus, ut sive bilis insederat faucibus, discuteretur; sive ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio: quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius vehi perseveravi, invitante ipso 2
litore, quod inter Cumas et Servilii Vatiae villam curvatur, et hinc mari, illinc lacu, velut angustum iter, clauditur. Erat enim a recenti tempestate [b] maris spissius. Fluctus autem illud, ut scis, frequens et concitatus exaequat: longior tranquillitas solvit, quum arenis, quae humore alligantur, succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere coepi, an aliquid illic invenirem, quod mihi bono posset esse: et direxi oculos in villam, quae aliquando Vatiae fuit. In hac ille praetorius dives, nulla alia re quam otio 3
notus, consenuit, et ob hoc unum felix habebatur.

Nam

b. *maris.* Sic Erasm. et Mur. Grutero lectio cod. Col. *erat enim a recenti tempestate spissum* praeplacet.

spiritus densior, qui non permeare potest per fauces angustas. Quem hic laudat Lipsius Mercurialem de arte gymn. VI, 10 cave consulas; nihil enim ad loci illustrationem adtulit.

2. De *Servilio Vatia* vereor, ut alibi quaedam commemorata legas. Sub Tiberio tamen vixisse clarum est. Villa eius sub promontorium Misenum sita erat media inter Cumas et Baias s. Puteolos. *Lacu* Acherusio, ap. Plin. III, 6. Acherusia palus, Ἀχερουσία λίμνη, in quam mare turbidum se effudit super aggerem arenosum, in quo Cumis ad illam villam iter erat. Hinc *iter angustum* i. agger. Ne de lacu Lucrino cum Lipsio cogites, noster ipse cavet §. 7. Litus autem invitabat, quod *spissius* i. firmius, solidius erat propterea quod aquae arenas ligaverant: *Fluctus — exaequat*, firmat litus arenosum; arenae stabant, quod nos dicimus: siccae enim arenae, ut notum est, diffluunt. Cf. Topographiam agri Cumani in Heynii Exc. II. ad Virgil. Aen. VI, p. 786 sq.

3. *praetorius dives*] i. divitias habebat, quales propraetores provinciarum coacervare solent. Angli dicerent: the rich Nabob. Haec interpretatio praeponenda videtur alteri: ille dives homo, qui

prae-

Digitized by Google

Nam quoties aliquos amicitia Asinii Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merserat, (aeque enim offendisse illum, quam amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vatia, solus scis vivere! At ille latere sciebat, non vivere. multum autem inter-
4 est, utrum vita tua otiosa sit, an ignava. Nunquam aliter hanc villam Vatia vivo praeteribam, quam ut dicerem: Vatia hic situs est. Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, et venerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem, seductum existimat vulgus, et securum, et se contentum, sibique viventem: quo-
5 rum nihil nisi sapienti, potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi vivere. ille enim, quod est primum, scit vivere. Nam qui res et homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegavit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu obliuit, ille sibi non vivit, sed, quod est turpissimum, ventri,
6 somno, libidini. Non continuo sibi vivit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, et in proposito suo perseverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere; frontem enim eius tantum novi, et expo-

praeturam gesserat. *Asinii Galli*, quem Tiberius odio persequutus est et diu in custodia habitum interemit. Tacit. VI, Annal. 23. Dio Cass. LVIII, 3. qui et Syriacum tradit eo nomine interfici iussum a Tiberio, quod Galli amicus fuisset. *Seiani odium, deinde amor.* Quum omnia apud Tiberium posset, depressit quos vellet: post Seiani casum amici eius e medio sublati. Dio Cass. LVIII, 11. 12. *At ille latere — vivere.* Quod Ovidius Trist. III, 4, 25. expresserat sic: Bene qui latuit, bene vixit. Notum est illud pythagoricum praeceptum: Λάθε βιώσας, de quo Menagius ad Diog. Laert. VIII, 50.

4. *mendacio,*] falsa specie, imitatione ficta: quod de coloribus ficticiis praesertim in usu esse constat. *seductum,* a turba in solitudinem regressum.

Digitized by Google

expoſita: quae oſtendit etiam tranſeuntibus. [c]Speluncae ſunt duae magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus: quarum altera ſolem non recipit, altera usque in occidentem tenet. Platanona medius rivus, et a mari et ab Acheruſio lacu receptus, Euripi modo dividit, alendis piſcibus, etiam ſi aſſiduo exhauritur, ſufficiens. Sed illi, quum mare patet, parcitur: quum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Baias trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. [d]Has laudes eius ipſe novi: eſſe villam totius anni credo. Occurrit 7 8

c. *Speluncae ſunt duae magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus.* Sic libri ſcripti: et ſenſus clarus eſt. Arte vult atrium, quod in ſpeluncis erat, ſublevatum et politum pariete inſerto. Sic et ed. vet. At Eraſmus: *laxo atrio*, omiſſo *cuius*: ad oram notatur: *pares manufactae*. Hinc Mur. *operis laxo a. pares manufactae*. Lipſius Elect. I, 16. et ad Tacit. Annal. IV, 59. em. *op. laxo atrio pares manufactis* Poſtea in nota ad h. l. legi vult: *cuivis laxo atrio pares manufactae*. Gruter. idem fere coniecit, niſi quod *manufacto* praefert. Sed lectio ſcripta bene habet, ideoque repoſui. Mox *tenet* codd. plurimi dant: alii *tenetur*. Pinciani coniecturam *tenetur* Mur. recepit. *Platanona* Pinclan. ex coni. dedit: quum eſſet in uno ſuo *platanos med. riv.*, in altero *plata nova m. r.* Antiquitus excuſi: *prata nova*, et editio vetus multique codd. *prata bona*.

d. *Has laudes eius ipſe novi: eſſe villam totius anni credo.* Lipſii inſiſtentis veſtigiis codd. lectio eſt, quam propoſuit Elect. I, 16.

6. *Speluncae*,] quibus haec loca abundaſſe conſtat. Cf. Heynii Excurſ. laudat. Cavernam, quam hic naturalem inverterat, arte emendavit, ut pariete exſtructo laxum atrium faceret, duabus inde compoſitis, quarum alteram ad aeſtivum, alteram ad hibernum uſum apparavit.

7. *Platanona*] Talis platanon, πλατανών, platanis conſtans lucus umbrae et decoris cauſa, quum et folia hieme non amitteret (Varro de Re Ruſt. I, 7, 6.) valde amabatur. Cf. Martial. III, 19, 2. Epiſt. Senec. XII, 1. not. *Acheruſio lacu*, vide ſupra ad §. 1. Strabo V, 4, 5. p. 189 ed. Lipſ. Rivus itaque ille partim in hunc lacum, partim in mare ſe effudit. *Euripi* i. canalis. *quod Baias — habet.* Trans ſpeluncam iſtam quae ad orientem ſpectabat, ideoque Baias verſum.

Digitized by Google

currit enim Favonio, et illum adeo excipit, ut Baiis neget. Non ſtulte videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam et ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: [e]animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari et amoena moeſtos, vidi in media ſoli-
9 tudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes; ideo parum bene compoſitum eſſe te, quod in Campania non es. quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet: et quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quae maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Praeſentia enim nos delicatos facit: et quia aliquando una loquimur, ambulamus, conſidemus, [f]quum ſeducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus,
10 cogitamus. et ideo aequo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam praeſentibus abeſt. Pone hic primum noctes ſeparatas: deinde occupationes utrinque diverſas: deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem nunquam abeſt: quemcunque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum coena,

attingere neglexit in notis ad h. l. Editio vetus habet cum olim excuſis: *Has l. e. i. n. nunc eſſe illas totius anni credo.*

e. *animus eſt, qui commendat omnia.* Mur. ſequutus aliquot Pinciani codd. ſic dedit. Aliae edd. et codd. *qui ſibi commendet o.*

f. *quum ſeducti.* Mss. *dum ſedimus, quum ſeducti.* Lege: *et quia aliquando una loquimur, ambulamus, conſidemus, quum ſeducti ſumus, nihil de his, quos modo vidimus, cogitamus.* Gronov.

8. *Favonio*] vento ab occidente flanti occurrit villa, a qua Baias, Puteolos etc. penetrabat.

10. *ſuburbanas profectiones:*] i. in villas. Nam noſtro ſuburbanum et villa idem valent. Tacitus quoque Annal. III, 47. ſic *ſuburbanam peregrinationem* i. per regionem Romae vicinam. Quid, quod Italia Columell. II, 2, 61. ſuburba-

Digitized by Google

coena, mecum ambula. In angusto viveremus, si quidquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, quum maxime audio: adeo tecum sum, ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere.

EPISTOLA LVI.

Mentem compositam vacare sibi et studiis, etiam in turba, suo ipsius exemplo docet, quippe qui Baiis adhuc commorabatur valetudinis curandae causa. Magis autem monet optandum esse silentium internum et pacem. Quocirca inertiam suadet evitemus cupidinum matrem, et otii vitia negotio discutiamus.

Peream, si est tam necessarium, quam videtur, silentium in studia sepositо. Ecce varius clamor undique me circumsonat: supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quae in odium possunt aures adducere: quum fortiores exercentur, et manus plumbo graves iactant, quum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio, quoties [a] retentum spiritum remiserunt, sibilos, et acerbissimas respi-

a. *retentum.* Sic multi codd. Alii *recentem* et *emissum.*

urbana appellatur, respectu Romae. *codicillos*, mitti solitos ad praesentes. Dixi in epistolica institutione. L. *Delicatos*, fastidiosos.

1. *quum fortiores — iactant,*] Halteres notat, quibus et ad saltandum usi, seque velut librandum: et iisdem sed gravioribus ad exercendum, et sine magno motu sudorem evocandum, sublatis depressisque manibus aut huc illuc iactatis. Erant autem istae massae plumbeae, in circuli dimidiati, aut et aliam formam: ἁλτῆρες Graecis a primo usu dicti, παρὰ τὸ ἅλλεσθαι, *a saltando.* Iuvenal. Sat. VI, 421. *Quum lassato gravi ceciderunt brachia massa.* Scholiastes ibi: *Halteres dicit, quibus utuntur athletae quum exercent: quasi plumbeis ponderibus exerceatur.* Martialis 14, 49. *Quid pereunt stulto fortes halcere lacerti? Exercet melius vinea fossa viros.* L. Cf. Ep. XV, 4.

Digitized by Google

respirationes: quum in [b]alipten inertem, et hac plebeia unctione contentum incidi, audio crepitum illisae manus humeris: quae prout plana pervenit, aut con-
2 cava, ita sonum mutat. Si vero pilicrepus supervenerit, et numerare coeperit pilas, actum est. Adiice nunc scordalum, et furem deprehensum, et illum cui vox sua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsae aquae sono saliunt. Praeter istos, quorum si nihil aliud, rectae voces sunt, [c]alipilum cogita, tenuem et stridulam vocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem, nec unquam tacentem, nisi dum vellit alas, et alium pro se clamare, co-
3 git. Iam librarii varias exclamationes, et botularium, et

b. *aliptem* i. unctorem. Pinciani coniectura est a Lipsio et Gron. probata. Lectio vulgata est *aliquem*. Muretus: *aliquem alipten inertem*. Mox *unctione* Pinciani codd. aliique: sic et Turnebus, coniecerat Adverss. VII, 4. Erasmus, edit. vet., quae tamen voce: *hac* caret, et cod. Col. *functione*. Alii *imitatione*.

c. *alipilum*. Sic margo ed. Erasm. et Caelius Rhodigin. Lect. antiqq. XXX, 19. at Erasmus edit., vetus et quinque mss. Grut. habent: *alipedum*. Mox *librarii* ex emendatione Coelii Rhodig. l. l. suffragante Turnebo Adverss. l. l. Praestat haud dubie haec lectio vulgatae *librarii* quae est lectio codd. et edd. antiq.

2. *pilicrepus*,] ludens pilas. Lusorias autem pilas crepare et sonitum edere, quum datatim luditur, certum est. Morem fuisse pilis ludere in thermis docet Inscriptio ap. Gruter. p. 637. n. 1. ubi est: Vrsum Togatum vitrea qui primus pila Lusi decenter cum meis lusoribus Laudante populo maximis clamoribus, Thermis Agrippae et Titi. — Pilarum sine casu iactus *numerabant*. Cf. Petron. 27. Alii de iis, qui sphaeris pice oblitis curabant, ne ignis balneorum exstingueretur, intelligunt, v. c. Mercurialis de arte gymn. I, 12. *scordalum*, litigiosum. *furem deprehensum*, λωποδύτην, quem graviter plectebantur. Similia sunt Epicteti in Enchirid. c. IV. ubi λοιδορουντες et κλεπτοντες quoque coniunguntur. *rectae* non fractae aut fractae, quum *alipilus* vulsellis pilos alarum evellens, circumit balnea magna voce illam suam artem commendans. Iuvenal. II, 156.

3. *Varias exclamationes*,] cogites de varietate soni, ex quo hodieque in magnis urbibus

Digitized by Google

et cruſtularium, et omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam et inſignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! quum [d]Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quam fluctum aut deiectum aquae. Quamvis audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſam, urbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox avocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quae me ſine avocatione circumſtrepunt, eſſedas transcurrentes pono, et fabrum inquilinum, et [e]ferrarium vicinum, aut hunc qui ad Metam ſudantem tabulas experitur et tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi 4 5

nam *librarii* non ad popinarum inſtitores pertinent aeque ac librarii, botularii et cruſtularii, qui liba, botulos i. farcimina et edulia mellita vaenui proclamant. Deinde *mercem ſua* ex Eraſmi emendatione eſt: nam codd. et priores edd. habent: *ſuam quandam inſign.*, aut cum ed. vet. *ſuam quadam inſign.*

d. *Chryſippum.* Quum de Stoico Chryſippo tale quid nusquam memoretur, nec ſalutationum ille mos non ſic ſollennis Graecis fuerit, legendum ſuadet Lipſius: *Criſpum*, amicum Senecae, ad quem et Epigramma ſcriptum. Nam in cod. ſuo invenit: *Criſpum*, uti eſt in ed. vet.

e. *ferrarium.* Sic Pinciani et Gruteri codd. Eraſmus tamen et ed. vet. *ferrarium*, aberratione facili. Mox *tabulas* omnium libus facile dignoſcitur, quid quisque habeat vaenale. Huc ſpectant inprimis ſequentia *ſua quadam — modulatione.*

4. *Quamvis — non potuit.*] Idem narrat noſter Nat. Quaeſt. IV, 2. *aut hunc qui — exclamat.* De naufragis aliisque mala et calamitates perpeſſis intelligo, qui *picti in tabula*, ut cum Perſio Sat. VI, 33. loquar, ad Metam ſudantem, quae erat in regione urbis quartae, (cf. Victorem et Adlerum) calamitates ſuas monſtratas decantarent, tibiis, utpote quae huic lugubri declamationi conveniebant, more tali in re, e. c. in theatro, ſatis frequente, accinentibus. *Tabulas et tibias experitur*, tentat quaeſtus cauſa. Cf. Horat. A. P. 21. Iuvenal. XIV,

Digitized by Google

mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quam qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duravi, ut audire vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec avocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas et timor, dum avaritia luxuria-
6 que non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

Omnia noctis erant placidâ compoſta quiete.

Falſum eſt. nulla placidâ quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, et ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. Illa tranquilli-
7 tas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum,

brorum eſt ſcriptura. Muretus tamen *tubas* exhibet, e mera Pineiani coniectura. Grut. em. *tubulas*, Lipſius *tubula ſe exp.*, et quum annotatum vidiſſet, in vetere codice legi: *ſcapulas*, malit inde legi: *ſcabillo ſe exp.* nam hoc genus inſtrumenti cum

XIV, 302. Quum autem hic generaliter loquatur noſter, non opus eſt, ut cum Lipſio haec ad Baianam vitam referamus.

5. *pauſarium*] qui vel portiſculo, i. malleo, vel voce modos remigibus dabat. Cf. Gronov. Obſſ. IV, 26. p. 832 ed. Lipſ. Burmann. ad Val. Flacc. I, 186.

6. *Omnia noctis — quiete.*] Desierant latrare canes urbesque ſilebant, Omnia noctis erant placida compoſta quiete. Hi duo verſus ſunt Varronis Atacini, conſervati a Seneca patre, Controverſ. III, 16. p. 215 Bip. Hic Varro Argonautica Apollonii Rhodii expreſſit carmine, ante Ovidii aevum. Et hi verſus imitatione libera depromti ſunt ex Apoll. Rh. III, 748. 749. Egit de hoc Varrone Ruhnkenius in Epiſt. crit. II. et Wernsdorf P. L. M. Tom. V, P. III. p. 1385 ſqq. qui et huius fragm. p. 1412 ſq. memor fuit. *Nam dormientium — explicatur.* Bene laudat Lipſius Zenonem ap. Plutarch. de profectibus virtutis ſentiendis Tom. VII, p. 261. Hutt. Ex inſomniis, ait Zeno, ſuum quemque profectum poſſe ſen-

Digitized by Google

illum, cui somnus laxae domus silentio quaeritur: cuius aures ne quis agitet sonus, omnis servorum turba conticuit, et suspensum accedentium propius vestigium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, somnum inter aegritudines levem captans: quae non audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? 8
animus illi obstrepit: hic placandus est, huius compescenda est seditio: quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores quum male parere militem vident, aliquo labore compescunt, et expeditionibus detinent. nunquam vacat lascivire 9
districtis: nihilque tam certum est quam otii vitia negotio discuti. Saepe videmur taedio rerum civilium, et infelicis atque ingratae stationis poenitentia, secessisse: tamen in illa latebra, in quam nos timor et lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desiit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, 10
quae videtur aliquando cessisse: deinde frugalitatem

tibia etiam iungit Sueton. Calig. c. 55. Sed vide not. §. 9. extr. *abiecta* i. relicta, ut statim ait. Est lectio vulgata. Modii tamen liber *abirata*, unde ipse divinabat *abiurata*. Sed optime, ait Rubenius, papyraceus, *obirata*, laudans de Tranquill. cap. 2, 9.

sentire, si neque re turpi delectantem se, neque cupientem neque agentem quid improbi iniustive per quietem videat, sed velut in aequore tranquillitatis imperturbatae claro omnes animi partes a ratione hilariores factas esse observaverit.

8. *Magni imperatores* etc.] Exemplo sit Alexander M. apud Curtium VII, 1, 4. satis prudens, otii vitia negotio discuti etc. ubi ipsa nostri verba a Curtio in usum suum conversa vides.

9. *stationis*] officii et muneris. a militia ductum. L. Exemplo sit Cicero cum multis aliis.

Digitized by Google

profeſſos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit: et quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, quum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam
11 proferunt. Et avaritiam itaque, et ambitionem, et cetera mala mentis humanae, tunc perniciosiſſima ſcias eſſe, quum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, et non ſumus. Nam ſi bona fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contemſimus, ut paullo ante dicebam, nulla res nos avocabit, nullus hominum aviumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidasque et iam certas. Leve illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem et ac-
12 cidentia erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, et concepti pavoris, quod illum curioſum facit, ut ait Virgilius noſter:

Et me, quem tutum non ulla iniecta movebant
Tela, nec adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auras, ſonus excitat omnis
Suspenſum, et pariter comitique onerique timentem.

13 Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non urbis impulſae fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaveſcens, quem unaquaelibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leviſſimi exanimant. Timidum illum farcinae faciunt. Quemcunque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique one-
14 rique timentem. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, quum

12. *Virgilius*] Aen. II, 725 ſqq. de Aenea, qui patrem Anchiſen ex urbe Troia portaſſe ſe refert.

13. *impulſae*] a machinis et molibus hoſtium eam oppugnantium.

Digitized by Google

quum ad te nullus clamor pertinebit: quum te nulla vox tibi excutiet: non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono varia circumstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est, carere convicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri et exercere me volui. Quid necesse est diutius torqueri: quum tam facile remedium Vlysses sociis etiam adversus Sirenas dederit, et invenerit?

EPISTOLA LVII.

Turbido mari quum Baiis Neapolim via terrestri tenderet, per Cryptam Neapolitanam iter faciendum erat, quo nihil ingratius sibi accidisse scribit. In quo statu illum quidem animi, mutationem quandam, se sensisse ait, sed illam, qualis in potestate nostra non est. Hos enim primos motus vel tristitiae vel alacritatis nemo unus devitare potest. Attamen cavisse testatur, ne in timorem vitae amittendae incideret, etiam spe immortalitatis iniecta.

Quum Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum navem experirer. sed tantum luti tota via fuit, ut possem videri nihilominus navigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit: a ceromate nos haphe excepit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil

14. *Itaque ego ex hoc loco migrabo:*] Baias dicit. *Vlysses* qui cera oblevit aures sociorum, dum Sirenas praetervexissent. Odyss. μ, 177.

1. *Iterum navem experirer.*] tam infeliciter, quam supra Epist. LIII. *athletarum fatum* quorum est *ceromate* unguento ex cera, oleo etc. constante, ut corpora fiant lubrica, perfundi, et *haphe* i. arena deinde inspergi. Mihi, ait, simile quid accidebat, qui in via prima luto et liquore, velut crasso ceromate delibutus sum, deinde in Crypta arenis et pulvere. Cf. P. Fabri III Agonist. 22. *Crypta* autem *Neapolitana*, nunc Grotta del Monte di Pausilippo dicta, via est, quae per rupes et arenas huius montis antiquissimis temporibus, multorum stadiorum lon-

Digitized by Google

nihil illis faucibus obscurius; quae nobis praestant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, pulvis auferret, in aperto quoque res gravis et molesta: quid illic, ubi in se volutatur, et quum sine ullo spiramento sit in-
2 clusus, in ipsos a quibus excitatus est recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus, eâdem viâ, eodem die: et luto et pulvere laboravimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem, dedit. sensi quendam ictum animi, et sine metu mutationem, quam insolitae rei novitas simul ac foeditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum a perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quo-
3 que ferietur animus, mutabitur color. Quaedam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere potest: admonet illam natura mortalitatis suae. Itaque et [a] vultum adducet ad tristitiam, et inhorrescet ad subita, et caliga-
bit,

a. *vultum adducet ad tristitiam.* Omnium librorum lectio. Stephanus tamen Ep. 17. ad Dalechamp. pro interpretamento, quod ex margine irrepserit, habet. Pincianus *abducet* malit, Gruterusque *adducet ad tristia.* Sed nulla mutatione indigemus.

longitudine, ut nunc dimensio est, passuum 700. agebatur, recta versus Neapolim ducens. Quamvis bene strata est, tamen etiamnunc pulvere abundat. Cf. Strabo V, 4, 7. p. 196 ed. Lipsi. Büsching. Tom. IV, p. 449. noviss. edit. *Fauces*, i. angustus transitus, non obscurae erant Strabonis tempore, lumen, dicendo, passim fenestellis in montis superficiem iusta altitudine incisis, demitti. Obstructae itaque aevo aut neglectae fuisse videntur hae fenestrae, sicut tempore Alphonsi primi Arragonum et Neap. regis, qui duas adhuc comparentes fenestras incidi iussit.

2. *Aliquid tamen — dedit.*] Ex consuetudine laudanda, quam supra attigit Ep. LV, 3. *sensi quendam — color.* Nam Stoici asserebant, πρὸς τὴν αἴσθησιν φυσικὴν οὖσαν οὐ πειρατέον ἀντιβαίνειν. Marc. Anton. V, 26. ubi Gataker. p. 210, 2. loca Senecae collegit, nostro non praetermisso. Lipsius laudat A. Gell. XIX, 1. et Manuductionem suam III, 7.

Digitized by Google

bit, si vastam altitudinem, in crepidine eius constitutus, despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, et paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt: quidam ad vulneris novi, quidam ad veteris et purulenti tractationem inspectionemque concidunt, et linquuntur animo: alii gladium facilius recipiunt, quam vident. Sensi ergo, ut dicebam, quan- 4
dam non quidem perturbationem, sed mutationem: rursus, ad primum conspectum redditae lucis, alacritas incogitata rediit et iniussa. Illud deinde mecum loqui coepi, quam inepte quaedam magis ac minus timeremus, quum omnium idem finis esset. Quid enim interest, utrum supra aliquem [b] vigiliarium ruat, an mons? nil invenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraque mortifera aeque sit. Adeo non effectus, sed [c] effecti causam timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant ani- 5
mam hominis magno pondere extriti permanere non posse, et statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber:

b. *vigiliarium ruat an mons?* Sic Gruteri codd. et Erasm. At in ed. vet. haec sic habentur: *vl' speculatorium ruat, ut aut mōs aut turris.* Vnde facile est videre, *vigiliarium* quod et in aliis mss. reperitur, bonam esse lectionem. Denotat autem locum et speculam, ubi vigiles sunt, ad analogiam *valetudinarii*, *spoliarii*, *vivarii* composita vox. Emendatione itaque neque Lipsii *tigillarium*, aut *vigilum atrium*, neque Gronovii *nubilarium* indigemus.

c. *effecti causam*: Sic ex Pinciani coniectura Grutero probata scripsi. Vulgata lectio erat: *sed efficientia t. sp.* Varia lectio est: *efficientiam*, in aliis *efficaciam*. Hinc Pincianus scriptum fuisse opinatus est: *effectus causam*, et hunc sequutus Grut. *effecti causum*, ut librariorum insitia duae dictiones in unam coaluerint. Mox *permanere* in omnibus codd. est. Quam tamen hic stare non posse lectionem putans Pincianus coniecit *permeare*; probaruntque Muret. Lipsius et Grut. Sed vide notam.

5. *Nunc me putas — liber:*] Sententia haec a scito illo, animam esse corpus ideoque pati eadem, quae corpus, affligi, dissipari et solvi, derivanda est. Diog. Laert. VII, 156 ibique Menag. *Permanere*, ἐπιμένειν, διαμένειν, i. solida et inte-

Digitized by Google

ber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non laeditur, nec ſcin-
6 ditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuae, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam quum latiſſime percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quaerendum eſt, an poſſit immortalis eſſe? hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, [d] propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium aeterno eſt.

EPISTOLA LVIII.

Lucilio explicaturus Platonis ſcitum de eo, quod eſt, praemittit querelam de paupertate, quin de egeſtate ſermonis latini, exemplis allatis. Dein exponit, quotuplex τὸ ὄν, i. quod eſt, ſit, e Platone, prae-

d. *propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit.* Opſopoeus de coniectura: *propter quod hoc perit.* Lipſius reſeger *propter* vel mutet in *propterea*, vel, *per quod hoc perit.* / Gronovius ex apicibus ſcriptorum codd. ſic format: *ſi ſuperſtes eſt corpori perire illum nullo genere poſſe, propter quod non perit.* Senſus patet.

integra manere. Fuerunt itaque Stoici, qui putarent quidem, animos poſt mortem durare, ſed ſi quando corpus eius ita obtereretur, ut ne partes quidem ſupereſſent, nec illum in corpore contineri, ſed *ſpargi*, h. e. in elementa ſua recedere, igneum in ignem etc. εἰς τὰ φίλα καὶ συγγενῆ, εἰς στοιχεῖα, ut cum Epicteto Arriani Diſſ. III, 13, 14. ubi Vptonus quaedam notavit, loquar. Si proinde animus permeaverit, etiam permanebit: ut adeo *permeare*, quod Pincianus aliique repoſuerunt in textum e coniectura, et *permanere* eodem redeant.

Digitized by Google

praemissa definitione generis et speciei. Sex autem modis ab eo dici τὸ ὄν monet. Quae etsi subtilitates parum proficuas esse fatetur, tamen insunt, affirmat, quae salutaria fieri possint. Sic quum Plato negat, omnia ea, quibus sensus afficiantur, ex iis esse, quae vere sint, ad vanitatem omnium, quae cupiamus, facilis est conclusio. In quibus et sunt voluptates, quas si regere et coercere possimus, nostrum erit, vitam prorogare. Attamen id agamus, ut neque vitam optemus, neque mortem recusemus.

Quanta verborum nobis paupertas, immo egestas sit, nunquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, quum forte de Platone loqueremur, quae nomina desiderarent, nec haberent: quaedam vero quum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Graeci „oestrum" vocant, pecora peragentem, et totis saltibus dissipantem, „asilum" nostri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Est lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Graeci vertere vocantes,
Asper, acerba sonans; quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta. ——

Puto intelligi istud verbum interisse. Ne te longe 2
differam, quaedam simplicia in usu erant, sicut „cernere ferro inter se" dicebantur. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

— Stu-

1. *paupertas, immo egestas*] Idem discrimen fecit Ep. XVII, 5. Ibidem §. 4. frugalitas est paupertas voluntaria. Mediocritas, *αὐτάρκεια* etiam ap. Horat. III Carm. 29, 56. *paupertas* audit *proba*. Πενία est egestas. Caeterum saepe apud Ciceronem hanc egestatem, quam noster queritur, observare est, si quando notiones philosophicas Graecorum civibus suis vertere studeret. *loqueremur* ego cum amico. cf. §. 6. *oestrum*, οἶστρος. Plinius tamen verbo *asilus* usus est XI, 28. Nec intelligas, quomodo vocabulum quotidiani usus perire possit. Itali hodieque vocant *assillo*. Virgilii locus est in Georgicis III, 146.

2. *cernere ferro inter se*] ap. Virgil. Aen. XII, 709.

Digitized by Google

—— Stupet ipse Latinus,
Ingentis, genitos diversis partibus orbis,
Inter se coïsse viros, et cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: simplicis verbi usus
3 amissus est. Dicebant antiqui, „si iusso," id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, [a]sed fideli Virgilio:

Cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, ut ostendam, quantum tempus apud Grammaticum perdiderim: sed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium et Attium, verborum situs occupaverit: quum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint.
4 Quid, inquis, sibi ista vult praeparatio? quo spectat? Non celabo te. cupio, si fieri potest propitiis auribus tuis, [b]Essentiam dicere: sin minus, dicam et iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. si recentiorem quaeris, Fabianum, disertum et elegantem, orationis, etiam ad nostrum fastidium,

a. *sed fideli Virg.* Sic ante Muretum passim publicabatur, et est in cod. Col. aliisque. Muretus dedit: *sit fides Virgilio.* Duo Pal. habent: *sed fide Virgilio.* Editio vetus *sed fidem Virgilio*, quod et Modius Novant. Lect. Ep. 132. probat. Lipsius emendat: *fido.* At vulgata bene habet.

b. *Essentiam.* Muret. primum dedit ex coni. Cf. Eius Var. Lect. XV, 26. Antea: *quid sentiam dicere.* Mox *elegantem* est in

3. *fideli Virgilio:*] cui fidem habeas. Aen. XI, 467. Silius tamen Italic. XII, 175. hunc verbi simplicis usum non fastidivit. *quantum — verborum situs* i. antiquitas, neglectus, ideoque oblivio occupaverit. *apud hunc*, Virgilium.

4. *Ciceronem*] In scriptis Ciceronis nobis reliquis haec vox non invenitur: hic usus vocabuli ap. Cic. latuit quod mireris, Quintil. II, 14, III, 6. VIII, 3. in quibus locis inventionem huius nominis Fabiano tribuit, et duram censet hanc τῆς οὐσίας interpretationem. Lipsius laudat Sidonii verba: Lecturus es hic novum verbum *Essentiam*, sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem. De Sergio Flavio Papirio *Fabia-*

Digitized by Google

dium, nitidae. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque, permittas mihi hoc verbo uti. nihilominus dabo operam, ut ius a te datum parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, quum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguae noſtrae convicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. quae haec ſit, quaeris? τὸ ὄν. [c]Duri tibi videor ingenii: in medio poſitam poſſe ſic transferri, ut dicam, „Quod eſt.“ Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere; ſed ita neceſſe eſt, ponam Quod eſt. Sex modis hoc a Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicavero, eſſe aliquod genus, eſſe et ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quaerimus, ex quo ceterae ſpecies ſuſpenſae ſunt, a quo naſcitur omnis diviſio, quo univerſa comprehenſa ſunt. Invenietur autem, ſi coeperimus ſingula retro legere: ſic enim per-

5 6 7

ora. ed. Eraſmicae et in omnibus Grut. codd. Alii *diſertum et eloquentem*, ut editio vetus, alii *elegantem* omittunt. *naturam continens fundamentum omnium.* Sic Muretus ex aliquot ſcriptis Pinciani: ſic et editio vetus et tres mss. Grut. At Eraſmus: *naturam continens f. o.*

c. *Duri tibi videor ingenii: in medio poſitam poſſe ſic transferri.* Sic Eraſmus et aliquot codd. et ed. vetus. *D. t. videbor i. i. m. poſitum eſſe: poſſe ſic transferri* editio Romana. Mox *ſed ita neceſſe eſt, ponam Quod eſt.* Sic Pincianus iubet legamus ex vetere lectione: ſic exſtat in quatuor Grut. mss. Eraſmus: *Sed ſi id neceſſe eſt, ponam Quod eſt.* Muretus: *ſed id ſi n.* etc.

biano. cf. Conſolat. ad Marc. XXIII, 3. οὐσία — *omnium.* Omnia enim ex Vſia i. Eſſentia: quae eſt proprie Stoicis Deus et Materia. L.

5. *propter quod — feci?*] propter quod totam hanc epiſtolam ſcribens coactus ſum reprehendere noſtram linguam.

6. *Quod eſt*] τὸ ὄν. Vtitur autem noſter via ſynthetica, ab individuis ad formas generaque adſcendens, *retro legens ſingula*, ut ipſe ait. Hac proli-

xio-

Digitized by Google

perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, ut Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quaerendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, et ſub ſe habeat. Hoc
8 quid eſt? animal. Ergo genus eſſe coepit omnium horum quae modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quaedam, quae animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis et arbuſtis animam ineſſe. itaque et vivere illa, et mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma ſunt, et ſata. Quaedam anima carent, ut ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſci-
9 licet corpus. hoc ſic dividam, ut dicam, corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnunc eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quaedam corporalia eſſe, quaedam incorporalia. Quid ergo erit ex quo haec diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, ut dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum et antiquiſſimum, et, ut ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam
10 homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Grae-

lixiore deductione facile quisque ſuperſedebit lector; nec eum ad quem talia ſcribi debebant, magnos in philoſophia profectus feciſſe putaverit. Spectant autem haec ad praedicabilia Ariſtotelicorum, ad *κατηγορούμενα*, in quibus genus et ſpecies primum locum obtinent.

9. *tanquam homo genus eſt*] ſc. ſpeciale. Atque conſtat ſibi Seneca, quidquid contra dicat Lipſius, cuius verba ſunt haec-ce: „Atqui ſupra ſpecies erat, ſed ex Ariſtotele: hic Logicam Chryſippi eum probabile eſt, hodie ridendam.“ Nam quo iure, ait, caeterae diviſiones eius quod eſt, genera vocantur, quae tamen nonniſi ſpecies ſunt, eodem Homo quoque genus vocari poteſt, quem ſupra tantummodo ſpeciem eſſe vidimus. Sic noſter ſtatim explicat verbis hisce: *Itaque — in ſpecies.*

Digitized by Google

Graecos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flavos: habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque quâ multa continet, in genus cadit: quâ sub alio est, in speciem. Illud genus, Quod est, generale, supra se nihil habet. Initium rerum est: omnia sub illo sunt. Stoici volunt superponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, quum sit rerum omnium capax. Quod est, in has species divido, ut sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus: quomodo divido? ut dicam; aut animantia sunt, aut inanimantia. Rursus animantia quemadmodum divido? ut dicam, quaedam animum habent, quaedam tantum animam. aut sic: quaedam impetum habent, incedunt, transeunt: quaedam solo affixa, radicibus aluntur et crescunt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt, aut immortalia. [d]Primum genus Stoicis quibusdam videtur, Quid: sed quare videatur, subiiciam. In rerum, inquiunt, natura quaedam sunt, quaedam non sunt. Et haec autem quae non sunt, rerum natura complectitur, quae animo succurrunt, tan-

11

12

d. *Primum genus Stoicis quibusdam videtur, Quid.* Ita lege, quum libris sit ambigue *quid* vel *quod*: sed illud praefero. Muretus in uno etiam repperisse ait: *quiddam*. Graece dixerim indubie, τὸ τί. Pincianus sententiam loci primus pervidit et breviter posuit: *Stoicis aliud aliquod genus Ente Superius esse, nempe quod*, ita enim ipse legit. Id igitur iis dividitur in vere *Ens* et *Nonens*. Vere, ut omnia quae in rerum natura sunt. *Nonens* ut sunt Centauri, Chimaerae, et quae in mente sola subsistunt. L.

12. *Primum genus Stoicis quibusdam videtur, Quid:*] Subtilitatem hanc facile intelligere licet. Quum Plato essentiam posuisset primo loco, illi observantes ea non comprehendi hac definitione, quae non vere sunt, tamquam Centauri, docebant esse superius quoddam, quo essentia comprehendatur, idque vocabant τὸ τί i. e. res ad quam et phaenomena et noumena retulerunt, s. res quae quodammodo affectae sunt, uti Cic. Top. 5 istud τί convertit.

Digitized by Google

tanquam Centauri, Gigantes, et quidquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem
13 coepit, quamvis non habeat subsistentiam. Nunc ad id quod tibi promisi, revertor, quomodo quaecunque sunt, in sex modos Plato partiatur. Primum illud Quod est, nec visu, nec tactu, nec ullo sensu comprehenditur: cogitabile est. quod generaliter est: tanquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, ut Cicero et Cato. [e]Animal non videtur, sed cogitatur: videtur autem species eius,
14 equus, et canis. Secundum ex his quae sunt, ponit Plato, quod eminet et exsuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse, ut poeta communiter dicitur. omnibus enim versus facientibus hoc nomen est, sed [f]tamen

e. *Animal non videtur, sed cogitatur.* Sic Erasmus, ed. vetus, et Gruteri mss. At Gronovii codd. exhibebant: *Animal ut v., cogitatur.* Vnde coniecit: *Animal haud videtur; cogitatur.*

f. *tamen.* Sic mss. quinque Gruteri, illo probante. Antea: *Sed iam.*

13. *Nunc ad id — in sex modos Plato p.*] Primo quidem in duos: atque ita in Timaeo (p. 301. T. IX Bip.) et Sophista τὸ ὂν dividit. Appuleius (de Habitudine lib. I, p. 162. T. II Bip.) ex illo τὰς οὐσίας, quas Essentias dicimus, duas esse ait, per quas cuncta gignantur Mundusque ipse. Quarum una cogitatione sola concipitur, altera sensibus subiici potest. Prior illa vere esse memoratur: hanc vero non esse possumus dicere. Et primae quidem Essentiae primum Deum esse et mentem formasque rerum et animam: secundae omnia quae informantur, quaeque gignantur, et quae ab substantiae superioris exemplo originem ducunt. Haec ita universe in Platone: sed distinctius noster in sex modos partitur. Primum est *Ens νοητὸν, intelligibile:* ut animal. Secundum, excellentissimum Ens et causa Entium, *Deus.* Tertium, *Idea.* Quartum ipsa Ἕξις, sive *species.* Quintum, quae sensibus subiecta, i. e. *corpora.* Sextum, *quae quasi sunt,* ut inane, tempus. L. Cf. Meiners Geschichte der Wissenschaften II, p. 708 sq. p. 729 sq. Tiedemann Geist der spek. Philos. II, p. 75 sq. 86 sq. Tennemann System der Plat. Phil. II, p. 291 sqq.

Digitized by Google

men apud Graecos in unius notam cessit. Homerum intelligas, quum audieris poëtam. Quid ergo hoc est? Deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Ter- 15
tium genus est eorum, quae proprie sunt: innumerabilia haec sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quae sunt, interrogas? g propria Platonis supellex est. Ideas vocat, ex quibus omnia, quaecunque videmus, fiunt: et ad quas cuncta formantur. Hae immortales, immutabiles, inviolabiles sunt. Quid sit idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quae natura fiunt, exemplar aeternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res 16
apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quae me docet et instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quae, quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum ha- 17
bet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος, attendas oportet: et Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. ille quum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur: Idea erat Virgilii facies futuri operis exemplar: ex hac quod artifex traxit, et operi suo imposuit, εἶδος est. Quid inter- 18
sit,

g. *Propria Platonis supellex est.* Sic ed. vetus et Pinciani aliorumque codices. At Erasmus voces has excluſit. *Ex quibus omnia quaecunque videmus fiunt* Pinciani, Modii codd. et plerique Grut. et ed. vetus. Antea: *ex quibus omnia quae sunt fiunt, et ad* etc.

17. *Quartum locum habet* εἶδος etc.] Platonem hoc discrimen inter *ideas* et *idos* ignorare docuit Meiners Gesch. der Wiss. II, p. 801. Formas illas aeternas promiscue vocat Plato nunc εἰκόνας, nunc εἴδη, nunc ἰδέας etc.

Digitized by Google

sit, quaeris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumta, et operi imposita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figuravit: haec idea est. Etiamnunc aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: idea extra opus: 19 nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum, quae communiter sunt. haec incipiunt ad nos pertinere: hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est, quae quasi sunt, tanquam inane, tanquam tempus. Quaecunque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quae esse proprie putat. Fluunt enim, et in assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuvenis. nemo est ma- 20 me, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore; nihil ex his quae videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus: [h] „In idem flumen bis non descendimus.“

Manet

h. *in idem flumen bis non descendimus.* Sic Pincian. dedit, idque recte, sensu postulante. Muretus aliique probarunt. Erasmus et multi codd. cum edit. vet. *in idem f. b. d. et non descendimus.*

19. *Quaecunque videmus ac tangimus* etc.] Ideas, dixit Plato, s. formas naturam rerum constituere, esseque una cum Deo, in cuius intellectu ab aeterno fuerint, unum genus omnium rerum, quae interitu aut mutatione careant. Corpora contra, sive omne id quod sensibus subiicitur, propriae essentiae nominari non possunt, utpote quae mutationibus quinimmo interitui patent. Cf. Wyttenbach ad Plut. de sera numinis vind. p. 76 sq. Contineant tamen necesse putabat immutabile quid, quia certa cognitio quaedam habeatur. Tali modo et Heraclitum et Parmenidem a se coniungi affirmavit Plato. Cf. Meiners II, p. 730 sq. Tiedemann II, p. 87 sq.

20. *Corpora nostra — transmissa est.*] Egregie hic monuit Tiedemann II, p. 88 sqq. Iacunum

Digitized by Google

Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quam in homine; sed nos quoque non minus velox cursus praetervehit: et 21
ideo admiror dementiam nostram, quod tantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur, quum omne momentum mors prioris habitus sit. [i] Vis tu non timere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia et caduca, et omnibus obnoxia causis: mundus quoque, aeterna res et invicta, mutatur, nec idem manet. Quamvis enim omnia in se habeat quae habuit, aliter 22
habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? Si me interrogas, nihil.

i. *Vis tu non timere, ne* etc. Sic restituit Gronov. ex suo et quatuor Grut. quibus omnes Rubeniani accedunt, et Erford. Heinf. Possem, inquit, abs te impetrare, ne timeas, eventurum tibi, quod quotidie evenire omnibus videmus. Est formula orantis, hortantis, flagitantis, iubentis. Cf. Bentleius ad Horat. II Serm. 6, 92. qui Gronovium recte laudat. Vulgo male deest negandi particula contra mentem et sensum auctoris. Cf. ad III de Ira 38, *a*. Mox *causis* Gronovio suadente reposui. Sic vett. edd. Tarvisina, Veneta, Frobeniana, et editio vetus, et codex Gronov. Brs. Heinf. Cf. Gronovii Obss. III, 14. p. 422. ed. Lipf. Verbum hoc est familiare Senecae de morbo vitioque quocunque. Vide de Ira III, 10. *a*. Antea: *casibus*.

cunam syllogismi Heraclitici et a Plarone negligi, uti a nostro, res sensibus subiectas ne momento quidem sibi constare similesve manere; experientia refragatur, nec doceri potest. Nam ut illae res vel uno temporis momento perstent, earumque mutationes legibus sint attemperatae sempiternis, profecto notiones universales legere, principia colligere adeoque scientiam construere licebit. De *Heraclito* vid. Plat. Cratyl. T. III, p. 267. 268. δὶς εἰς αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἐμβαίνομεν. Cf. Meiners I, p. 623. Tiedemann I, p. 217.

21. Illud Heracliteum deflexit noster ad amorem corporis et timorem mortis diminuendum: utrumque enim est fugacissimum et corpus, et omne momentum, quod antecedentis *habitus* i. conditionis mors est. cf. Ep. XXIV, 19 not. *mundus — idem manet*, omnium enim elementorum alterni recursus sunt: quidquid alteri perit, in alterum transit etc. Senec. N. Q. III, 10.

Digitized by Google

Sed quemadmodum ille caelator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque avocat, et, ut dici solet, pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, et quibusdam oblectamentis reficere. sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque, si observaveris, sumes
23 quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere: ex omni [k] vacatione, etiamsi a philosophia longissime aversa est, eruere aliquid conor, et utile efficere. Quid de istis capiam, quae modo tractavimus, remotis a reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideae Platonicae possunt? quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipsum, quod omnia ista quae sensibus serviunt, quae nos accendunt et irritant, negat Plato ex iis es-
24 se quae vere sint. Igitur ista imaginaria sunt, et ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile, nec solidum est. et nos tamen cupimus tanquam aut semper futura, aut semper habituri. Imbecilli fluidique per intervalla consistimus: mittamus animum ad illa quae aeterna sunt. miremur in sublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa versantem, et

k. *vacatione.* Erasmum sequor. Gruterus tamen in libris suis, uti Modius in uno (v. Epist. 132. novant. Lectr.) *natione*, quod ille explicat: ex omni secta et genere hominum. Muretus mallet *tractatione*. Lipsius, quod in ora quorundam librorum est, *oratione*. Sed vulgata non est tentanda. Otio, ait, ita utor, ut utile mihi fiat.

23. *Hoc ego — efficere.*] Exempla supra iam vidimus Ep. LV, 3. LVII, 2. *vacatio* autem opera subseciva, quae non propter officium, sed otii et oblectamenti causa tractamus. Ipsa enim oblectamenta, monuerat §. 22. opera sint. Cf. Ep. LXII.

24. *miremur*] Similia sane praeclara occurrunt haud semel apud nostrum, utique N. Q. I. praef. Tunc, ibi ait, consummatum habet plenumque bonum sortis humanae, quum calcato omni malo, petit altum, et in interiorem naturae sinum venit. Tunc iuvat inter

Digitized by Google

et hoc providentem, quemadmodum quae immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte; ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia aeterna sunt, sed quia defenduntur curâ regentis. Immortalia tutore non egent. haec conservat artifex, fragilitatem materiae vi suâ vincens. Contemnamus omnia, quae adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quam nos sumus, providentia periculis eximit, potest tandem aliquatenus nostra quoque providentia prorogare huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere et coërcere. Plato ipse ad senectutem se diligentiâ pertulit. Erat quidem

R 3 cor-

1. *potest tandem aliquatenus nostra quoque providentia prorogare huic corpusculo moram.* Est vetus scriptura, quam Gronovius recte tuetur contra Pincianum, qui dedit invitis mss.: *posse tandem*, ut ab τῷ *cogitemus* pendeat. Lipsius: *posse tamen — providentia longiorem prorogari.* Sic et editio vetus, nisi quod *prorogare* praefert.

inter sidera ipsa vagantem divitum pavimenta ridere etc.

26. *Illud simul cogitemus — eximit.*] Ne putes nostrum sibi ipsum contradicere, qui antea §. 21. mundum aeternam rem et invictam vocâsset, recorderis, mundum triplici sensu accipi a Stoicis. Noster N. Q. I. praef. ait: Quid est Deus? Mens universi. Quid est Deus? totum quod vides et quod non vides totum. Mundus est itaque primum Deus ipse, deinde coelum, terra et omnes naturae illis comprehensae, denique systema deorum, hominum et naturarum, quae istorum causa creatae sunt. Diog. Laert. VII, 137. Aeternus autem est mundus, quatenus principia omnium rerum in se continet, sive quia Deus saepe mundus vocatur: mortalis est iste mundus quem vidimus, cuius naturam habitumque delectum iri statuebant conflagratione, ἐκπυρώσει, h. e. sparsum iri in elementa. Cf. post Lipsii Physiol. Stoic. I, 8. II, 6. Tiedemanni System der St. Phil. II, p. 70 sqq. *pars maior*, nostrum.

27. *Plato — diligentia*] i. prudentia. Mortuus est anno aetatis LXXXI peracto, Ol. CVIII,

Digitized by Google

corpus validum ac forte fortitus, et illi nomen latitudo pectoris fecerat; sed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus; parsimonia tamen, et earum quae aviditatem evocant modus, et diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentiae suae beneficio contigisse, quod natali suo decessit, et annum unum atque octogesimum implevit, sine ulla 28 deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuisse sortis, quam humanae rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem novem novies multiplicati componunt. Non dubito, quin paratus esset panops dies ex ista summa, et sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quam ut non puto concupiscendam, 29 ita ne recusandam quidem. Iucundum est, esse secum quam diutissime, quum quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaque de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, et fidem non opperiri, sed manu facere. Prope est a timente, qui fatum

CVIII, 1. quum natus esset Ol. LXXXVII, 4. Cf. Tennemanni System der Plat. Phil. Vol. I. *lasirudo* pectoris, prius enim Aristocles nominabatur. De Platonis *navigationibus* in Italiam, Cyrenen, Siciliamque ab omnibus Hist. phil. auctoribus actum est, a Brucker. I, p. 633 sq. Meiners II, p. 688. et nuper Tennemann. I, 1. *natali suo*, qui fuit mensis Thargelionis (Aprilis) septimus dies. Plutarcho auctore Quaest. conviv. VIII, 1. et D. Laertio. Lipsius.

28. *Magi*] Ex his sectatoribus Zoroastris ad eius legislationem et doctrinam conservandam constitutis (cf. Heeren Ideen II, p. 420 sq.) inprimis post Xerxis tempora quosdam graecas urbes convenisse dubitari nequit. Exemplum praebet Ostbanes: vid. Brucker I, p. 159 sq.

29. *Itaque de isto feremus sententiam.*] Propter amorem sui aversabantur Stoici mortem sibi consciscere: sed liberum ostium habere quemvis asserebant. Cf. Lipsii Manud. III, 22. Senec. Ep. XXVI, 9 not. XXIX, 8. XXX, 10. LXX, 6. LXXXII, 14.

Digitized by Google

fatum segnis exspectat: sicut ille ultra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, et faecem quoque exsorbet. De hoc tamen quaeremus, pars summae vitae, utrum faex vitae haec sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam: si modo mens sine iniuria est, et integri sensus animum iuvant, nec defectum et praemortuum corpus est. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At si inutile ministeriis est corpus, quidni oporteat educere animum laborantem? et fortasse paulo ante, quam debet, faciendum est, ne quum fieri debeat, facere non possis: et quum maius periculum sit male vivendi, quam cito moriendi, stultus est qui non exigui temporis mercede magnae rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. multis inest vita sine usu. iacuit sui. Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamvis finienda? Noli me invitus audire, tanquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam aestima. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reservabit: totum autem ab illa parte meliore. At si coeperit concutere mentem, si partes eius convellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animam: prosiliam ex aedificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dum-

30. *utrum faex vitae haec sit.*] Laudat Lipsius Antiphanem Comicum Stob. Fluril. Serm. 117. (Brunk. poet. gnom. p. 186. VIII.) Σοφόν ἐστιν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής· Ὅταν γὰρ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίγνεται. Cf. Ep. XXVI, 1. *mens sine iniuria* i. illaesa, sana. Hac enim aetate, qua noster floruit, vox iniuria idem valere coepit quod impedimentum, detrimentum, laesio. Vide Sen. N. Q. VI, 18. 32. VII, 31. Plin. 13, 24 extr. etc.

31. *Quanto. — finienda?*] Verba adversae sententiae, non debere finiri. L.

32. *ab illa parte meliore*] i. anima, mente, *anima* qua quia plantarum modo degit: opponitur verae vitae. *aedificio — ruenti.* Stobaeus Serm. 118. Gorgiae Leontino hoc adscri-

Digitized by Google

taxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. sic mori, vinci est. Huno tamen si fciero perpetuo mihi esse patiendum: exibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod vivitur. Imbecillus est et ignavus, qui propter dolorem moriturus: stultus, qui doloris causa vivit. Sed in longum exeo: est praeterea materia quae ducere diem possit. Et quomodo finem vitae imponere poterit, qui epistolae non potest? Vale ergo: quod libentius quam mortis moras lecturus es.

EPISTOLA LIX.

Lucilio testatur voluptatem, quam ex eius epistola perceperit, eamque, voluptatis et gaudii discrimine exposito, et ab oratione et a materia laudat. Nec reprehendendum censet, quod imaginibus orationeque distinxerit, quippe quae ad animum discentis audientisve regendum vel philosopho non indignae sint. Sic Sextius imaginem exercitus pugnae paratl de sapiente adhibuerat. Hinc occasionem sumit, in quaestionem transeundi; cur falsitas non tam tenaciter teneat. Non omni impetu, respondet, utimur ad eam cognoscendam et repellendam: minimum nobis placemus, ideoque et nosmetipsos decipimus et ab aliis decipi potimur, inprimis adulatione. Denique docet, quomodo quisque intelligat, se non esse sapientem.

Magnam

m. *mortis moras.* Plurimorum codd. et antiq. edd. lectio est, et ea optima, quam Lipsius Epistol. quaest. V, 5, frustra mutavit in: *mortis meras*, temere probante Mureto. In nonnullis codd. erat mera aberratio librariorum: *mortes meas*, Erasmo etiam notante. Haec loquutio *mortis mora* Senecae non hic solum usurpata. cf. Ep. VII, 3: LXXXII, 11. Recte sic fore, argumenti quoque postremae epistolae ratione habita, vulgatam Gronovius

adscribit, *qui senex interrogatus: ecquid libens moreretur? Μάλιστα, ἔφη, ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι.* *Maxime inquit*; nam ut ex putri et diffluente domuncula non invitus abeo. L.

34. *quae ducere diem possit*] i. consumere. Vber enim haec materies et disputatio. Proprie materia per diem colloquendo duci-

Digitized by Google

Magnam ex epistola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi uti verbis publicis; nec illa ad significationem Stoicam revoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sane: ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, et voluptatem, si ad nostrum [a] album verba dirigimus, rem infamem esse, et gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis viribusque fidentis. vulgo tamen sic loquimur, ut dicamus, magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu uxoris percepisse: quae adeo non sunt gaudia, ut saepe initia futurae tristitiae sint. Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Itaque quum dicit Virgilius noster: „Et mala mentis Gaudia:“ diserte quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, et quod voluit, expressit: significavit enim homines, malo suo laetos, tamen ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex

a. *album.* Hanc scripturam Rud. Agricola ex ingenio restituit, Erasmo probante. Optime. Olim cusi *nostrum alvum*, cod. Col. *nostrum animum.*

ducitur, producitur. Cf. Heyne ad Tibull. I, 4, 5. Alii explicant, materiam in nobis esse, quae mortem differre possit, loquendi tamen usu repugnante.

1. *verbis publicis*] i. popularibus. cf. Ep. III, 1. *significationem Stoicam.* Saepe de hoc paradoxo monuimus, e. c. ad II de Ira 6. Stoicos sic loqui, ut velle bonum, gaudere eo adepto, et cavere s. devitare malum, negent nisi sapientem: stultum autem nonnisi cupere, laetari, ideoque et *voluptate* uti, metuere, contristari, ut Augustini de Civit. Dei XIV, 8. verbis utar. Cf. Davis. ad Cic. Tusc. IV, 6. et ad Maxim. Tyr. p. 504. De *Gaudio* cf. Ep. XXIII.

2. *Virgilius*] Aen. VI, 278. 279. qui tamen contra has Senecae argutias vel eo defenditur, quod verbis publicis usus sit, non ad significationem stoicam revocatis. Nec poeta hoc dignum fuerit. *diserte* i. claro et distincte.

Digitized by Google

3 epistola tua voluptatem. quamvis enim ex nomine iusta causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, et in diversa statim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falsi boni motam, immoderatam et immodicam. Sed ut ad propositum revertar, audi quid me in epistola tua delectaverit. habes verba in potestate: non effert te oratio, nec longius
4 quam destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur: quod tibi non evenit. pressa sunt omnia, et rei aptata. Loqueris quantum vis, et plus significas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium est. apparet, animum quoque nihil habere supervacui, nihil tumidi. Invenio tamen translationes verborum, ut non temerarias, ita non indecoras. Itaque periculum

b. *ex nomine iusta causa.* Sic editio vetus: in cod. Pal. tert. Grut. *nomine* superpicta linea. Sententia auctoris postulat hanc vocem, quae sp. Erasmum multorum codd. indicio nixum desit: aliae tamen membranae Grut. et Lipsii habent: *ex homine ista causa.* Erasmus *ex ista causa*, Lipsius aliique *ex iusta c.* at edit. Varior. *iusta c.* Mox *motam* editio vetus habet, restitutam recte ex mss.

c. *ut non temerarias, ita non indecoras. Itaque* etc. Sic ed. vet. Nec abludit multum Erasm., quippe qui *Itaque*, et nonnulli codd. At Pinciani plerique codd. omittunt voces: *ita non indecoras.* Sed bene stare possunt. Seneca quidem has translationes probat, at quid alii facturi sint, suspectandum iubet.

3. *imperitus homo*] stultus, Φαῦλος, sapienti oppositus. *affectum eius impotentem*, nullius dominii patientem. *non effert te oratio* ad impetum dicendi, ad tumorem, te concitat: quod in argumentis moratioribus contingere solet ingeniis acrioribus.

4. *Multi sunt — vocentur*:] Quod v. c. adeo in Platone veteres critici reprehendebant. Vide Meiners II, p. 693. 695. ubi loca veterum allata sunt. *pressa*, de brevitate nervosa. Cf. Ernesti Lexic. Lat. Technol. in *Pressus*, ubi nostrum locum quoque advertit. *Loqueris — loqueris.* Est ἔμφασις, quam Cic. Or. III, 53. explicat plus ad intelligendum quam dixeris significatio: et in Orat. 40. significatio saepe erit maior, quam oratio. Cf. Ernesti l. l. sub: *Significatio.*

Digitized by Google

oulum sui fecerint. Invenio imagines: quibus si quis nos uti vetat, et poëtis illas solis indicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum tractabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter, et demonstrandae rei causa eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poëtis, sed ut imbecillitatis nostrae adminicula sint, et ut discentem et audientem in rem praesentem adducant. Sextium ecce quammaxime 6
lego, virum acrem, Graecis verbis, Romanis moribus philosophantem. movit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnae paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes virtutes suas undique expandat, ut ubicunque infesti aliquid oritur, illic parata praesidia sint, et ad nutum regentis fine tumultu 9
respondeant. Quod in exercitibus his quos imperato- 7
res

5. *imagines.*] Vides hic *imagines* et *parabolas* eadem vi poni. Aliter discrimen instituit Bergerus de natura pulcr. Orat. p. 293. ap. Ernest. Lexic. Lat. Technol. sub *Imago*. et Lex. Gr. Techn. Παραβολή. *plausibilis oratio*, quae meditata et ad ornatum comparata erat, qua illis placeat qui audiant vel legant, ἐπιδεικτικῷ et δημοσθένει: opponuntur πολιτικοί, qui magis veritatem rerum cognoscendarum, quam artis et ingenii admirationem quaerunt. Vid. Ernesti Lexic. Graec. Techn. in Ἐπιδεικτικόν.

6. *Sextium*] hoc ipso tempore lego. Q. Sextius fuere pater et filius uterque philosophiae studiis scriptisque nobiles. Flavianus fuit sectae Q. Sextii assecla. Seneca pater lib. III Controv. in praef. Plin. N. H. 18, 28. Claudianus Mamertus de anima II, 9: quaedam eius latine erant, sed ab ipso fortasse versa. Vide Lipsium in Manud. I, 6. et II de Ira 36, 1 not. In sententiis, quae ei tribuuntur in Opusc. myth. et eth. p. 645 ed. Gale nullum earum sententiarum, quae hic laudantur, vestigium reperitur. Enimvero facile est ad intelligendum, illas sententias, nisi sint fetus Christiani cuiusdam, tamen esse a Christiano ubique interpolatas. Ceterum hominis vitam esse iugem militiam vidimus Ep. LI, 5 not.

Digitized by Google

res magni ordinant, fieri videmus, ut imperium ducis simul omnes copiae sentiant, sic dispositae, ut signum ab uno datum, peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim saepe hostem timuere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit: nil stultitia pacatum habet, tam supernè illi metus est, 8 quam infra. utrumque trepidat latus. Sequuntur pericula et occurrunt, ad omnia pavet: imparata est, et ipsis territur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incursum munitus et intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus et contra illa ibit, et inter illa. Nos multa alligant; multa debilitant: diu in istis vitiis iacuimus; elui difficile est. non enim 9 inquinati sumus, sed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam transeamus, hoc queram, quod mecum saepe dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur: deinde, quia illa quae a sapientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leviterque tam magnae 10 rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis, quantum satis sit, adversus vitia discere, qui quantum a vitiis vacat, discit? Nemo nostrum in altum descendit. summa tantum decerpsimus: et exiguum temporis

8. *alligant*,] manet in illa militari imagine: *capti alligantur, tenentur*. Vide ad Epist. XXIV, 16.

10. *Quemadmodum — discis?*] Quomodo aliquis arma sibi comparare potest satis valida, quibus ad debellanda vitia feliciter uti possit, qui sapientiae studium inter subsiciva habet, discens tantummodo, quibus nunc careat vitiis, de caeteris, quae impetum in eum facere possint, et de remediis contra ea acquirendis parum sollicitus. *Nemo — descendit*. Simile est illud Persii Sat. IV, 23. Vt nemo in sese tentat descendere, nemo!

Digitized by Google

ris impendiſſe philoſophiae, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud praecipue impedit, quod cito nobis placemus: ſi invenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio fine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos, affirmantibus aſſentimur, [d] quum ſciamus illos ſaepe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui contraria quummaxime facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander quum iam in India vagaretur, et gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in obſidione cuiusdam urbis, dum circuit muros, et dum imbecilliſſima moenium quaerit, ſagittâ ictus, [e] diu perſedere, et incepta agere perſeveravit. Deinde quum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor

11

12

13

d. *quum ſciamus illos ſaepe mentiri.* Dilutum eſt, et velim, *illos ſpei mentiri:* quod eſſet, quum ſciamus, haec dari ſpei, qua a nobis aliquid captant. L. Omnes codd. tuentur vulgatum, quod bene habet. Edit. vetus: *cum ſciamus, illos multa mentita.*

e. *diu perſedere et incepta agere perſeveravit.* Sic Modius Muretusque ſuaſu codd. Editio quoque vetus haud multum abit; nam habet: *ſagitta diuictus perſedere* etc. Eraſmus: *diu perſtitit in re.* Lipſius em. *pergere.* Codex Col. *perſtitit ire.* Sed vulgatum bonum eſt. *Perſedit* enim in equo. Cf. not.

12. *cui contraria quummaxime facimus.*] i. hoc ipſo fere tempore. Vide Erneſti clav. Cic. in Cummaxime. *Alexander.* A multis auctoribus haec traduntur, quos collegit Freinshem. ad Curt. VIII, 10. Urbem Mazagae tenebant. Pedes ibat quum vulneraretur in ſura: teli ſpiculo evulſo admovit equum iuſſit, quo vectus ne obligato quidem vulnere haud ſegnius deſtinata exſequebatur; ideoque *diu perſedit in equo,* dum cunctis perſpectis mandatisque in caſtra ſe reciperet. Freinshemius recte ibi iudicat, Senecam et Curtium rem expreſſiſſe, verbis neglectis. Noſter vero brevius extulit factum.

Digitized by Google

dolor creſceret, et crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, „Omnes," inquit, „iurant me Iovis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat." Idem nos faciamus: quum pro ſua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quam multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris et placidus, inconcuſſus, cum diis ex pari vivit. Nunc ipſe te conſule: ſi nunquam moeſtus es, nulla ſpes animum tuum faturi exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par et aequalis animi tenor erecti et placentis ſibi eſt: pervenisti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, et undique, et omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis pervenire, ſed erras, qui inter divitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſollicitudines quaeris? iſta quae ſic petis, tanquam datura laetitiam ac voluptatem, cauſae dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed unde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille

13. *abſiſtere*] ab equo. Exclamationem illam, in qua Alexandrum vulneratum alluſiſſe putant ad Hom. Il. V, 340. Curtius l. l. ſic extulit: *Se quidem Iovis filium dici, ſed corporis aegri vitia ſentire.*

14. *Sapiens ille eſt,*] Saepe de hoc paradoxo ſtoico monuimus, adducto Lipſio in Manuduct. III, 14.

15. *tanquam datura — voluptatem.*] Non ut Stoicus loquitur hic, ſed vanis publicis utitur. *Omnes tendimus — ad gaudium:* comparare poſſis cum εὐδαιμονίᾳ, felicitate recte intellecta, de qua noſtris temporibus et veteris philoſophiae aſſectatores et ii, qui e Criticae ſpatiis profecti ſunt, tantopere inter ſe digladiantur.

Digitized by Google

Ille ex conviviis et luxuria: ille ex ambitione, et cir- 16
cumfusa clientium turba: ille ex amica: alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, et nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia et brevia decipiunt: sicut ebrietas, quae unius horae hilarem insaniam, longi temporis taedio, pensat. sicut plausus et acclamationis secundae favor, qui magna solicitudine et partus est, et expiandus. Hoc ergo 17
cogita, hunc esse sapientiae effectum, gaudii aequalitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam: semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse: quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? Non magis, quam praedam nacti leones. Quum fatigaverunt se vino et libi- 18
dinibus, quum illos nox inter vina defecit, quum voluptates angusto corpori ultra quam capiebat ingestae suppurare coeperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum illum versum:

Nam-

16. *et nihil sanantibus literis.*] dum quaestiones de rebus mythologicis et similibus facerent deque iis disputarent. Exemplo sit Calvisius Ep. XXVII. Conf. de Brevit. vit. c. 13. *oblectamenta.* de recitationibus, quibus ille plausus paritur, fermo est. Cf. Ep. LII, 13. Sequitur autem istum tam male partum favorem invidia et iusta reprehensio: quibus perpetiendis ille plausus pensatur.

17. *mundi status*] i. coeli. Cf. III de Ira 6, 1. not. Addas Ocellum Lucanum (Opusc. mythol. phys. et ethic. p. 516.) ἰσθμὸς (separatio) γάρ ἐστιν ἀθανασίας καὶ γενέσεως ὁ περὶ τὴν σελήνην δρόμος· τὸ μὲν ἄνωθεν ὑπὸ ταύτης ἕως καὶ τὸ ἐπ' αὐτὴν θεῖον κατέχει πέρας· τὸ δ' ὑποκάτω σελήνης νοήσεως καὶ φύσεως. Partes itaque universi, quae supra et in luna sunt, divinam ad naturam spectant: infra lunam est regio pugnae et generationis.

18. *Virgilianum illum*] Aen. VI. 513. 514.

Digitized by Google

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem Egerimus, nosti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, et quidem tanquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque aemulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumtum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni [f] eſt. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPISTOLA LX.

Vota vulgi spernenda. Naturam audiendam esse. Acerba expostulatio cum luxu, at ea egregia, multaque complectens, etsi pressior sit oratio, quae plura significat, quam loquitur. Cf. Ep. XXXI. Hanc et sequentem utramque pro lacinia aut fragmentis habuit Muretus. Sed recte monuit Lipsius, esse cogitationes et μελετήματα Senecae, quae voluit Epistolarum titulo venire in lucem.

Queror, litigo, iraſcor. Etiamnunc optas quod tibi optavit nutrix tua, aut paedagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optaverint? O quam inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi omnia nos a prima pueritia mala ſequuntur: inter exſecrationes parentum crevimus. [a] Exaudiant quoque dii noſtram pro nobis vocem gratuitam! Quousque poſcemus

f. *est* adieci ex ed. Eraſm. et ſuaſu editionis veteris atque Mureti.

a. *Exaudiant quoque dii nostram pro nobis vocem gratuitam.* Sic Eraſmus, ed. vetus et omnes mss. Grut. Perperam itaque Muretus et al. *Ex, dii quandoque nostram vocem g.* Lipſius aliique:

1. *Etiamnunc — mater?*] Eadem occurrunt Ep. XXX, 2. 4. quae conferri merentur. Externa, fortuita et aliena ſemper fere optant nobis parentes et amici, rariſſime ſapientiam, ideoque magis illa in loco exſecrationum, quam votorum habenda ſunt. *Exaudiant — gratuitam!* i. quae mercedem non trahat, externa non poſcat.

Digitized by Google

ſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus meret? quamdiu unius menſae frumentum multa navigia, et quidem non ex uno mari, ſubvehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: una ſilva elephantis pluribus ſufficit: homo et terra paſcitur, et mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura alvum dedit, quum tam modica corpora dediſſet, ut vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium aviditatem vinceremus? minime. Quantulum eſt enim quod naturae datur? parvo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat; ſed ambitio. Hos itaque, ut ait Salluſtius, ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quosdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Vivit is, qui ſe utitur: qui vero latitant et

E. quoque d. n. pro vetis v. g. Mox *unius menſae frumentum.* Plerorumque codd. et edd. lectio eſt, haud dubie non tentanda. Modſus tamen quum in cod. inveniſſet *menſae ſtrumentum* inde faciendum putavit *m. inſtrumentum* apparatumque conviviorum intelligens, qui fere peregrinis deliciis inſtruebatur.

2. *Quamdiu — campos?*] Latifundia, quae ex agris magnarum urbium ſaepe exorta erant, notat. Nam potentiores, patriciique inde a Reip. Romanae primordiis agros ab hoſte captos, agrum autem publicum vocabant, egenis diſtribuendos primo conduxerunt. deinde, poſſeſſione diuturna accedente, ſuarum divitiarum partes fecerunt; eorum adeo acquirendorum cauſa bella a Romanis ſuſcepta atque continuata ſunt. Hinc illa latifundia maximam partem derivanda ſunt, quae recte in cauſis quibus Resp. Rom. ad interitum rueret, praecipuo loco ponuntur. *populus* tota natio aut provincia meſſem nobis faciet. L. *unius* ſ. domini et domus, *menſae*. Legiones enim illae ſervorum, ut Plinius appellat, multum frumentum requirebant, et adde quotidianam hoſpitalem menſam. Ep. LXXXIX, 17. L.

3. *Salluſtius*,] Catilin. init. *Vivit is — utitur*: cf. Epiſt. LV.

Digitized by Google

et torpent, sic in domo sunt, tanquam in conditivo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.

EPISTOLA LXI.

Exponit id agendum esse, ut veteribus vitiis finem imponamus, et lubentissime id faciamus, quod nobis incumbit. Ita efficiemus, ut ad mortem quotidie praeparati bene vivamus, et bene id est libenter moriamur.

Desinamus quod voluimus velle. Ego certe id ago senex, [a]ne videar eadem velle, quae puer volui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum est, haec cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, ut mihi instar totius vitae sit dies. Nec mehercules tanquam ultimum rapio; sed sic illum adspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam quummaxime scriben-

a. *ne videar velle, quae puer volui.* Sic Rom. ed. Muretus et codd. aliquot. Recte, sensu postulante. Alii autem, uti Erasmus, editio vetus et codd. aliquot omittunt τὰ *ne videar.* Sequentia tamen errorem hunc facile evincunt.

LV, 4 sqq. *conditivo*, sepulchro, ubi condimur, quod *conditorium* Suetonio, utrique Plinio. L. *nomen marmori*, ritu sepulchrorum, *Talis hic situs est.* L. Sic supra de Vatia dixit Ep. LV, 5.

1. *veteribus malis*] vitiis, quibus inde a pueritia adsuevi. *ut mihi instar totius vitae sit dies* i. ut ex uno die vita mea tota iudicari possit: instar enim est imago. *Nec mehercules — rapio*, nec puto, hunc diem fore ultimum, ideoque eum, ut ultimum omni dedita opera optime transigo. Sic Epist. XXXVIII, 2. idonea mens rapiat illa (praecepta) et in se trahat. Lipsius aliter: nec more vulgi voluptatibus me perfundo: sed, quod addit, crastinum mihi non spondeo. Sophocles Trachin. 944 sq. ea mente: — ὥρ' εἴ τις δύο Εἰ καὶ πλείους τις ἡμέρας λογίζεται, Ματαιός ἐστιν· οὐ γὰρ ἐσθ' ἡ γ' αὔριον, Πρὶν εὖ πάθῃ τὴν παροῦσαν ἡμέραν.

Digitized by Google

bentem mors evocatura sit. Paratus exire sum, et 2
ideo fruor vita: quia quam diu futurum hoc sit, [b]non nimis pendeo. Ante senectutem curavi, ut bene viverem: in senectute, ut bene moriar. Bene autem mori, est libenter mori. Da operam, ne quid unquam invitus facias. [c]quidquid necesse est, futurum est repugnanti. in volentem necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam servitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus ali- 3
quid facit, miser est: sed qui invitus facit. Itaque sic animum componamus, ut quidquid res exiget, id velimus: et in primis finem nostri sine tristitia cogitemus. ante ad mortem, quam ad vitam, praeparandi sumus. Satis instructa vita est: sed nos [d]instrumentorum eius avidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur, et semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec anni nec dies facient, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus exspecto.

b. *non nimis pendeo.* Sic Erasmus divinavit, a duobus Pal. postea confirmatus. Erasmus in editione habet, una cum ed. vet. et aliquot codd. *non minus pendo:* alii *nemini pendo:* Hinc Pincian. mallet: *non animi pendeo*, vel certe, *minimi pendo.* Hoc postremum recepit Mur.

c. *quidquid necesse est, futurum est repugnanti. in volentem necessitas non est.* Antea: *q. n. e. f. e. Repugnanti, non volenti necessitas est: in volente necessitas non est.* Omnes mss. arguunt haec *νοθείας*: ostendunt autem, nec nimis sagaci, scribendum esse; *quidquid n. e.* etc. Quomodo et Gruterus, nisi quod maluimus ex duobus *in volentem:* est enim necessitas velut agens *εἴς τινα*, quod sic melius exprimitur. Et sic edd. ante Frobenianam. Gronov.

d. *instrumentorum eius avidi s.* Scripti et editio vetus, *instrumento eius:* Erasmus vulgatam propagavit. Lipsius em. *instruendae eius av. s.*

3. *Vixi*] Huc spectat illud egregium Didonis effatum apud Virgil. Aen. IV, 653. Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi etc. Cf. Ep. XII, 8 sq. *plenus*, satiatus, s. proposito expleto.

Digitized by Google

EPISTOLA LXII.

Eos reprehendit, qui, ut in urbe magna, utique in Metropoli, multis occasionibus tempus perdendi abundante fieri solet, turba negotiorum suorum impediri sese, queruntur, quominus literarum liberalium studiis se dare possint. Semper enim vestare tempus monet, quo ad emendationem sui quisque uti possit. Semper suum esse iubet, et cum optimis, vivant mortui sint, morandum. Sic Demetrium laudat, quo et exemplo et praeceptore se uti fatetur.

Mentiuntur, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt: simulant occupationes, et augent, et ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: et ubicunque sum, meus sum. Rebus enim non me trado, sed commodo: nec consector perdendi temporis causas. [a]Et quocunque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto, et aliquid in animo salutare verso. Quum me amicis dedi, non tamen mihi ab-
2 duco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut causa ex [b]officio nata civili, sed cum optimo quoque sum: ad illos, in quocunque loco, in quocunque seculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, et relictis conchyliatis, cum illo seminudo loquor,

a. *Et quocunque constiti loco.* Sic omnes codd. et edd. At Lipsius τὸ *et* omisit, in cuius locum substituere mallet Gruterus: *sed.*
b. *officio nata civili.* Sic editio vetus, quinque codd. Grut. et cod. ms. Moniucii, e quo P. Faber ad L. 2. Pandect. de regula iuris vocem: *civili*, qua Erasmus, Muretus al. carent, addidit.

1. *studia liberalia*] inprimis philosophiam intelligit. *Rebus — commodo:* usum mei, non mancipium do. L. *Et quocunque — verso.* cf. Epist. LVIII, 23. not.

2. *Demetrium,*] Cf. de hoc philosopho Cynico egregio de Provident. c. III, 3 not. *mecum circumfero,* eius dicta sententiasque recordor. *conchyliatis,* i. purpuratis ideoque nobilioribus: reliquis enim conchyliatarum vestium usum inde a Iulio Caesare ademtum esse legimus ap. Sueton. Iul. 43. Conchylium, κογχύλιον, autem vocatum esse muricem et bucci-

Digitized by Google

loquor, illum admiror. Quidni admirer? vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Brevissima ad divitias, per contemtum divitiarum, via est. Demetrius autem noster sic vivit, non tanquam contemserit omnia, sed tanquam aliis habenda permiserit.

EPISTOLA LXIII.

Amici Flacci mortem quum moleste se pati scripserat Lucilius consolationem hanc tulit a nostro, quae nullam fere rationem qua consolari soleamus, omittit. Noli nimius esse in tuâ de amici morte, nec in doloris ambitionem incidas. Ideo tamen non opus est ut amici obliviscaris. Id agas, ut iucunde amissi amici recorderis, et amicis qui tibi adhuc restant, eo melius fruaris. Alioquin qui rationi obtemperare noluerit tempori cedere cogetur: qua quidem consolatione nihil homini prudenti ignominiosius est, si quando prae lassitudine moerendi definamus moerere. Magis decet te, dolorem relinquere, quam ab illo relinqui. Itaque dolorem tuum muta aut mitiga cogitatione blanda eius, quem abstulit fortuna, quae dederat. Qua moveamur oportet, ut in locum amissi amici alium substituamus. Adhaec is praemissus est in eum locum, in quem et nos perveniemus. Cf. Consolationes tres ad Helviam etc. et Ep. XCIX.

Graviter fers decessisse Flaccum, amicum tuum: plus tamen aequo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, vix [a]audebo exigere: et esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illum quoque ista res vellicabit, sed

 tan-

a. *audebo* et mox *et esse melius* Erasm., ed. vetus et Grut. codd. Antea: *audeo* et *etsi esse melius*. praestat fortasse: *at esse m. s.*

buccinum, unde purpurae color accipiebatur, notum est. *seminudo*, simpliciter pauperculo. Vptonus tamen ad morem Cynicorum humerum nudum et exsertum ostendendi retulit. Diogenes certe inde ἐξωμίας dictus est ap. Lucian. in Vitar. auct. c. 7. T. III, p. 87 not. Vpton. ad Epict. Diss. Arr. III, 22, 5. p. 737 Schweigh.

1. *Flaccum*,] Quis ille fuerit, ignoramus. *nisi — elato?* i. sapienti Stoico. *Illum — vellicabit*. Cf. Epist. LVII, 2. 3.

Digitized by Google

tantum vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt prolapſis ad lacrimas, ſi non nimiae decurrerent, ſi ipſi illa repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec
2 fluant: lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere, quum poëtarum Graecorum maximus, ius flendi dederit in unum dumtaxat diem, quum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe? Quaeris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? per lacrimas argumenta deſiderii quaerimus: et dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua et doloris ambitio.
3 Quid ergo? inquis. obliviſcar amici? Brevem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quaelibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus [b]reſidunt: quum primum te obſervare deſieris, imago iſta triſtitiae discedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur:
4 eoque citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus, ut

b. *reſidunt.* Vetus editio et plurimi codd. Gruteri noſtram lectionem tuentur. Eraſmus: *recidunt.*

2. *Poetarum Graecorum maximus,*] Alluſiſſe videtur ad Hom. Il. τ, 228 ſq. ubi Vlyſſes Achillem a nimio luctu propter amicum Patroclum abſterret: Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι, Ἠλέα θυμὸν ἔχοντας· ἐπ' ἤματι δακρυόεντας. *Nioben* vid. Il. ω, 602. ubi Achilles Priamum lugentem conſolatur. *Nemo triſtis ſibi eſt,* ſed ut aliis luctum ſuum oſtendat. Tale quid Martialis Epigram. I, 34. de Gellia: Amiſſum non flet quum ſola eſt Gellia, patrem. Si quis adeſt iuſſae proſiliunt lacrimae. Non dolet hic quisquis laudari, Gellia, quaerit. Ille dolet vere, qui ſine teſte dolet. Cf. Ep. XCIX, 15. Plus oſtentatio doloris exigit quam dolor: quotusquisque ſibi triſtis eſt? etc.

3. *Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum,*] Idem in Conſol. ad Marc. c. VIII, 2. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc te ipſa cuſtodis. L.

Digitized by Google

ut iucunda fiat nobis amissorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen istud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amavimus nomen occurrat: hic quoque morsus habet suam voluptatem. Nam, ut dicere solebat Attalus noster: „Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo poma quaedam sunt suaviter aspera, quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat: quum vero intervenit spatium, omne quod angebat exstinguitur, et pura ad nos voluptas venit.“ Si illi creditmus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorum qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuvat. Quis autem negaverit, haec acria quoque, et habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio. mihi amicorum cogitatio, dulcis ac blanda est. habui enim illos, tanquam amissurus: amisi, tanquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam aequitatem decet. Define beneficium [c]Fortunae male interpretari. abstulit, sed dedit. Ideo amicis avide fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quam saepe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quam saepe eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidisse

c. *Fortunae.* Sic Pinciani codd. et Gruteri editioque vetus: quam et sequentia fin. §. 8. si non habemus — a fortuna accepimus,

4. *morsu,*] i. ingrato sensu. Noster distinguit a dolore Ep. XCIX, 13. Non est dolor ipse, sed morsus: tu illum dolorem facis. *Attalus.* Cf. Ep. IX, 5. Fabricii Bibl. Gr. Vol. III, p. 541 Harl.

6. *amisi, tanquam habeam.*] praemissi enim sunt in eum locum, in quem et me ipsum perventurum spero. *aequitatem* animi qua tibi semper constas. *beneficium Fortunae.* Nam et amici inter res externas sunt, etsi non amicitia. Fortuna in illos ius habet. L. *abstulit, sed dedit*, tuus enim adhuc est, quamquam abest.

Digitized by Google

se in vivis. Feras autem hos, qui quum negligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant
8 quenquam, nisi quum perdiderint? Ideoque tunc effusius moerent, quia verentur, ne dubium sit an amaverint: sera iudicia affectus sui quaerunt. Si alios
7 habemus amicos, male de his et meremur, et existimamus, quia parum valent in unius elati solatium. si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa unum abstulit: nos
9 [d]quemquam non fecimus. Deinde ne unum quidem amavit, qui plus quam unum amare non potuit. Si quis despoliatus, amissâ unicâ tunicâ, complorare se malit, quam circumspicere quomodo frigus effugiat, et aliquid inveniat quo tegat scapulas, nonne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti: quaere, quem ames. Satius est amicum reparare, quam flere.
10 Scio quidem pertritum iam hoc esse, quod adiecturus sum: non tamen ideo praetermittam, quia ab omnibus dictum est. Finem dolendi etiam qui consilio non fece-

firmant. Erasmus et Muretus: *naturae*. Mox fine §. 7. *perdiderint?* cum Grut. ex eius codd. et editione vet. restitui in locum vulgati: *perdiderunt?* Sequitur *sera iudicii affectus sui quaerunt* a Seneca sunt. Sic enim omnes prope codd. et edd. et supra erat §. 7. argumenta desiderii quaerimus. Nonnulli tamen codd. auctius: *affectus sui relinquunt et quaerunt.* Lipsius putat vacare alterum verbi, nisi rescribas *relinquere quaerunt.*

d. *quemquam.* Sic Erasm. editio vetus al. At *quemcunque* Grut. et Modii codd. Sed *quemquam* bene habet. Nos ne unum quidem comparavimus amicum.

7. *Cogitemus* etc.] Cf. Ep. LV, 9 sq. *in vivis.* quam nunc perdere putamus in mortuis, quum ab iis separati sumus.

8. *Ideoque — quaerunt.*] notat iterum doloris ambitionem, quem supra §. 2. iam taxaverat. *elati* i. mortui.

9. *Si quis — unica tunica.*] Sermo est de hominum inopibus facultatis: ditiores enim sub toga plures tunicas simul gesserunt. Tunicam sequebantur interiores subucula et indusium. Cf. Varro in fragm. p. 237. 238. Bip. Sueton. Aug. 82. Plerique tamen sola tunica induti erant, unde Horat. I Epp. 7, 63: tunicatus popellus.

Digitized by Google

fecerat, tempore invenit: turpiſſimum autem eſt in homine prudenti remedium moeroris, laſſitudo moerendi. Malo relinquas dolorem, quam ab illo relinquaris. quamprimum id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. Annum feminis ad 11
lugendum conſtituere maiores, non ut tam diu lugerent, ſed ne diutius: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis a rogo, vix a cadavere revulſis, cui lacrimae in totum menſem duraverint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, conſolatorem invenit, et aliquos ad ſe adducit: inveteratus vero deridetur. nec immerito; aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Haec tibi ſcribo, 12
is qui Annaeum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla ſim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, et intelligo maximam mihi cauſam ſic lugendi fuiſſe, quod nunquam cogitaveram, mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, et multo minorem: tanquam ordinem fata ſervarent. Itaque aſſidue cogitemus, tam de noſtra, quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc 13
ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imperatum ſubito fortuna percuſſit. Nunc cogito, omnia et mortalia eſſe, [e] et incerta lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid unquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime,

S 5 cito

e. *et incerta lege mortalia.* Sic editio vetus, codd. Grut. Modiique et Muretus. Vulgatae habent: *Mortalia eſſe et incerta: lege mortali hodie* etc. inſulſo ſenſu.

11. *Annum,*] Cf. Conſolat. ad Helviam c. XVI, 1 not.

12. *Annaeum Serenum,*] illum cui librum de Tranquilli-

Digitized by Google

cito nos eo perventuros, quo illum perveniſſe moeremus. Et fortaſſe, ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis, quem putamus periſſe, praemiſſus eſt.

EPISTOLA LXIV.

Narrat amico, ſe amicos quosdam excepiſſe coena, inque illis et Lucilium, quamquam abſentem, fuiſſe. Lectum ibi eſſe Q. Sextii patris librum philoſophicum, quem maximis laudibus effert, ideoque ipſam deinde ſapientiam, cuius quidem et inventa et inventores ſe venerari fatetur, ſed ita ut et ſibi copia reſtet ampliora faciendi, quae acceperit.

Fuiſti heri nobiscum. Potes queri, ſi heri tantum? ideo adieci, nobiscum: mecum enim ſemper es. Intervenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, et terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in convivio, nullam rem usque ad exitum adducens, ſed
2 aliunde alio tranſiliens. Lectus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, et, licet

tate inſcripſerat. Vide Argument. Tom. I, p. 325.

13. *ſi modo — aliquis,*] dubie et trepide ſuper immortalitate, ut alias. Vide Lipſium Phyſiol. III, 11 et 14.

1. *propter quos maior fumus — ſignificaret.*] Coena exceperat amicos quosdam admodum modica, non ut *lauti* divites facere ſolent. Hoc loco uſus eſt Io. Beckmann in: Beytraege zur Geſch. der Erfind. II, 3. p. 404. ut demonſtraret, antiquis hoc ſaltem aevo, fumaria quae dicunt nondum cognita fuiſſe. Ceterum Auguſtus adverſus incendia exubias nocturnas vigilesque commentus eſt. Sueton. Octav. c. 30 not. H. Caſaubon. Sparteoli vocabantur hi vigiles a miliribus ioci cauſa, quaſi corbes geſtantes, in quas e conviviis lautioribus munera colligerent. Tertullian. Apologet. c. 39. et Schol. ad Iuvenal. Sat. XIV, 305.

2. *Lectus eſt deinde liber*] more Romano. Anagnoſtas autem, lectores ſ. actoamata voca-

Digitized by Google

licet [a]negent, Stoici. Quantum in illo, dii boni, vigoris est, quantum animi! hoc non in omnibus philosophis invenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cavillantur: non faciunt animum, quia non habent. Quum legeris Sextium, dices: Vivit, 3
viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciae. In quacunque positione mentis sim, quum lego hunc, fatebor tibi, libet omnes casus provocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum in- 4
duo, qui quaerit ubi se experiatur, ubi virtutem suam ostendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientiâ exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod et ostendet tibi beatae vitae magnitudinem, et desperationem eius non faciet. Scies illam esse in ex- 5
celso, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa praestabit, ut illam admireris, et tamen speres. Mihi certe temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiae. non aliter illam intueor obstupe-

a. **negent**, vulgatum est. *neget* in nonnullis codd. ap. Grut. cui impensius placet: scilicet vult Seneca, ait Gruterus, a se amoliisse Stoici nomen ipsum Sextium. Laudat Grut. Suspicion. XXVI, 5.

vocatos esse servos, quos recitandis libris utebantur, constat. *licet negent*, fortasse propterea, quod is eiusque filius novam sectam conderent. Senec. Q. N. VII, cap. ult.

4. Versus sunt *Virgilii* Aen. IV, 158. de Ascanii iuvenili exsultatione et gloriae cupidine. *desperationem* ut fiduciam alere possimus eam consequendi.

5. *Scies — in excelso,*] Refert noster hic ad vitam beatam, quae alias primo de virtute dicta sunt ab Hesiodo E. κ. Ἡμ. 265. Cf. II de Ira 13, 3. Iacob

Digitized by Google

ſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſaepe tanquam ſpectator novus video. Veneror itaque inventa ſapientiae, inventoresque: adire tanquam mul-
6 torum hereditatem iuvat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliae: faciamus ampliora quae accepimus. maior iſta hereditas a me ad poſteros transeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec ulli nato poſt mille ſecula praecludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiamſi omnia a veteribus inventa ſunt: hoc ſemper novum erit, uſus, et inventorum ab aliis ſcientia
7 et diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quaerere: [b]ſed haec tantum modis et temporibus aptanda ſunt. Hôc aſperitas oculorum conlevatur: hôc palpebrarum craſſitudo tenuatur: hôc vis ſubita et humor avertitur: hôc acuitur viſus. Teras iſta oportet, et eli-
8 gas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inventa ſunt ab antiquis: quomodo autem admoveantur, aut quando, noſtri operis eſt quaerere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, et ritu deorum colendi.

b. *ſed haec tantum modis et temporibus.* Sic ed. vetus et Pincian. ſic legendum eſſe ex vetere ſcriptura fuadet: idque etiam, inquit, indicant auctoris verba paulo poſt: *Teras iſta oportet — modum.* Cf. Celſus II, 16. Intemperantes homines apud nos ſibi cibi *tempora*, *modum* curantibus dant. Rurſus alii, *tempora* medicis pro dono remittunt, ſibi ipſis modum vendicant. Gruteriani tamen vulgatam tenent, niſi quod *modis* ad marginem cod. Colon. exſtabat. Illud *ſed* Eraſm. et quinque codd. Grut. cum ed. vet. Antea: *haec tantum morbis et temp.* omiſſo τῷ· *ſed*.

cobs Animadv. in Anal. Vol. I, P. I. p. 210 ſq. *mundum*, i. coelum.

8. *Multum egerunt — peregerunt.*] Eadem occurrunt in Ep. XLV. init. „Nam illi (magni viri), ait, quoque non inventa ſed quaerenda nobis reliquerunt, et inveniſſent forſitan neceſſaria, niſi et ſuperflua quaeſiſſent.“

Digitized by Google

lendi. Quidni ego magnorum virorum et imagines habeam, incitamenta animi, et natales celebrem? Quidni illos honoris causa semper appellem? Quam 9
venerationem praeceptoribus meis debeo, eandem illis praeceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut praetorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam: equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, et Laelium Sapientem, et Socratem cum Platone, et Zenonem, Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, et tantis nominibus semper assurgo.

EPISTOLA LXV.

Exponit amico disputationem philosophicam quam cum amicis quibusdam habuit: physiologica tractaverant de Causa et Materia, Lucilliumque absentem elegerant arbitrum. Quibus enarratis, docet quatenus utilis sit talis disputatio: esse autem proficuam, si cum modo talia tractentur et bono fine, i. e. vitae. Attolli per haec animum ad Deum et Honestum.

Hesternum diem divisi cum mala valetudine. antemeridianum illa sibi vindicavit, postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primum tentavi animum. deinde

Mox §. 9. *omnia quibus honor haberi solet* omnium fere codd. et edd. scriptura. Nonnulli codd. post: *haberi* inferunt, *honori*, id esset, muneri publico. Cortt. ad Sallust. Bell. Iug. III, 1. Sed vulgatam praefero.

9. *Equo desiliam — cedam.*] Sunt omnia nota vel e Livio. Egit tamen de ritu coram Consule desiliendi equo Lipsius Elect. I, 21. *Caput adaperiatur* laciniâ togae, quam in caput saepe reiiciebant contra ventum aut aestum, detracta in honorati alicuius occursu. Plutarch. Quaest. Rom. X, Vol. VIII, p. 316 Hutt. Cf. Lipsius in libello extremo de Amphitheatro.

Digitized by Google

inde quum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, immo permittere. Aliquid ſcripſi, et quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, et vinci nolo: donec intervenerunt amici, qui mihi vim afferrent, et tanquam aegrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit. ex quo eam partem ad te perferam, quae in lite eſt. te arbitrum adduximus[a]. plus negotii habes quam exiſtimas. Triplex cauſa eſt. Dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant: cauſam et materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moveat. Cauſa autem, id eſt, Ratio, materiam format, et quocunque vult verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deinde a quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturae: itaque quod de univerſo dicebam, ad haec transfer, quae ab homine facienda ſunt. Statua et materiam habuit, quae pateretur artificium: et artificem, qui mate-

a. *adduximus.* Sic codd. et edd. vett., idque recte; i. adlegavimus. Itaque emendationibus Lipſii Elect. I, 16. *adeginus*, et Gruteri *addiximus*, utriusque phraſin fori veteris ſatis nunc notam eleganter quidem ſed non neceſſe hic reponentis.

2. *Triplex cauſa eſt.*] Lis triplex eſt: ſive, in triplici cauſa captus es addictusque iudex. L. Nimirum cardo rerum in eo verſatur, ut diiudicetur, utrum Stoicis, an Ariſtoteli, aut Platoni in hac quaeſtione philoſophica de cauſa et materia, quam inde a primordiis philoſophiae tractatam videmus, aſſentiendum ſit. Si ſinceritas Ocelli Lucani et Timaei Locri (Opuſc. mythol. ed. Gale) omni dubio exemta eſſet, et hi primo loco conferri mererentur. *Materia — moveat.* Eadem docent Zeno, Chryſippus, Poſidonius ap. Stob. Eclog. phyſ. I, 12. p. 323 ed. Heeren. Diog. Laert. VII, 150. ὕλη δὲ ἐστὶν, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται.

3. *Ratio,*] λόγος. Sic Diog. Laert. VII, 134. τόδε πρωτῶν (εἶναι δοκεῖ αὐτοῖς τοῖς Στωϊκοῖς) τὸν ἐν αὐτῇ (τῇ ὕλῃ) λόγον τὸν θεὸν, ubi cf. Menag. qui noſtrum locum adduxit. Vide Tiedemanni Syſtem d. ſt. Ph. II, p. 45.

Digitized by Google

materiae daret faciem. Ergo in statua materia aes 4
fuit, causa artifex. Eadem conditio rerum omnium
est: ex eo constant quod fit, et ex eo quod facit.
Stoicis placet unam causam esse, id quod facit. Cau-
sam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, in-
quit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest ef-
fici. Secunda opifex. Tertia forma, quae unicui-
que operi imponitur, tanquam statuae: nam hanc Ari-
stoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his ac-
cedit, propositum totius operis. Quid sit hoc, aperi- 5
am. Aes prima statuae causa est: nunquam enim
facta esset, nisi fuisset id, ex quo ea funderetur, du-
ceretur ve. Secunda causa artifex est: non potuisset 3
enim aes illud in habitum statuae figurari, nisi acces-
sissent peritae manus. Tertia causa est forma: neque
enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos voca-
retur, nisi haec illi esset impressa facies. Quarta causa 6
est faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta
non esset. Quid est propositum? quod invitavit ar-
tificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc,
si venditurus fabricavit: vel gloria, si laboravit in
no-

4, *Aristoteles*] Αἰτία s. αἴτιον quadruplici modo ap. Aristot. Auscult. phys. II, 4. 5. 6. uti nos exponit, declaratur: causa efficiens, formalis, materialis, finalis. Sed uberius haec expoſuit Buhle Lehrbuch der Gesch. d. Ph. II, §. 287 — 290. p. 467 — 481.

5. *Doryphorus aut Diadumenos,*] Statuae celeberrimae Polycleti, qui proportionem partium primus vidit et expressit arte. (Plin. XXXIV, 19, 2. T. V, p. 236 Bip. cf. Schneider ad Caton. de R. R. 1. pr. §1.) Proinde his statuis tamquam exemplaribus artis usi sunt artifices veteres, inprimis vero illa, quae inde Canon (ὁ τοῦ Πολυκλείτου κανών Lucian. de morte Peregrini Vol. VIII, p. 277. Bip.) vocabatur, heroem ostendente iuvenem nudum et hastam manu gestantem; haec Diadumenum repraesentabat i. iuvenem athletam, victis caput redimitum habentem, ideoque victorem, sed mollitie corporis conspicuum.

6. *Vel pecunia est hoc,*] sc. propositum, causa finalis.

Digitized by Google

nomen: vel religio, si donum templo paravit. Ergo et haec causa est, propter quam fit. An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto fa-
7 ctum non esset? His quintam Plato adiicit, exemplar, quam ipse ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod sibi ipse concepit et posuit. Haec exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque universorum, quae agenda sunt, et modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato ideas appellat, immortales, immu-
8 tabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet; et hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo causae sunt, ut Plato dicit: Id ex quo, id a quo, id quo, id ad quod, id propter quod. noviſſime id quod ex his est.

Tan-

7. *His quintam Plato* etc.] Cf. Tennemann II. p. 141 sq. *Haec exemplaria — complexus est.* Itaque non sunt seiunctae ab intellectu divino. Cf. Ep. LVIII, 8. Meiners II. p. 803. Tennemann l. l. Buhle Lehrbuch II. p. 96 sq.

8. *Quinque ergo — dicit:*] Idem statuit Simplicius in Phys. Aristot. fol. 3 a. Meiners tamen II. p. 802. nonnisi quatuor: materiam, ideas, deum et mundum corporalem a Platone positas esse docet, et illas causas, quas noster *id quo* et *propter quod* appellavit, ab eo adhibitas negat. In quo ei assentior eatenus, quod *id quo* nihil differt a sequente: *id ad quod*. Sed teleologicum *id propter quod* locum habere vix negandum est, quum ab ipso Platone hoc propositum αἴτιον dicatur. Propter *bonitatem* hunc mundum a Deo esse creatum, Plato ait in Timaeo. p. 304. 905. Tom. IX. Bip. quo noster manifesto respexit. Timaeus ibi ait: Λέγωμεν δὴ δι' ἣν αἰτίαν γένεσιν καὶ τὸ πᾶν τόδε συνιστὰς συνέστησεν. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος, quae verba a nostro conversa latine vides. Brevitatis studio omitto sequentia ap. Plat. quae lectu digna sunt. Cf. de Rep. II. p. 251, Tom. VI.

Digitized by Google

Tanquam in ſtatua, quia de hac loqui coepimus, Id ex quo, aes eſt: Id a quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quae aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Haec omnia mundus quoque, ut ait Plato, habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, haec materia eſt: Forma, hic eſt habitus, et ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quaeris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas. ita certe Plato ait. Quae Deo faciendi mundum cauſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiusquam boni invidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, et pronuntia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas. Haec quae ab Ariſtotele et Platone ponitur turba cauſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocunque remoto quid effici non poteſt, id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam et generalem cauſam quaerimus: haec ſimplex eſſe debet: nam et materia ſimplex eſt. Quaerimus, quid ſit cauſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non ſunt multae et ſingulae cauſae, ſed ex una pendent, ex ea quae facit. Formam dicis cauſam eſſe? hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſa. Exemplar quoque non eſt cauſa, ſed inſtrumentum cauſae neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non

Digitized by Google

poteſt. non partes tamen haec artis, aut cauſae ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſa eſt. ut ſit cauſa, non
14 eſt efficiens cauſa, ſed ſuperveniens. Hae autem innumerabiles ſunt: nos de cauſa quaerimus generali. Illud vero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum et conſummatum opus, cauſam eſſe. multum enim intereſt inter opus et cauſam operis. Aut fer ſententiam: aut, quod facilius in eiusmodi rebus eſt, nega tibi liquere, et nos reverti iube.
15 Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quae tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, et me prius ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut exiſtimas, per-
16 do. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt et levant animum, qui gravi ſarcina preſſus, explicari cupit, et reverti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac poena eſt: premente illo urgetur, in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia, et illum reſpirare rerum naturae ſpectaculo iuſſit, et a terrenis dimiſit ad
17 divina. Haec libertas eius eſt, haec evagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiae in qua tenetur, et coelo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quae oculos defatigat, ſi maligunm et precarium lumen habent, in publicum prodeunt, et

14. *nega tibi liquere* etc.] A romano ritu in re ambigua *Non liquet* pronuntiantium iudicum haec ducta eſſe ſatis conſtat.

15. *Quid te — abigunt?*] Cf. Ep. LVIII, 22. *Ego quidem — tracto*, illa eſſe potiora duco et tracto.

16. *concidantur*,] tanta argutia minutatim dividantur, ut conſpectum rerum ex oculo et animo dimittas.

17. *reficitur*] i. reſtituitur. *Quemadmodum — requieſcit.* Magis

Digitized by Google

et in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi et obscuro domicilio clusus, quoties potest, apertum petit, et in rerum naturae contemplatione requiescit. Sapiens asfectatorque sapientiae adhaeret quidem in 18
corpore suo, sed optima sui parte abest, et cogitationes suas ad sublimia intendit, et velut sacramento rogatus, hoc quod vivit, stipendium putat: et ita formatus est, ut illi nec amor vitae, nec odium sit, patiturque mortalia, quamvis sciat ampliora supereſſe. Interdices mihi [b] inspectionem rerum naturae, ac toto 19
abductum rediges in partem? Ego non quaeram, quae sint initia universorum, quis rerum formator, quis omnia in unum congesta et materia inerti convoluta discreverit? Non quaeram, quis sit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem et ordinem venerit? quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, in una deformitate latentibus faciem diviserit? unde lux tanta fundatur? igtus sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quaeram? ego nesciam unde 20
descenderim? [c] semel haec mihi videnda sint, an saepe?

T 2 Ne-

b. *inspectionem.* Sic Erasmi, Pinciani Gruterique codd. Firmat Gronovius ad Epistol. XVIII, 10. post Gruterum, qui sic certe, ait, loquimur latine. Seneca saltem hac constructione semper fere utitur. *Inspectione* est a Mureto.

c. *semel haec mihi videnda sint, an saepe?* Pincianus hanc veterem scripturam a ratione et omnibus ferme libris scriptis confirmatam, mutavit de sua coniectura: *semel haec mihi videnda sint, an saepe nascendum? quo hinc iturus sim?* Muretus exterminavit eam. Gronovius bene restituit.

Magis explicat et dilatat quae Ep. LVIII, 22. posuerat.

18. *sacramento rogatus,*] ita supra dictum, *vitam militiam esse.* L. Cf. Ep. LI, 5 not. *patiturque mortalia,* i. patitur ea, quae homini accidere solent, quamvis ampliora, quae imminent in alia vita, sciat. Nec tamen ideo vitam abrumpit.

19. 20. Vides hic omnes fere illas quaestiones, quibus investigandis homines a primis inde temporibus, quum philo-

sopha-

Digitized by Google

Nesciam, quo hinc iturus sim? quae sedes exspectet animam, solutam legibus servitutis humanae? Vetas me coelo interesse, id est, iubes me vivere capite
21 demisso? Maior sum, et ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter adspicio, quam vinculum aliquod libertati meae circumdatum. Hoc itaque oppono fortunae, in quo resistat; nec per illud ad me ullum transire vulnus si-
22 no. [d] Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est: in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat. Nunquam me caro ista compellat ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem, nunquam in honorem
23 huius corpusculi mentiar. Quem visum fuerit, distraham cum illo societatem: fert nunc tamen dum haeremus, non erimus aequis partibus socii: animus ad se omne ius ducet. Contemtus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositum revertar, huic libertati multum conferet et illa, de qua modo loquebamur,
24 inspectio. Nempe universa ex materia et ex Deo constant: Deus ista temperat, quae circumfusa rectorem sequuntur, et ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus:

d. *Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est: in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat.* Sic optime Gronov. distinxit. Antea distinguebatur sic: *pati, hoc est in h. o. domicilio: a.* etc.

sophari inciperent, operam praematuram ideoque inutilem saepe navasse philosophiae historia docet. Nec prudentia Socratis, qui homines ab istis ineptiis absterrendo philosophia a coelo ad terram devocata, suos ab istis spinosis et periculosis disputationibus retinere atque impedire potuit, quo minus vel ipse Plato a Cratylo aliisque in errorem inductus similibus disquisitionibus se traderet. Ceterum de his quaestionibus adeundus est Lipsius in Physiologia e. c. de vita futura et παλιγγενεσίᾳ II, 21. III, 14. et Tiedemanni Geist der spek. Phil. pluribus locis, quae Index docebit.

Digitized by Google

mus: quod est illic materia, id nobis corpus est. Serviant ergo deteriora melioribus: fortes simus adversus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis aut transitus. nec desinere timeo; idem est enim quod non coepisse: nec transire; quia nusquam tam angustе ero.

EPISTOLA LXVI.

Clarannm amicum inventutis, quem diu non viderat, nuper secum habuisse scribit, senem, sed alacrem animo, deformem corpore, quo tantum abest ut depressus sit, ut ad pulchritudinem et firmitatem eveκus sit animus. Colloquium, quod de paradoxo stoico, quomodo possint paria bona esse, habuerunt, exponit.

Bonum autem, ut eorum causa, qui non in his artibus habitant, quaedam praestemur, e doctrina Stoae non est nisi quod semper vere profit et prodesse possit iis qui ratione et ea perfecta praediti sunt: itaque summum bonum est virtus, quae nostri iuris est, et ex electione nostra libera oritur. Vnde sequitur, vere bona a nobis ipsis pendere, nec quidquam bonum esse sine ratione. Quocirca Honestum ponunt solum bonum esse, quippe naturae ac dignitati hominis unice conveniens. Iam etsi bona, si ad fontem, unde manant, respexeris, diversas in classes scinngi possint, sive ea possideas, sive ea secundum locum ordinemque quem obtinent, spectaveris, unde Stoici conditionem eorum triplicem posuerunt, ut prima, secunda, tertia bona numerentur, de quibus noster hac ipsa epistola satis subtiliter exposuit, omnia ad rationem virtutemque referendo; tamen tam arcte inter se apta et nexa sunt, ut quin paria sint in dubitationem vocari nequeat. Omnia enim a ratione et virtute pendent: quae quidem perfectae quum semper sibi constent, sequitur idem bonis quoque convenire, quod de virtute praedicatur. Gaudium itaque et patientia sunt bona paria, respectu ad virtutem, non ad materiam habito. Externa vero s. adiaphora, indifferentia, nec bona nec mala, illa olim tam celebrata προηγμένα i. res quae quum bona non sint proxime tamen ab iis absunt (producta, s. praeposita, praecipua appellat Cicero parum commode) et ἀποπροηγμένα i. reiecta, Zenonis et Stoicorum, Boni augmentum dare non possunt.

Haec diffuse, ait Lipsius, distincte, pulchre. O legamus et optemus! Ceterum e recentioribus conferri meretur de hac re Lipsii

Digitized by Google

Manud. in phil. Stoic. II, 20 sq. Tiedemanni Syſtem der ſtoiſchen Philoſophie Vol. III init., denique egregii viri, dum in vivis erat, Garvii Ueberſicht der vornehmſten Principien der Sittenlehre pag. 54 ſqq.

Claranum condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos, non, puto, exſpectas ut adiiciam, ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, et cum corpuſculo ſuo colluctantem. Inique enim ſe natura geſſit, et talem animum male collocavit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: et ad cetera contemnenda a contemtu ſui [a]corporis venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens a corpore virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa et magnum ſui decus eſt, et corpus ſuum conſecrat. Certe Claranum noſtrum coepi intueri: formoſus mihi videtur, et tam rectus

a. *corporis.* Sic cod. Col., nec Palat. quat. multum abludunt. Editio vetus conſentit. Alias deeſt haec vox, quae tamen neceſſaria eſſe videtur.

1. De hoc *Clarano* nihil nobis praeter haec, quae noſter hic tradit, notum eſt. *et talem animum male collocavit.* Corpus enim ἀγγεῖον, vaſculum animi aut aliquod receptaculum, quin cuſtodiam antiquis dici notum eſt. Cf. Gataker ad M. Antonin. III, 3. p. 91. Simile illud, addit Lipſius, *Ingenium Galbae male habitat.*

2. Verſus Virgilii eſt Aen. V, 344. ubi tamen vocem *virtus* diverſo ab eo quem noſter ponit ſenſu accipi debere, facile paret. Stoici virtus non eget honeſtamento, ſed illa, de qua Virgilius loquitur. *et corpus ſuum conſecrat.* quod eſt velut parvi eius Dei templum. L. Sic noſter Ep. LXV fin. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. *conſecrat,* decus et ſanctitatem addit, ſacrum facit. Sic Cicero Tuſc. V, 4. Socratis ratio Platonis memoria conſecrata.

Digitized by Google

rectus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest et ex deformi humilique corpusculo formosus animus ac magnus. Quosdam ita- 3
que videtur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset. nunc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus, ut scire possemus, non deformitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamvis autem pauciſſi- 4
mos una [b] fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram, et ad te permittam. Hoc primo die quaesitum est, quomodo possint paria bona esse, si triplex eorum conditio est. Quaedam, ut nostris videtur, prima bona sunt: tanquam gaudium, pax, salus patriae. Quaedam secunda, in materia infelici expressa: tanquam tormentorum patientia, et in morbo gravi temperantia. Illa 5
bona directo optamus nobis: haec, si necesse erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modestus incessus, et compositus, ac probus vultus, et conveniens prudenti

T 4 viro

b. *fecerimus.* Sic vett. edd. et scripti omnes. Muretus tamen temere correxit: *egerimus.* Facere annos, dies etc. idem valet quod graec. ποιεῖν χρόνον τινα, docente Gronovio ad h. l. ex inscriptionibus vett., laudantequeque Casaubonum ad Matth. XX, 12. et Acta Apostol. XV, 33. Addas Analecta Brunkii II, p. 357. Mox *ad te permittam* Erasm. cum edit. vet. et Gruteri omnes mss. Muretus: *ad te mittam.* *paria*, quae sequuntur, bene se habent. *tria* est aberratio librariorum hoc loco et 5. 5.

3. *omni loco*] ordine hominum. *nunc* i. sed enim. *perrumpentes obstantia* corpora, et sibi facientes servientia.

4. *subinde egeram*,] sensim egerere i. proferre, tecum communicare volo. Tales disputationes etiam in sequentibus epistolis occurrunt, occasionis tamen huius nulla mentione iniecta. *triplex eorum conditio.* Vide si lubet Lipsii Manuduct. III Disc. 6. *nostris*, Stoicis. *in materia infelici expressa*: quae re mala perpetienda ostenduntur.

Digitized by Google

viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, quum alia optanda ſint, alia averſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum revertamur, et
6 conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, et in omnes eius actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac vehemens, aſperis blandisque pariter invictus, neutri ſe fortunae ſubmittens, ſupra omnia quae contingunt acciduntque eminens, [c]pulcherrimus, ordinatiſſimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant.
7 [d]Talis animus virtus eſt; haec eius facies, ſi ſub unum veniat adſpectum, et ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multae eius ſpecies ſunt, quae pro vitae varietate et pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt,

c. *pulcerrimus, ordinatiſſimus cum decore.* Sic tres Grut. et Rubeniani. Pro eo dixerat *diſpoſitum* III de Ira cap. 6. a. Alias deeſt: *ordinatiſſimus.*

d. *Talis animus virtus eſt, haec eius facies.* Omnes mss. Modii, Palat. Gallici, et vett. edd. ante Frobenium ſic habent. Quod verum eſſe vidit et Opſopoeus. Vbi illa ſtoicae linguae peritia? Nam Gruterum ferre potuiſſe hominem, qui coniiciebat, *talis avis*, nimiae eſt patientiae. Qualis, quaeſo, avis eſt virtus? bubo, credo, aut veſpertilio. Liceat vero Senecae Stoicorum more loqui. Cf. Ep. IX, 2. CXIII, 2 etc. Ab his ſumſerunt iuris auctores, quum iuſtitiam definierunt: conſtantem et perpetuam voluntatem, ius ſuum cuique tribuendi. Adde lib. IV de Benef. c. 8. Gronov.

6. *non ex opinione — imponens,*] dignitatem ſ. aeſtimationem rerum non ex opinione hominum ſed ex veritate, quam ratione ſua perfecta accepit, metiens. *toti ſe inferens mundo,* ſe immiſcens tamquam ſpectator operum Dei. *fortuita*, i. externa, bonis oppoſita.

7. *Talis animus virtus eſt:*] De perfecta virtute hic ſermonem eſſe vix eſt ut moneamus. Ex ea naſcitur ſummum bonum.

Digitized by Google

poteſt, nec virtuti ire retro licet: ſed in alias atque alias qualitates convertitur, ad rerum, quas actura eſt, habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem 8
ſui adducit et tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intravit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractavit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque vis eius et magnitudo ultra non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non eſt. Nihil invenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non ha- 9
bet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adiici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quae retuli. Quid porro decorum, et iuſtum, et legitimum? non eiusdem eſſe formae putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere 10
poſſe, imperfectae rei ſignum eſt: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta eſt privata et publica utilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, et opera virtutum, et omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, quum mortales ſint, fragiles, caducaeque, et incertae, exſiliunt reſiduntque: et ideo non eodem pretio aeſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus 11
regula: una enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt divino divinius, coeleſti coeleſtius. Mortalia

8. *omnis in modo eſt virtus:*] Vides hic ariſtotelicum illud, virtutem ab utraque extremitate ſepoſitam ideoque in medio ſitam conſpici: quamquam multis aliis partibus in hoc ipſo de virtute loco Stoa et Lyceum inter ſe diſſederunt. Cf. Buhlii Lehrbuch der Geſch. der Philoſ. III, p. 28 ſqq.

Digitized by Google

[e]minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta sorte inaequalitas est: divinorum una natura est. Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars
12 divini spiritus mersa. Si ratio divina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne divinum est: nullum porro inter divina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium, et fortis atque obstinata tormentorum perpessio. in utroque enim eadem est animi magnitudo: [f]in altero remissa, et laxa; in altero pugnax, et intenta. Quid? tu non putas, parem esse virtutem eius qui fortiter hostium moenia expugnat, et eius qui obsidionem patientissime
13 sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit et comprimit, cogitque invictas manus in exitium ipsas sui verti: et magnus ille obsessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cui mors aperta est, et in complexu libertatis exspirat. Aeque reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, aequanimitas, tolerantia: omnibus enim istis una virtus subest, quae animum rectum et indecli-
14 nabilem praestat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium,

e. *minuuntur* omnium mss. et edd. lectio est, et ea sana. Mallem, inquit Pincianus, legeres, *eminent*; nam et quae sequuntur continuo per oppositum dicta sunt, *deteruntur crescunt, exhauriuntur implentur*. Recepit Romana editio. Gronov. emendat: *maniuntur*, i. struuntur, translate a structura aedificiorum in utroque verbo. Sed vulgata bene habet: oppositio, si qua est, referri debet ad priora: *fragiles, caducae* etc. Nec vitium inest, quum vicissitudo, quae in rebus mortalibus regnat, illud *exsilire et residere*, describatur.

f. *in altero*. Sic quatuor Pal. et editio vetus. alias vulgatur *sed in alt. v.* Gronovius probaverat ad Ep. XXIV, 10. huius voculae omissionem.

§ 13. Vtrique magni fuere et P. *Scipio* Africanus minor, et *Numantini* Celtiberi Hispani. Cf. Flor. II, 17 et 18. Livius de ea atrocissima re exposuerat librr. 57 et 59 nunc deperditis.

Digitized by Google

dium, et dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipsas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus utraque ostenditur. In altero namque naturalis animi remissio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media sunt haec, quae plurimum intervalli recipiunt. Virtus in utraque par est: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura et difficilis, nec meliorem hilaris et laeta. Ne- 15
cesse est ergo aequalia sint bona utraque: quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quae extra virtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt; definit unum bonum esse, quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam: quia nihil honestum est, quod ab invito, quod a coacto fit. omne honestum voluntarium est. Ad- 16
misce illi pigritiam, querelam, tergiversationem, metum: quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum: nam quod timet, servit. Honestum omne securum est, tranquillum est: si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, et in

14. *In altero* gaudio — *animi remissio ac laxitas:*] quies et libertas, διάχυσις. Laxatur animus, quatenus liber a molestiis curisque terrenis in altiora intentus est, iisque recreatur. *Itaque media — haec,* ἀδιάφορα (cf. §. 34.) quae neque in bonis neque in malis posuerunt Stoici, nec tamen tollenda, alia enim usui esse posse ideoque sumenda, alia tamen reiicienda. Sic explicat Cic. de Off. I, 3, 4. III, 3. de Finib. III, 15 sqq. Sunt autem triplicia. Cf. Argum. et vide Diog. Laert. VII, 101 sq. ibique Menag.

15. *Nam si — honestum est.*] Nam si materia, in qua virtus exercetur, eam mutare potest, ad honestum quoque, quod a virtute pendet et solum bonum est, vel minuendum vel augendum vim habebit.

Digitized by Google

in magna discordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſte aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiamſi incommodum putat, malum non putat: velut
17 libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, et nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit: „Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo iaceat, et tortorem ſuum laſſet.“ Poteram reſpondere quod Epicurus ait, „Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dul-
18 ce eſt, et ad me nil pertinet!“ Quid miraris, ſi ego paria bona dico, g unius in convivio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis: quum, quod incredibi-

g. *unius in convivio iacentis.* Sic quidem dixit exſtare in exemplari uno perveteri Pincianus, nec improbo. at Eraſmus *alterius in gaudio poſiti*, *alterius* etc. quod in tribus Palat. et Col. Solum ſec. Pal. exhibuit lectionem illam *unius in conv. iac.* Gruterus. In editione veteri habetur: *alterius in gaudio poſiti in convivio iacentis:* ſed priora *in gaudio p.* pro interpretamento habeo.

16. *Species recti*] i. pulchritudo boni ſ. virtutis. *incommodum*, δυσχρήστημα, ſenſu ſtoico, quem explicat Cato Ciceronis de Finib. III, 21. commoda autem aut incommoda in eo genere ſunt, quae praepoſita et reiecta dicimus.

17. *Hoc nobis — laſſet.*] Haec illuſtret Cato Ciceronis de Finib. III, 13. An vero certius quidquam poteſt eſſe, quam illorum ratione, qui dolorem in malis ponunt, non poſſe ſapientem beatum eſſe, quum equuleo torqueatur? eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit, uti in omnibus tormentis conſervetur beata vita ſapienti etc. *Epicurus.* Spectant huc illa Ciceronis Tuſc. II, 7. Epicuro homini aſpero et duro non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, *Quam ſuave eſt hoc! quam hoc non curo!* Cf. Diog. Laert. X, 118. ubi Menag. κἂν στρεβλώσῃ δ' ὁ Σοφός, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα. Laudat Lipſius Cic. Fin. V, 28. De *Phalaride* tyranno Agrigentino crudeliſſimo, eiusque tauro aeneo, Perilli arte fabricato, omnia nota ſunt. Loca claſſica deſignavimus ad Senec. II de Ira 5, 1.

Digitized by Google

dibilius est, dicat Epicurus, dulce esse torqueri? Et hic respondeo, plurimum interesse inter gaudium et dolorem. Si quaeratur electio, alterum petam, alterum vitabo. illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic aestimantur, magno inter se disident 19
spatio: quum vero ad virtutem ventum est, utraque par est, et quae per laeta procedit, et quae per tristia. Nullum habent momentum vexatio et dolor, et quidquid aliud incommodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodum [h] minuta lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit, atque opprimit; et quocunque affulsit, ibi quidquid sine illa apparet, exstinguitur: nec magis ul- 20
lam portionem habent incommoda, quum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ut scias ita esse, ad omne pulchrum vir bonus sine ulla cunctatione procurret. stet illic licet carnifex, stet tortor atque ignis, perseverabit: nec quid passurus, sed quid factu-

h. *minuta lumina.* Ex ora Erasmicae recepit Muretus *minora l.*, quum editum esset habeantque mss. *minuta luminа*. Neque repudiari decuit: nam soleas si contra compares, omnia lumina sunt minuta. Per se magna comparatio reddit exigua. Praefat. Nat. Quaest. totum mundum considerans de terrarum orbe ait: *Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur?* Sic quae sequuntur elegantia de formicis. Gronov. Si vir egregius meminisset loci Ciceron. de Finib. III, 14 imit. eandem quidem sententiam sed alio modo tulisset. Ex graeco fonte utrumque hausisse mihi persuadeo, quem noster suo more usurpavit. Cicero habet: *Vt enim obscuratur et offunditur luce solis lumen lucernae.*

19. *Quamdiu sic aestimantur,*] i. quamdiu sic eorum ἀξία aestimatio, pretium declaratur, utrum ad praeposita an ad reiecta pertineant. Cf. Cic. Fin. III, 13 sqq. *Nullum — nimbus.* Eadem fere Cic. de Fin. III, 14. Vt enim obscuratur et offenditur luce solis lumen lucernae, et ut interit magnitudine maris Aegaei stilla muriae. Senecae et Ciceronis loca perquam similia esse quivis videt. Iam quum apud nostrum *nimbus* i. pluvia habetur, τὸ *stilla muriae* corruptum esse puto et emendandum: *stilla pluviae.* Sed haec obiter.

Digitized by Google

facturus sit, adspiciet: et se honestae rei tanquam bono viro credet. utilem illam sibi iudicabit, tutam, pro-
21 speram. Eundem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atque aspera, quem vir bonus, pauper, aut exsul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, divitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia: uterque aeque bonus vir erit, etiam si fortuna dispari utetur. Idem, ut dixi, in rebus iudicium est, quod in hominibus.
22 aeque laudabilis est virtus in corpore valido ac libero posita, quam in morbido ac vincto. Ergo [1] tuam quoque virtutem non magis laudabis, si corpus illibatum, integrum, fortuna praestiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum, multatum. alioqui hoc erit, ex servo-
23 rum habitu dominum aestimare. Omnia enim ista, in quae dominium casus exercet, serva sunt, pecunia, et corpus, et honores: imbecilla, fluida, mortalia, possessionis incertae. Illa rursus libera et invicta opera virtutis: quae non ideo magis appetenda sunt, si benignius a fortuna tractantur; nec minus, si aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in homi-
24 nibus est, hoc in rebus appetitio est. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quam pauperem: nec robustum et lacertosum, quam gracilem, et languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes

1. *Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, si corpus illibatum, integrum, fortuna praestiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum, multatum.* Vide Gruteri notas et simul appendicem, apparebitque, veriorem scripturam esse, quam edidimus. Eandem praecipiunt Erf. et Heins. Gronovius. Vulgatum erat: *Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illaesum tibi et integrum fortuna praestiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum.* Mox *serva* restituit recte ex tribus Gall. Erf. Heins. et uno Pal. Gronovius.

22. *ex servorum habitu — aestimare.*] Si servi bene culti, formosique, aut deformes sint, inde iudicare, dominum quoque eadem cum servis conditione uti. Virtus autem non est serva fortunae.

Digitized by Google

petes hilarem ac pacatam, quam distractam et operosam. Et si hoc est, magis diliges ex duobus aeque bonis viris, nitidum et unctum, quam pulverulentum et horrentem. deinde hucusque pervenies, ut magis diligas integrum omnibus membris et illaesum quam debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo us- 25
que procedet, ut ex duobus aeque iustis ac prudentibus, comatum et crispulum malis, quam recalvastrum. Vbi par est in utroque virtus, non comparet aliarum rerum inaequalitas: omnia enim alia non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram inter suos agit, ut filium sanum quam aegrum magis diligat? procerumve et excelsum, quam brevem et modicum? Fetus suos non distinguunt ferae, et se in 26
alimentum pariter omnium sternunt. aves ex aequo partiuntur cibos. Vlysses ad Ithacae suae saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna est, amat, sed quia sua. Quorsum haec pertinent? ut scias, virtutem omnia opera sua, velut fetus suos, iisdem oculis intueri, aeque indulgere omnibus: et quidem impensius, laborantibus. Quoniam quidem et- 27
iam parentum amor, magis in ea quorum miseretur, [k]inclinatur. Virtus quoque opera sua quae videt affici et premi, non magis amat, sed parentum bonorum more,

k. *inclinatur.* Sic editio vetus et quinque Palatini. Recte restituit Gronov., qui addit: male mutarunt in: *inclinat.* Epist. sequenti: *ver aperire se coepit, sed iam inclinatum in aestatem.* Lib. II de Ira 19, 4. *inclinatum caloremfrigus insequitur.*

26. De *Vlysse* et *Agamemnone* omnia vel ex Virgilio Ovidioque nota sunt. *Ithaca* fuit insula saxosa, et *Mycenarum muri nobiles* (Εὐκτίμενον πτολίεθρον vocat Homerus Il. β, 569.) vel propter claritatem regum, vel quod a Cyclopibus exstructi ferebantur. Pausan. VII, 25. p. 331 ed. Facii.

27. *magis in ea, quorum miseretur, inclinatur.*] Laudat Lipsius Senecae Consol. ad Helv. cap. ult. §. 7.

Digitized by Google

more, magis complectitur ac fovet. Quare non est ullum bonum altero maius? quia non est quidquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, „Hoc magis par est alicui, quam illud: ergo
28 nec honesto honestius quidquam est.“ Quod si par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in aequo sunt. Ita dico, in aequo est moderate gaudere, et moderate dolere: Laetitia illa non vincit hanc animi firmitatem, sub tortore gemitus devorantem. Illa bona optabilia sunt; haec mirabilia. utraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. Quisquis haec imparia iudicat, ac ipsis virtutibus avertit oculos, et exteriora
29 circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa et magna contra visentibus, quum ad pondus revocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, solidum et aeternum est, firmat animum, attollitque, semper futurum in excelso: illa quae temere laudantur, et vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus laetos. Rursus ea quae timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, et illas non
30 aliter, quam animalia species periculi, agitant. Vtraque res ergo sine causa animum et diffundit, et mordet: nec illa gaudio, nec haec metu digna est. sola ratio

28. *tria genera bonorum*] cf. §. 4. et 34. Sunt tamen Stoicis aliae bonorum divisiones, quas expositas videbis a Lipsio Manud. II, 22. Tiedemann. System der stoisch. Phil. III, p. 72 sqq.

30. *Vtraque — diffundit,*] laetum facit, διαχέει. Haec est stoica voluptatis definitio: Sublatio animi sine ratione, opinantis se magno bono frui, ap. Cic. de Fin. II, 4. et Tusc. III, 11. ubi expressa sunt graeca, qualia leguntur ap. Diog. Laert. VII, 114. ubi vid. Menag. ἡδονὴ δέ ἐστιν ἄλογος ἔπαρσις, ἐφ' αἱρετῷ δοκοῦντι ὑπάρχειν, ubi et metus ἄλογος ἔκκλισις, opinio impendentis mali quod intolerabile esse videatur. Cic. Tusc. IV, 7.

Digitized by Google

ratio immutabilis et iudicii tenax est. non enim servit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto: ergo et virtus, quae non aliud est quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectae sunt: si rectae sunt, et pares sunt. Qualis ratio est, tales et actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam quum 31
similes rationi sint, similes et inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quâ rectae sunt, et honestae. Ceterum magna habebunt discrimina, variante materia, quae modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id 32
quod optimum est, par est: tanquam viri boni, omnes pares sunt, quà boni sunt. sed habent differentias aetatis: alius senior, alius iunior. habent corporis: alius formosus, alius deformis est. habent fortunae: ille dives, hic pauper est: ille gratiosus, potens, urbibus notus et populis; ignotus hic plerisque, et obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid utile, scit; 33
quid inutile, ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem praesentem perductus est: nec futuri providus

31. *Nam quum — honestae.*] Male Stoicos interpretareris, nisi putares, omnes perfectas virtutes eos dicere esse similes inter se, ita ut temperantia non potior sit alia temperantia, et omne discrimen inter prudentiam et temperantiam rel. tolli, quum materia variet. Nihil noster ait supra §. 8. invenies rectius recto etc. In abstracto, quod dicimus, haec similitudo a nostro non reiecta est, quippe quae virtute contineatur, s. eo, quod optimum est. Idem iudicare video egregium Tiedemann. III. p. 152.

33. Spectant haec ad doctrinam stoicam et a Garvio nuper bene expositam l. l. p. 67 sqq. *sensus* s. illae appetitiones animi, ὁρμαὶ, prima s. principia naturae tractant, unde officia τὰ καθήκοντα, actiones quae decent, ideoque adiaphora sunt Stoicis, neque ad beatitudinem quidquam conferunt, originem habent. Sed non-

Digitized by Google

vidus est, nec praeteriti memor: quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesque contexitur, ut unitas vitae in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: aliena et externa pro vilibus habet: et ea quae neque bona sunt, neque mala, accessiones minimas ac levissimas iudicat. 34 omne illi bonum in animo est. Ceterum quaedam prima existimat, ad quae ex proposito venit, tanquam victoriam, bonos liberos, patriae salutem: quaedam secunda, quae non apparent nisi in rebus adversis: tanquam aequo animo pati morbum magnum, exsilium: quaedam media, quae nihilo magis secundum naturam sunt, quam contra naturam: tanquam [1] prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est, sedere, quam aut stare, aut ambulare. 35 Duo illa superiora diversa sunt. prima enim secundum naturam sunt, gaudere librorum pietate, patriae incolumitate: secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, et sitim perpeti, morbo urente praecordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum est? minime. sed illud aliquando contra naturam est, 36 in quo bonum illud exsistit. vulnerari enim, et subiecto igne tabescere, et adversa valetudine affligi, contra

1, *prudenter ambulare.* Forte *pudenter.* Vt Ciceroni *pudenter vivere.* Epistol. LXVI, 5. *modestus incessus et compositus ac probus vultus.* Gron. Enimvero et *prudenter* defendi potest propterea, quod prudentia ad officia, τὰ καθήκοντα pertinet, i. ad decoras actiones, ideoque synonymum est τοῦ· *decore* et *decenter.*

nondum his reperta est regula certa, ad quam actiones semper dirigantur: adhuc animus continuo mutatur et incerto vitae tramite pergit, dum accesserit ratio atque sapientia cum virtute, unde tandem certa totius vitae norma exoritur, ideoque summum bonum, ut congruenter naturae convenienterque vivamus. Cf. Cic. de Fin. III, 6 sqq. *accessiones,* ἐπιγεννήματα (Diog. Laert. VII, 86. ibi Menag.) quae Cicero de Fin. III, 9. postera et consequentia, ἐπιγεννηματικὰ appellat, ideoque adiaphora sunt.

Digitized by Google

tra naturam est: sed inter ista servare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et ut, quod volo, exprimam breviter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum, nunquam: quoniam bonum fine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo ratio? naturae imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturae voluntate se gerere. Non est, inquit, dubium, quin felicior pax sit nun- 37
quam lacessita, quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa valetudo, quam ex gravibus morbis et extrema minitantibus in tutum vi quadam et patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quae 38
fortuita sunt, plurimum discriminis recipiunt: aestimantur enim utilitate sumentium. Bonorum unum propositum est, consentire naturae. hoc in omnibus par est. Quum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: Ille magis assentitur, quam ille: ab omnibus in eandem sententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturae assentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturae assentiuntur. Alter adole- 39
scens decessit, alter senex, aliquis praeter hos infans, cui nihil amplius contingit, quam prospicere vitam: omnes hi aeque fuere mortales, etiam si mors aliorum longius vitam passa est procedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorum interrupit principia. Alius

 inter

36. *Quid est ratio — gerere.*] Quum primum ratio ad liquidum exploraverit, illa prima s. principia naturae, τὰ πρῶτα, cupidinem sciendi, habendi, gloriae rel., quibus homines moveri solent, nihil nisi vias esse ad summum bonum perveniendi, illud ipsum eo contineri videt, ut illae appetitiones animi atque actiones bene distinctae ordinataeque ad convenientiam, ὁμολογίαν, cum natura dirigantur. Cic. de Fin. III, 6. Cf. Lipsii Manud. II, 13 sqq.

Digitized by Google

inter coenandum ſolutus eſt, alterius continuata mors
40 ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos, ruina, aut per longam nervorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quae venit, diverſa ſunt; id in quod definunt, unum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eundem in omnibus modum, finiſſe vitam.
41 Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia et acerba; illud fortunae indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; utrumque aeque bonum eſt, quamvis illud plana emolliverit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus aequat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec
42 eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Haec bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, et placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ferenitas coeli non recipit maiorem adhuc clari-
43 tatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis, corpus animumque curantis, et bonum ſuum ex utroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, et ſummam voti ſui invenit, ſi nec aeſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, ut ita dicam, condiunt et oblectant: abſolutum enim illud humanae naturae bonum, corporis et animi pace contentum eſt.

Dabo

42. *Epicurum.*] Vide Cic. X, 128. et Garvium l. l. pag. de Fin. I, 9 ſq. Diog. Laert. 90 ſqq.

Digitized by Google

Dabo apud Epicurum tibi etiamnunc simillimam huic 44
noſtrae diviſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quae malit contingere ſibi: ut corporis quietem, ab omni incommodo liberam, et animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quae quamvis nolit accidere, nihilominus et laudat et comprobat: tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malae valetudinis, et dolorum graviſſimorum perpeſſionem. in qua Epicurus fuit illo ſum- 45
mo ac fortunatiſſimo die ſuo: ait enim, „ſe veſicae et exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia; eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem.“ Beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo et apud Epicurum ſunt haec bona, quae malles non experiri: ſed quia ita res tulit, et amplexanda et laudanda et exaequanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſ- 46
ſe par maximis bonum, quod beatae vitae clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi ulla bona maiora eſſe aliis poſſent: haec ego quae triſtia videntur, mollibus illis et delicatis praetuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quam laeta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, ut aliquis felicitatem bene, et calamitatem fortiter ferat.

44. Cf. Diog. Laert. X, 129. 130.

45. *Epicurus.*] Epiſtolam hanc conſervavit Diog. Laert. X, 22. ubi vid. Menagius. Eſt haecce: ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. Τὴν μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί· στραγγουρίαι τε παρηκολουθήκει καὶ δυσεντερικὰ πάθη ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους· ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὰ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμη. Cic. de Fin. II, 30. convertit hanc epiſtolam. Cf. Sen. Ep. XCII, 24.

Digitized by Google

47 Aeque fortis esse potest, qui pro vallo securus exe-
nbuit, nullis hostibus castra tentantibus: et qui succi-
sis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit.
Macte virtute esto, sanguinolentis et ex acie redeun-
tibus dicitur. Itaque haec magis laudaverim bona ex-
ercitata et fortia, et cum fortuna rixata. Ego dubi-
48 tem, quin magis laudem truncam illam et retorridam
manum Mucii, quam cuiuslibet fortissimi salvam? Ste-
tit hostium flammarumque contemtor, et manum suam
in hostili foculo distillantem perspectavit, donec Por-
senna, cuius poenae favebat, gloriae invidit, et
ignem invito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter
prima numerem, tantoque maius putem, quam illa
secura et intentata fortunae, quanto rarius est hostem
amissa manu vicisse, quam armatâ? Quid ergo, in-
49 quis, hoc bonum tibi optabis? Quidni? hoc enim,
nisi qui potest et optare, non potest facere. An po-
tius optem, ut [m] malaciſſandos articulos exoletis meis
porrigam? ut mulierecula, aut aliquis in mulierculam
ex viro versus, digitulos meos ducat? Quidni ego
feliciorem putem Mucium, qui sic tractavit ignem,
quasi illam manum tractatori praestitisset? In integrum
restituit, quidquid erraverat. confecit bellum inermis
ac mancus, et illa manu truncа reges duos vicit.

EPISTOLA LXVII.

*Paucis quibusdam de senectutis suae imbecillitate praemissis, eius obla-
tationem, libellos laudat, et epistolas a Lucilio sibi missas. Qui
quum*

m. *malaciſſandos.* Sic annotaverat Rud. Agricola et vehementer placuit Erasmo, cuius editio habet *male laxandos:* alii codd. omittunt τὸ *male.* Pinciano melius videbatur *malaxandos*, quod Lipsius in codd. inveniebat.

49. *tractatori.*] Ita dicti, quos in prioribus lineis descripsit, qui manu artifice membra et plurimum manus digitosque ducebant et leniter trahebant. Martialis III, 82, 13. Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Digitized by Google

quum nuper e noſtro quaeſiviſſet, an omne bonum optabile ſit, huius epiſtolae occaſionem praebet, in qua hanc quaeſtionem explicat et affirmat. Etiamſi materia, ait, in malis numeranda ſit, tamen in ea virtutem oſtendi, ut in morbo, tormentisve. Fortitudinem et patientiam, addit, eſſe optabile bonum, non mortem, tormentum etc. ſi per ſe conſiderantur. Accedit, quod virtutes inter ſe aptae nexaeque ſint. — Sunt et haec pulchra, fortis, germani Stoici, recte ait Lipſius.

Ceterum hanc epiſtolam cum ſuperiore arcte cohaerere, et in ea ſemina eorum quae hic dilatantur iacta eſſe, quivis intelliget. Conf. *Argument.*

Vt a communibus initium faciam, ver aperire ſe coepit: ſed iam inclinatum in aeſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt, ſaepe enim in hiemem reſolvitur. Vis ſcire, quam dubium adhuc ſit? nondum me committo [a] frigidae: adhuc rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. iam aetas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur aeſtate. Itaque maior pars in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. 2

V 4 Quid,

a. *frigidae.* Sic Eraſmus et optimi codd. et edd. Alii: *frigido aëri.*

1. *Vis — infringo.*] Significat, ſe *frigida* aqua plane nondum uti ad lavandum, ut alioquin ſolitus ſit, idque ob aëris adhuc intemperiem. Sed, inquit, *rigorem eius infringo*, mitigo tepida aqua infuſa. Hinc *nec calidum — pati* explices. Noſtrum autem fuiſſe alias pſychroluten, numquam balneis et lotione calida uſum, patet ex Epiſt. LIII init. et LXXXIII, 5. ubi ipſa haec interpretatur. *iam aetas mea contenta eſt ſuo frigore:* h. frigus quod aetati meae proprium eſt, cogit eam, hos ſibi fines conſtituere, extra quos egredi non debet. Sic continentur i. temperantur, reguntur cupiditates etc. Alii interpretantur: aetas mea acquieſcit in frigore ſuo.

3. *Quod me lectulo affixit*] ſtudendi cauſa. Egregie uſus eſt poſt Muretum hoc loco Bentleius ad Horat. I Serm. I, 80. 81. At ſi condoluit tentatum frigore corpus, Aut aliius caſus lecto te adfixit, ad lectionem ap. Horat. vulgatam defendendam.

Digitized by Google

Quidni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debebam nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. si quando interveniunt epistolae tuae, tecum esse mihi videor: et sic afficior animo, tanquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque et de hoc quod quaeris, quasi colloquar tecum: quale sit, unâ
3 scrutabimur. Quaeris, „an omne bonum optabile sit. Si bonum est,“ inquis, „fortiter torqueri, et magno animo uri, et patienter aegrotare, sequitur ut ista optabilia sint. nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum solvisse, quod flagellis caesus esset, aut podagrâ distortus, aut
4 equuleo longior factus.“ Distingue, mi Lucili, ista; et intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse a me velim: sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, ut vulnera, ut famem, et omnia quae bello-
5 rum necessitas fert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut aegrotare cupiam: sed si aegrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt,

3. *Quaeris — longior factus.*] Hanc propositionem, s. foriten: Bonum omne esse optabile, ideoque expetendum, et laudabile: laudabile autem omne honestum, igitur omne bonum honestum, a Platonicis et Peripateticis acerrime esse impugnatam, constat. Vide modo Cic. de Fin. IV, 18. Recte respondit noster: bonum non contra naturam esse potest: sed hoc cadit interdum in materiam, in qua bene tractanda bonum cernitur. Nullum enim bonum sine ratione est, quae ad naturam se attemperat. Quae hactenus optime cohaerent cum scito Stoicorum, quo nulla bona praeter animi agnoscunt, atque ideo iubent, ut omnibus, quae ad corpus spectent, proinde omnibus externis despectis et calcatis, una ratio et virtus imperium habeant.

5. *incommoda.*] ἀποπροηγμένα, reiecta, omni aestimatione carentia. Opponuntur commo-

Digitized by Google

sunt, sed virtus quâ perferuntur incommoda. Quidam ex nostris existimant, [b] omnium tormentorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, et tranquillum, et extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primum quia fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute bonum, et omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est, etiamnunc interrogo: Nonne fortitudo optabilis est? atqui pericula contemnit et provocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obviam ire vulneribus, interdum tela ne vitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est; et tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim fortitudinis pars est: sed separa ista, ut dixi, nihil erit, quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, 6 8

V 5 quod

b. *omnium tormentorum.* Sic Pincianus scribendum prodit, tum ex veteri lectione, tum quod subiiciat auctor: *tormentorum fortis patientia.* Assentitur Gruterus, quamquam eius membranae praestant: *omnium nostrorum fortem*: ita et Erasmus et editio vetus. Muretus: *omnino asperorum f.*, quam lectionem ex ora edit. Erasmicae desumsisse videtur. Gronovius tamen putat antiquam lectionem fuisse *durorum*, aut *noxiorum*, suspicans in libro, unde haec lectio manavit, fuisse, *urorum* ambigua nota τοῦ· n ficur n credi posset.

commodis, quae usum, χρείαν, sed nullam utilitatem, ὠφέλειαν, habent: hinc εὐχρηστήματα et δυσχρηστήματα vocata. Cf. ad Ep. LVI, 16.

6. *Quidam ex nostris,*] quinam hi Stoici fuerint, ignoramus. Posuisse autem fortem hanc tolerantiam in iis, quae neque bona, neque mala sunt, ἐν τοῖς ἀδιαφόροις, facile patet.

7. *Nonne — pectore excipere.*] Bene cum his conveniunt, quae Cicero de Off. I, 19, 2. habet. Itaque probe definitur a Stoicis fortitudo, quam eam virtutem esse dicunt propugnantem pro aequitate.

Digitized by Google

quod est virtus. Quis tamen unquam hoc sibi optavit? Quaedam vota aperta et professa sunt, quum particulatim fiunt: quaedam latent, quum uno voto multa comprehensa sunt. 9 Tanquam opto mihi vitam honestam: vita autem honesta actionibus variis constat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilii exsilium, calix venenatus qui Socratem transtulit e carcere in coelum. Ita quum optavi mihi vitam honestam, et haec optavi, sine quibus interdum honesta non potest esse.

—— O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
Contigit oppetere!

10 Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatearis? Decius se pro Republica devovit, et in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hunc paternae virtutis aemulus, conceptis solennibus, ac iam familiaribus verbis, in aciem confertissimam incurrit, de hoc solicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum sit memorabilem mori, et in ali- 11 quo opere virtutis? Quum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur fortasse, quum una in promtu sit, et maxime appareat, patientia. ceterum illic est fortitudo: cuius patientia et perpessio, et tolerantia, rami sunt. illic est prudentia, sine qua nul-

9. Similia occurrunt, iisdem viris optimis in partem vocatis, in Sen. libro de Provid. c. 3, 5., ubi quaedam notavimus. Virgilii versus sunt ex Aen. I, 93 sqq.

10. *Decius*] pater et filius pro exercitu et populo Romano diis manibus se devoverant, formulam devovendi, *concepta sollennia* vocat noster, filio propter patrem iam familiaria, praeeunte Pontifice maximo. Liv. VIII, 9. X, 26. Cf. Heusinger ad Cic. Off. I, 18, 9. qui loca classica veterum de hac re collegit. *litaret* i. deos devotione sua sollenni propitiaret.

Digitized by Google

nullum initur consilium: quae suadet, quod effugere non possis, quam fortissime ferre. illic est constantia: quae deiici loco non potest, et propositum nulla vi extorquente dimittit. illic est individuus ille comitatus virtutum. Quidquid honeste fit, una virtus facit, 12
sed de consilii sententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam si ab una fieri videtur, optabile est. Quid? tu existimas ea tantum optabilia esse, quae per voluptatem et otium veniunt? quae excipiuntur foribus ornatis? Sunt quaedam tristes voluptates, sunt quaedam vota, quae non gratulantium coetu, sed adorantium: venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad Poenos per- 13
veniret? Indue magni viri animum, et ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimae ac magnificentissimae speciem, quae nobis non sertis, sed sudore et sanguine colenda est. Adspice M. Catonem, sacro illi pectori purissimas manus admoventem, et vulnera parum demissa laxantem. Vtrum ille tandem dicturus es, c Vellem quae velles: 14
et, Moleste fero? an, Feliciter, quod agis? Hoc loco

c. *Vellem quae velles.* Lectio est mss. Defendit eam Muretus IX, 8. Varr. Lect. Erasmus ex melioribus codd. eruisse Grutero videbatur: *Nollem, quae velles.*

12. *ab omnibus virtutibus*] nam Stoicorum scito nexae eae inter se sunt. Vide Lipsii Manud. III, 4. *foribus ornatis*, quae in re laeta lauru et lucernis solent obduci. Lipsii Elect. I, c. 3.

14. *Vellem quae velles:*] cui boni et secundi aliquid obtigerat, ei ominis causa gratulabundi dicere solebant, *Feliciter* aut *Feliciter quod agas*, quum significarent, cupere se, eum perpetuo eadem felicitate uti. Iuvenal. Sat. V, 119. Lipsius laudat Sueton. Claud. c. 7. Domit. c. 13. Contra cui male et adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant: *Vellem quae velles* i. vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles. Plautus in Mostellar. III, 2, 51. Horat. Serm. I, 9, 5. Plaut. Amphitruon. Prolog.

Digitized by Google

loco mihi Demetrius noster occurrit, qui vitam securam et sine ullis fortunae incursionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incursu firmitatem animi tui tentes: sed in otio inconcusso iacere: non est tranquillitas; malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: „Malo me fortuna in castris suis, quam in deliciis habeat. torqueor, sed fortiter: bene est. occidor, sed fortiter: bene est.“ Audi Epicurum. dicet: „Et dulce est.“ Ego tam honestae rei ac severae nunquam molle nomen imponam. Vror, sed invictus. Quidni optabile sit, non quod urit me ignis, sed quod non vincit? Nihil est virtute praestantius, nihil pulchrius: et bonum est, et optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPISTOLA LXVIII.

Assentitur amico, qui sese otium electurum scripserat: nec enim stoicum, modo sit cum Philosophia iunctum, et ab omni iactatione et ostentatione remotum. Itaque hortatur, ne nimis sed bene lateat, atque de usu otii egregia quaedam adiungit: tecum loquaris et de te apud te male existimes. Denique hoc otium, concludit, super aliorum negotia esse, quoniam magnae reipublicae, mundo, servit.

Consilio tuo accedo: absconde te in otio, sed et otium tuum absconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiamsi non praecepto, at exemplo licet scias: sed ex praecepto quoque facies: id tibi, quum voles, approlog. 39. Haec fere Muretus in Var. Lectt. IX, 8. p. 258. ed. Wolf. *Demetrius* cf. ad Ep. LXII. *Malacia*, μαλακία, quae in mari dicitur, quum stat sine ventis et fere motu. Laudat Gruter. Schottum. ad Aurel. Vict. de vir. ill. (c. 22. p. 126 sqq. ed. Arnzen.) ubi mollities maris vocatur.

15. *Attalus*] cf. Ep. IX, 8 not. *Epicurum*. cf. Ep. LXVI, 17 not.

1. *Stoicorum*.] Totum hoc argumentum ex professo tractavit noster in libello de Brev. vit.

Digitized by Google

probabo. Nec ad omnem Rempublicam mittimus, nec semper, nec sine ullo fine. Praeterea, quum sapienti Rempublicam ipso dignam dedimus, id est, mundum: non est extra Rempublicam etiamsi secesserit. immo fortasse relicto uno angulo in maiora atque 2
ampliora transit, et coelo impositus, intelligit, quum sellam aut tribunal ascenderat, quam humili loco sederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere sapientem, quam quum in conspectum eius divina atque humana venerunt. Nunc ad illud revertor, quod suadere tibi coeperam, ut otium tuum ignotum sit. Non 3
est quod inscribas tibi philosophiam, atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem, et imbecillitatem vocato, et desidiam. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quaedam, ne inveniri possint, vesti-

vit. c. 18 sqq. et de Otio aut secessu sapientis, ad quod fragmentum cf. Argum. *Nec ad — fine.* Noster de Otio Sap. c. 30 sqq. c. 32, 17. Negant nostri sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Nec tamen omni tempore, nec nulla quiete interposita, hoc fiet.

2. *quum sellam*] curulem, *aut tribunal* in magistratu. L. Elegans Themistii Epigramma in semetipsum, a Iuliano Caesare ad Consulatum evectum, et a sapientiae studio abductum, laudat ex Mureto Lipsius. Invenies in Anal. Brunk. T. III. cf. de eo Fabric. Bibl. Graec. Vol. VIII, p. 5. et Wernsdorf. ad Himer. p. 31. *divina atque humana* i. ea omnia, quibus sapientia continetur. Cic. Tusc. V, 3. Divinas autem res s. theologiam naturalem Physica, res humanas dialecticen et doctrinam de moribus complexas esse vel ex Erneſti clav. Cic. voc. *Divinus* notum est.

3. *Non est, quod inscribas tibi philosophiam.*] Cave tibi otioso imponas nomen philosophi. Ne in otium recedas sub praetextu philosophiae. Sic nomen libris s. monumentis proprie inscribitur: h. l. est i. q. assumere, arrogare. *atque etiam* i. e. potius. Laudat Lipsius similia in Epp. V. XIV. XVIII. CIII. et illud quod Socrates olim Antistheni, Cynicae sectae auctori, qui pallium tritum et scissum obvertebat atque ostendebat, Ὁρῶ σοῦ, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν, video, dixit, per pallium tuam vanitatem. Diog. Laert.

Digitized by Google

veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta transeunt, condita et obſtruſa rimantur: 4 furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius praeterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quisque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, et a conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis 5 non transit domus ſuae limen. Convocat turbam, quisquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Quum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, ut de te homines loquantur, ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima. Aſſueſce et dicere verum, et audire. Id autem maxime tracta, quod 6 in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quisque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu levat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit et purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: in cetera negli-

Laert. VI, 8. *Multi οἱ πολλοί*, vulgus et imperiti, turba. Pertinent huc egregia Epicteti in Enchirid. c. 22 (H. Wolf. 29.).

4. *Tarentum — Neapoli*] Illa loca delicata et amoena petebantur a peregrinantibus, aut ſeceſſum quaerentibus. Cf. Noſter de Tranq. Anim. II, 11 et 12, ubi verba: *et tecta vel antiquae ſatis opulenta turbae* quae Pinciani exemplaribus duobus deſunt, at in Gruterianis codd. mendoſe repraeſentantur, foede interpolata ſunt. Dum meliora codd. dederint ope Lipſii in Elector. I, 10. ſic reſtituam locum, quem tamen non perſanatum puto: *et tecta Veliae, Antiique ſaxis opulenta turba.* De *Veliis* conf. Horat. Epp. I, 15, 1. qui et I Carm. 35, 1. *gratum Antium* laudat, cum Strabon. V, 3, 5. p. 158. Lipſ. (p. 232. Caſaub.)

5. *fabulam impoſuit.*] i. rumorem facit, nomen imponit ſingulare.

Digitized by Google

negligentes, huic, a quo saepe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariae partes, quibus adhibenda curatio est. Quid iu otio fa- 7
cio? ulcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, lividam manum aut contracti cruris aridos nervos, permitteres mihi uno loco iacere, et fovere morbum meum: maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio et vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contemsit omnia, et damnatis humanae vitae furoribus fugit. Nihil damnavi, nisi me: non est, quod pro- 8
ficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilii speras. non medicus, sed aeger hic habitat. Malo illa, quum discesseris, dicas: „ego istum beatum hominem putabam, et eruditum: erexeram aures. destitutus sum, nihil vidi, nihil audivi, quod concupiscerem, ad quod reverterer.“ Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quam invideas. Otium, inquis, Seneca, 9
mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas et pulchriora, quam, quae reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in literam senes orbos, plurimum

6. *causariae partes.*] Causarii in militia, qui causam commeatus aut vacationis valetudinem allegant. Inde causarii pro aegris aut affectis, itemque *in causa esse* pro morbo. Nos in Militia, et Mercurialis lib. 6. Variar. c. 1. Restitui Senecae hanc vocem Consol. ad Marc. c. 11. L. Cf. et ad III de Ira X, *a*.

9. *Epicureos*] Noster de Otio sap. c. 30, 3. Duae maximae in hac re disident sectae Epicureorum et Stoicorum; sed utraque ad otium diversa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad rempublicam sapiens, nisi si quid intervenerit. Zenon ait: Accedet ad rempublicam, nisi si quid impedierit. Cf. ibi not. *Pulsare — fores*, clientum erat. *digerere — orbos.* Heredipetarum erat, qui notarent litterarum ordine senes divites orbos, quorum

Digitized by Google

rimum in foro posse, invidiosa potentia ac brevis est, et, si verum aestimes, sordida. Ille me gratiâ forensi longe antecedit, ille stipendiis militaribus et quae-
10sita per hoc dignitate, [a]ille clientum turba. Tanti est ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur! cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi! utinam de vita beata non in conspectu mortis ageremus! sed nunc quoque non moremur. Multa enim, quae supervacua esse et inimica, crediturі
11 fuimus rationi, nunc experientiae credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, et volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. haec aetas optime facit ad haec studia: iam [b]disputavit: iam vitia primo fervore adolescentiae indomita lassavit: non multum supereſt, ut exstinguat. Et quando, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam
12 rem? in hanc, ut exeam melior. Non est tamen quod

a. *ille clientum turba. Tanti est ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur! cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae.* Haec est lectio editionis veteris, cui adsentitur quoque Erasmus, nisi quod is habet, *plus habeo gratiae.* Pincianus, quem Muretus sequutus est, suspicabatur, ordine verborum inverso, legendum esse: *ille cl. turba, cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Est tanti ab h. v. d. a. m. f. v.*

b. *disputavit.* Sic Erasmus, editio vetus et codd. Grut. Bona lectio est. Non amplius disputando tempus terendum est, sed nunc, hac senectute, in conspectu mortis positi experimentis ad bonam mentem pergere debemus. Pincianus homo elegantissimi ingenii memor nostri de Ira II, 20, 4. *nimiusque ille fervor despumat* legendum suasit: *despumavit.* Est enim metaphora sumta a musto.

rum opes maxima obsequiorum diversitate captarent. Cf. Gataker. ad M. Antonin. p. 256, 257. et Burmann. ad Petron. p. 538. *dignitate* vel equestri vel senatoria. Nam et qui primum pilum duxerant, Equites fiebant, et qui tribunatu militum functi, Senatores. Supra Ep. XLVII, 4. L.

11. *ut exeam melior.*] Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, et *Quo fine* interrogatus, ut *doctior*, inquit, moriar. L.

Digitized by Google

quod existimes, ullam aetatem aptiorem esse ad bonam mentem, quam quae se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quae ad salutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc est huius boni tempus. quisquis senex ad sapientiam pervenit, annis pervenit.

EPISTOLA LXIX.

Ne loco mutet, hortetur, sed magis quiescat corpore, ut et animum continere possit, et emendare, ideoque affectibus liberare. Id potius agendum esse, monet, ut assidua vigilia et intentione se ad perfectum adducat, atque adeo morti se praeparet.

Mutare te loca, et in alium de alio transilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio instabilis animi est: [a] coalescere otio non potest, nisi desiit circumspicere et errare. Vt animum possis continere, prius corporis tui fugam siste. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non est quies, et vitae prioris oblivio. Sine dediscere oculos tuos: sine aures assuescere sanioribus verbis. quoties processeris, in ipso transitu aliqua quae renovent cupiditates

a. *coalescere otio non potest, nisi desiit.* Sic Pal. tert. editioque vetus, a quibus haud multum abludunt rel. codd. Grut et Erasm. Antea: *coal. otio n. potes, nisi desinas.* *Coalescere* habent omnes codd., quamquam *coolescere* scribendum esse Lambinus ad Lucret. VI, 1066. egregie docuit, analogia adstipulante. Vide Schnei-

12. *annis pervenit.*] i. beneficio annorum pervenit. aetati hoc dedit. L.

1. *Mutare — nolo.*] Hoc migrationis studium saepe reprehenditur in iis, qui sibi non constant, et locorum mutatione illam animi tranquillitatem comparare volunt, quae ab animo ipso manare debet. Cf. Senec. de Tranq. An. c. 11, 11 sqq. Gataker ad M. Antonin. IV, 3. p. 122. *Vt oblivio.* Si alia mox alia sequantur hac corporis instabilitate, omnis experimentorum et cogitationum priorum fructus et utilitas evanescant necesse est.

Digitized by Google

2 tes tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, evitanda est omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quam amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit, et oculos et aures ab his quae reliquit, avertat. Cito rebeliat affectus. quocunque se verterit, pretium aliquod praesens occu-
3 pationis suae adspiciet. Nullum sine auctoramento malum est. Avaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram et plausum, et ex hoc potentiam, et quidquid potentia potest. Mercede te vitia solicitant: hic tibi gratis vivendum est. Vix effici toto seculo potest, ut vitia tam longâ licentiâ tumida subigantur, et iugum accipiant: nedum, si tam breve tempus [b] per intervalla
4 discindimus. Vnamquamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia et intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, ut mortem et excipias, et si ita res suadebit, arcessas. interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud impe-

der. in Indic. ad Scriptt. R. R. Mox §. 2. *amorem exuere* sincera lectio est, quam perperam mutatam vides in codd. nonnullis e. c. Norimberg. in ed. Lipsii, Gronovii aliisque in: *amorem exuere*. Eximas Ciceroni N. D. III, 3. idem vitium. Is enim haud dubie scripserat: *mihi quidem ex animo exui non potest, esse deos*, ubi nunc habetur: *exuri*. Sic Cic. de Fin. V, 12. dixit: *hominem ex homine exuens*.

b. *per intervalla*. Sic Erasm. et Mur. Gruterusque. *Per intervallum* ed. vet., codd. Grut., aut *ex intervallo* etc. Sed vulgatum bene habet. Sermo enim est de intervallis, quae mutationibus debentur.

3. *Nullum sine auctoramento malum est.*] i. sine mercede et pretio, quod antea dixit. L. Voluntariorum gladiatorum, liberorum quoque, qui pretio sua sponte se addicebant in servitutem, inprimis ad gladium, ideoque auctores libertatis amittendae fiebant, fuit auctoramentum, indeque *auctorati* dicti. Cf. Lipsii Saturnalia II, 5. et quem Ernesti in Clav. Cic. laudat, Salmas. de mod. Vsur. p. 861 sqq.

Digitized by Google

imperitissimi cuiusque verbum, falsum esse ipse tibi persuade: Bella res est, mori sua morte. Illud praeterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore: nam quod relinquis, alienum est.

EPISTOLA LXX.

Narrat amico se Pompeios vidisse et in admonitum praeteriti temporis adductum esse. Sic transit ad mortem, publicum s. communem generis humani finem, non cum scopulo ad quem adhaerescimus, sed cum portu numquam recusando comparandam. Omnis quidem vita eo adducit, sed non semper exspectanda mors est. Nam sapientis propositum est et bene vivere, et bene mori, itaque emittere se potest, attamen in vita quoque permanere usque ad mortem naturalem, si ita visum fuerit. Exemplo sunt Socrates Drususque Libo. Sed enim temere hoc consilium numquam ineundum est. Qui autem vim afferendam vitae suae negant, hi omnem hominis libertatem iugulant, ideoque exitus ex miseria occludunt hominibus, qui utplurimum id ne cogitant quidem, aliquando et sibi ex hoc corpusculo esse exeundum, atque nonnisi magnis viris hoc robur emittendi se esse. Quem errorem convincit exemplis Germani cuiusdam, aliorumque, qui ad ludos bestiariorum missi se ipsi interfecerint.

Saepius iam de hac re noster exposuit. Nec nostris temporibus defuere, qui in hanc rem inquirerent. In quibus celeberrimus haud dubie est Io. Iac. Russavius, cuius sententiam in Nova Heloisa expositam habemus. Non sine laude de Suicidio, quod vocant, egit elegantissimus G. E. Groddeck, cuius commentatio ab Ordine Theolog. Gottingensium anno Chr. 1785. praemio ornabatur: qui cum multis aliis, in quibus Troscheliius eminet, praecipuam Christi praeceptorum rationem habuit.

Post longum intervallum Pompeios tuos vidi. in conspectum adolescentiae meae reductus sum. quidquid illic

X 2

4. *mori sua morte.*] Ita Suet. Iul. c. 88. de Iulianis percussoribus: *neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est.* *Sua* i. ex naturae communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors *βιοθάνατος*, violenta. L.

1. *Pompeios tuos*] i. tibi caros. Sic Ep. XLIX, 1. Pompeii quoque nominantur, et Ep.

Digitized by Google

lic iuvenis feceram, videbar mihi facere adhuc posse, et paulo ante feciſſe. Praenavigamus, mi Lucili, vitam: et quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noſter:

—— Terraeque urbesque recedunt:

2 ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abscondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuvenem et ſenem medium, in utriusque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. noviſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. [a] Scopulum eſſe illum putamus dementiſſimi? portus eſt, aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito na-
3 vigavit. Alium enim, ut ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, et tranquillitatis lentiſſimo taedio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem evenire nobis puta. alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios maceravit et coxit. quae, ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim

a. *Scopulum eſſe illum putamus dementiſſimi?* Sic in libris ſcriptis invenit Modius Gruterusque et Seneca dignius eſt altero: *S. e. i. p.? Clementiſſimus portus eſt.* Probarunt illud Muretus, Lipſius et Gronovius.

Ep. LIII, 1. Parthenopé, ſ. Neapolis. Fortaſſe poſſidebat ibi villas Lucilius, quae eſt Lipſii coniectura. *Virgilius* Aen. III, 72.

2. *portus eſt,*] Vitam cum mari conferri, et in eo agitatione, crebrum. Quies autem et portus in morte. Vide Senec. Conſol. ad Polyb. c. 28, 3. I. Conf. Gataker. ad M. Anton. III, 3. ἐνέβης, ἔπλευσας, κατήχθης, ἔξβηθι.

3. *maceravit et coxit.*] i. e. alios detinuit praeparans eos operoſe et maturans. Metaphora haec defumta eſt e tinctorum officina. Sic noſter Nat. Qu. I, 3. Intereſt, quamdiu macerata ſit (purpura), craſſius medicamentum, an aquatius traxerit, ſaepius merſa ſit et ex-

Digitized by Google

enim vivere bonum est, sed bene vivere. Itaque sapiens vivit, quantum debet, non quantum potest. Videbit ubi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid 4
acturus. cogitat semper, qualis vita, non quanta sit. Si multa occurrunt molesta, et tranquillitatem turbantia, emittit se: nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed, quum primum illi coeperit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, numquid illo [b]die desinendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex 5
stillicidio potest perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, est effugere male vivendi periculum. Itaque effeminatissimam vocem illius Rhodii existimo, qui quum in caveam coniectus esset a tyranno, et tanquam ferum aliquod animal aleretur,

 sua-

b. *die.* Haec quidem vox deest ap. Erasm., et editionem veterem et quinque codd. Grut., qui probat. Bene, ait; *illo* enim locum designat, non tempus. Enimvero non de loco, sed de tempore loquitur noster, et cum Mureto, Lipsio Gronovioque tueor.

excocta, an semel tincta. Ep. LXXI, 30. Nihil autem tritius esse apud veteres illa vocum de tinctura sollennium translatione ad animum formandum et indurandum, docent post Casaubon. ad Persii Sat. II, 74, p. 224 sqq. Gataker ad M. Anton. III, 4. p. 95. et Ruhnken. ad Tim. p. 76. ed. II., quibus eleganter usus est Boettiger ad Horat. III, Carm. 5, 28. pag. 57 sqq.

4. *emittit se:*] ἐξάγει ἑαυτόν, (Diog. Laert. VII, 130 Menag.) tamquam ex custodia et vinculis. Est vocabulum stoicum. Ep. XXIV, 18 etc.

5. *bene mori* et supra *bene vivere.* Masculе haec iam Epicurus ap. Diog. Laert. X, 126. expresserat. Vitam ibi vocat μελετὴν τοῦ καλῶς ζῆν καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν, meditationem bene i. honeste vivendi et moriendi. *Rhodii* Telesphori a Lysimacho in caveam coniecti et pessime habiti. Cf. Senec. de Ira III, 17 fin. et Plutarch. de Exsilio T. X. p. 383 sq. Hutten.

Digitized by Google

ſuadenti cuidam ut abstineret cibo: „Omnia," inquit,
6 „homini, dum vivit, ſperanda ſunt." Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quaedam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui vivit, omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem; in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiamſi certa mors inſtabit, et deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit poenae ſuae manum. Stultitia eſt, timore mortis mori.
7 venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuscipis alienae crudelitatis procurationem? utrum invides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abstinentiâ finire vitam, et inediâ potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere, et in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed ut praeberet ſe legibus, ut fru-
8 endum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius quam mortem contemnere, venenum timere? Scribonia

c. *hoc animo.* Non opus eſt ut cum Grutero legamus: *hoc Rhodii animo*, etſi ad illa Rhodii Teleſphori §. 5 extr. ſpectant. Mox

6. *timore mortis mori.*] Supra Ep. XXIV, 22. ex Epicuro ſimilia attulit, ubi cf. not. Eandem ſententiam praeter alios Arceſilaus ap. Plutarch. Conſol. ad Apoll. p. 339. T. VII. Hutt. et Lucretius III, 79. Et ſaepe usque adeo mortis formidine vitae Percipit humanos odium lucisque videndae, Vt ſibi conſciſcant moerenti pectore letum, Obliti fontem curarum hunc eſſe timorem.

7. *Socrates*] Notum eſt, eum poſt damnationem triginta dies in carcere exegiſſe, quia Delia feſta, quotannis celebrari ſolita, intervenerant. Xenoph. Memorab. Socrat. IV, 8, 2 not. Epictet. IV Diſſ. Arrian. I, 159 ſq. Egregie haec expoſuit Meiners Geſch. der Wiſſ. Vol. II, p. 496 ſqq.

8. *Scribonia*] quae quondam Auguſti coniunx fuerat. Tacit. Annal. II, 27, qui tamen hanc

Digitized by Google

bonia gravis femina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quam nobilis, maiora ſperantis, quam aut illo ſeculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe ullo. quum aeger a ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus exſequiis, (omnes enim neceſſarii deſeruerant impie, iam non reum, ſed funus) habere coepit conſilium, utrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: „Quid te,“ inquit, „delectat alienum negotium agere? [d]Num perſuaſit illi? manus ſibi attulit, nec ſine cauſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi vivit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in univerſum pronuntiare, quum mortem vis externa denuntiat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quae in utramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex et facilis eſt, quidni huic iniicienda ſit manus? 9

§. 8. *Libonis — ſtolidi* ſincera lectio eſt, quam reſtituit Torrentius ad Suetom. Tib. 25. Nam antea male legebatur *ſolidi* in codd., ap. Eraſmum al. Sequitur *exſequiis*, quod ubique in codd. et edd. exſtat. Recte. Eſt acumen Seneca dignum. *Obſequiis* P. Fabro Semeſtr. I, c. 20. coniectanti remittamus.

d. *Nuin perſuaſit illi?* Eſt Gruteri emendatio. *Illi* eſt ap. Eraſm. ed. vet. et quinque codd. Grut. Antea: *Num perſuaſit.*

hanc rem non attigit. Coniuratio *Druſi Libonis* in Tiberium a. V. C. 769. ibidem exponitur. *illo — ullo.* Tantum aberat, ut *illo* Tiberiano, ut ne *ullo* quidem ſaeculo vel liberrimo auderet hoc, quia ingenio ad eminendum carebat. *omnes enim neceſſarii*, affinitate, amicitia, officiis coniuncti adeo eum deſeruerunt, ut nemo ipſi vocem adverſum pericula, advocationem praebere vellet, et Libo ſine patrono in curiam introire cogeretur. Tacit. l. l. *frequentibus exſequiis*, quibus ut iam mortuus deducebatur.

9. *Cui — agere?*] Perſuaſit ei, ut mortem ſibi conſciſceret: hoc ſequentia docent, in quibus Seneca factum στοϊκῶς probans, ait *alienum negotium agere*, qui *alieni* vivunt, et animam in eius manu poſitam trahunt, recte obſervante Lipſio.

Digitized by Google

10 Quemadmodum navim eligam navigaturus, et domum habitaturus, ita mortem, utique quâ ſum exiturus e vita, [e] meliorem. praeterea quemadmodum non utique melior eſt longior vita, ſic peior utique mors longior. In nulla re magis quam in morte, morem animo gerere debemus. exeat qua impetum cepit: ſive ferrum appetit, ſive laqueum, ſive aliquam potionem venas occupantem, pergat, et vincula ſervitutis abrumpat.
11 Vitam et aliis approbare quisque debet, mortem ſibi. optima eſt, quae placet. Stulte haec cogitantur: Aliquis dicet, me parum fortiter feciſſe, aliquis, nimis temere, aliquis, fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet? hoc unum intuere, ut te fortunae quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male
12 exiſtiment. Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitae ſuae negent, et nefas iudicent ipſum interemtorem ſui fieri: exſpectandum eſſe exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. Nil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam de-
13 dit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, quum poſſim per media exire tormenta, et adverſa discutere? Hoc eſt unum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco

e. *meliorem* cum Eraſm. ed. vet. al. tueor contra Grut. codd., qui omittunt. Referas autem ad navem, domum et mortem.

11. *ad quod fama non pertinet?*] Nec enim ipſe eam auditurus es; atque eo ſenſu non pertinet: pertinet tamen, ſi poſt te etiam de ea curas. L. Senſus eſt: De omni mortis genere, quod eliges, homines male exiſtimabunt. De fama itaque cave ſis ſollicitus.

12. *profeſſos ſapientiam,*] Socratis omniumque Socraticorum, ideoque et Academicorum et Peripateticorum ſententia haec fuit, exſpectandum eſſe

Digitized by Google

loco res humanae sunt, quod nemo nisi vitio suo miser est. Placet? vive. non placet? licet eo reverti unde venisti. Vt dolorem capitis levares, sanguinem saepe emisisti; ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus est vasto vulnere dividere praecordia. scalpello aperitur ad illam magnam libertatem 14
via: et puncto securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit pigros, inertesque? Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci et consuetudo, etiam inter iniurias, detinet. Vis adversus hoc corpus liber esse? tanquam migraturus habita: propone tibi, quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum suus 15
finis veniet in mentem omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia enim [f] exercentur fortasse in supervacuum. „Adversus paupertatem praeparatus est animus?“ permanere divitiae. „Ad contemtum nos doloris armavimus?“ nunquam a nobis [g] exiget huius virtutis experimentum integri ac sani felicitas corporis. „Vt fortiter amissorum desideria pateremur, praecepimus nobis?“ omnes quos amabamus, superstites fortuna servavit. Huius unius rei usum qui exigat dies, veniet. Non est 16

 quod

f. *exercentur*. Sic mss. Pinc. consentiunt omnes Grut. At Erasmus, et edit. vetus habent: *exercent*, nec ipsum male. *Ex.* sc. nos.

g. *Exiget*. Sic omnes codd. et edd. Attamen Pinc. coni. *exegit* propter praeterita sequentia *permansere* etc. Haud dubie ingeniose! Sed vulgata quoque bona est.

se exitum, [quem natura decrevit.

13. *nemo nisi vitio suo miser est.*] Quidni enim, dicebant Stoici, emisit se, quum tam multi exitus ex hac miseria sint? *unde venisti*. ad deum, cuius pars est animus.

14. *scalpello aperitur*] secta nimirum vena: quae crebra via mortis Senecae aevo, et ipsius Senecae fuit. L.

Digitized by Google

quod existimes, magnis tantum viris hoc robur fuisse, quo servitutis humanae claustra perrumperent. Non est quod iudices, hoc fieri nisi a Catone non posse, qui quam ferro non emiserat animam, manu extraxit. quum vilissimae sortis homines ingenti impetu in tutum evaserint, quumque [h] commodo mori non licuisset, nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere: obvia quaeque rapuerunt, et quae natura non
17 erant noxia, vi sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum, unus e Germanis, quum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obscoena adhaerente spongiâ positum est, totum in gulam farsit, et vi praeclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorsus. Parum munde, et pa-
18 rum decenter! Quid est stultius, quam fastidiose mori? O virum fortem! o dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio usus esset! quam animose in profundam se altitudinem maris, aut abscissae rupis, immisisset! Undique destitutus invenit, quemadmodum et mortem sibi deberet, et telum: ut scias

h. *commodo* vulgata et ubique probata lectio est. P. Faber Semestr. I, 4. emend. *cumque sine modo mori*. Male. Nam iis qui adservabantur, non licuit commode mori. Cf. Gronov. ad Liv. 26, 32.

16. *a Catone*] verbo monemus, quod v. c. ex Plutarchi vita Catonis Uticensis abunde constat, eum vulnus ferro sibi illatum, quod Buta deligaverat, rescidisse manu. Sed res notissima est.

17. *in ludo bestiariorum*,] qui ad pugnam cum bestiis damnati aut auctorati erant. *unus e Germanis*, qui bello captus aut emtus ex Gallia, aut Rhaetia Vindelicave Romam missus erat. Sic Daci bello capti cum Suevis in ludis pugnare cogebantur. Dio Cass. LI, 22. Flor. IV, 11. *matutina spectacula*. cf. supra Ep. VII. Similia autem exempla habes et in Symmacho lib. 2, Ep. 46. Lips.

Digitized by Google

scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quam
velle. Existimetur de facto hominis acerrimi, ut cui- 19
que visum erit, dum hoc constet, praeferendam esse
spurcissimam mortem servituti mundissimae. Quoniam
coepi sordidis exemplis uti, perseverabo. plus enim
a se quisque exiget, si viderit hanc rem etiam a con-
temtissimis posse contemni. Catones, Scipionesque,
et alios, quos audire cum admiratione consuevimus,
supra imitationem positos putamus: iam ego istam vir-
tutem habere tam multa exempla in ludo bestiario,
quam in ducibus belli civilis ostendam. Quum adve- 20
heretur nuper inter custodias quidam ad matutinum
spectaculum [1] missus, tanquam somno premente nuta-
ret, caput usque eo demisit, donec radiis infereret,
et tamdiu se in sedili suo tenuit, donec cervicem cir-
cumactu rotae frangeret. eodem vehiculo quo ad poe-
nam ferebatur, poenam effugit. Nihil obstat, erum-
pere et exire cupienti. In aperto nos natura custo-
dit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exi- 21
tum mollem. cui ad manum plura sunt, per quae se-
se asserat, is delectum agat, et quâ potissimum libe-
retur consideret: cui difficilis occasio est, is proxi-
mam quamque pro optima arripiat, sit licet inaudita,
sit nova. Non deerit ad mortem ingenium, cui non
defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quo-
que

1. *missus.* Suspicabar aliquando *Mysus*, ut supra *Germanus*. L. Nec spernas hanc coniecturam, si de Ciceronis loco pro Flacco c. 27. cogitaveris, ubi Mysorum ultimus habetur. Totam vero Asiam mancipia praebuisse Romanis, utique Phrygiam, Cappadociam et omnes regiones circa Pontum est notissimum. Cf. Heynii Opusc. Acad. Vol. IV, p. 120 sqq. Quaedam huc spectantia dedit Hemsterhus. ad Lucian. To. I. p. 379 sqq.

20. *missus,*] aliunde, a praeside Provinciae. Sed vid. Var. Lect. *radiis*, rotae, quam altiorem nostris cogites. *In aperto — custodit.* Quasi dicat, liberi famus, et natura in aperto non in clauso nos habet. Vitae alligavit sed vinculis, quae quum voles, et ut voles, rumpas. L.

Digitized by Google

que mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, exci-
22 tentur, et intentissimas custodias fallant? Ille vir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperavit, sed invenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiae spectaculo, unus e barbaris lanceam, quam in adversarios acceperat, totam iugulo suo immersit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iamdudum effugio? quare ego mortem armatus exspecto? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt
23 homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxiosique habebunt, non habebunt illi, quos adversus hos casus instruxit longa meditatio, et magistra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios esse accessus, finem eundem. nihil autem interesse, unde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, ut, si licet, moriaris sine dolore: sin autem non potes, fac quemadmodum potes, et quidquid obvenerit ad vim afferendam tibi, invadas. Iniuriosum est rapto vivere: at contra pulcherrimum, mori rapto.

EPISTOLA LXXI.

Lucilio de rebus singulis subinde consulenti suadet Seneca, quoniam saepe propter longinquitatem consilia non iusto tempore ad eum perferantur, ut non alios sed se ipsum consulat, ideoque ad summum bonum et propositum totius vitae respiciat, tamquam ad regulam certam nullumque errorem admittentem. Proinde hortatur, ut sapiens fiat. Etenim eo ipso sapientem distingui a proficiente et sapientiae studio-

22. *Naumachiae*] In circo maximo praesertim hae pugnae navales a naumachiariis i. mancipiis vel damnatis ad haec certamina, habebantur. Vetus erat in circo maximo. Suet. Tib. 7. Augustus lacum huic quidem pugnae destinatum ad Tiberim effodi iussit. Suet. Aug. 43. Tib. 72. Bis dedit naumachiam Nero, ait Lipsius: alteram intelligit. Possis et ad diem spectaculi alterum referre.

Digitized by Google

studiosa, quis a stulto, ut ille ad unam normam totam suam vitam redigat hac ipsa virtute et sapientia, notum Stoae decretum est. Illud autem summum bonum declarat, ut Stoicus, esse unum bonum quod honestum, cetera, i. externa esse falsa et adulterina bona, nisi virtus honestaverit. Iam quum omnia bona ab animo et virtute pendent, virtus autem perfecta i. iudicium verum et immotum, neque maior, neque minor fieri potest, sequitur, omnia bona esse paria, nec malam fortunam a bona differre, si utrumque ab honesto proficiscatur. Dilatat hoc Catonis exemplo. Qua occasione Academicos refutat, qui gradus beatitatis faciunt: hanc enim non magis quam honestum intendi posse. Itaque in equuleo et tormentis beatissimo esse licet sapienti. Nam bona ista aut mala non efficit materia sed virtus. Quae si multis dura et difficilia videntur, id infirmitati eorum, ex qua de virtute ferunt sententiam, tribuendum est. Neque tamen hoc ita intelligendum est, quasi omnem humanam naturam deponat sapiens. Nam quum ex duabus partibus constet, irrationali et rationali, negari nequit, in eum omne id cadere, quod in omnes homines cadit, ideoque et tremet sapiens, et dolebit, et expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Sed rationalis eius pars non istis ad querelas deiicitur, nec ad confessionem servitutis adducitur, nec virtutem ut omni vi carens damnabit. Vincit virtute fortunam. Si qui tamen professi sapientiam levissimis minis terreantur, reputandum est, hos non veros sapientes sed proficientes fuisse. Itaque operam demus, ut tota mente ad pulcherrima ista, ad virtutem istam perfectam properemus. — Conf. Argum. Ep. LXVI. et Ep. LXXIV.

Subinde me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari dividi. quum magna pars consilii sit in tempore, necesse est evenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, quum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostrae feruntur, immo volvuntur. Ergo consilium sub die nasci debet: et hoc quoque tardum est nimis: sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur. Quemadmo-

1. *vasto nos mari*] infero s. Tyrrheno inter Siciliam et Italiam. *sit in tempore*, h. a tempore pendent. *res nostrae*, humanae, τὰ τῆς τύχης, quae non sunt in nostra potestate et fluminis ritu feruntur, quin rapidiore cursu abeunt, ideoque aliae ex aliis fiunt. *sub manu*, i. statim. Lipsius confert

Digitized by Google

2 admodum autem inveniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire, ad ſummum bonum, et propoſitum totius vitae reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non disponet ſingula, niſi cui iam vitae ſuae ſumma propoſita eſt. Nemo, quamvis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitae omnes delibe-
3 ramus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat, ille, qui ſagittam vult mittere: et tunc dirigere, et moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia vivimus caſu. Quibusdam autem evenit, ut quaedam ſcire ſe neſciant.
4 quemadmodum quaerimus ſaepe eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, ut ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere? quum poſſis dicere, Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt, et quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa et adulterina bo-
5 na ſunt. Haec ſi perſuaſeris tibi, et virtutem adamaveris, (amare enim parum eſt) quidquid illâ contigerit,

fert Sueton. Aug. 49. Quo celerius ac ſub manu annunciari poſſet. Vid. ibi Caſaub. Graecis etiam eodem ſenſu familiare eſt: ὑπὲ χεῖρα. Cf. Wyttenbach. ad Plutarch. S. V. N. p. 15.

3. *Scire debet — telum.*] Laudat Lipſius Ariſtotel. I Ethic. Nicomach. c. 2. ubi ſimilia ſunt. *ſuus* i. bonus, ſecundus.

4. *appoſitum.*] quocum ſtamus, vicinum. *cetera* dicit adiaphora, indifferentia. Non ſunt bona: ſi tamen a nonnullis ita vocantur, falſa et adulterina ſunt.

5. *adamaveris,*] vides hic discrimen verborum plerumque a ve-

Digitized by Google

rit, id tibi, qualecunque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: et torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior, et aegrotare, ſi non maledixeris fortunae, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quae ceteris videntur mala, et manſueſcent, et in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil 6
eſſe bonum, niſi honeſtum: et omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quae modo virtus honeſtaverit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim reſpiciunt. revertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, et relinque iſtum [a] ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt et conterunt: ſies ſimilis

a. *ludum literarium.* Vnum ex elegantiſſimis Senecae dictis enervant magni viri Faber (ad lib. I. de Iuſt. et Iure) et Gruterus *literariorum*, Lipſius *litteratum* reſcribendo Non enim ludus hic ludibrium ſignificat, ſed ſcholam. Et in hoc urbanitas quod iungit non iungenda: quaſi diceret: *Grammaticen, philoſophorum.* Gronov. Cf. not. Mox *demittunt* plurimi codd. praeſtant, probatum a Lipſio et Gron. Alii: *dimittunt*, *diminuunt.*

a veteribus obſervatum. Spectat autem ad amorem, quem rationalem vocare poſſis, iudicio et ratione maxime natum et ad ſola bona relatum.

6. *Multis — conditio.*] Crebra fuit haec Stoicorum reprehenſio. Cf. Sen. de Conſt. Sap. c. 3, 1 not. *relinque iſtum ludum literarium — conterunt.* Reprehendit praeſertim Stoicos, quod ad ſyllabarum diſtinctionem et coniunctiones ac praepositionum proprietates deſcendendo et Grammaticis Geometrisque invidendo (Epiſt. LXXXVIII, 36.) ingenio nimium exercito, animum relinquebant inexercitum, et illa vere magna atque animum emendatura aut omittebant, aut nimis differebant. Ita philoſophiam profeſſi videbantur *ludum literarium* ſcholam exercere, verba aucupantes et de phraſibus ſolliciti. Qui vel Lucianum legerit, hanc rerum faciem veram fatebitur. Nimios autem in Dialectica, ad quam et Grammaticen retulerunt, fuiſſe Stoicos, nota res eſt. Cf. Brucker. Hiſt. crit. Phil. Vol I, p. 904 ſq.

Digitized by Google

milis illis, qui invenerunt ista, non qui docent, et id agunt ut philosophia potius difficilis, quam magna
7 videatur. Socrates, qui totam philosophiam revocavit ad mores, et hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaque distinguere. [b] Sequere illos, si quid apud te habeo auctoritatis, ut sis beatus, et te alicui stultum videri sine. Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, et iniuriam: tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse, si
8 fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo praestabit, nisi qui omnia bona exaequaverit: quia nec bonum sine honesto est, et honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter praeturam Catonis, et repulsam? nihil interest utrum Pharsalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, et componeret pacem?

b. *Sequere illos, si quid apud te habeo auctoritatis.* Vbique in codd. et edd. vett. haec verba posita sunt demum post illa: *bona malaque distinguere.* Atenim Muretus temere transpositis his verbis, nulla tamen eius transpositionis causa, ne mentione quidem, allata, collocavit post *videatur* et insarsit post *beatus* voculam: *inquit*: omnia ex ingenio! Enimvero nulla causa est, cur veterem scripturam relinquamus. Ex iis enim *qui invenerunt ista*, praecipue nominat Socratem additque bene: *Sequere itaque illos.* Erasmus tamen post *sequere* habet: *inquit.*

7. *Socrates — distinguere.*] Locus nobilissimus Ciceronis Tusc. V, 4. (cf. Davis. ibi p. 193 et 348.) apponi meretur: Socrates autem primus philosophiam devocavit e coelo et in urbibus collocavit, et in domos etiam introduxit, et coegit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere. Cf. Meiners l. l. II, p. 385 sqq. *inquit* aliquis, ut Graec. Φησί. Vide Vpton. ad Epictet. Diss. Arrian. I, 4, 9. Praestat tamen Socratem hic intelligere cum Grutero.

8. *Quid ergo? nihil — repulsam?*] Bis Cato spe excidit honorum: primum repulsam praeturae, deinde et consulatus passus est. Hanc tam aequo animo tulit, ut eodem die in Campo Martio pila luderet. Cf. Plut. in Cato min. p. 783 ed. Frcf.

Digitized by Google

pacem? Quidni par sit? eâdem enim virtute et mala 9
fortuna vincitur, et ordinatur bona. virtus autem
non potest maior aut minor fieri. Vnius staturae est.
Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed [c]illud pul-
cherrimum reipublicae praetextum, optimates, et pri-
ma acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma,
uno proelio profligabuntur: et tam magni ruina im-
perii, in totum disiliet orbem, aliqua pars eius in
Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet.
ne hoc quidem miserae reipublicae continget, semel
ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno suo non 10
locorum notitia adiuvet, non popularium pro rege suo
virtus obstinatissima: Vticensium quoque fides malis
fracta deficiat, et Scipionem in Africa nominis sui
fortuna destituat: olim provisum est, ne quid Cato
detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numerâ
inter repulsas Catonis. tam magno animo feret, ali-
quid sibi ad victoriam, quam ad praeturam obstitisse.
Quo die repulsus est, lusit: qua nocte periturus fuit, 11
legit. eodem loco habuit, praeturâ et vitâ [d]excidere.
omnia quae acciderent, ferenda esse persuaserat sibi.
Quidni ille mutationem Reipublicae forti et aequo pa-
teretur animo: Quid enim mutationis periculo excep-
tum?

c. *illud pulcherrimum reip. praetextum.* Sic Erasmus, omnes libri scripti et editi. Mureetus tamen: *ille pulcherrimus reip. praetextus*, merito a Grutero et Gronovio repulsus.

d. *excidere.* Sic nonnulli codd. Grut. inque iis cod. Col. Recte sic iam emendaverat Grut. Nam praetura *excedere*, quae erat vulgata, non poterat eam ambiens, sed *excidere*, ἐκπίπτειν, ab ea repulsus. Praetulit et Lipsius.

9. Quae de *Cn. Pompeio* eiusque partium fato narrantur, omnia nota sunt ex Plutarchi Pompeio, Catone et Iul. Caesare. *reipublicae praetextum* i. ornamentum et decus, ex eo, quod praetexta magistratus ornabat. Sic Epictet. Disc. Arrian. I, 2, 18. τορφύρα: vide ibi Vpton. p. 32 ed. Schweighaeuf. add. III, 1, 23.

11. *qua nocte — legit.*] Platonis Phaedonem s. de immortalitate animi. *praeturâ — exci-*

Digitized by Google

ptum? non terra, non coelum, non totus hic rerum omnium contextus, quamvis Deo agente ducatur. non semper tenebit hunc ordinem: sed illum ex
12 hoc curſu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quaecunque vides ſupra nos currere, et haec quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inaequalibus iſta ſpatiis eodem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſolvetur. Nobis ſolvi perire eſt.
13 Proxima enim intuemur: ad ulteriora non proſpicit mens hebes, et quae ſe corpori addixerit; alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, et compoſita diſſolvi, diſſoluta componi: in hoc opere aeternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato quum aevum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte
14 damnatum eſt. omnes quae usquam rerum potiuntur, urbes, quaeque alienorum imperiorum magna ſunt decora, ubi fuerint, aliquando quaeretur, et vario exitii genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, et magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubi-
15 tam cavernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata praecedo? magnus animus Deo pareat: et quidquid lex univerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tran-

excidere. vide ſupra §. 8. *ſed illum deiiciet*, aut conflagratione omnia reſolventur ut Stoici docebant, ἐκπύρωσει, aut repentina maris inundatione, κατακλυσμῷ. Vid. Tiedemann. Syſt. der St. Phil. II. p. 102.

12. *quidquid — reſolvetur.*] in prima principia, ignem et materiam. L. Cf. Cic. N. D. II, 46.

Digitized by Google

tranquillusque inter divina manfurus: aut certe fine
ullo futurus incommodo, naturae suae remiscebitur,
et revertetur in totum. Non est ergo M. Catonis 16
maius bonum honesta vita, quam mors honesta: quo-
niam non intenditur virtus. Idem esse dicebat Socra-
tes veritatem et virtutem: quomodo illa non crescit,
sic nec virtus quidem. habet numeros suos, plena est.
Non est itaque quod mireris paria esse bona, et quae
ex proposito sumenda sunt, et quae subita res tulit.
nam si hanc inaequalitatem receperis, ut fortiter tor-
queri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam
in malis: et infelicem Socratem dices in carcere, in- 17
felicem Catonem vulnera sua animosius, quam fecerat,
retractantem: calamitosissimum omnium Regulum, fi-
dei poenas etiam hostibus servatae pendentem. Atqui
nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, ausus
est. negant enim illum esse beatum, sed tamen ne-
gant miserum. Academici veteres beatum quidem esse
etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfe-
ctum, nec ad plenum: quod nullo modo potest reci-
pi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod 18

II, 46. Senec. Conf. ad Marc. c. 26, 5 not.

15. *inter divina*] inter aut iuxta sidera. Lipsius, qui laudat suam Stoic. Physiol. III, 11. Stoicos hac de re fluctuasse supra iam monuimus. Cf. Senec. Consol. ad Marc. 19, 4. Gataker. ad M. Antonin. IV, 19 p. 139 sq.

16. *Idem — virtutem:*] Eo sensu, quod virtus ut scientia: omnis autem scientia veritas est. Cf. Meiners II, p. 425 sq. *nam si hanc — malis:* vid. Ep. LXVIII, 6.

17. *Regulum.*] Explicat haec Ciceronis de Off. I, 13. locus nobilis. Regulus primo bello Punico captus a Poenis quum de captivis commutandis Romam missus esset, iurassetque se rediturum: primum ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit: deinde quum retineretur a propinquis et amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. Cf. ad III de Provid. §. 5 not. *Academici veteres — plenum:* Vide ad Ep. XXXI, 6. et cf. Cic. Tusc. V, 7 — 14.

Digitized by Google

ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi virtus ineſt, ſi illam adverſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam et excelſam, quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſaepe induunt generoſae indolis iuvenes, quos alicuius honeſtae rei pulchritudo percuſſit, ut omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet, et tradet: perſuadebit unum bonum eſſe, quod honeſtum.
19 Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet: quam ſi flectes, quidquid ex illa mutaveris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: et haec recta eſt. flexuram non recipit. [e]rigida eſt: amplius intendi non poteſt. Haec de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri; nec quae ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt
20 reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. iacere in convivio, et torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in convivio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. bona iſta aut mala non efficit materia, ſed virtus. haec ubicunque
21 apparuit, omnia eiusdem menſurae ac pretii ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum aeſtimat ex ſuo, quod dicam, paria bona eſſe adverſa fortiter portantis, et proſpera honeſte iudicantis: quod dicam, paria bona eſſe eius qui triumphat,

e. *rigida eſt: amplius intendi non poteſt.* Cum Muretо hanc ſcripturam nonnullorum codd. mss. ap. Pinc. praefero alteri, quam pleraque exemplaria ſervant: *rigidari quidem a. i. n. p.* quam Grut. et Gronov. tuentur. Sententia auctoris poſtulat lectionem, quam repoſui. *Rigidari* eſſet, Grutero et Gron. explicantibus, rigidior ſ. rectior fieri. Enimvero Virtus, ait noſter, eſt ſummum bonum, ideoque nec ſupra ſe gradum habet: itaque rectior fieri nequit. Pauciora hic exemplaria et ea ſaniora, quia menti auctoris conveniunt, ſequi malui, quam plurimas edd. et membranas noſtrum manifeſto depravantes.

Digitized by Google

phat, et eius, qui ante currum vehitur invictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non possunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si uri, vulnerari, occidi, alligari iuvat, aliquando etiam libet? Luxurioso frugalitas poena est, pigro supplicii loco labor est, delicatis miseria est continentia, indoctis industria, desidioso studere torqueri est. Eodem modo haec, ad quae omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentum sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi et enervos. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse quod nostrum est. Sic quaedam rectissima, quum in aquam demissa sunt, speciem curvi praefractique visentibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. animus noster ad vera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, et ingenio vegetum, dicet fortunatiorem sibi videri, qui omnia rerum adversarum onera rigidâ cervice sustollit, qui supra fortunam exstat. Non mirum est, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur; ibi stare, ubi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aliis quae adversa appellamus, mali? hoc, ut opinor, succidere mentem, et incurvari, et succumbere: quorum

22

23

24

§. *delicatis miseria est continentia, indoctis industria.* Hanc lectionem invenit Grut. in quibusdam mss. et Lipsius in suo. Haud dubie praeferenda est vulgatae: *delicatus miserum industrii.*

21. *alligari*] deportatus esse in insulam cum custodia. Cf. Ep. XXIV, 16 not. Spectat eo Ep. XXVI, 9. una est catena, quae nos alligatos tenet.

23. *Sic quaedam — reddunt.*] Idem observaverat Nat. Qu. I, 5. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. *Da mihi — exstat.* Paria in libro de Provid. c. 2.

Digitized by Google

rum nihil ſapienti viro poteſt evenire. Stat erectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, 25 nihil illi eorum quae ferenda ſunt, displicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur. vires ſuas novit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente, ſubmoveo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis. haec mordetur, uritur, dolet. altera rationalis. haec inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, et indomita. 26 In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: quum vero perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaque inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, et re- 27 mittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta transgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico. beatus vero, et virtutis exactae, tunc ſe maxime amat, quum fortiſſime expertus eſt: et metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officii pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoque audire mavult, Tanto me- 28 lior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, et tremet ſapiens, et dolebit, et expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo

24. *Stat erectus ſub quolibet pondere.*] Horat. Carm. III, 3, 7 et 8. Si fractus illabatur orbis Inpavidum ferient ruinae.

25. *Non educo — ſubmoveo.*] Saepiſſime haec ἀπαθείας deſcriptionem dedit noſter e. c. de Provid. 2. de Ira I, 5, 16. Cf. Lipſii Manud. III, 7. et Meiners philoſ. Schriften, Vol. II. ubi de apathia ſtoica egregie egit.

26. *inchoatus.*] Eſt ille proficiens et τετυπωμένος, coeptus formari et doceri, nondum doctus. Explicat noſter infra §. 33.

Digitized by Google

ergo est origo calamitatis? ubi illud malum verum est? illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad confessionem servitutis adducunt, si illi poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. 29
„At multi professi sapientiam leviſſimis nonnumquam minis exterriti sunt.“ Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus et a proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quae laudo, nondum persuadeo: etiamsi persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrerent. Quemadmodum lana quosdam colores se- 30
mel ducit, quosdam nisi saepius macerata et recocta non perbibit: sic alias disciplinas ingenia quum accepere, protinus praestant: haec nisi alte descendit, et diu sedit, animum non coloravit, sed infecit, nihil ex his quae promiserat, praestat. Cito hoc potest 31
tradi, et pauciſſimis verbis, unum bonum esse virtutem: nullum certe sine virtute: et ipsam virtutem in parte nostri meliore, id est, rationali positam. Quid erit haec virtus? iudicium verum, et immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis species, quae impetum movet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quae virtute 32
contacta sunt, et bona iudicare, et inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His pretium quidem

28. *poenitentiam sui faciunt.*] Brutum exempli causa affert Lipsius. Quum enim audisset, Cassium esse defunctum, virtutem ut verba accusavit, sibique manus violentas intulit.

30. *Quemadmodum lana — perbibit.*] Fucum, unde hodieque Lacca mustica s. musiva conficitur, qui substernebatur conchyliis, s. purpurae in lana tingendae, semel ducit. Cf. ad Consolat. ad Helv. 5, 6 not. Sed purpuram nisi saepius macerata mollita et recocta non trahit. Vide ad Ep. LXX, 3. *infecit*, leviter, obiter tinxit.

32. *Hic — dignitas non erit.*] Recordetis linguam Scaev. Loqui-

Digitized by Google

erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter se intervallis distabunt, alia maiora, alia minora
33 erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse, fateamur necesse est. alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore praestricti. alius in tantum, ut possit cum illa conferre vultum: si iam pervenit ad summum, et fi-
34 duciae plenus est. Imperfecta necesse est labent, et modo prodant, modo sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire et niti perseveraverint: si quidquam ex studio et fideli intentione laxaverint, retro eundum est. Nemo profectum ibi invenit, ubi reliquerat. Instemus itaque, et perseveremus. plus quam profligavimus, restat: sed magna pars est pro-
35 fectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum: volo, et totâ mente volo. Te quoque instinctum esse, et magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, et quidem turpis inter foeda versantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. non erit
36 autem, nisi prius nos nostri esse coeperimus. Quando continget contemnere utramque fortunam? quando

quitur de indifferentibus rebus: quaedam *dignationem*, aestimationem, ἀξίαν, habent (προηγμένα), quaedam ea carent (remota, ἀποπροηγμένα), quaedam sunt neutra, media, τὰ οὐδετέρως ἔχοντα. Diog. Laert. VII, 104. sq. Menag.

33. *audeat attollere oculos*.] Haec simili modo expressit Plutarchus de Tranq. An. To. X, p. 31 Hutt. ἀτενοῦντες τὸν ἐπὶ πρὸς ἀλυπίαν ἀγαθὸν, τὸ μελετᾶν καὶ δύνασθαι πρὸς τὴν τύχην ἀνεφγόσιτοῖς ὄφθαλμοῖς ἀντιβλέπειν: quem locum debeo Bentleio, qui in praeclara nota ad Horat. I Carm. 3, 18. τὸ *tollere*, *attollere oculos* eorum esse, qui minas et terrores impavide contemnunt, exemplis adstruxit, Senecae locis ex hoc ipso opportune admotis. Quaedam huc spectantia dedit Interpres ad Epict. Diss. Ar. III, 24, 76. p. 782.

Digitized by Google

do continget omnibus oppressis affectibus, et sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere: Vici. Quem vicerim, quaeris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid ultra Dahas bellicosum iacet: sed avaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPISTOLA LXXII.

Excusat se apud Lucilium, quod petitionem eius multum operae et diligentiae in dictando poscentem ad liquidum deducere non posset. Differendam hanc rem esse in tempus quietius. Qua occasione dilationis queritur, boni studium a nobis differri, quum tamen non otiosus, sed omnibus aliis negotiis neglectis philosophiae adsidendum sit. Nihil incidere posse, quod sapientem impediat, quum sint, quae proficientem abstrahant. Quaenam illum sapientem, cuius summum bonum iam fixum est et immutabile, turbare possent! Nam externa sunt levia et summam tantum cutem stringunt. Aliter res se habet in proficiente, qui nisi attendit, gravatur: a quo illa externa avide exspectantur et nactis semper spes novorum beneficiorum fortunae crescit: sed sapiens illorum non indiget: secure accipit quae obveniunt, semper laetitia maxima fruitur.

Quod quaeris a me, liquebat mihi, [a]si remeditarer, per se: sed diu non retentavi memoriam meam. Itaque non facile me sequitur. quod evenit libris situ co-

 hae-

8. *Dahas.* Haud multum refert, *Dahas* an *Dacos* legas: exstat utrumque in codd. Attamen *Dahas*, qui cum Massagetis aliisque interioris Asiae populis tributarii quondam Persis, dein Alexandro M. facti sunt, potiorem hic habere locum patet, quam *Daces* ad Danubium, ubi nunc Moldavia et Wallachia est, inhabitantes. Extrema Medorum sunt ipsi Dahae.

a. *si remeditarer, per se.* Lipsio adiutore hanc scripturam praetuli, quam Seneca dignissimam puto. Si mihi, ait, longior nunc esset mora, retractandi ea, quae a me quaeris, liquerent per se i. ultro. Sed differentia sunt in aliud tempus commodius. Erasmus: *si rem ediscerem per se*, notatumque ad marginem: alias

1. *Si remeditarer, — meam.*] letudinem, cuius restaurandae Haud dubie propter malam va- causa Baiarum thermis usus erat, et

haerentibus, hoc evenisse mihi sentio: explicandus est animus, et quaecunque apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, ut parata sint quoties usus exegerit. Ergo hoc in praesentia differamus: multum enim operae, multum diligentiae poscit. Quum primum longiorem eodem loco speravero moram, tunc istud
a in manus sumam. Quaedam enim sunt, quae possis et [b]in cisio scribere: quaedam lectum, et otium, et secretum desiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, et quidem totis. nunquam enim non succedent occupationes novae. serimus illas. itaque ex una exeunt plures, deinde ipsi nobis dilationem damus: quum hoc peregero, toto animo incumbam,

edisserem. Sic quoque est in cod. Col. ap. Gruterum. Vnum exemplar Pinciani *sic rem edidiscram*, *sed diu*, unde nonnullae edd. fecerunt: *sic rem edidicram*, mente auctoris repugnante. Alii ap. Grut. *si rem aedificarem per se.* Festus, notante Lipsio, *Liquebat mihi scire, modo edisserere* (vel *edicere*) *possem Sed diu.* Addit Lipsius: *Quid? imo aliter: liquebat mihi, si remeditari possem, et rem attigi. Remeditari, ut reminisci.* Equidem puto, librariis voc. *remeditari* ansam praebuisse ad scripturam corrumpendam.

b. *in cisio.* A Pinciani sagacitate est, quum libri fere habeant: *insisio.* Minus placet *in circo*, quod quidam codd. dant. Locus Sueton. in vita Octav. 45. huc allatus a Grut. et Lipsio parum prodest. *Cisium* autem est genus vehiculi gestatorii. Quaedam, ait, per iter aut gestationem etiam scribi.

et hoc ipso tempore, quo hanc et plurimas hasce epistolas scriberet, in illis amoenis Campaniae locis commorabatur velut in recessu. Hinc lucem accipiunt, quae mox sequuntur: *Quum primum longiorem eodem loco speravero moram, — liberis duo cohaerentibus.* Libri veterum vel papyro vel pergamena charta scribi soliti cohaerescere debebant diu non murpati, quoniam convolvebantur, ideoque indurescere debebant, nec sine labore explicari poterant. Monstrarunt haec v. c. codices illi Herculanenses.

2. *Lectum*] sc. incubatorium. Sic Horat. Serm. I, 4, 133. neque enim quum lectulus aut me Porticus excepit, desum mihi. *occupatis diebus — otium.* Erat in commentariis aliisque libris philosophicis com-

Digitized by Google

tum, et, si hanc rem molestam compoſuero, ſtudio me dabo. Non quum vacaveris; philoſophandum eſt: 3
omnia alia negligenda, ut huic adſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etſiamſi a pueritia usque ad longiſſimos humani aevi terminos vita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an intermittas. non enim ubi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quae intenta diſſiliunt, usque ad initia ſua recurrit, quod a continuatione diceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus, nec explicandae, ſed ſubmovendae ſunt. „Tempus quidem nullum 4
eſt parum idoneum ſtudio ſalutari.“ Atqui multi inter illa non ſtudent, propter quae ſtudendum: incidet aliquid quod impediat. Non equidem eum, cuius animus in omni negotio laetus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur laetitia: Sapienti vero 5
contexitur gaudium, nullâ rumpitur cauſâ, nullâ fortunâ: ſemper et ubique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec favorem fortunae, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret: ibi paſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, intervenit: ſed id 6
leve, et quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam,

c. *eorum more, quae intenta diſſiliunt, usque ad initia ſua recurrit, quod continuatione diceſſit* Sic omnes fere codd. et edd. Eraſmus al. habent: *continuatione ſua.*

componendis quammaxime occuparus. Ct. Ep. XXXIX init. *ſtudio* philoſophiae.

3. *intenta diſſiliunt,*] ut funes.

4. *nec explicandae,*] i. e. non disponendae per tempora et digerendae ſunt: quod faciunt tamen homines ſerioſi. L. Quamquam omne tempus, pergit S., idoneum eſt huic ſtudio, obiiciat aliquis. Enimvero, reſpondet, non philoſophantur inter illa negotia, et quaecunque eos impediunt, quia adhuc proficientes ſunt: quod multo aliter ſe habet in Sapiente, qui ſemper in gaudio eſt, ex dogmate ſtoico.

Digitized by Google

quam, incommodo afflatur [d] maximus is: illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdum robusto solidoque, eruptiones quaedam pustularum, et ulcuscula: nullum
7 in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter consummatae sapientiae virum, et alium procedentis, quod inter sanum, et ex morbo gravi ac diutino emergentem: cui sanitatis loco est levior accessio. Hic, nisi attendit, subinde gravatur, et in eadem revolvitur. Sapiens recidere non potest, ne incidere quidem am-
8 plius. Corpori enim ad tempus bona valetudo est, quam medicus etiamsi reddidit, non praestat. saepe ad eundem quem [e] advocaverat, excitatur: animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si confidit sibi; si scit, omnia vota mortalium, omnia beneficia quae dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum.
9 Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est: cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. cuius per-

d. *maximus is.* Sic Erasm. et ed. vetus. Antea: *afflatur: maximum eius illud. bonum est fixum.*

e. *advocaverat* omnium librorum lectio est. Lipsius emend. *ad eundem qui adv.* Muretus temere fecit: *quem excitaverat advocatur.* Gronovius *avocaverat* ex uno Palat., aut *adiuverat.* Sed vulgata ex Senecae usu loquendi defendi potest. Ideque retinui. Sequitur: *animus semel non totum sanatur*, ubi vox *animus* a Mureti coniectura necessaria est. Mox *cui quid abscedere potest, id imperpetuum est* e cod. Col. recepi, Grutero, Lipsio et Gronovio probantibus. Alias: *cui quid absc. non potest.* Muretus: *c. q. a. n. p. id perpetuum est.*

7. *consummatae sapientiae.*] Iterum hic discrimina perfecti sapientis et inchoati, de quibus saepe iam vidimus. Lipsius laudat Manuduct. II, 9. *accessio* febris. *Sapiens recidere — amplius.* Arguitur, ait Lipsius, in vocibus venuste: neque recidere in eundem morbum, nec incidere in alium.

8. *saepe ad eundem — excitatur:*] i. saepe quem adiuverat, convenire iubetur, ut opem ferat. Verbum *advocare* hoc Senecae aevo ponitur eodem sensu, quo adiuvare collocant.

Digitized by Google

perpetua futura laetitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, ultro citroque fluunt: nihil dat fortuna mancipio. Sed haec quoque fortuita tunc delectant, quum illa ratio temperavit ac miscuit. Haec est etiam quae externa commendet, quorum avidus usus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine uti: Vidisti aliquando canem missa a domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum devorat, et semper ad spem futuri hiat. Idem evenit nobis. quidquid exspectantibus fortuna proiecit, id sine ulla voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti et attenti. Hoc sapienti non evenit: plenus est. etiamsi quid obvenit, secure excipit, ac reponit. laetitia fruitur maximâ, continuâ, suâ. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, sed cui multum desit a summo? hic deprimitur alternis, et extollitur, ac modo in coelum allevatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus praecipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane, fine termino.

f. *attenti.* Muretus hoc habet ab aliquot mss. Pinciani. Erasm., edit. verus et nonnulli codd. ap. Grut *attoniti:* quod Lucani V, 476 versu, quem Gottl. Kortte, Professor olim Lipsiae eruditissimus, margini editionis veteris, qua beneficio Hatlesii, Viri egregii, utor, adleverat *Caesaris attonitum miscenda ad proelia mentem Ferve moras scelerum partes iussere relictae* defendi forsasse possit. Gruterus tamen damnat.

locant. Senec. de Brevit. vit. c. 2, 4.

9. *Nihil dat fortuna mancipio.*] Similiter Lucret. III, 984. Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu. *Sed haec — miscuit.* Plane Stoico dignum est illud Horatii III Carm. 29, 49 sq. Fortuna saevo laeta negotio ut Ludum insolentem ludere pertinax Transmutat incertos honores Nunc mihi nunc alii benigna. Laudo manentem etc.

10. *Attalus.*] vide de eo ad Epist. IX, 5.

11. *Epicureum,*] quod a Democrito desumtum defendisse Epicurum constat. Cf. Lucret. I, 378. 968. Diog. Laert. X, 41.

Digitized by Google

12 no. Adhuc est genus tertium eorum qui sapientiae alludunt: quam non quidem s contigerunt, in conspectu tamen, et ut ita dicam, sub ictu habent: hi non concutiuntur; ne defluunt quidem; nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo quum tam magna sint inter summos imosque discrimina, quum medios quoque sequatur fructus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendae sunt, si semel intraverint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. melius non incipient, quam desinent.

EPISTOLA LXXIII.

Errorem eorum, qui philosophos esse contumaces existiment, refutat. Etenim veri philosophi amant potius magistratus ac reges, iisque parent, quia iis securitatem publicam debent. E contrario ambitione ducti in hanc reprehensionem cadunt: hi enim semper appetunt, invident, perpetuo inquieti et saepe irati: philosophi autem amant auctores huius boni, quoniam tranquillo otio frui licet: imputant quoque iis hoc beneficium, etsi pluribus contingat, philosophia ipsa horno gratum animum docente, inprimis erga eos, qui hoc otium praestent. Quod ut maximi faciat, hortatur Lucilium, et ad virtutem i. e. Deum assurgat.

Saepissime observare licet, si rerum memoriam habiscum reputamus, eo nomine reprehensos esse philosophos et philosophiam, quod mala inde et calamitates manarent ad rempublicam concutiendam, quin adeo evertendam: adeoque sapientes vel publice accusatos et male habitos, vel haud semel e civitate in exilium ejectos esse. Cuius quidem rei plu-

g. *contigerunt.* Pinciani aliorumque codd. scripta lectio est. Caesar de Bello Gall. I, 38. 5 ed. Cellar. Senec. de Ira I, 15, 2. *facturi peiora, quae contingunt.* Gronovius. Antea: *attigerunt.*

12. *Adhuc est genus tertium*] Idem discrimen fecit noster Ep. LXXV, 6 sq., ubi tres proficientium classes constituit, et paulo accuratius rem definit. *sub ictu habent*, i. prope sunt: metaphora vel a sagittariis, vel a gladiatoribus sumta, qui in eo sunt, ut scopum feriant. Cf. de Benef. II, 29. Consol. ad Marc. 9, 2 etc.

Digitized by Google

plures fuerunt causae, quae tamen omnes commode vel ab imprudentia philosophorum, vel ab ignorantia magistratuum, vel a malevolentia eorum qui sapientiores seque impedientes quominus verum potiventur summovere cuperent, deduci possunt. Et antiqui et nostri temporis historia satis multa et ea tristia exempla praestat, inde ab Anaxagora usque ad Pictetum. Ex hac autem epistola magnam rerum mutationem Romae abhinc quinquaginta ferme annis factam videmus. Nam quum Augustus et literarum studiis animos a republica capessenda removere studeret, ideoque iis tractandis faveret; Neronis contra tempore istam malevolorum et imperitorum exprobrationem in philosophos concitatam intelligimus, quam Seneca dignam indicaret, ut refelleret. Enimvero mox tantopere recruduit ista odium, ut adeo Vespasianus, quod merito mireris, philosophos praeter unum Musonium omnes Roma expelleret. Cf. egregiam Heynii disputationem, Litterarum bonarum studia perperam proscripta, Opusc. acad. Vol. IV, p. 416 sqq.

Errare mihi videntur, qui existimant, philosophiae fideliter deditos, contumaces esse ac refractarios, et contemtores magistratuum ac regum, eorumve per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. nullis enim plus praestant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus [a] aptum ad propositum bene vivendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem

a. *aptum* e cod. Col. ap. Grut. recepi. Alii autem habent: *altum a. p. b. vivendi conf. s. p.* alii *in altum* etc. alii *aiterum*, omissa voce *aditum*. Erasmus verusque editio, et Muretus cum Lipsio et Gronovio: *quibus ad propositum bene vivendi confert s. p.*

1. *Errare mihi — administrantur*] Saepe haec criminatio prolata est in philosophos, indeque maxima persecutionum pars orta est, quibus philosophia et philosophi premebantur. Sic Socratem eo nomine accusabant concitasse iuvenes ad contemnendam rempublicam: Xenoph. Memor. I, 2, 9. Stoicos in eandem reprehensionem incurrisse videmus tum ex hoc loco, tum e II. de Clem. 5, 2. ubi vid. not. Idem accidit Epictetus, (quem sub Domitiano cum ceteris philosophis Roma expultum esse constat,) Diss. I, 29, 9. Vos ergo phi-

Digitized by Google

dem magis, quam illi inquieti, et in medio positi;
2 qui multa principibus debent, sed multa et imputant: quibus nunquam tam plene occurrere ulla liberalitas potest, ut cupiditates illorum quae crescunt, dum implentur, exsatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. nec ullum habet malum cu-
3 piditas maius, quam quod ingrata est. Adiice nunc, quod nemo eorum qui in republica versantur, quos vincat, sed a quibus vincatur, adspicit: et illis non tam iucundum est, multos post se videre, quam grave, aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est, verum cupiditas omnis: quia incipit semper a fine.
4 At ille vir sincerus ac purus, qui reliquit et curiam et forum, et omnem administrationem reipublicae, ut ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere iuto licet, solusque illis gratuitum testimonium reddit, et magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum praeceptores suos veneratur ac suspicit, quorum beneficio illis inviis exiit: sic et his, sub quorum tutela posi-

b. *illis inviis exiit.* Sic Erasm. et editio vetus: conveniunt mss. Sensus expeditus est: Stulti, ait Lipsius, semper extra viam et errabundi. In recto et alto Sapiens. Qui invia loca, s. stultitiam relinquunt, sapientiae appropinquant. Muretus e coni. dederat: *illis se vitiis exuit.* Gruterus locum fractum habet, quem non redintegrat: inclinat tamen in hanc, quam Lipsio et Gronovio probantibus, recepimus lectionem.

philosophi doceris contemnere reges? add. Disc. IV, 7, 33. *in medio positi*] i. non seducti et a turba remoti, ut philosophi. L.

2. *sed multa imputant:*] postulant multa a principibus pro ministeriis et officiis, quae iis exhibent.

3. *Adiice nunc, quod*] His similia aut gemina vide II de Benef. 27. et III de Ira c. 30 et 31. L.

4. *artes bonas*] i. Philosophiam. Optimae, ingenuae, liberales a Cic. et aliis vocantur. Sapientia ars est, ait noster Ep. XXIX, 2. Persius V, 104. Tibi recte vivere talo Ars dedit.

Digitized by Google

positus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex 5
viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodum
Neptuno plus debere se iudicat, ex his qui eadem
tranquillitate usi sunt, qui plura et pretiosiora illo ma-
ri vexit: et animosius a mercatore, quam a vectore
solvitur votum; et ex ipsis mercatoribus effusius gra-
tus est, qui odores ac purpuras et auro pensanda por-
tabat, quam qui vilissima quaeque et saburrae loco fu-
tura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes
pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utun-
tur. multi enim sunt ex his togatis, quibus pax ope-
rosior bello est. An idem existimas pro pace debere 6
eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut
aliis vitiis, quae vel bello rumpenda sunt? nisi forte
tam iniquum putas esse sapientem, ut nihil viritim se
debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunaeque
plurimum debeo: et non uni mihi oriuntur anno,
temperantique annum Deo, privatim obligatus sum:
quamvis [c] nihil in meum honorem descripta sint. Stul- 7
ta avaritia mortalium possessionem proprietatemque dis-
cer-

c. *nihil* omnes mss. praestant loco τοῦ· non.

5. *qui odores et purpuras et auro pensanda.*] Thus, myrrha, costum, nardum aliosque odores pretiosos, (Plin. XII, 12.) *purpuras*, inprimis Tyrias, (cf. Heeren Ideen II, p. 598 sqq.) et gemmas, uniones etc. quae idem cum auro pretium habent. Haec omnia ex portubus Asiae Africaeque Romam *advehi* solita esse constat.

7. *Stulta avaritia mortalium*] Spectant ad paradoxon illud stoicum: Omnia sapientis. Cf. Lipsii Manud. III, 11. Virtutes ideoque et pax atque libertas quum sola bona viderentur Stoicis, cetera omnia autem indifferentia, sequitur, sapientem solum divitem esse: quippe qui, si quidem velit, animo et contemplatione istis ceteris quae pro bonis habentur, solus recte uti possit, eorumque ad veram felicitatem non indigeat. Ergo omnia sapientis sunt, non occupatione, sed animo, nec ex difficili tuenda. Vide Cic. Parad. VI, 1. de Fin. III, 22. Senec. de Benef. VII, 3 et 4.

Digitized by Google

cernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiens nihil iudicat suum magis, quam cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. socium efficit, etiam quod ex mi-
8 nima portione commune est. Adiice nunc, quod magna et vera bona non sic dividuntur, ut exiguum in singulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est: epulum et visceratio, et si quid aliud capitur manu, discedit in partes: at haec individua bona, pax, et libertas, tam omnium tota quam sin-
9 gulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum usus fructusque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad servandas vigilias, nec ad tuenda moenia, et multiplex belli tributum, publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia praecipue, bene debere beneficia, bene solvere. interdum autem solutio est ipsa confessio.
10 Confitebitur ergo, multum se debere ei, cuius administratione ac providentia contingit illi pingue otium, et arbitrium sui temporis, et imperturbata publicis occupationibus quies.

O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus. ——

Si

8. *Ex congiario — partes:*] Dona, e. c. oleum et pecunia, qua congius olei emi poterat inter populum urbanum distribui solita, et *epula visceratioque* publica, quum princeps aut magistratus daret. In epulis autem et sacrificiis publicis etiam caro et talia partibus distributa: quod Plutarchus, Lipsio citante, argumentum priscae frugalitatis habet, Quaest. convival. II. cap. ult. To. XI, p. 97. Hutt. In Senec. Ep. IX, 10. de visceratione privata sermo est, quum ex sacrificio aut tali causa caro uberior esset nec soli consumenda. Cf. Ernesti Clav. Cic. *Congiarium* et *Visceratio*.

10. Virgilii versus sunt notissimi Eclog. I, 6. 7. 9. 10.

Digitized by Google

Si illa quoque otia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti:

quanti aestimamus hoc otium, quod inter deos agitur, 11
quod deos facit? Ita dico, Lucili, et te in coelum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, Iovem plus non posse quam bonum virum. Plura Iupiter habet, quae praestet hominibus: sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris, cui maius speciosiusque navigium est. Iupiter quo antecedit virum bo- 12
num? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris aestimat, quod virtutes eius spatio breviore claudantur. Quemadmodum ex duobus sapientibus, qui senior decessit, non est beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus est: sic Deus non vincit sapientem felicitate, etiamsi vincit aetate. non est virtus maior, quae longior. Iupiter omnia habet, sed 13
nempe aliis tradidit habenda. ad ipsum hic unus usus pertinet, quod utendi etiam omnibus causa est: sapiens tam aequo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quam Iupiter. et hoc se magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non vult.

11. Otio philosophico sapientem, quinetiam proficientes lubentissime frui, et Deo similes, atque adeo deos fieri, dogma Stoicum erat. Cf. Sen. de Provid. I. De Constant. Sap. c. 8. Ep. XXXI, 7. LIII, 11. LIX, 18. Dei socii sumus et membra. Paradoxon hoc e dogmate illorum de origine animorum manasse ibidem monuimus, et unice ad sapientem pertinere, quo tamen potentiorem et diutius bonum esse Iovem concedebant. Melius modestiusque antiquiores Stoici de hac re iudicabant, v. c. Archytas, Stobaei Serm. I, p. 29 ed. Schow. *Sextius.* Vide de eo ad Ep. LIX, 6.

Digitized by Google

Credamus itaque Sextio, monstranti pulcherrimum iter, et clamanti, Hac itur ad astra: hac, secundum frugalitatem; hac, secundum temperantiam; hac, se-
14 cundum fortitudinem. Non sunt dii fastidiosi, non invidi: admittunt, et ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, immo, quod propius est, in homines venit. Nulla sine Deo mens bona est. Semina in corporibus humanis divina dispersa sunt. quae si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, et paria his ex quibus orta sunt surgunt: si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris, necat, ac deinde [d] creat purgamenta pro frugibus.

EPISTOLA LXXIV.

Amicum de summo bono parum stoice cogitantem refutaturus repetit ea, quae Ep. LXVI. al. iam tractaverat, unum bonum esse, quod honestum sit. Qui enim alia ideoque fortuita, quae non sunt in potestate nostra, pro bonis habet, e. c. honores, vitam, is in fortunae veniat necesse est potestatem, et in continuo vivat timore atque perturbatione. Itaque hanc imaginem proponat animo suadet, ludos facere fortunam, neque finere, ut gaudio imperturbato fruamur. — Iterandum est, ait Lipsius, o pulchra, o honesta! qui mentem talem habes, fruere.

Epistola tua delectavit me, et marcentem excitavit: memoriam quoque meam, quae iam mihi segnis ac lenta est, evocavit. Quidni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatae vitae hanc persuasionem, unum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. nam

d. *creat* plurimorum librorum scriptt. et edd. est. Alii dant: *curat*. Sed *creat* praeferas i. producit. Vt enim cultor *curare* dicatur, tamen non cadit in humum. Cf. modo Indicem ad Scriptt. de Re Rust.

1. *memoriam — evocavit.*] Simile quid conquestus erat Ep. LXXII, 1. *circumscripsit*, definivit. Cic. Sext. 45. sed genus universum brevi circumscribi et definiri potest.

Digitized by Google

nam qui alia bona iudicat, in fortunae venit potestatem, alieni arbitrii fit: hic amissis liberis moestus, 2
hic solicitus aegris, hic turpibus et aliquam passis infamiam tristis, illum videbis alienae uxoris amore cruciari, illum suae. Non deerit, quem repulsa distorqueat: erunt, quos honor ipse vexet. Illa vero maxima est ex omni mortalium populo turba miserorum, quam exspectatio mortis exagitat, undique impendens: nihil enim est, unde non subeat. Itaque ut in hostili 3
regione versantibus, huc et illuc circumspiciendum est, et ad omnem strepitum circumagenda cervix; nisi hic timor e pectore eiectus est, palpitantibus praecordiis vivitur. Occurrent acti in exsilium, et evoluti bonis: occurrent (quod genus egestatis gravissimum est) in divitiis inopes: occurrent naufragi, similiave 4
naufragis passi, quos aut popularis ira, aut invidia, pernicioſum optimis telum, inopinantes securosque disiecit, procellae more, quae in ipsa sereni fiducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in

1. *Illa vero maxima est ex omni mortal. p.*, ubi *est* Erasmus, editio vetus et Muretus tuentur.

2. *suae*] nimio aut suspicioſu (quod adhaeret) amore. Maecenas aliquis in hac sorte. L. Bentl. qui nostri loci memor fuit.

3. *evoluti bonis*] i. spoliati. Sic Tacitus Annal. XIII, 15. de Britannico: constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque suis significabatur. *in divitiis inopes*: propter avaritiam. Est Horatii Carm. III, 16, 28. *Magnas inter opes inops*: cf. ibi

4. *optimis*] sensu proprio. Apud Ciceronem saepe boni et optimi sunt il, qui a partibus nobilium stant, χρηστοί, χρήσιμοι. *fulminis subiti*. Similia occurrunt ap. nostrum I de Clem. 8, 4. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium motu. *tremuerunt ἀορίστως* positum, ut saepe apud nostrum,

Digitized by Google

his per aliquam vim accidentibus, unum calamitas opprimit, ceteros metus; paremque passis tristitiam facit, pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. Quemadmodum aves etiam inanis fundae sonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. non enim beatum est, nisi quod intrepidum. inter suspecta male vivitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis, et inexplicabilem fecit: una haec via est ad tuta vadenti, et externa
6 dispicere, et honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut ullum praeter illam bonum; ad haec quae a fortuna sparguntur, sinum expandit, et solicitus missilia eius exspectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, et in hunc mortalium coetum honores, divitias, gra-
7 tiam excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate divisa, alia magno detrimento eorum, in quos devenerant, prensa: ex quibus quaedam aliud agentibus inciderunt, quaedam quia nimis captabantur, amissa, et dum avide rapiuntur, excussa sunt. Nulli vero, etiam cui rapina felici-
8 ter cessit, gaudium rapti duravit in posterum. Itaque

strum, tremere solent. *paremque — posse* i. e. metus, ne pati possent illa, in eandem eos tristitiam coniicit, qua affliguntur ii, qui revera passi sunt.

6. *missilia,*] a ludis sumtum, in quibus tesserulae spargi donorum indices, aut ipsa etiam dona solent. Quia ex alto mittebantur in forte capientes, *missilia* dicta. *Hanc imaginem — fortunam.* Respexit fortasse ad Horat. Carm. III, 29, 50. Fortuna — ludum insolentem ludere pertinax. Occurrit quoque ibid. II, 1, 13. Ludus fortunae. Egregie adumbratum habes talem fortunae ludum ap. Lucian. Nigrin. c. 20. p. 43 sq. To. I. Opp. Bipont. Quaedam attulit Schweighaeuser ad Polyb. I, 4, 5.

Digitized by Google

que prudentiſſimus quisque, quum primum induci videt munuſcula, a theatro fugit; et ſoit magno parva conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit: [b]circa praemium rixa eſt. Idem in his evenit, quae fortuna deſuper iactat. aeſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modo in illam reſpicimus: nimis tarde nobis mitti vi- 9
dentur, quae cupiditates noſtras irritant, ad paucos perventura, exſpectata omnibus. Ire obviam cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid invaſimus, [c]invidemusque alii, quos ſpes vana deluſit. vilem praedam, magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, et demus raptoribus 10
locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, et ipſi magis pendeant. Quicunque beatus eſſe conſtituit, unum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi ullum aliud exiſtimat, primum male de providentia iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: et quia quidquid nobis dedit, breve eſt et exiguum, ſi comparas mundi totius aevo. Ex hac deploratione naſci- 11
tur, ut ingrati divinorum interpretes ſimus. querimur, quod non ſemper, et quod pauca nobis, et incerta, et abitura contingant. Inde eſt quod nec vi-

 vere,

b. *circa praemium rixa eſt.* Duo Palat. inque his Col. et Eraſmus. Editio vetus, Pinc., Muretus, rel. *circa primum rixa eſt.* Mox *modo in illam* codd. Grut. editio vetus et Eraſm. at Muretus neſcio unde dedit: *modo in hunc*, *modo in illum.* Reſpiciunt autem ad fortunam raptores iſti morae omnis impatientes.

c. *invidemusque alii, quos.* Sic fere Palat. ſec. alii aliter. cf. Gruter. Mox *aut inde fallimur* corruptum. Fortaſſis *aviditate fallimur*, aut *avidique.* Tentabam etiam, *aut hiando.* L. Codd. nihil mutant.

8. *Itaque prudentiſſimus quisque,*] Plebeia enim haec oblectamenta (miſſilia puta) aut capturae: honeſtiores ſperne- bant. L. Tuto relinquit thea- trum, omnibus in munuſcula intentis.

10. *incommoda,*] ſtoica lingua: quae alias mala dicuntur. Ipſe noſter explicat §. 17.

Digitized by Google

vere, nec mori volumus. vitae nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non pervenimus ad illud bonum immensum et insuperabile, ubi necesse est resistat voluntas nostra, quia ultra sum-
12 mum non est locus. Quaeris, quare virtus nullo egeat? praesentibus gaudet, non concupiscit absentia: nihil non illi magnum est, quia satis. Ab hoc discede iudicio: non pietas constabit, non fides: multa utramque praestare cupienti patienda sunt ex his, quae mala appellantur: multa impendenda sunt ex his,
13 quibus indigemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quae periculum facere debet sui: perit magnanimitas, quae non potest eminere, nisi omnia velut minuta contemserit, quae pro maximis vulgus optat: perit gratia, et relatio gratiae aestimatur labor, si quidquam pretiosius fide novimus, si non optima spectamus. Sed ut illa praeteream, aut ista bona non sunt quae vocantur,

d. *perit gratia, et relatio gratiae aestimatur labor.* Sic distinxit Grut. e cod. Col. et probat Lipsius. Antea: *Perit gratia et relatio gratiae. Aestimatur* etc.

12. *Quaeris, quare virtus nullo egeat?*] Epicureo haec quaestio digna est, quippe qui voluptatis et utilitatis causa virtutem et optabilem et expetendam esse contendebat. Hinc orta est illa Epicureorum et Stoicorum acerrima pugna. Cf. Tiedemann Syst. der stoisch. Philos. III, p. 89 sq. Nisi ab hoc iudicio abscesseris, pergit noster, omnes virtutes evanescent; nam ille nec sapientiam nec virtutem colere potest, qui voluptatem et utilitatem concupiscit: quum omnia ea, quae mala et pericula vitae vocantur, nullo pretio subire, ideoque pietatem, fidem rel. nihili facere debet, quandoquidem iis in cursu vitae amoeno et delicato impedietur. Vide Sen. de Vit. beat. c. 6. 9. 10.

13. Sed est quoque, pergit, contra dignitatem hominis, una voluptate et utilitate duci ad virtutem: et negari nequit, hoc Epicureorum dogmate concesso, deum et infra hominem et infra animalia detrudi, quippe quae feliciora deo et homine sint.

Digitized by Google

tur, aut homo felicior Deo est. quoniam quidem quae parata nobis sunt, non habet in usu Deus: nec enim 14
libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, et vili voluptate ducentibus, pertinet. [e]Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt; aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse quae Deo desunt. Adiice, quod multa quae bona videri volunt, animalibus quam homini plenIora contingunt. Illa cibo avidius utun- 15
tur: Venere non aeque fatigantur: virium illis maior est et aequabilior firmitas. sequitur ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas et magis capiunt, et ex facili, sine ullo pudoris aut poenitentiae metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo 16
[f]contineamus. obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessimam transit, et transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostrae in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quae ratio dat: solida ac sempiterna, quae cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. cetera opinione bona sunt: et nomen quidem habent com-

e. *Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt,* Mureto haec adscribit Gruter., quum Erasmus rel. habeant: *Ergo aut incredibile est, bona Deo desse.* Mureti emendatio optima est.

f. *contineamus.* Sic mss. et editio vetus. Hoc est, Gronovio interprete, intra animum claudamus et arctemus. Antea: *constituamus.*

16. *Non est summa — in carne ponenda.* Haec vox σὰρξ, caro, proprie adhibita est ab Epicureis in efferendo dogmate suo de summo bono. Sic, ut plura omittam, apud Diog. Laert. X, 145. Ἡ μὲν σὰρξ ἀπ-
έλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπέραντον δὲ καὶ ἀπείρου πάθος χρόνου παρεσκεύασεν (e Gassendi emendatione), et X, 124. ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει.

Digitized by Google

17 mune cum veris, proprietas in illis boni non est. Itaque commoda vocentur, et, ut nostrâ linguâ loquar, producta; ceterum sciamus mancipia nostra esse, non partes; et sint apud nos, sed ita ut meminerimus extra nos esse. Etiamsi apud nos sint, inter subiecta et humilia numerentur, propter quae nemo se attollere debeat. quid enim stultius, quam aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non haereant: ut si abducantur, sine ulla no-
18 stri laceratione discedant. Utamur illis, non glorie-mur: et utamur parce, tanquam depositis apud nos, et abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur; et ut non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem moliter licuit: ceteri, cum his inter quae eminuere, labuntur, et illos degravant ipsa quae extule-
19 rant. Ideo adhibebitur prudentia, quae modum illis ac parsimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes suas praecipitat, atque urget: nec unquam immodica duraverunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi urbium ostendet eventus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, et quidquid virtute erat partum, intemperantiâ corruit. Adversus hos casus muniendi sumus. nullus autem contra fortunam
20 inexpugnabilis murus est; intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? nihil indignetur sibi accidere, sciatque, illa ipsa quibus laedi vide-

17. *commoda — producta.*] Commoda dicuntur, quia aliquid commodant: Graecis *σύχρηστα*. Lipsius, qui laudat Manuductionem suam III, 22. Iam supra quaedam de hoc vocis usu stoico notavimus ad Ep. LXVII, 5.

18. *ut non deseratur,*] i. si maneant opes et potentia, cadunt super ipsum et deliciunt. Lips.

Digitized by Google

videtur, ad conservationem universi pertinere, et ex his esse, quae cursum mundi officiumque consummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaque miretur, quod non potest vinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, quâ valentius nihil est, casum doloremque et iniuriam subigit. Ama ra- 21
tionem: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas et inconsultus impetus praestat indomitas: iuvenilia nonnunquam ingenia cupido gloriae in contemtum tam ferri, quam ignium, misit: species quosdam, atque umbra virtutis, in mortem voluntariam trudit. quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto vehementior, per metus ipsos et pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis 22
ullum esse aliud ab honesto bonum. non faciet vos haec munitio tutos a fortuna, et immunes. Dicitis enim, inter bona esse liberos pios, et bene moratam patriam, et parentes bonos. horum pericula non poteſtis spectare securi; perturbabit vos obsidio patriae, liberorum mors, parentum servitus. Quid adversus hos pro nobis responderi soleat, ponam: deinde tunc 23
adiiciam, quid praeterea respondendum putem. Alia conditio est in his, quae ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exstincta, caecita-

20. *Placeat homini — quidquid Deo placuit:*] Hic enim finis hominis, Naturam i. e. Deum, sequi. L. M. Anton. II, 3. V, 8. καὶ οὕτως ἀσπάζου πᾶν τὸ γινόμενον, κἂν ἀπηνέστερον δοκῇ, διὰ τὸ ἐπὶ ταῦτα ἄγειν, ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου ὑγίειαν καὶ τὴν τοῦ Διὸς εὐοδίαν καὶ εὐπραγίαν· οὐ γὰρ ἂν τοῦτό τι ἔφερεν, εἰ μὴ τῷ ὅλῳ συνέφερεν. Vid. ibi Gataker. p. 194 sq.

22. *Nihil agitis, inquit,*] adversarius, Epicureus. *Dicitis enim — bonas.* Noster Ep. LXVI. affirmat hoc, et recte, quatenus virtutes iis insunt.

23 et sqq. Tota haec argumentatio hoc sibi vult; nostram vir-

Digitized by Google

citate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quae paulo ante retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in il-
24 lorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille, aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem uno modo perit, ſi in malum transit, quod natura non patitur: quia omnis virtus et opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiamſi amici perierunt, etiamſi probati reſpondentesque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid
25 ſit, quaeris? quod illos bonos fecerat, virtus. Haec nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis et origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſalvus eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſalvis liberis, quam amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio? ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalva fuerit virtus, non ſen-
26 ties quid abceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior et amicorum et liberorum turbâ ſuccinctus? Quidni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: utcunque fortuna ſe geſſit, ſive illi ſenectus longa contigit, ſive citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamvis aetatis diverſa ſit. Vtrum maiorem an minorem

virtutem perfectam neque decreſcere neque minui his incommodis malisve, amicorum liberorum rel. amiſſione. Fides enim non in perfidiam, nec pietas in impietatem transit. Accedit, quod virtus ſibi ſola ſatis eſt. Nota Stoae dogmata ſunt.

Digitized by Google

rem circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, et in eum in quo ſcriptus eſt pulverem ſolveris, in eâdem uterque formâ fuit. Quod rectum 27
eſt, nec magnitudine aeſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe, et in unum diem coge: aeque honeſta eſt. modo latius virtus funditur, regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispenſat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exſilii, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in privatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico et ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Ae- 28
que magna eſt, etiamſi in ſe receſſit, undique excluſa. nihilominus enim magni ſpiritus eſt et erecti, exactae prudentiae, indeclinabilis iuſtitiae. Ergo aeque beata eſt: beatum enim illud in uno loco poſitum eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientia divinorum humanorumque non poteſt efſici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dice- 29
bam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quam illam

26. *in quo ſcriptus eſt pulverem*] Mathematici veteres non creta in tabula, ut hodie, ſed radio in pulvere per menſam ſ. abacum ſparſo ſcribebant (et lineas figurasque ducebant) atque inde Ciceroni (Nat. Deor.) II, 18.) *pulvis eruditus.* L. Hinc Archimedes Cic. Tuſc. V, 23. dicitur homo a pulvere et radio. Sed res notior eſt, quam ut amplius ei exponendae immoremur.

27. *Honeſtam vitam — orbitatis:*] Idem paradoxon affert Cicero de Finib. III, 14.

29. Sapiens mortem ſuorum ita fert ut ſuam, aequo animo; nam virtus ſibi conſtare debet propter convenientiam, ὁμολογίαν

Digitized by Google

30 lam dolet. Virtus enim convenientiâ constat: omnia opera eius cum ipsa concordant, et congruunt: haec concordia perit, si animus, quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio et solicitudo, et in ullo actu pigritia. Honestum enim securum et expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non et color eius mutabitur, et vultus agitabitur, et artus refrigescent? et quidquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsul-
31 to quodam naturae impetu geritur? Fateor: sed permanebit illi persuasio eadem: nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quae facienda erunt, audacter facit et promte. Hoc enim stultitiae proprium quis non dixerit, ignave et contumaciter facere quae facit, et alio corpus impellere, alio animum, distrahique inter diversissimos motus? Iam propter illa ipsa, quibus extollit se miraturque, contemta est, et ne illa quidem quibus glo-
32 riatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exspectatur, quasi veniret urgetur: et quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa praecurrunt: quaedam enim segnitia nervis inest, et sine labore ullo lassitudo et oscitatio et horror membra percurrens: sic infirmus animus, multo ante quam opprimatur malis, quatitur. praesumit illa, et
33 ante tempus cadit. Quid demens autem, quam angi

λογίαν Zenonis, ideoque nec trepidare nec sollicita esse, quamquam motus naturales et ipsum sapientem ut hominem ferient, sed numquam ex ista animi constantia deiicient. Cf. Ep. LVII, 3 not. Sapiens enim omnibus perturbationibus caret: Cic. Acad. Qu. IV, 43. sapientis animum numquam nec cupiditate moveri, nec laetitia (i. gestientis animi elatione voluptatis, Cic. de Fin. III, 10 fin.) efferri. Similia prioribus habet Epictet. Enchirid. 26, 3. sane quam egregia.

Digitized by Google

angi futuris, nec se tormento reservare, sed arcessere sibi miserias, et admovere: quas optimum est differre, si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri? quicunque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia, non perturbatur, nisi si medium spatium transilierit, et se in illam seculo post futuram solicitudinem immiserit. Eodem modo fit, ut animos libenter aegros, et captantes causas doloris, vetera atque obliterata contristent. et quae praeterierunt, et quae futura sunt, absunt: neutra s sentiamus! non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor.

EPISTOLA LXXV.

Amico minus sibi accuratas ab Seneca epistolas mitti questo respondet, epistolas decere illum sermonem illaboratum et facilem, qui est una sedentium et ambulantium: deinde philosophiam verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renuntiare. Praecipuum est: sit vita ut sermo: quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus. Deinde tentemus progredi, quoniam per gradus ascenditur ad sapientiam. Cum quibusdam tres statuit classes proficientium.

Videmus ex hac epistola, fuisse vel vivo Seneca, qui hunc auctorem reprehenderent, nec Quintil. X, 1, 130. unum eius censorem exstitisse.

Minus tibi accuratas a me epistolas mitti quereris. quis enim accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si unâ sederemus, aut

g. *sentiamus.* Omnium codd. et edd. lectio est male a Stephano Prood. II, 3. e coni. in *sentimus* mutata et probata a Mureto, Grutero, Lipsio, Gronovio, sensu prorsus repugnante. Vetera et obliterata contristare solent animos libenter aegros. Atqui futura et praeterita pariter absunt: ergo neutra haec sentiamus, sentire debemus.

1. *putide loqui?*] affectatum et nimia cura et dilectu operoso elaboratum sermonem intelligit. Mox appellat *arcessitum* et

aut ambularemus, illaboratus et facilis: tales esse epistolas meas volo, quae nihil habeant arcessitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quam loqui mallem. Etiamsi disputarem, nec supploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: sed ista oratoribus reliquissem, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornassem, nec abiecissem. hoc unum plane tibi approbare vellem, omnia me illa sentire quae dicerem: nec tantum sen-
2 tire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam sancto et moderato, satis apparet affectus. Non mehercules ieiuna esse et arida volo, quae de rebus tam magnis dicentur: [a] neque enim philosophia ingenio renuntiat: multum tamen operae impendi verbis non oportet. Haec sit propositi nostri summa: quod sen-
3 timus, loquamur; quod loquimur, sentiamus. Concordet sermo cum vita. ille promissum suum implevit, qui et quum videas illum, et quum audias, idem est. Vide-

a. *neque enim philosophia ingenio renuntiat.* Meus: *ingeniorum velut renuntiat.* Quidam *ingeniorum velut gelu renuntiat.* Quid fuerit non educo. L.

et *fictum*, et §. 2. *multum tamen operae impendi verbis non oportet.* Cic. Or. III, 13. coniungit cum *molesto*, de quo vide Ernesti Lex. Technol. Lat. p. 32. *nec supploderem — vocem:* partes actionis contentioris oratoribus propriae esse facile apparet. *abiecissem*, triviali dicendi genere expressissem. Cf. Ernesti Lex. Techn. Lat. init.

2. *ieiuna esse et arida*] i. non omnem sermonis elegantiam et nitorem spernam, nulla quidem oblectationis lectorum ratione habita. Eodem modo *aridam et ieiunam narrationem* appellat Quintil. II, 4, 3. et 3, 1. *ieiunam* et *aridam tractationem:* quae loca debeo Ernesti Lex. laud. p. 33 et 201. *neque enim — renuntiat:* ad inveniendum orationis ornatum. Haec erat obiectio in Stoicos satis crebra, nec ipsa a Cic. Orat. c. 16. reiecta: in Eloquentia non ut in philosophia res tantum sed etiam verba penduntur.

Digitized by Google

Videmus qualis sit, quantus: unus sit. Non delectent verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non solicito potest, aut si parata est, aut parvo constat, adsit, et res pulcherrimas prosequatur. Sit talis, ut res potius quam se ostendat. Aliae artes ad ingenium totae pertinent: hic animi negotium agitur. Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed sanantem: sed si ita competit, ut idem ille qui sanare potest, comte de his quae facienda sunt disserat, boni consulet: non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum. hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scalpis? quid oblectas? aliud agitur. urendus, secandus, [b]abstinendus sum. Ad haec adhibitus es: curare debes morbum veterem, gravem, publicum. Tantum negotii habes, quantum in pestilentia medicus: circa verba occupatus es? iam dudum gaude, si sufficis rebus. Quando multa disces? quando quae didiceris affiges tibi, ita ut excidere non possint? quando illa experieris? Non enim ut cetera memoriae tradidisse satis est: in opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim [c]ad sapientiam prae-

4 5 6

b. *abstinendus.* Omnium fere codd. et edd. lectio bona est. Plautus Trin. II, 1. 30. *amor — abstinendus* dixit. Quidam codd. *abscindendus.* Vtrumque reprobat Stephanus Ep. 30. ad Dalecamp. Perperam.

c. *ad sapientiam praeceps es?* Plurimorum codd. lectio est. Nonnulli ap. Modium: *ab sapientia.*

3. *unus sit.*] Convenientia sit in vita. Ep. CXX. *magnam rem puta, unum hominem agere.* L. Iam supra monuimus hac re potissimum sapientem a proficiente s. stulto separari. Observavit quoque Garve (Ueber-

sicht der vornehmsten Principien der Sittenlehre p. 71 sq.).

5. *Quid aures meas scalpis?*] i. delectas. Sic Persius Sat. I, 21. tremulo scalpuntur ubi intima versu.

Digitized by Google

praeceps est? Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen intervallo ab illis diducitur: inter ipsos quoque proficientes sunt magna discrimina. In tres classes (ut quibusdam placet) dividuntur: primi sunt qui sapientiam nondum habent, sed iam in vicinia eius constiterunt. tamen ex
7 iam quod prope est, [d]ex ora est. Qui sunt hi, quaeris? qui omnes iam affectus ac vitia posuerunt: quae erant complectenda, didicerunt: sed illis adhuc inexperta fiducia est. bonum suum nondum in usu habent. Iam tamen in illa quae fugerunt, [e]decidere non possunt: iam ibi sunt, unde non est retro lapsus: sed hoc illis de se nondum liquet, et quod in quadam epistola scripsisse me memini, scire se nesciunt. Iam con-
8 tigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus sum, ita complectuntur, ut illos dicant iam effugisse morbos animi, affectus nondum, et adhuc in lubrico stare: quia nemo sit extra periculum malitiae, nisi qui totam eam excussit. nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa
9 sapientiam assumsit. Quid inter morbos animi interest

et

d. *ex ora* i. extremitate. Sic Erasm., editio vetus et codd. Gruter. Antea: *extra est.*

e. *decidere.* Codd. Grut. et Erf. sic habere notat Gronov., qui laudat Ep. XCII, 21. Sic et Erasm. et editio vetus. Antea: *recidere.*

6. *primi sunt*] Hos Chrysippi verbis describi video ap. Stob. Serm. CI. ὁ δ' ἐπ' ἄκρον, φησί, προκόπτων ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, καὶ οὐδὲν παραλείπει· τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναί πού φησιν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἀπιγμένα θαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἕπτικον καὶ ἕξιν τινὰ λάβωσι. L.

7. *et quod in quadam epistola*] Respexit Ep. LXXI, 4. Quibusdam autem evenit, ut quaedam scire se nesciant.

9. *inter morbos animi*] Ex perturbationibus s. affectibus, si inveteraverint, oriri docebant

Digitized by Google